

VIVERE IN VRBE VIMINACIVM TOM 1 / VOLUME 1

БЕОГРАД / 2022 / BELGRADE

VIVERE IN VRBE VIMINACIVM

Том 1

Уредници
Мирјана Војвода
Илија Данковић
Бебина Миловановић

Београд 2022

VIVERE IN VRBE
VIMINACIVM

Volume 1

Editors
Mirjana Vojvoda
Ilija Danković
Bebina Milovanović

Belgrade 2022

**VIVERE IN VRBE
VIMINACIVM
Том 1**

Издавач
Археолошки институт
Београд
Кнез Михаилова 35/IV

Посебна издања 76

Главни и одговорни уредник
Снежана Голубовић

Уредници
Мирјана Војвода, Илија Данковић,
Бебина Миловановић

Рецензенти
Иван Радман-Ливаја
Кристиан Газдак
Миомир Кораћ

Превод
Милица Тапавички Илић

Лектура
Мирјана Нешић, Дејв Калкат

Фотографије
Вања Кораћ, Горан Стојић

Дизајн и припрема
Digital Art Beograd

Штампа
Digital Art Beograd

Тираж
100

ISBN 978-86-6439-069-9
ISBN (Printed) 978-86-6439-070-5
ISBN (Online) 978-86-6439-071-2

© Сва права задржана

**VIVERE IN VRBE
VIMINACIVM
Volume 1**

Publisher
Institute of Archaeology
Belgrade
Knez Mihailova 35/IV

Monographies 76

Editor in chief
Snežana Golubović

Editors
Mirjana Vojvoda, Ilija Danković,
Bebina Milovanović

Reviewed by
Ivan Radman-Livaja,
Cristian Găzdac
Miomir Korać

Translated by
Milica Tapavički Ilić

Proofreading
Mirjana Nešić, Dave Calcutt

Photographs
Vanja Korać, Goran Stojić

Graphic design
Digital Art Beograd

Printed by
Digital Art Beograd

Printed in
100

ISBN 978-86-6439-069-9
ISBN (Printed) 978-86-6439-070-5
ISBN (Online) 978-86-6439-071-2

© All rights reserved

САДРЖАЈ

- 9 | *Мирјана Војвода, Јелена Анђелковић Грашар*
Виминацијум – историјат и истраживања
- 21 | *Снежана Голубовић*
Medicus и његов инструментариј: Брига о здрављу у Виминацијуму
- 57 | *Илија Данковић, Бебина Миловановић*
Позивам те, *Thôbarrabau* Магијска пракса у Виминацијуму
- 99 | *Младен Јовичић, Иван Богдановић*
Римска религија, разни култови и хришћанство у Виминацијуму
- 203 | *Илија Данковић, Милица Марјановић*
Жена, супруга, мајка: Свакодневница становница Виминацијума
- 285 | *Бебина Миловановић, Саша Реџић*
Накит и фибуле: Између функционалности, естетске вредности и статусног симбола
- 429 | *Горан Стојић*
Живот на простору Виминацијума од 5. до 12. века
- 471 | *Илија Микић*
Осврт на проучавање хуманог скелетног материјала са Виминацијума

CONTENTS

- 9 | *Mirjana Vojvoda, Jelena Anđelković Grašar*
Viminacium – history and research
- 21 | *Snežana Golubović*
Medicus and his instruments: Healthcare in Viminacium
- 57 | *Ilija Danković, Bebina Milovanović*
I summon thee, *Thôbarrabau* Magical practice in Viminacium
- 99 | *Mladen Jovičić, Ivan Bogdanović*
Roman Religion, various Cults and Christianity in Viminacium
- 203 | *Ilija Danković, Milica Marjanović*
Woman, Wife, Mother: Everyday life of female residents in Viminacium
- 285 | *Bebina Milovanović, Saša Redžić*
Jewellery and brooches: Between functionality, aesthetic value, and status symbol
- 429 | *Goran Stojić*
Life in the Viminacium area from the 5th to the 12th century
- 471 | *Ilija Mikić*
A review of the study of human skeletal material from Viminacium

ВИМИНАЦИЈУМ –
ИСТОРИЈАТ И ИСТРАЖИВАЊА

Мирјана Војвода, Јелена Анђелковић Грашар

VIMINACIUM –
HISTORY AND RESEARCH

Mirjana Vojvoda, Jelena Anđelković Grašar

Војни логор у Виминацијуму настао је највероватније већ почетком 1. века н. е. када Римљани продиру у овај део Подунавља. Војна организација на Дунаву била је по својој прилици истовремена са оснивањем провинције Мезије, које се датује у 15. годину н. е. Тежња Римљана за успостављањем легијских логора на Дунаву, чиме су добили сигурнију границу, била је мотивисана потребом да се заштите римске области на југу Балкана од пљачкашких похода са севера. Покоравање слободних племена између провинције Македоније и Дунава трајало је током последње три деценије 1. века пре н. е. и завршило се постепеним померањем легија из Македоније на север и оснивањем провинције Мезије, која се простирала од Саве до Црног мора. Врло брзо се показало да је провинција сувише велика да би се могла ефикасно штитити и због тога је 86. године н. е. подељена на две: Горњу и Доњу Мезију.¹

Виминацијум се у доба Римљана развио у највеће градско насеље у Горњој Мезији и важан војни центар у коме је била стационарирана Легија VII Клаудија (*Legio VII Claudia Pia Fidelis*). Статус муниципијума (*Municipium Aelium Viminacium*) Виминацијум је вероватно добио на почетку владавине Хадријана (117. године). Средином 2. века, а можда и раније, постао је седиште гувернера провинције Горње Мезије. Врхунац у развоју досегао је за време владавине Септимија Севера и његових непосредних наследника, да би почетком владавине Гордијана III (239. године) добио статус колоније (*Colonia Viminacium*).²

Истовремено са добијањем статуса колоније, Виминацијум је стекао и право ковања провинцијалног бронзаног новца. Нешто касније, вероватно у време владавине Филипа I (244–249. године) отворена је и секундарна

The legionary fort in Viminacium was most likely established at the beginning of the 1st century CE, as the Romans reached this part of the Danube Valley. It seems that organising the military on the Danube occurred simultaneously with the establishment of the province of Moesia, in the year 15 CE. The Romans' tendency to establish legionary forts on the Danube and to obtain a border that would be more secure was motivated by the need to protect the Roman provinces in the south of the Balkans from plunderers from the north. Subordinating free tribes that used to dwell between the province of Macedonia and the Danube occurred over the three final decades of the 1st century BCE and ended with a gradual movement of legions from Macedonia towards the north and the establishment of the province of Moesia. This stretched from the river Sava to the Black Sea. It soon became apparent that the province was too big to be effectively controlled and, as a result, in the year 86 CE, it was divided into two parts: Upper and Lower Moesia.¹

During Roman times, Viminacium developed into the largest civilian settlement in Upper Moesia, but also into an important military centre in which the legion VII Claudia was stationed (*Legio VII Claudia Pia Fidelis*). Most likely at the beginning of Hadrian's rule (the year 117), Viminacium gained the status of a municipium (*Municipium Aelium Viminacium*). In the middle of the 2nd century, but possibly even earlier, it became the governor's seat of the province of Upper Moesia. During the reign of Septimius Severus and his heirs, it reached the pinnacle of its development. At the beginning of rule by the emperor Gordian III (the year 239), it received the status of a colonia (*Colonia Viminacium*).²

Simultaneously with becoming a colony, Viminacium also obtained the right to mint provincial bronze coins. Somewhat later, most likely during the reign of Philippus I (244–249), a sec-

1 Mirković 1968, 22; IMS I, 28; Ферјанчић 2002, 159–160; Ferjančić 2013, 13–14.

2 Mirković 1968, 63–69.

1 Mirković 1968, 22; IMS I, 28; Ферјанчић 2002, 159–160; Ferjančić 2013, 13–14.

2 Mirković 1968, 63–69.

империјална ковница у којој су ковани антонинијани. Обе ковнице затворене су у време заједничке владавине Валеријана I и Галијена, прва 254/255. а друга 257. године.³

На економски и политички успон Виминацијума утицало је више фактора: повољан географски положај у оквиру одбрамбеног система Царства, раскршће важних путних комуникација, развијена трговачка мрежа, као и рудама богато залеђе. Готово да није било римског императора који није посетио Виминацијум, а неки су у њему дуже или краће боравили. Хадријан је у Виминацијуму два пута организовао лов, а и Септимије Север га је посетио два пута. Након њега ту су били и други императори: Гордијан III, Филип I, Требонијан Гал, Хостилијан, Диоклецијан, Константин Велики, Констанције I, Јулијан, и последњи међу њима, Грацијан.⁴ Од 365. године Виминацијум постаје епископско седиште једног, од четири епископа у Мезији. Град је уништен средином 5. века у најезди Хуна и никада више није достигао стари сјај. Из времена Јустинијанове обнове у 6. веку познат је само као војно упориште.⁵

Прва сазнања о Виминацијуму која су допрла до европске јавности потичу од грофа Марсиљија (Aloysio Luigi Ferdinand Marsili, 1658–1730) који је своја запажања с путовања дуж средњег и доњег тока Дунава, објавио у чувеном делу *Danubius pannonico-mysicus, observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, physicis perlustrat.*⁶ Оставио нам је драгоцену сведочанство о изгледу Виминацијума крајем 17. века и први цртеж основе римског града и војног логора. Чини се да је ово дело грофа Марсиљија изазвало пажњу, јер је након његовог објављив-

ondary imperial mint was opened, in which Antoniniani were minted. Both mints were closed during the joint reign of Valerian I and Gallienus, the first in 254/255 and the second one in the year 257.³

Several factors influenced the economic and political development of Viminacium: its convenient geographical position within the imperial defensive system, on the crossroads of important communication routes, a developed trading network, as well as its hinterland rich in ores. Almost every Roman emperor visited Viminacium and some of them are known to have lived here over a longer or shorter period of time. On two occasions, Hadrian organised imperial hunts in Viminacium, and Septimius Severus also visited the city twice. After him, there were also other emperors who visited: Gordian III, Philippus I, Trebonianus Gallus, Hostilian, Diocletian, Constantine the Great, Constantius I, Julian and, the last one among them, Gratian.⁴ From the year 365, Viminacium became the episcopal seat of one of four Moesian bishops. In the middle of the 5th century, the city was destroyed in a Hunnic invasion, never again to reach its previous glory. From the time of Justinian's renovation in the 6th century, it was known only as a military stronghold.⁵

The earliest information about Viminacium that reached the European public came from Count Marsigli (Aloysio Luigi Ferdinand Marsigli, 1658–1730). He wrote down his impressions from his trip along the middle and lower Danube Valley and he published them in his famous work *Danubius pannonico-mysicus, observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, physicis perlustrat.*⁶ He left precious testimonies about the appearance of Viminacium during the 17th century and the first drawing of the Roman city and legionary fort's ground plan. It seems that this work by Count Marsigli attracted attention, since after

3 Борић-Брешковић 1976, 8–23; Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 7.

4 Голубовић, Мрђић, Кораћ 2018, 37.

5 Korać, Golubović, Mrđić 2018, 45.

6 Marsigli 1726.

3 Борић-Брешковић 1976, 8–23; Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 7.

4 Голубовић, Мрђић, Кораћ 2018, 37.

5 Korać, Golubović, Mrđić 2018, 45.

6 Marsigli 1726.

вања дунавски простор постао занимљив не само истраживачима античких старина, већ и сликарима и путописцима.⁷

У другој половини 19. века још један истраживач, Феликс Каниц, пролази овим крајевима и оставља нам описе остатака Виминацијума затечених на терену. Из његових сведочанстава сазнајемо да су се 1866. године још увек на површини назирали остаци римског града и војног логора: бедеми, остаци грађевина, улице, водоводи, купатила, монументалне гробнице од којих су неке биле украшене фрескама и саркофази.⁸

Првим археолошким ископавањима Виминацијума 1882. године руководио је Михаило Валтровић, утемељивач српске археолошке науке, први професор археологије на Великој школи у Београду и кустос Народног музеја. Валтровић је истраживао простор града и логора и његова публикована скица представља драгоцен податак.⁹ Димензије војног логора које је том приликом дао, 430 x 350 m, потврђене су као најтачније савременим геофизичким методама. Ископавања Виминацијума наставио је Валтровићев ученик, Милоје Васић, 1902. и 1903. године. У току те две године Васић је значајно унапредио истраживања Виминацијума. Усредредио се на урбану структуру цивилног насеља и започео је са ископавањима инсула града, односно ужег градског језгра. Открио је чувену улицу с портиком и закључио да је Виминацијум био изграђен по плану којим је било предвиђено да се улице секу под правим углом. Његова истраживања привукла су велику пажњу, па је у посету дошао и краљевски пар Обреновића са свитом, а краљица Драга му је даровала 100 дуката с којима је наставио даља ископавања.¹⁰

it was published, the Danubian region became interesting not only to researchers of ancient antiquities, but also to painters and travellers.⁷

During the second half of the 19th century, another explorer, Felix Kanitz, travelled through this region and recorded descriptions of the Viminacium remains that he found in the field. From his testimonies we are able to understand that in 1866, remains of the Roman city and legionary fort were still visible above the ground: the fortification walls, structural remains, streets, aqueducts, baths, monumental tombs, some of them decorated with frescos, as well as sarcophagi.⁸

In 1882, the first archaeological excavation of Viminacium was conducted by Mihailo Valtrović, founder of Serbian archaeological science, the first professor of archaeology at the Belgrade University and custodian of the National Museum. Valtrović examined the area of the city and the legionary fort and the sketch he published represents valuable information.⁹ Dimensions of the legionary fort he established on that occasion, measuring 430 x 350 m, were confirmed with modern geophysical methods as the most accurate ones. In 1902 and 1903, Valtrović's student Miloje Vasić continued the excavation of Viminacium. During these two years, he advanced the research of Viminacium to a great extent. He focused on the urban structure of the civilian settlement and started with the excavation of the city's insulae, the narrow urban core. He discovered the famous street with a portico and concluded that Viminacium was designed according to the Hippodamian Plan, in which all of the streets fit a grid plan. His research also drew much attention and the royal couple Obrenović and their suite paid him a visit. Queen Draga donated 100 ducats, which he used to continue his research excavation.¹⁰

7 Korać, Golubović 2009, 7–8.

8 Korać, Golubović 2009, 8.

9 Валтровић 1884, 2–14, 49–63, 91–114, 121–142.

10 Korać, Golubović 2009, 9; Korać, Golubović, Mrđić 2018, 46.

7 Korać, Golubović 2009, 7–8.

8 Korać, Golubović 2009, 8.

9 Валтровић 1884, 2–14, 49–63, 91–114, 121–142.

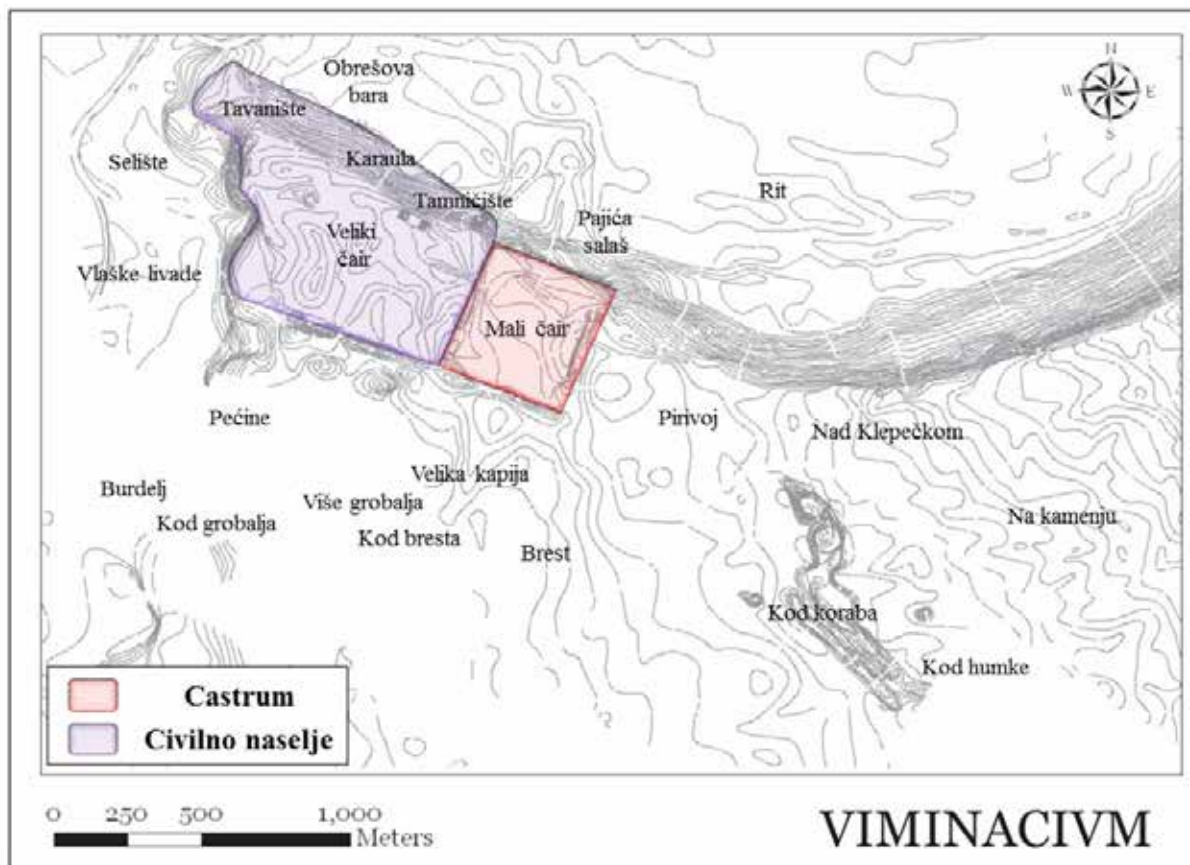
10 Korać, Golubović 2009, 9; Korać, Golubović, Mrđić 2018, 46.

Након тога, проћи ће деценије до почетка великих заштитних ископавања 70-их година 20. века – која је покренуо Археолошки институт – а која трају и данас. У периоду од 1972. до 1975. године трајао је пројекат истраживања града и логора Виминацијума, под руководством Љубице Зотовић у сарадњи с Владиславом Поповићем и Владимиром Кондићем, када су истражене градске терме. Од 1977. до 1997. Љубица Зотовић је руководила заштитним археолошким истраживањима Виминацијума. У овом периоду истражен је велики део некрополе која се простире јужно од града (јужна некропола). Том приликом, само на локалитетима Више гробаља и Пећине, откривено је скоро 14.000 гробова кремираних и инхумираних покојника. Најстарији гробови припадају келтској популацији, што сведочи о присутности Скордиска на овим просторима у предримско доба.

Од 2002. године нови полет у истраживању даје мултидисциплинарни тим истраживача под руководством Миомира Кораћа из Археолошког института. У истраживању римског града и војног логора од тада ради интердисциплинарни тим, који поред археолога чине и геофизичари, геолози, петролози, математичари, антрополози, археозоолози, истраживачи који се баве даљинском детекцијом, 3Д моделовањем и препознавањем облика, али и вештачком интелигенцијом. Сви добијени подаци спајају се у бази географског информационог система (ГИС). До данас је истражен највећи део источне некрополе града с преко хиљаду гробова, потом 15 вила рустика западно, источно и јужно од града, два крака аквадукта у дужини од 1.500 м, амфитеатар димензија 84 x 74 м, северна и западна капија војног логора, као и објекти унутар самог логора. Обављена су и ревизиона ископавања градских терми и обновљена на јужној некрополи где је истражено додатних 1.363 гроба (Карта 1).

After that, decades would pass until the great rescue excavation began during the 1970s, initiated by the Institute of Archaeology and lasting until the present day. In the period from 1972 to 1975, a project researching Viminacium city and the legionary fort was conducted by Ljubica Zotović, in cooperation with Vladislav Popović and Vladimir Kondić. On that occasion, the city *thermae* were examined. From 1977 to 1997, Ljubica Zotović led a rescue archaeological excavation of Viminacium. During this period, a large part of the cemetery was discovered, which stretches to the south from the city (the southern necropolis). In this period of time alone, on the sites of *Više grobalja* and *Pećine*, almost 14,000 skeletal and cremated burials were unearthed. The oldest graves belong to the Celtic population, giving testimony to the presence of Scordisci in this territory during pre-Roman times.

Since 2002, a new enthusiasm to the research has been given by the multidisciplinary team of researchers led by Miomir Korać from the Institute of Archaeology. Ever since then, besides archaeologists, research of the Roman city and legionary fort has been conducted by geo-physicists, geologists, petrologists, mathematicians, anthropologists, researchers who perform remote detection, 3D modelling and shape recognition researchers, as well as artificial intelligence teams. All of the obtained data is put together in the geographic information system (GIS) database. Until the present day, the greatest part of the eastern cemetery, with over 1,000 graves, has been examined, together with fifteen rural villas (*villae rusticae*) situated to the west, east and south of the city, two aqueduct branches with a total length of 1,500 m, the amphitheatre, measuring 84 x 74 m, the northern and western legionary fort gates as well as some of the structures within the fort itself. A revision excavation of the city baths (*thermae*) was conducted and the excavation of the southern cemetery has been renewed, revealing an additional 1,363 graves (Map 1).

Карта 1 – Општа ситуација на налазишту Виминацијум
 Map 1 – General situation at the Viminacium archaeological site

Виминацијум је још 1979. године проглашен за непокретно културно добро од изузетног значаја, међутим ова одлука није значила и стварну заштиту откривених објеката. Тек су током последње две деценије, нови приступи у решавању овог проблема изнедрили идеју о отварању Виминацијума за јавност. Музеј на отвореном или Археолошки парк Виминацијум формиран је 2006. године. Овај пионирски пројекат у Србији означио је и почетак археолошког туризма у нашој земљи. Парк се простире на 355 ha, а његово отварање пратила је и изградња пратеће инфраструктуре, обезбеђивање мера физич-

In 1979, Viminacium was proclaimed as immovable cultural property of extreme importance. However, this decision did not mean the actual protection of the discovered structures. Only during the past two decades did a new approach to solving this problem lead to the opening of Viminacium to the public. In 2006, the open-air museum, the Viminacium Archaeological Park, was established. This pioneer project in Serbia also represented the beginnings of archaeological tourism in our country. The park spreads over 355 hectares and its opening was accompanied by the creation of appropriate infrastructure, security measures for physical protection, the designing of a tourist route as well as developing a presentation

ке заштите, формирање туристичке руте, као и креирање презентације археолошких остатака базиране на интерпретацији научних података.¹¹ Први резултати приступа у презентацији археолошке баштине били су видљиви врло брзо. Већ 2007. године Виминацијум је посетило више од 50.000 посетилаца, а локално становништво нашло је своје запослење у Парку.¹²

Значај Виминацијума, не само у контексту римске археологије, већ и презентације културног наслеђа, препознат је и од међународних експерата, у оквиру различитих пројеката који се спроводе уз подршку Европске комисије.¹³ Престижна мрежа европских музеја на отвореном „Ехarc” уврстила је Виминацијум међу десет најбољих европских музеја на отвореном. Археолошки парк Виминацијум два пута је награђен „Туристичким цветом”, наградом коју додељује Туристичка организација Србије, а 2018. Форум словенских култура на додели „Жива” награде у Прагу, Археолошком парку Виминацијум је доделио специјално признање за руковођење.¹⁴

Током археолошких истраживања, која трају непрекидно од 2000. године, нађено је око 25.000 нових предмета од изузетног зна-

of the archaeological remains based on interpretations of scientific data.¹¹ The first results of this new approach of interpreting archaeological heritage soon became visible. In 2007, Viminacium was visited by more than 50,000 tourists, while the local population also acquired job opportunities in the Park.¹²

The importance of Viminacium, not only in the context of archaeology, but in the context of presenting cultural heritage, was also recognised by international experts and within different projects conducted with the support of the European Commission.¹³ The prestigious network of European open-air museums “EXARC” included Viminacium in their list of the top ten European open-air museums. On two occasions, the Viminacium Archaeological Park has been awarded a “Touristic flower”, assigned by the Tourist Organisation of Serbia, and in 2018, it received the “Živa” award, assigned by the Forum of Slavic Cultures, in Prague. This award was given to the Viminacium Archaeological Park as a special acknowledgment for its management.¹⁴

During archaeological research that has been conducted continuously ever since 2000, about 25,000 finds of great importance have been discovered. This huge collection, which needed special exhibiting conditions, but also the permanent urge to expand and enrich the Viminacium touristic offer, led to the next logical step – in

11 Maksin et al. 2011, 331–339; Tapavički-Ilić 2013, 315–326; Golubović, Korać 2013, 65–74; Korać 2019, 409–504; Anđelković Grašar, Nikolić, Rogić 2013, 9–14; Anđelković Grašar, Nikolić, Tapavički-Ilić 2020, 259–270; Tapavički-Ilić, Anđelković Grašar 2020, 125–133; Golubović, Tapavički-Ilić 2012, 67–73.

12 Maksin et al. 2011, 340; Anđelković Grašar, Tapavički-Ilić 2013, 191–204.

13 Tiussi 2012; Golubović, Mrđić 2013, 101–112; Tapavički-Ilić, Anđelković Grašar 2013, 97–100; Mrđić, Golubović 2014, 101–118; Ilić, Tapavički-Ilić, Ćirić 2014, 90–93; Tapavički-Ilić, Mrđić 2014, 94–98; Paardekooper, Tapavički-Ilić, Anđelković Grašar 2015, 211–219; Tapavički-Ilić, Anđelković Grašar 2017, 177–180; Anđelković Grašar, Tapavički-Ilić 2017, 147–150; Mrđić, Golubović 2018, 155–166.

14 Nikolić, Anđelković Grašar 2021, 315–324.

11 Maksin et al. 2011, 331–339; Tapavički-Ilić 2013, 315–326; Golubović, Korać 2013, 65–74; Korać 2019, 409–504; Anđelković Grašar, Nikolić, Rogić 2013, 9–14; Anđelković Grašar, Nikolić, Tapavički-Ilić 2020, 259–270; Tapavički-Ilić, Anđelković Grašar 2020, 125–133; Golubović, Tapavički-Ilić 2012, 67–73.

12 Maksin et al. 2011, 340; Anđelković Grašar, Tapavički-Ilić 2013, 191–204.

13 Tiussi 2012; Golubović, Mrđić 2013, 101–112; Tapavički-Ilić, Anđelković Grašar 2013, 97–100; Mrđić, Golubović 2014, 101–118; Ilić, Tapavički-Ilić, Ćirić 2014, 90–93; Tapavički-Ilić, Mrđić 2014, 94–98; Paardekooper, Tapavički-Ilić, Anđelković Grašar 2015, 211–219; Tapavički-Ilić, Anđelković Grašar 2017, 177–180; Anđelković Grašar, Tapavički-Ilić 2017, 147–150; Mrđić, Golubović 2018, 155–166.

14 Nikolić, Anđelković Grašar 2021, 315–324.

чаја. Овај обиман фондус, за који је било потребно обезбедити услове излагања, као и стална потреба за проширењем и обогаћивањем туристичке понуде на Виминацијуму, довеле су до следећег логичног корака 2019. године – формалног оснивања Музеја у саставу Археолошког института на простору археолошког локалитета Виминацијум. Новоосновани Музеј налази се у оквиру Археолошког парка, у згради научно-истраживачког центра (*Domus Scientiarum Viminacium*).

2019, within the Institute of Archaeology and within the area of the archaeological site of Viminacium, a museum was formally established. The newly established museum makes up part of the archaeological park, in the building of the scientific and research centre (*Domus Scientiarum Viminacium*).

СКРАЋЕНИЦЕ / ABBREVIATIONS

IMS I = *Inscriptions De La Mésie Supérieure*, Vol. I

M. Mirković, S. Dušanić, *Inscriptions De La Mésie Supérieure*, Vol. I, *Singidunum et le nord-ouest de la province*, Centre d' études épigraphiques et numismatiques de la Faculté de Philosophie de l' Université de Beograd, Beograd 1976.

ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY

Andelković Grašar, Rogić, Nikolić 2013 – J. Andelković Grašar, D. Rogić, E. Nikolić, Viminacium, Archaeological Park - Modern Code for Re-Reading the Past of the Roman City and Legionary Camp. In: J. Popielska-Grzybowska, J. Iwaszczuk (eds.), *Studies on Disasters, Catastrophes and the Ends of the World in Sources, Acta Archaeologica Pultusk-iensia*, IV, Pultusk 2013, 9-14.

Andelković Grašar, Tapavički-Ilić 2013 – J. Andelković Grašar, M. Tapavički-Ilić, Senior visitors, junior enthusiasm: analysis of visitors' questionnaire, *Archaeology and Science* 9, 2013, 191-204.

Andelković Grašar, Tapavički-Ilić 2017 – J. Andelković Grašar, M. Tapavički-Ilić, Završetak projekta OpenArch isnimanje filma "Interaction with Visitors in Archaeological Open-Air Museums", u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2015. godini*, Arheološki institut, Beograd 2017, 147-150.

Andelković Grašar, Nikolić, Tapavički-Ilić 2020 – J. Andelković Grašar, E. Nikolić, M. Tapavički-Ilić, Viminacium Archaeological Park as an Instrument of Integration of the Local Community into the Protection of Cultural

Heritage, *Roma e il mondo Adriatico (dalla ricerca archeologica alla pianificazione del territorio)*, *Atti del convegno, Macerata, 18-20 Maggio 2017*, (eds.) R. Perna, R. Carmenati, M. Giuliodori, J. Piccinini, Roma: Edizioni Quasar di S. Tognon s.r.l. I, Roma 2020, 259-270.

Борић-Брешковић 1976 – Б. Борић-Брешковић, *Новац ковнице Виминацијум у збирци Светозара Ст. Душанића*, Музеј града Београда, Београд 1976.

Ферјанчић 2002 – С. Ферјанчић, *Насељавање легијских ветерана*, Балканолошки институт, Београд 2002.

Ferjančić 2013 – S. Ferjančić, History of Roman provinces in the territory of modern day Serbia during the Principate, in: I. Popović, B. Borić-Brešković (eds.), *Constantine the Great and the Edict of Milan 313. The Birth of Christianity in the Roman Provinces on the soil of Serbia*, National Museum Belgrade, Belgrade 2013, 12-31.

Golubović, Tapavički-Ilić 2012 – S. Golubović, M. Tapavički-Ilić, The Viminacium Archaeological Park and Scientific and Research Center. In: R. Chowanec, W. Więckowski (eds.), *Archaeological Heritage: Methods of Education and Popularization*, Oxford 2012, 67-73.

Golubović, Korać 2013 – S. Golubović, M. Korać, Bringing to Life the Ancient City of Viminacium on the Danube. In: N. Mills (ed.), *Presenting the Romans – Interpreting the Frontiers of the Roman Empire World Heritage Site*, Woodbridge 2013, 65-73.

Golubović, Mrđić 2013 – S. Golubović, N. Mrđić, T-Pas – Project on tourist promotion of the archaeological sites along the route Aquileia, Emona, Viminacium, *Archaeology and Science* 8 (2012), 2013, 101-112.

Голубовић, Мрђић, Кораћ 2018 – С. Голубовић, Н. Мрђић, М. Кораћ, Виминацијум, у: М. Кораћ, С. Поп-Лазих (ур.), *Римски лимес и градови на тлу Србије (РЛГС)*, САНУ, Археолошки институт, Београд 2018, 37-43.

- Ilić, Tapavički-Ilić, Ćirić 2014** – O. Ilić, M. Tapavički-Ilić, Đ. Ćirić, Viminacijum: eksperimentalna arheologija u okviru projekta OpenArch”, u: D. Antonović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2013. godini*, Arheološki institut, Beograd 2014, 90-93.
- Korać 2019** – M. Korać, *Viminacium Urbs et Castra Legionis: Research, Protection, Presentation and Valorisation*, Institute of Archaeology, Belgrade 2019.
- Korać, Golubović 2009** – M. Korać, S. Golubović, *Viminacium. Više grobalja*, Tom 2, Arheološki institut, Beograd 2009.
- Korać, Golubović, Mrđić 2018** – M. Korać, S. Golubović, N. Mrđić, Research of Viminacium and its Suburban Zones, in: S. Golubović, N. Mrđić (eds.), *Vivere Militare Est. From Populus to Emperors – Living on the Frontier*, Vol. II, Institute of Archaeology, Belgrade 2018, 41–71.
- Maksin et al. 2011** – M. Maksin, M. Pucar, S. Milijić, M. Korać, *Održivi razvoj turizma u Evropskoj Uniji I Srbiji*, Beograd 2011.
- Marsigli 1726** – L. F. Marsigli, *Danubius panonico-mysicus, observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, physicis, perlustratus*. Haga Comitum: Apud P. Gosse, R. Chr. Alberts, P. De Hondt, Amstelodami: Apud Harm. Uytwerf & Franc., Changuion 1726.
- Mirković 1968** – M. Mirković, *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji*, Arheološko društvo Jugoslavije, Beograd 1968.
- Mrđić, Golubović 2014** – N. Mrđić, S. Golubović, Danube Limes as a UNESCO World Heritage Site, *Arheologija i prirodne nauke* 9, 2014, 101-118.
- Mrđić, Golubović 2018** – N. Mrđić, S. Golubović, Rebirth of the Past – Recreating Viminacium in 3D and Presenting Roman Cultural Heritage, *Archaeology and Science* 13 (2017), 2018, 155–166.
- Nikolić, Anđelković Grašar 2021** – E. Nikolić, J. Anđelković Grašar, Arheološki park Viminacijum i Živa Award 2018, u: *Arheologija u Srbiji Projekti Arheološkog instituta u 2018. godini* (ur.) S. Vitezović, M. Radišić, Đ. Obradović, Arheološki institut, Beograd 2021, 315-324.
- Paardekooper, Tapavički-Ilić, Anđelković Grašar 2015** – R. Paardekooper, M. Tapavički-Ilić, J. Anđelković Grašar, Viminacium and the OpenArch Project, *Archaeology and Science* 10 (2014), 2015, 211-219.
- Tapavički-Ilić 2013** – M. Tapavički-Ilić, Viminacium – Archäologischer Park Entwicklung und Perspektive. In: L. Č. Pop-ović, M. Vidaković, Đ. S. Kostić (eds.), *Resources of the Danubian Region: the Possibility of Cooperation and Utilisation*, Belgrade 2013, 315–326.
- Tapavički-Ilić, Anđelković Grašar 2013** – M. Tapavički-Ilić, J. Anđelković Grašar, OpenArch, European Project of Popularizing Archaeology“, *Archaeology and Science* 8 (2012), 2013, 97–100.
- Tapavički-Ilić, Mrđić 2014** – Eksperimentalna arheologija Kremacija i priprema groba tipa Mala Kopašnica – Sase, u: D. Antonović (ed.), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2013. godini*, Arheološki institut, Beograd 2014, 95–98.
- Tapavički-Ilić, Anđelković Grašar 2017** – M. Tapavički-Ilić, J. Anđelković Grašar, Drugi međunarodni simpozijum na Viminacijumu: The Impact of Dialogue with Visitors on - AOAM Management, 29. septembar – 3. oktobar 2014. Godine, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2014. godini*, Arheološki institut, Beograd 2017, 177–180.
- Tapavički-Ilić, Anđelković Grašar 2020** – M. Tapavički-Ilić, J. Anđelković Grašar, Storytelling. Is there a better method of archaeological site interpretation?, in: I. Miloglav (ed.), *Proceedings From the 6th Scientific Conference Methodology and Archaeometry*, Zagreb 6-7 December 2018, In: I. Miloglav (ed.), Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Zagreb 2020, 125–133.
- Tiussi 2012** – C. Tiussi, *T-Pas. Tourist Promotion of the Archaeological Sites along the Roman*

Route Aquileia-Emona-Viminacium, Fondazione Aquileia, Muzej in Galerije mesta Ljubljane, Arheološki institut Beograd, Aquileia, Ljubljana, Beograd 2012.

Валтровић 1884 – М. Валтровић, Откопавања у Костолцу, *Старинар* I, 1884, 1, 3–15; I-2, 49–63; I-3, 91–114; I-4, 121–142.

Vojvoda, Golubović, Mikić 2021 – М. Vojvoda, S. Golubović, I. Mikić, *Mors immatura. Novac i apotropejsko-profilaktički elementi u pogrebnim ritualima – južna nekropola Viminacijuma*, Arheološki institut, Beograd 2021.

*MEDICUS И ЊЕГОВ
ИНСТРУМЕНТАРИЈ:
БРИГА О ЗДРАВЉУ У
ВИМИНАЦИЈУМУ*
Снежана Голубовић

*MEDICUS AND HIS
INSTRUMENTS:
HEALTHCARE IN VIMINACIUM*
Snežana Golubović

Велики број медицинских инструмената, нађен у гробовима и слојевима током археолошких истраживања Виминацијума, подстакао нас је да се боље упознамо с историјом медицине. Становиште да је добро здравље услов за срећу и благостање уткано је одвајкада у људску свест. Не чуди онда да су људи посвећивали велику пажњу очувању здравља још од праисторије. Да ли су први лекари били племенски поглавари, врачеве или травари... можемо само да нагађамо јер нема писаних трагова. Развој медицине почињемо да пратимо од старих Египћана који су изнедрили првог познатог лекара – Имхотепа. Преко вавилонских и најстаријих индијских и кинеских медицинара, стижемо до оснивача западне медицине, грчког лекара Хипократа.

Првобитну медицинску праксу можемо пратити кроз магију и употребу биљних препарата која се преносила генерацијама. У то доба лечење се одвијало кроз магијско врачање, путем молитве, заветима и уз биљне лекове. Заштиту од болести и урока обезбеђивали су разни амулети који су често имали и главну улогу у лечењу. У доба Хипократа лечења су се обављала у Асклепијевим храмовима и није чудно да су свештеници били најбољи лекари. Култ се постепено ширио по Римском царству под именом Ескулапа. Ускоро се оснивају и школе (*Schola medicorum*) за оне који су желели да се баве лечењем, прво са средиштем у Александрији, а затим и у Риму.¹

Који су извори за наша сазнања о медицини у Римском царству? Добрим делом су то доступни писани извори. Тако сазнајемо да је први познати римски лекар Целзус сакупио дотадашња знања из медицине у осам књига на латинском језику, под насловом *De Medicina*. Одатле баштинимо прва сазнања о трепанацији лобања, операцијама катаракте, киле, ампутацијама, па чак и

1 Daremberg, Saglio 1904, 1684.

The large number of medical instruments discovered during the archaeological research of Viminacium's graves and layers induced us to become better acquainted with the history of medicine. The standpoint that good health is a condition for happiness and well-being has always been present in human minds. Therefore, it is not surprising that ever since prehistory, people have dedicated much attention to their health. Since there are no written sources, we can only guess whether the earliest doctors were tribal chieftains, sorcerers or herbalists. The development of medicine can be traced back to the ancient Egyptians and their first known doctor – Imhotep. From the Babylonians, and the oldest Hindu and Chinese medicine men, we come to the founder of western medicine, to the Greek doctor Hippocrates.

The initial medical practice can be followed through magic and the use of herbal remedies that was passed from one generation to another. At that time, the curing of illnesses was performed through magical sorcery, praying, oaths and with herbal medicaments. Protection from diseases and evil eyes was secured by different amulets that played the most important role in curing processes. During the time of Hippocrates, healing was performed in Asclepius' temples, so it is little wonder that priests were recognised as the best doctors. Under the name of Aesculap, the cult gradually spread throughout the Roman Empire. Soon enough, schools were established (*Schola medicorum*) for those who wished to practice healing. At first, their seat was in Alexandria and later it relocated to Rome.¹

What is the source of our knowledge regarding medicine in the Roman Empire? A great part of it includes available written sources. This is how we find out that the first known Roman doctor, Celsus, collected all the existing medical knowledge into eight books written in Latin, entitling them *De Medicina*. This is where our earliest knowledge about skull trepanning, cataract and hernia surgeries, amputations and even the

1 Daremberg, Saglio 1904, 1684.

о првим пластичним операцијама на лицу. Све ово прати и веома исцрпан опис медицинских инструмената.²

Широм Римског царства налажени су надгробни споменици лекара (*Stelae*) који представљају други значајан извор података о римској медицини. Можемо претпоставити да су први професионални лекари у Виминацијуму стигли с римском војском. Из текста на једном споменику у Аквинкуму сазнајемо да је у саставу IV Флавијеве легије био и лекар.³ Император Август доноси закон по коме је свака легија морала имати пет лекара (*Medicus*), а кохорта по једног. Сваки војни логор (*Castrum*) морао је имати болницу (*Valetudinaria*) у којој су ординирали лекари с титулом *medicus castrensis* и *medicus chirurgus*, несумњиво веома важни и угледни, вероватно и високог чина, јер су војсци били неопходни.⁴ Будућа ископавања ће, надамо се, показати да је и логор VII Клаудијеве у Виминацијуму имао једну такву болницу. Како је могла изгледати римска војна болница? Најбоље је истражена болница у легионарској тврђави у Ветери (данашњи Ксантен), на доњој Рајни. Била је изграђена од камена у време Неронове владавине. Установљени су: улазни хол окружен низом остава, портирница, одељење за пријем болесника, неколико операционих сала, три крила са собама за пацијенте, па чак и мртвачница. Болнице су пронађене и у тврђавама помоћних трупа, односно кохорти, а не само, како се некада веровало, у логорима већих или престижнијих јединица. Свим родовима војске због ефикасног функционисања била је обезбеђена врхунска здравствена заштита.⁵ Несумњиво да је римска војска била најмоћнији чинилац у ширењу грчко-римске медицине.

first facial plastic surgery comes from. All this is accompanied with a very detailed description of medical instruments.²

Throughout the Roman Empire, doctors' tombstones (*Stelae*) were discovered that represent the second most important data source regarding Roman medicine. We can presume that the earliest professional doctors in Viminacium arrived with the military. From a tomb inscription discovered in Aquincum we discover that among the members of the legion IV Flavia there was also a doctor.³ Emperor Augustus issued a law according to which each legion was obliged to include five doctors (*Medicus*) and each cohort was obliged to include one doctor. Each military camp (*Castrum*) had to have a hospital (*Valetudinarium*), in which doctors with the titles *medicus castrensis* and *medicus chirurgus* were in charge, doubtless very important and respected, and probably also of high rank, since they were necessary to the military.⁴ We hope future excavations will reveal that the legionary fort of the VII Claudia in Viminacium also possessed such a hospital. What would a Roman military hospital look like? The best examined hospital is that of the legionary fort of Vetera (close to the present-day Xanten), in the lower Rhine Valley. It was built of stone during the time of Nero's reign. The following parts were discovered: an entrance hall surrounded with a row of storage rooms, reception room, admissions department, several operating theatres, three wings with rooms for patients and even a morgue. It was discovered that hospitals also existed in auxiliary troop forts or those belonging to cohorts, and not only in larger and more important legionary forts, as previously believed. In order to achieve greater efficiency, all military branches were granted top medical care.⁵ Without doubt, the Roman military was the most powerful factor in the spread of Graeco-Roman medicine.

2 Wokaunn, Manenica 2010, 245.

3 Gummerus 1932, 9.

4 Gummerus 1932, 14.

5 Jackson 1988, 136.

2 Wokaunn, Manenica 2010, 245.

3 Gummerus 1932, 9.

4 Gummerus 1932, 14.

5 Jackson 1988, 136.

Што се тиче грађанства, осим у болницама, лекари су могли пружати услуге и у својим кућама, у термама или храмовима посвећеним Асклепију и Хигији.⁶ Цар Антоније Пије доноси закон по коме је у главним градовима провинција било дозвољено највише десет лекара који су носили титулу *archiatri populares*.⁷

Трећи извор за наша сазнања о римској медицини су медицински инструменти који су резултат археолошких ископавања. Судећи по великом броју нађених предмета ове врсте очигледно да је здравствена заштита у Виминацијуму била добро развијена. Медицински инструменти указују на лекаре различитих специјалности, па тако имамо хирурге (*Medicus chirurgus*), очне лекаре (*Medicus ocularius*), лекаре (*Medicus clinicus*) који су радили по болницама.

Као и данас, приликом хируршких захвата, најважнији инструмент био је скалпел (*Scalper, scapellus*), односно нож најчешће листоликог сечива и четвороугаоне дршке (кат. 25, 26). Чест налаз представљају сонде које су се могле користити и у козметици или фармацији. Сонде (*Cyathiscomela*), с кашикастим горњим делом који је служио за узимање и наношење лека и доњим у облику маслине који служио за спаљивање рана (*Cauterium*), налажене су како у слојевима тако и у гробовима с кремацијом и инхумацијом (кат. 1, 5–20, 35). Сличан тип инструмента, само плочастог горњег дела који се завршава полукружно (*Spathomela*) могао се користити и у фармацији и козметици, па чак и у сликарству (кат. 2–4). Једноставне сонде (*Auriscalpium*) имале су широку примену у медицини, могле су бити коришћене и у фармацији и козметици (кат. 28–33), а једна је нађена у цилиндричној кутији (кат. 34) с другим медицинским инструментима (кат. 36) у гробу лекара. Пинцете су (*Vulsella, volsella*) такође имале ши-

Regarding civilians, as well as hospitals, doctors also offered their services at their homes, in public baths or temples dedicated to Aesculapius and Hygieia.⁶ Emperor Antoninus Pius issued a law according to which, in the provincial capitals, a maximum number of ten doctors with the title of *archiatri populares* was allowed.⁷

The third source of our knowledge about Roman medicine are medical instruments, discovered in the course of archaeological excavations. Judging by the great number of this kind of object, it is evident that health care in Viminacium was well developed. Medical instruments indicate the existence of doctors with various specialisations, like surgeons (*Medicus chirurgus*), eye specialists (*Medicus ocularius*) or physicians (*Medicus clinicus*), who worked in hospitals.

Just like today, during surgery, the most important instrument was the scalpel (*Scalper, scapellus*), basically a knife with a leaf-shaped blade and a four-angled handle (Cat. nos. 25, 26). Finds of probes were also rather frequent, used for cosmetic or pharmaceutical purposes. Probes (*Cyathiscomela*) had a spoon-like upper part used for scooping and applying medicines and an olive-shaped lower part used for cauterising wounds (*Cauterium*). They have been discovered in layers as well as in both cremated and inhumation graves (Cat. nos. 1, 5–20, 35). A similar type of instrument, but only with a plate-shaped upper part and ending in a semi-spherical form (*Spathomela*), could have also been used in pharmacy and cosmetics and even as a painting tool (Cat. nos. 2–4). Simple probes (*Auriscalpium*) were widely applied in medicine, but they could also have been used for pharmaceutical and cosmetic purposes (Cat. nos. 28–33). One of them was discovered in the grave of a paramedic, in a cylindrical box (Cat. no. 34), along with other medical instruments (Cat. no. 36). Tweezers (*Vulsella, volsella*) also had a wide range of uses (Cat. nos. 40–42). Paramedic tools also included needle-hooks (*Acus-Hamus*), which were probably used for inspecting sore spots, for cauterization or

6 Крунић 1997, 234.

7 Gummerus 1932, 8.

6 Крунић 1997, 234.

7 Gummerus 1932, 8.

року примену (кат. 40–42). У прибор лекара спадале су и игле-куке (*Acus-Hamulus*) које су могле служити за напипавање болног места, за каутеризацију или при другим начинима лечења (кат. 27). Кашике се често налазе уз ове инструменте јер су коришћене за мерење и хватање медицината из различитих посуда. Мале, коштане кашике, с кружним и плитким реципијентом (*Pistillus*) од којих једна има дршку моделовану у облику грифона, допуњују репертоар налаза везаних за римске лекаре (кат. 37–39). За чување медицинских инструмената служиле су цилиндричне кутије (*Theca vulneraria*). Налажене су у гробовима лекара с комплетом инструмената у њима (кат. 24, 34).⁸ Кутије за лекове такође су чест прилог у гробовима лекара. У њима се налазе лекови у облику пастила или таблета. Како су они изгледали познато нам је из неколико гробова лекара нађених на територији Виминацијума. Први је скелетни гроб, истражен крајем 19. века, за који је истраживач сматрао да припада лекару, хирургу VII Клаудијеве (*Medicus chirurgus legionis VII Claudiae*) и датовао га у 3. век. У њему су, поред осталих прилога, нађени бројни медицински инструменти међу којима и једна цилиндрична кутија.⁹

Заштитна археолошка ископавања започета седамдесетих година 20. века допринела су откривању још неколико гробова лекара од којих је вероватно најпознатији онај истражен 1985. године и дефинисан као гроб лекара, специјалисте за болести ока (*Medicus et chirurgus oculusarius*). У гробу је поред бронзаног новца, стаклених посуда и камене палете, нађена и медицинска кутија која је осим инструмената садржавала и медикаменте.¹⁰ Још једна таква кутија нађена је у гробу с кремацијом Г1-8 (кат. 23). Наиме, на локалитету

in other methods of treatment (Cat. no. 27). Spoons are often encountered along with these instruments, since they were used for measuring and scooping up medicaments from different vessels. Small, bone spoons with a round and shallow recipient (*Pistillus*), one of which possesses a griffin-shaped handle, complement the repertoire connected to Roman doctors (Cat. no. 37–39). Cylindrical boxes (*Theca vulneraria*) were used for storing medical instruments. Within paramedic graves, they were discovered with their entire contents (Cat. nos. 24, 34).⁸ Pharmaceutical boxes also represent common grave-goods in doctors' graves, and pharmaceuticals in the shape of pills or pastilles were placed inside. Owing to finds of several doctors' graves from the area of Viminacium, we now know what they looked like. The first one is a skeletal grave, discovered at the end of the 19th century, believed to be the grave of a surgeon from the legion VII Claudia (*Medicus chirurgus legionis VII Claudiae*) and dated into the 3rd century. Among other grave-goods, numerous medical instruments and a cylindrical box were discovered in it.⁹

Rescue archaeological excavation initiated during the 1970s revealed several other graves of doctors. Possibly the most famous among them was excavated in 1985 and was defined as the grave of an eye specialist (*Medicus et chirurgus oculusarius*). Besides bronze coins, glass vessels and a stone palette, a medical box was discovered inside, containing not just instruments, but also some medicaments.¹⁰ Another box of this kind was discovered in the cremation grave G1-8 (Cat. no. 23). At the beginning of the 21st century, on the site Nad Klepečkom, a grave was unearthed that was believed to have belonged to a doctor. It is a cremation etage-grave of the Mala Kopašnica – Sase type, with a rectangular ground plan with rounded corners and orientated in a west – east direction (Fig. 1). The dimensions of the upper etage were 3.1 x 2.1 x 0.2 m, the walls were unevenly red burned with a 1 cm thick burning layer and the

8 Künzl 1983, 50, 69.

9 Geržetić 1894, 4.

10 Kopaš 1986, 53–71. Материјал из овог гроба чува се у Народном музеју Пожаревац.

8 Künzl 1983, 50, 69.

9 Geržetić 1894, 4.

10 Kopaš 1986, 53–71. Finds from this grave are kept at the National museum in Požarevac.

Сл. 1 – Гроб лекара, гроб Г1-8, локалитет Над Клепечком, источна некропола (ДЦВ)
 Fig. 1 – Grave of a doctor, grave G1-8, site Nad Klepečkom, eastern necropolis (DCV)

Над Клепечком, почетком 21. века, истражен је гроб за који се сматра да припада лекару. Гроб је етажни, с кремацијом, типа Мала Копашница – Сасе правоугаоног облика са заобљеним угловима оријентације 3–И (сл. 1). Димензије првог етажа биле су 3,1 x 2,1 x 0,2 m, зидови црвено и неравномерно запечени, дебљине 1 cm, а дно етажа местимично запечено. Димензије другог етажа биле су 1,5 x 0,6 x 0,6 m, са зидовима који су се конично сужавали ка дну тако да су димензије дна етажа биле 1 x 0,1 m. Зидови другог етажа били су запечени до сивог интензитета дебљине 5–7

etage bottom was also partially burned. The dimensions of the second etage were 1.5 x 0.6 x 0.6 m, with walls conically narrowing down towards the bottom, thus measuring 1 x 0.1 m. The walls of the second etage were burned to nuances of grey and 5–7 cm thick, while the bottom itself was not burned. In the soil filling the second etage there was a small amount of cremated bones. Several shards of different pottery vessels, part of an oil-lamp and a fragmented pot were extracted from the soil that filled the first etage, while in the second, a bronze coin from the 2nd century was found.

Within the second etage, besides medical instruments, actually various probes, a cylindri-

ст, док је само дно било незапечено. У земљи која је испуњавала други етаж нађена је мања количина кремираних костију. Неколико комада разних керамичких посуда, део жишка и фрагментовани лонац нађени су у земљи која је испуњавала први етаж, а на другом је нађен бронзани новац из 2. века нове ере.

Унутар другог етажа су поред медицинских инструмената, односно разних сонди, нађени и медицинска цилиндрична кутија, калотаста бронзана посуда, палета од ахата и оштећена бронзана лекарска кутија (сл. 2, 3) у којој је било шест медикамената од којих један

cal medical box, a calotte-shaped bronze vessel, a palette made of agate and a damaged bronze medical box were found (Figs. 2, 3). Six medicaments were discovered in it, one of them lead-based (Cat. nos. 3, 21–23, 34–36). According to the preserved textile pieces, it was concluded that the box was placed within a linen sachet.

It remains a mystery what kind of doctor the deceased was, whether he was a civilian or a military paramedic but, according to the set of instruments he possessed, he must have been a skilled surgeon and an expert in medicinal herbs, which he used to make pastilles, compresses and creams. The proof is that the medicaments from

Сл. 2 – Бронзана лекарска кутија, гроб Г1-8, локалитет Над Клепечком, источна некропола (ДЦВ)

Fig. 2 – Bronze medical box, grave G1-8, site Nad Klepečkom, eastern necropolis (DCV)

на бази олова (кат. 3, 21, 22, 23, 34–36). Према очуваним деловима тканине на њој закључено је да је кутија била у платненој врећици.

Остаје непознато о каквом се лекару ради, да ли је био цивилни или војни, али судећи по инструментаријуму – био је вешт хирург и добар познавалац лековитих биљака од којих је справљао пастиле, облоге и масти. Доказ за то су управо медикаменти из његове торбице, биљне таблете нађене у малој бронзаној кутији с поклопцем украшеним урезаном представом Ескулаповог штапа (кат. 23).¹¹

his satchet, the herbal pills, were found in a small box with a lid decorated with the carved image of Aesculapius' staff (Cat. no. 23).¹¹

Сл. 3 – Медицински инструменти, гроб Г1-8, локалитет Над Клепечком, источна некропола (ДЦВ)

Fig. 3 – Medical instruments, grave G1-8, site Nad Klepečkom, eastern necropolis (DCV)

11 РЛГС 2018, 92.

11 РЛГС 2018, 92.

КАТАЛОГ / CATALOGUE

1. Сонда (*Cyathiscomela*)

Више гробља, сонда 261, ров 2

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 15,7 cm

ДЦВ, Ц-12668

2–3. век

Деформисана сонда чији је горњи део плочаст са заобљеним крајем док се дршка кружног пресека завршава маслинастим задебљањем.

Необјављено.

1. Probe (*Cyathiscomela*)

Više grobalja, trench 261, ditch 2

Bronze, cast, hammered

Length: 15.7 cm

DCV, C-12668

2nd – 3rd century

Deformed probe whose upper part is plate with a rounded end while the handle of the circular cross-section ends with olive thickening.

Unpublished.

2. Сонда (*Spathomela*)

Рит, гроб Г1-48

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 15,2 cm

ДЦВ, Ц-1887

2. век

Сонда чији је горњи део плочаст са заобљеним крајем док се дршка кружног пресека завршава маслинастим задебљањем.

Објављено: РЛГС 2018, 357, кат. 10.

2. Spatula probe (*Spathomela*)

Rit, grave G1-48

Bronze, cast, hammered

Length: 15.2 cm

DCV, C-1887

2nd century

A probe whose upper part is plate with a rounded end while the handle of the circular cross-section ends with olive thickening.

Published: RLCS 2018, 357, Cat. no. 10.

3. Сонда (*Spathomela*)

Над Клепечком, гроб Г1-8

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 17 cm

ДЦВ, Ц-69

2. век

Горњи део инструмента је плочаст и завршава се полукружно. Дршка је у горњем делу правоугаона, потом овална и завршава се маслинастим задебљањем.

Објављено: РЛГС 2018, 353, кат. 1.

3. Spatula probe (*Spathomela*)

Nad Klepečkom, grave G1-8

Bronze, cast, hammered

Length: 17 cm

DCV, C-69

2nd century

The upper part of the instrument is flat and ends semi-circular. The handle is in the upper part rectangular, then oval and ends with olivary point.

Published: RLCS 2018, 353, Cat. no. 10.

4. Сонда (*Spathomela*)

Над Клепечком, сонда 49, објекат 18

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 16 cm

ДЦВ, Ц-734

2. век

Горњи део инструмента плочаст и завршава се полукружно. Дршка је у горњем делу правоугаона, потом овална и завршава се маслинастим задебљањем.

Необјављено.

4. Spatula probe (*Spathomela*)

Nad Klepečkom, trench 49, building 18

Bronze, cast, hammered

Length: 16 cm

DCV, C-734

2nd century

The upper part of the instrument is flat and ends semi-circular. The handle is in the upper part rectangular, then oval and ends with olivary point.

Unpublished.

5. Соњада (*Cyathiscomela*)

Амфитеатар, квадрат Ф/3

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 15,8 cm

ДЦВ, Ц-977

2–3. век

Деформисана сонда са кашикастим делом у облику танког листа са дршком кружног пресека која се завршава маслинастим задебљањем.

Необјављено.

5. Spoon probes (*Cyathiscomela*)

Amphitheatre, square F/3

Bronze, cast, hammered

Length: 15.8 cm

DCV, C-977

2nd – 3rd century

Deformed probe with spoon-like part in the form of a leaf and a circular cross-section ending with olive thickening.

Unpublished.

6. Сонда (*Cyathiscomela*),

Над Клепечком, контролни ископ 51

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 11,3 cm

ДЦВ, Ц-290

2–3. век

Сонда са кашикастим делом у облику танког листа са дршком квадратног пресека. На дршци су украси у виду кружних прстенова.

Необјављено.

6. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Nad Klepečkom, control trench 51

Bronze, cast, hammered

Length: 11.3 cm

DCV, C-290

2nd – 3rd century

The probe with spoon-like part in the form of a leaf with the handle of rectangular cross-section. The handle has an ornament of circular rings.

Unpublished.

7. Сонда (*Cyathiscomela*)

Над Клепечком, сонда 52

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 11,2 cm

ДЦВ, Ц-855

2 – 3. век

Фрагментована сонда са кашикастим делом у облику танког листа са дршком кружног пресека. На дршци су украси у виду кружних прстенова.

Необјављено.

7. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Nad Klepečkom, trench 52

Bronze, cast, hammered

Length: 11.2 cm

DCV, C-855

2nd – 3rd century

Fragmented probe with spoon-like part in the form of a leaf with the handle of circular cross-section. The handle has an ornament of circular rings.

Unpublished.

8. Сонда (*Cyathiscomela*)

Над Клепечком, гроб Г1-98

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 17,3 cm

ДЦВ, Ц-1397

2. век

Сонда са кашикастим делом у облику танког листа са дршком кружног пресека која се завршава маслинастим задебљањем. На дршци су украси у виду кружних прстенова.

Необјављено.

8. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Nad Klepečkom, grave G1-98

Bronze, cast, hammered

Length: 17.3 cm

DCV, C-1397

2nd century

The probe with spoon-like part in the form of a leaf with the handle of circular cross-section ending with olive thickening. The handle has an ornament of circular rings.

Unpublished.

9. Сонда (*Cyathiscomela*)

Над Клепечком, сонда 54

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 12,1 cm

ДЦВ, Ц-1184

2. век

Сонда са кашикастим делом у облику танког листа са дршком кружног пресека која се завршава маслинастим задебљањем. На дршци су украси у виду кружних прстенова.

Необјављено.

9. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Nad Klepečkom, trench 54

Bronze, cast, hammered

Length: 12.1 cm

DCV, C-1184

2nd century

The probe with spoon-like part in the form of a leaf with the handle of circular cross-section ending with olive thickening. The handle has an ornament of circular rings.

Unpublished.

10. Сонда (*Cyathiscomela*)

Више гробаља, гроб Г1-1873

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 17,6 cm

ДЦВ, Ц-13851

2. век

Фрагментована сонда са кашикастим делом у облику танког листа са дршком кружног пресека која се завршава маслинастим задебљањем. На дршци су украси у виду кружних прстенова.

Необјављено.

10. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Više grobalja, grave G1-1873

Bronze, cast, hammered

Length: 17.6 cm

DCV, C-13851

2nd century

Fragmented probe with spoon-like part in the form of a leaf with the handle of circular cross-section ending with olive thickening. The handle has an ornament of circular rings.

Unpublished.

11. Сонда (*Cyathiscomela*)

Рит, сонда 50

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 15,9 cm

ДЦВ, Ц-1638

2. век

Сонда са овалним, плочастим делом на једном крају и ромбоидним проширењем које прелази у дршку кружног пресека и завршава се маслинастим задебљањем.

Објављено: РЛГС 2018, 357, кат. 11.

11. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Rit, trench 50

Bronze, cast, hammered

Length: 15.9 cm

DCV, C-1638

2nd century

A probe with oval plating part on one end and a rhomboidal extension that passes into the handle of the circular section which ends with olive thickening.

Published: RLCS 2018, 353, Cat. no. 10.

12. Сонда (*Cyathiscomela*)

Пиривој, квадрат 3

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 16,7 cm

ДЦВ, Ц-594

2. век

Сонда са кашикастим делом у облику танког листа са дршком кружног пресека која се завршава вретенастим задебљањем. На дршци су украси у виду кружних прстенова.

Објављено: РЛГС 2018, 356, кат. 9.

12. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Pirivoj, square 3

Bronze, cast, hammered

Length: 16.7 cm

DCV, C-594

2nd century

The probe with spoon-like part in the form of a leaf. The handle is of circular cross-section ending in spindle-like thickening. The handle has an ornament of circular rings.

Published: RLCS 2018, 356, Cat. no. 9.

13. Сонда (*Cyathiscomela*)

Више гробаља, гроб Г1-1838

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 17,2 cm

ДЦВ, Ц-13250

2. век

Сонда са овалним, плочастим делом на једном крају и ромбоидним проширењем које прелази у дршку кружног пресека и завршава се маслинастим задебљањем.

Необјављено.

13. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Više grobalja, grave G1-1838

Bronze, cast, hammered

Length: 17.2 cm

DCV, C-13250

2nd century

A probe with oval plating part on one end and a rhomboidal extension that passes into the handle of the circular section which ends with olive thickening.

Unpublished.

14. Сонда (*Cyathiscomela*)

Над Клепечком, објекат 22

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 16,9 cm

ДЦВ, Ц-804

2–3. век

Сонда са кашикастим делом у облику танког листа са дршком кружног пресека која се завршава вретенастим задебљањем. На дршци су украси у виду кружних прстенова.

Необјављено.

14. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Nad Klepečkom, building 22

Bronze, cast, hammered

Length: 16.9 cm

DCV, C-804

2nd – 3rd century

The probe with spoon-like part in the form of a leaf. The handle is of circular cross-section ending in spindle-like thickening. The handle has an ornament of circular rings.

Unpublished.

15. Сонда (*Cyathiscomela*)

Амфитеатар, квадрат J/4

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 12 cm

ДЦВ, Ц-4213

2–3. век

Фрагментована сонда са овалним, плочастим делом на једном крају и ромбоидним проширењем које прелази у дршку кружног пресека.

Необјављено.

15. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Amphitheatre, square J/4

Bronze, cast, hammered

Length: 12 cm

DCV, C-4213

2nd – 3rd century

Fragmented probe with oval plating part on one end and a rhomboidal extension that passes into the handle of the circular section.

Unpublished.

16. Сوندا (*Cyathiscomela*)

Рит, сонда 25

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 11,4 cm

ДЦВ, Ц-1333

2–3. век

Фрагментована сонда са овалним, плочастим делом на једном крају и дршком кружног пресека.

Необјављено.

16. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Rit, trench 25

Bronze, cast, hammered

Length: 11.4 cm

DCV, C-1333

2nd – 3rd century

Fragmented probe with oval plating part on one end and a handle of the circular section.

Unpublished.

17. Сонда (*Cyathiscomela*)

Бурдељ, сонда 8

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 12,6 cm

ДЦВ, Ц-83

2–3. век

Сонда са кашикастим делом у облику танког листа са дршком кружног пресека која се завршава маслинастим задебљањем. На дршци су украси у виду кружних прстенова.

Необјављено.

17. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Burdelj, trench 8

Bronze, cast, hammered

Length: 12.6 cm

DCV, C-83

2nd – 3rd century

A probe with spoon-like part in the form of a leaf with the handle of circular cross-section ending with olive thickening. The handle has an ornament of circular rings.

Unpublished.

18. Сонда (*Cyathiscomela*)

Амфитеатар, квадрат К/6

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 17,3 cm

ДЦВ, Ц-3520

2–3. век

Сонда са овалним, кашикастим делом на једном крају и дршком кружног пресека која се завршава маслинастим задебљањем.

Објављено: РЛГС 2018, 358, кат. 12.

18. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Amphitheatre, square K/6

Bronze, cast, hammered

Length: 17.3 cm

DCV, C-3520

2nd – 3rd century

A probe with an oval spoon-like part on one end and a circular cross-section ending with olive thickening.

Published: RLCS 2018, 358, Cat. no. 12.

19. Сонда (*Cyathiscomela*)

Амфитеатар, квадрат Л/9

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 12,7 cm

ДЦВ, Ц-6991

2–3. век

Фрагментована сонда са кашикастим делом у облику танког листа са дршком кружног пресека која се завршава вретенастим задебљањем. На дршци су украси у виду кружних прстенова.

Необјављено.

19. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Amphitheatre, square L/9

Bronze, cast, hammered

Length: 12.7 cm

DCV, C-6991

2nd – 3rd century

Fragmented probe with spoon-like part in the form of a leaf. The handle is of circular cross-section ending in spindle-like thickening. The handle has an ornament of circular rings.

Unpublished.

20. Сонда (*Cyathiscomela*)

Пиривој, гроб Г-170

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 15,2 cm

ДЦВ, Ц-466

2–3. век

Сонда са кашикастим делом у облику танког листа са дршком кружног пресека која се завршава вретенастим задебљањем. На дршци су украси у виду кружних прстенова.

Необјављено.

20. Spoon probe (*Cyathiscomela*)

Pirivoj, grave G-170

Bronze, cast, hammered

Length: 15.2 cm

DCV, C-466

2nd – 3rd century

A probe with spoon-like part in the form of a leaf. The handle is of circular cross-section ending in spindle-like thickening. The handle has an ornament of circular rings.

Unpublished.

21. Палета

Над Клепечком, гроб Г1-8

Ахат, клесање, глачање

Димензије: 10 x 6 cm

ДЦВ, Ц-74

2. век

Фрагментована правоугаона палета од ахата.

Објављено: РЛГС 2018, 356, кат. 7.

21. Palette

Nad Klepečkom, grave G1-8

Agate, carving, polishing

Dimensions: 10 x 6 cm

DCV, C-74

2nd century

Fragmented rectangular pallet of agate.

Published: RLCS 2018, 356, Cat. no. 7.

22. Зделица

Над Клепечком, гроб Г1-8

Бронза, ливење, урезивање

Пречник: 4,64 cm

ДЦВ, Ц-72

2. век

Калотаста посуда украшена концентричним круговима.

Објављено: РЛГС 2018, 355, кат. 5.

22. Bowl

Nad Klepečkom, grave G1-8

Bronze, cast, engraving

Length: 4.64 cm

DCV, C-72

2nd century

Spherical bowl decorated with concentric circles.

Published: RLCS 2018, 355, Cat. no. 5.

23. Кутија за лекове

Над Клепечком, гроб Г1-8

Бронза, посребрено, позлата, ливење, искуцавање, урезивање

Димензије: 9 x 5 x 1,9 cm

ДЦВ, Ц-73

2. век

Кутија у облику квадрата састојала се из три дела: унутрашњег са касетама, језгра и оплате. Израђена је од танког позлаћеног бронзаног лима. Унутрашњост је подељена на три преграде, а свака касетица је имала свој поклопац на којима се налазе дршке у облику слова „омега“. Украшени су паралелим, искуцаним линијама. Затварала се поклопцем који се увлачи у жлебове. Поклопац је украшен урезаном представом Ескулаповог штапа.

Објављено: РЛГС 2018, 355, кат. 6.

23. Medical Box

Nad Klepečkom, grave G1-8

Gilded, silver-plated bronze, cast, hammered, incision

Dimensions: 9 x 5 x 1.9 cm

DCV, C-73

2nd century

A box in the shape of a square consisted of three parts: inner with cassettes, core and formwork. It is made of thin gilded bronze sheet. The interior was divided into three compartments, and each cassette had its lid with a handle in the form of the letters “omega”. They were decorated with parallel hammered lines. It was closing in with a lid that slid into the grooves. The lid is decorated with incised image of the Rod of Aesculapius.

Published: RLCS 2018, 355, Cat. no. 6.

24. Цилиндрична кутија за медицинске инструменте (*Theca vulneraria*) и игла

Више гробаља, гроб Г1-1797

Бронза, ливење, урезивање / Кост, токарење, глачање

Дужина кутије: 10,6 cm; дужина игле: 9, cm

ДЦВ, Ц-12426 а-б

2. век

Цилиндрична кутија украшена у размацима са три поља концентричних кругова и шиваћа игла.

Необјављено.

24. Cylindrical carrying case for instruments (*Theca vulneraria*) and needle

Više grobalja, grave G1-1797

Bronze, cast, hammered, incision / Bone, turning, engraving, polishing

Box length: 10.6 cm, needle length: 9 cm

DCV, C-12426 a–b

2nd century

Cylindrical box decorated with the series of engraved concentric circles arranged in three squares and sewing needle.

Unpublished.

25. Дршка скапела (*Scalper, scapellus*)

Више гробаља, сонда 268

Бронза, ливење, искуцавање, урезивање

Дужина: 4 cm

ДЦВ, Ц-12965

2–3. век

Дршка скапела правоуглог пресека украшена урезаним геометријским мотивима.

Необјављено.

25. Handle of the scalpel (*Scalper, scapellus*)

Više grobalja, trench 268

Bronze, cast, hammered, incision

Length: 4 cm

DCV, C-12965

2nd – 3rd century

The handle of a scalpel of rectangular cross-section decorated with incised geometric motifs.

Unpublished.

26. Скалпел (*Scalper, scapellus*)

Амфитеатар, квадрат J/10

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 8,3 cm

ДЦВ, Ц-5393

2. век

Скалпел конвексног сечива са телом правоугаоног пресека. Тип са двоструким сечивом.

Објављено: РЛГС 2018, 361, кат. 21.

26. Scalpel (*Scalper, scapellus*)

Amphitheatre, square J/10

Bronze, cast, hammered

Length: 17.3 cm

DCV, C-5393

2nd century

Scalpel of convex blade with rectangular cross-section body. Type with double blades.

Published: RLCS 2018, 361, Cat. no. 21.

27. Игла – кука (*Acus – Hamus*)

Рит, сонда 44

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 9,7 cm

ДЦВ, Ц-1634

2–3. век

Инструмент квадратног пресека на једном крају са шпицем, на другом са кукицом.

Необјављено.

27. Needle – Hook (*Acus – Hamus*)

Rit, trench 44

Bronze, cast, hammered

Length: 9.7 cm

DCV, C-1634

2nd – 3rd century

A rectangular cross-sectional instrument with a spike at one end and, with hook on the opposite end.

Unpublished.

28. Сонда (*Auriscalpium*)

Рит, сонда 13, објекат 3

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 9,6 cm

ДЦВ, Ц-829

2–3. век

Деформисана сонда са телом кружног пресека које је у горњем делу дебље да би се постепено стањивало и завршавало шпицем. На горњем делу су украси у виду кружних прстенова.

Необјављено.

28. Probe (*Auriscalpium*)

Rit, trench 13, building 3

Bronze, cast, hammered

Length: 9.6 cm

DCV, C-829

2nd – 3rd century

Deformed probe with thin handle than terminate in blunt point on one end. On the other end is an ornament of circular rings.

Unpublished.

29. Сонда (*Auriscalpium*)

На Камењу, квадрат Е/10

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 9,3 cm

ДЦВ, Ц-82

2–3. век

Деформисана сонда са тордираним телом кружног пресека које се на једном крају завршава плочасто, а на другом шпицасто.

Необјављено.

29. Probe (*Auriscalpium*)

Na kamenju, square E/10

Bronze, cast, hammered

Length: 9.3 cm

DCV, C-82

2nd – 3rd century

Deformed probe with twisted body of circular cross-section, ending in a plate at one end and pointed at the other.

Unpublished.

30. Сонда (*Auriscalpium*)

Амфитеатар, квадрат X/8

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 10,8 cm

ДЦВ, Ц-5099

2–3. век

Фрагментована сонда са телом кружног пресека које се на једном крају завршава маслинастим задебљањем.

Необјављено.

30. Probe (*Auriscalpium*)

Amphitheatre, square H/8

Bronze, cast, hammered

Length: 10.8 cm

DCV, C-5099

2nd – 3rd century

A fragmented probe with a body of circular cross-section that ends in olive thickening at one end.

Unpublished.

31. Сонда (*Auriscalpium*)

Над Клепечком, сонда 82, објекат 42

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 12,6 cm

ДЦВ, Ц-1654

2–3. век

Деформисана сонда са телом кружног пресека које се на једном крају завршава маслинастим задебљањем. Украшена је кружним прстеновима.

Необјављено.

31. Probe (*Auriscalpium*)

Nad Klepečkom, trench 82, building 42

Bronze, cast, hammered

Length: 10.8 cm

DCV, C-1654

2nd – 3rd century

Deformed probe with a body of circular cross-section that ends in olive thickening at one end. It is decorated with circular rings.

Unpublished.

32. Сонда (*Auriscalpium*)

Рит, сонда 35, објекат 6

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 14 cm

ДЦВ, Ц-1504

2–3. век

Деформисана сонда са телом кружног пресека које се на једном крају завршава маслинастим задебљањем. Украшена је кружним прстеновима.

Необјављено.

32. Probe (*Auriscalpium*)

Rit, trench 35, building 6, layer

Bronze, cast, hammered

Length: 14 cm

DCV, C-1504

2nd – 3rd century

Deformed probe with a body of circular cross-section that ends in olive thickening at one end. It is decorated with circular rings.

Unpublished.

33. Сонда (*Auriscalpium*)

Амфитеатар, квадрат Ц/7

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 8,7 cm

ДЦВ, Ц-2324

2–3. век

Фрагментована сонда кружног пресека тела са кружним и равним кашикастим делом.

Необјављено.

33. Probe (*Auriscalpium*)

Amphitheatre, square C/7

Bronze, cast, hammered

Length: 8.7 cm

DCV, C-2324

2nd – 3rd century

Fragmented probe of circular cross-section with oval and flat spoon part.

Unpublished.

34. Цилиндрична кутија за медицинске инструменте (*Theca vulneraria*)

Над Клепечком, гроб Г1-8

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 20,5 cm

ДЦВ, Ц-70

2. век

Цилиндрична кутија украшена у правилним размацама са четири поља концентричних кругова.

Објављено: РЛГС 2018, 354, кат. 2.

34. Cylindrical carrying case for instruments (*Theca vulneraria*)

Nad Klepečkom, grave G1-8

Bronze, cast, engraving

Length: 20,5 cm

DCV, C-70

2nd century

Cylindrical box decorated with the series of engraved concentric circles arranged in four squares.

Published: RLCS 2018, 354, Cat. no. 2.

35. Сонда (*Cyathiscomela*)

Над Клепечком, гроб Г1-8

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 15,5 cm

ДЦВ, Ц-70а

2. век

Сонда са кашикастим делом у облику дуге, овалне кашичице полу-кружног пресека са дршком кружног пресека која се завршава вретенастим задебљањем. На дршци су украси у виду кружних прстенова.

Објављено: РЛГС 2018, 354, кат. 3.

35. Spoon Probe (*Cyathiscomela*)

Nad Klepečkom, grave G1-8

Bronze, cast, hammered

Length: 15.5 cm

DCV, C-70a

2nd century

The probe with spoon-like part in the form of oval scoop of semi-circular cross-section. The handle is of circular cross-section ending in spindle-like thickening. The handle has an ornament of circular rings.

Published: RLCS 2018, 354, Cat. no. 3.

36. Сонда (*Auriscalpium*)

Над Клепечком, гроб Г1-8

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 17,7 cm

ДЦВ, Ц-70б

2. век

Сонда са телом кружног пресека које је у горњем делу дебље да би се постепено стањивало и завршавало шпицем. Горњи крај је кружног облика, плочастог пресека, косо постављен у односу на вертикалну дршку.

Објављено: РЛГС 2018, 354, кат. 4.

36. Ear Probe (*Auriscalpium*)

Nad Klepečkom, grave G1-8

Bronze, cast, hammered

Length: 17.7 cm

DCV, C-70b

2nd century

Probe with thin handle that terminate in blunt point on one end, whilst the utility

end has a small, flat small circular head slanted in relation to the vertical handle.

Published: RLCS 2018, 354, Cat. no. 4.

37. Kašičica (*Pistillus*)

Рит, сонда 66

Кост, токарење, урезивање, глачање

Дужина: 6 cm

ДЦВ, Ц-1757

2–3. век

Фрагментована кашичица кружног и плитког реципијента. На дршци су украси у виду кружних прстенова.

Необјављено.

37. Spoon (*Pistillus*)

Rit, trench 66

Bone, turning, engraving, polishing

Length: 6 cm

DCV, C-1757

2nd – 3rd century

A spoon of circular and shallow recipient. The handle has an ornament of circular rings.

Unpublished.

38. Kašičica (*Pistillus*)

Више Гробаља, сонда 265

Кост, токарење, урезивање, глачање

Дужина: 7,8 cm

ДЦВ, Ц-12909

2–3. век

Кашичица кружног и плитког реципијента са дршком профилисаном у облику грифона.

Објављено: РЛГС 2018, 364, кат. 27.

38. Spoon (*Pistillus*)

Više Grobalja, trench 265

Bone, turning, engraving, polishing

Length: 7.8 cm

DCV, C-12909

2nd – 3rd century

A spoon of circular and shallow recipient with a handle shaped like a griffon.

Published: RLCS 2018, 364, Cat. no. 27.

39. Кашичица (*Pistillus*)

Над Клепечком, контролни ископ 72

Кост, токарење, глачање

Дужина: 5,7 cm

ДЦВ, Ц-790

2–3. век

Фрагментована кашичица кружног и плитког реципијента.

Необјављено.

39. Spoon (*Pistillus*)

Nad Klepečkom, control trench 72

Bone, turning, polishing

Length: 5.7 cm

DCV, C-790

2nd – 3rd century

Fragmented spoon of circular and shallow recipient.

Unpublished.

40. Пинцета (*Vulsella, volsella*)

Амфитетар, квадрат Х/7

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 8,2 cm

ДЦВ, Ц-3831

2–3. век

Глава пинцете је кружно савијена, а краци се шире према крају и повијају према унутра.

Необјављено.

40. Forceps (*Vulsella, volsella*)

Amphitheatre, square H/7

Bronze, cast, hammered

Length: 8.2 cm

DCV, C-3831

2nd – 3rd century

The head of the forceps is circularly bent with wider arms, to be bent inwards at the very end.

Unpublished.

41. Пинцета (*Vulsella, volsella*)

Амфитеатар, квадрат К/10

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 6,3 cm; ширина 3,8 cm

ДЦВ, Ц-6111

2. век

Глава пинцете је кружно савијена а краци се лезасто шире и на крајевима су зупчасто нареџкани.

Објављено: РЛГС 2018, 363, кат. 25.

41. Forceps (*Vulsella, volsella*)

Amphitheatre, square K/10

Bronze, cast, hammered

Length: 6.3 cm, width 3.8 cm

DCV, C-6111

2nd century

The head of the forceps is circularly bent with wider arms and toothed ends.

Published: RLCS 2018, 363, Cat. no. 25.

42. Пинцета (*Vulsella, volsella*)

Рит, сонда 146

Бронза, ливење, искуцавање

Дужина: 6,6 cm

ДЦВ, Ц-2071

2–3. век

Глава пинцете је кружно савијена, а краци су равни и танки.

Необјављено.

42. Forceps (*Vulsella, volsella*)

Rit, trench 146

Bronze, cast, hammered

Length: 6.6 cm

DCV, C-2071

2nd – 3rd century

The head of the forceps is bent in a circle, and the arms are straight and thin.

Unpublished.

СКРАЋЕНИЦЕ / ABBREVIATIONS

ДЦВ / DCV = Документациони центар Виминацијум / Documentation Center Viminacium

РЛГС 2018 = RLCS 2018

Римски лимес и градови на тлу Србије/Roman Limes and Cities on the Territory of Serbia, М. Кораћ, С. Поп-Лазих (ур.), Српска академија наука и уметности, Археолошки институт, Београд 2018 = *Roman limes and cities on the territory of Serbia*, М. Korać, S. Pop-Lazić (eds.), Serbian Academy of Sciences and Arts, Archaeological institute, Belgrade 2018.

ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY:

Darembert, Saglio 1904 – C. Darembert, E. Saglio, *Dictionnaire des Antiquités, Grecques et Romaines*, Tome III, Paris 1904.

Geržetić 1894 – N. Geržetić, *Über aufgefundene chirurgische Instrumente des Altertums in Viminacium (Kostolac in Serbien) nebst Anhang über die ältesten Behelfte der Medicin inn Dienste des Sonnencults*, Karánsebes 1894, 1–80.

Gummerus 1932 – H. Gummerus, *Der Arztstand im römischen Reiche nach den Inschriften I*, Commentationes humanarum litterarum III. 6, Helsingfors 1932.

Jackson 1988 – R. Jackson, *Doctors and diseases in the Roman Empire*, British Museum Press, London 1988.

Кораћ 1986 – М. Кораћ, *Medicus et chirurgus ocularius* из Виминацијума, *Старинар* 37, 1986, 53–71.

Крунић 1997 – С. Крунић, Мерни, медицински, козметички и други инструменти, у: С. Крунић (ур.), *Античка бронза Сингидунума*, Музеј града Београда, Београд 1997, 233–260.

Künzl 1983 – E. Künzl, *Medizinische Instrumente aus Sepulkralfunden der römischen Kaiserzeit*, Köln-Bonn, 1983.

Wokaunn, Manenica 2010 – M. Wokaunn, H. Manenica, *Medicina starog Rima: U povodu izložbe rimskih medicinskih instrumenata u Arheološkome muzeju Narona u Metkoviću Medicus (1330-013X)*, Vol. 19, No. 2 *Kardiologija*, 2010, 241–249.

ПОЗИВАМ ТЕ, *THÔBARRABAU!*
МАГИЈСКА ПРАКСА У
ВИМИНАЦИЈУМУ

Илија Данковић, Бебина Миловановић

I SUMMON THEE, *THÔBARRABAU!*
MAGICAL PRACTICE IN
VIMINACIUM

Ilija Danković, Bebina Milovanović

Период Римског царства, нарочито у источном делу медитеранског простора, карактерише обиље артефаката, слика и текстова у различитим медијима (метал, папирус, мозаици, геме), чија је улога била да заштите, излече или да доделе одређене апстрактне благодати људима који их носе или чувају у дому.¹ Антички Виминацијум није био изузетак у овом погледу, па нам бројни материјални докази показују да су становници горњомезијске престонице у тренуцима невоље и зле коби прибегавали магији.

Магијску праксу дефинишемо као специфични облик религијске активности,² где се специјализоване особе „ослањају на религијске традиције због ефикасности и егзотичности”.³ Управо је фактор егзотичности, или несвакидашњости, имао важну улогу у магијским радњама, било да су у питању њихове материјалне или нематеријалне манифестације. Избор сировина за израду магичних артефаката добар је пример за илустровање овог феномена. Материјали који су изгледали неуобичајено и страно, бирани су у циљу постизања жељеног „коэффицијента чудности”, концепта развијеног да би се утврдило у којој мери се речник магије разликује од свакодневног. Пример таквог жаргона су свима познате „чаробне” речи *абракадабра* или *хокус-покус*, као и смишљено искварене и промењене речи. Исти принцип је примењив и на материјалну културу,⁴ те се овај феномен може констатовати и у рецептима за мелеме који садрже необичне, притом нелековите састојке какви су длака муле, гуштери, балега, крв бабуна итд.⁵ Плутарх доноси објашњење оваквих каракте-

The times of the Roman Empire, especially in the eastern part of the Mediterranean, are characterised by an abundance of artefacts, images, and texts in different media (metal, papyrus, mosaics, intaglios), whose function was to protect, heal or give certain abstract benefits to people who wore them or kept them in their homes.¹ Ancient Viminacium was no exception in this regard, and there are numerous pieces of material proof indicating that the inhabitants of Upper Moesia’s capital turned to magic in times of trouble and distress.

Magical practice is defined as a specific form of religious activity,² where specialised persons “drew on religious traditions for both efficacy and exoticism”.³ Precisely the degree of exoticism or unusualness played an important role in magical practices, both in their material or immaterial manifestations. The choice of raw materials used for making magical artefacts serves as a good example for illustrating this phenomenon. Materials that appeared unusual or strange were chosen in order to achieve the desired “coefficient of weirdness”, the concept developed to measure to which extent the magical vocabulary is different to the everyday one. Examples of such jargon are well-known words like *abracadabra* or *hocus-pocus*, as well as deliberately corrupted and altered words. The same principle applies to material culture⁴ and, therefore, this phenomenon can be observed in recipes for remedies that contain unusual and, more importantly, non-curative ingredients, like mule’s hair, lizards, dung, baboon’s blood, etc.⁵ Plutarch reveals the explanation for these amulet features (*probaskania*): their unusual appearance has the capability to distract the look of envious and evil people and by doing so reduce the pressure on the victim.⁶

Since intangible elements of magical practice conducted by the citizens of Viminacium,

1 Faraone 2018, 1.

2 Bremmer 2015, 11.

3 Wilburn 2012, 17.

4 Wilburn 2012, 12–13.

5 LiDonnici 2002.

1 Faraone 2018, 1.

2 Bremmer 2015, 11.

3 Wilburn 2012, 17.

4 Wilburn 2012, 12–13.

5 LiDonnici 2002.

6 Dasen 2015, 181.

ристика амулета (*probaskania*): њихов неуобичајен изглед има способност да скрене поглед завидних и злонамерних људи и на тај начин смањи притисак на жртву.⁶

Будући да нематеријални елементи магијског делања становника Виминацијума, као што су бајалице, напеви и специфични гестови, остају ван нашег домаћаја, о овој теми сазнајемо искључиво на основу откривених артефаката. Додатно ограничење представља чињеница да се, сем у једном случају, нису очували предмети овакве намене начињени од пропадљивих материјала, а какви су свакако морали постојати у великом броју.

Најчешћи вид материјалне манифестације магијског деловања су амулети, што је назив који се односи на било који предмет стављан на људско тело, домаће животиње, домове, бродове, винограде или градове, са надом у заштиту себе, излечење болести, или добијање неке користи, често апстрактне, као што су харизма, просперитет или победа.⁷ До наших дана сачувано је 35 текстова који бележе потребне састојке, симболе, речи и цртеже, процесе израде и начине употребе амулета,⁸ што упућује на постојање специјализованог круга магова који су их израђивали.

Пре него што буде дат преглед виминацијумских амулета, треба се осврнути на избор сировина од којих су они израђени, будући да се често ради о материјалима за које се веровало да сами по себи поседују одређене натприродне квалитете. Овде се првенствено мисли на ћилибар и гагат, у антици познатим по лековитим својствима, што је довело до тога да им буде додељена апотропејска димензија.

such as spells, incantations and specific gestures remain beyond our reach, we are limited to the knowledge acquired through the research of discovered artefacts exclusively. Except in one isolated case, an additional limitation is the fact that the objects intended for these purposes and made out of organic materials did not survive to our days, although they must certainly have existed in large numbers.

The most common material manifestation of magical actions are amulets, which is a label that refers to any object put on human bodies, domestic animals, homes, ships, vineyards, or cities, with the hope of the protection of one's self, curing illnesses, or gaining some benefits, often abstract, like charisma, prosperity or victory.⁷ To date, 35 texts have remained preserved that contain special ingredients, symbols, words and drawings, processes of making and methods of using the amulets,⁸ pointing to the existence of a specialised circle of magicians who manufactured them.

Before giving an overview of amulets from Viminacium, one should consider the choice of raw materials from which they were made, since they often represent substances considered to possess certain supernatural powers *per se*. The first among them were amber and jet, known for their healing powers in the ancient world. This is why they were assigned an apotropaic dimension.

Numerous therapeutic features were ascribed to amber, especially concerning children, but it was also used for treating fever, jaundice, and bladder stone, all of which was written down by Pliny the Elder.⁹ During the 2nd century, amulets made of this material and coming from the cemeteries of Viminacium, were connected to children exclusively. Only during the 3rd century were they also encountered in adult burials, but as a rule only in graves of females.¹⁰

6 Dasen 2015, 181.

7 Faraone 2018, 5.

8 Canzobre Martinez 2017, 177–178.

7 Faraone 2018, 5.

8 Canzobre Martinez 2017, 177–178.

9 Pliny, *HN* XXXVII.15.

10 Milovanović, Danković 2020, 132; Danković 2020b, 238–246.

Ћилибару су приписивана бројна терапеутска својства, посебно када су деца у питању, и коришћен је за лечење грознице, жутице и камена у бешици, о чему нас обавештава Плиније Старији.⁹ Амулети од овог материјала на виминацијумским некрополама су током 2. века резервисани управо за децу, да би у периоду 3. века почели да се јављају и у гробовима одраслих, по правилу индивидуа женског пола.¹⁰

Гагат је врста лигнита, тј. непотпуно формиран угаљ, и настаје од дрвета под екстремним притиском.¹¹ Плиније Старији пружа највише података и када је овај материјал у питању. Према њему, паљење гагата растерује змије, лечи „гушење изазвано материцом” и помаже код зубобоље, између осталог.¹² Када се користи за израду амулета, моћи његовог дима постају сталне и непропадљиве.¹³

Неколико карактеристика ћилибара и гагата допринело је томе да буду виђени као магични материјали. Најпре је битно истаћи да поседују електростатичка својства, чега су Римљани били свесни.¹⁴ Даље, одају специфичан мирис када се трљају и пале,¹⁵ а ћилибар, услед лоше проводљивости, може „деловати топло на додир када су температуре ниске, и хладно када је врућина”.¹⁶ Не треба превидети ни боје ових сировина, будући да је то био један од важних квалитета приликом израде предмета коришћених током ритуала.¹⁷ Црна боја гагата је у антици довођена у везу с мраком, смрћу и лошим знамењима, док је црвени ћилибар близак ватри и сунцу.¹⁸

Jet is a variant of lignite, more precisely an incompletely formed coal originating from wood under extreme pressure.¹¹ Pliny the Elder is, again, the most informative when it comes to this material. According to him, among other things, the kindling of jet chases away snakes, relieves “suffocation of the uterus” and helps with toothache.¹² When it is used for making amulets, the powers of its smoke become permanent and non-degradable.¹³

Several features of amber and jet contributed to them being considered magical materials. First of all, it is important to highlight that they possess electrostatic features and the Romans were aware of that.¹⁴ Furthermore, they emit a special odour when they are being rubbed or kindled,¹⁵ while amber, due to its poor conductivity, can “feel warm to the touch in the cold, and cool in the heat”.¹⁶ One should also not disregard the colours of these materials, since this was one of the important qualities while making objects used during some rituals.¹⁷ In Antiquity, the black colour of jet was brought in connection with darkness, death, and bad omens, while the red amber resembled fire and the Sun.¹⁸

Amulets were also frequently made of different metals. Gold was considered to be a raw material with explicit apotropaic features.¹⁹ Copper and bronze were also powerful materials, most of all because hitting an object made of bronze made unique sounds believed to possess the power of repelling evil forces.²⁰

Horns of different animals were used since they were ascribed regenerative features.²¹

Amulets used by the inhabitants of Viminacium are mostly known from sepulchral contexts since they can be recognised in such sur-

9 Pliny, *HN* XXXVII.15.

10 Milovanović, Danković 2020, 132; Danković 2020b, 238–246.

11 Holmes, Crowningshield 1983.

12 Pliny, *HN* XXXVI.34.

13 Faraone 2018, 92.

14 Solin, *De Mir. M.* XXIII.

15 Faraone 2018, 91.

16 Causey 2011, 38.

17 Wilburn 2012, 17; Eckardt 2014, 95.

18 Eckardt 2014, 124; Davis 2018, 73.

11 Holmes, Crowningshield 1983.

12 Pliny, *HN* XXXVI.34.

13 Faraone 2018, 92.

14 Solin, *De Mir. M.* XXIII.

15 Faraone 2018, 91.

16 Causey 2011, 38.

17 Wilburn 2012, 17; Eckardt 2014, 95.

18 Eckardt 2014, 124; Davis 2018, 73.

19 Faraone 2018, 80.

20 Faraone 2018, 85.

21 Dasen 2018, 130.

Амулети су неретко израђивани и од различитих метала. Злато је сматрано за сировину са изразитим апотропејским карактеристикама.¹⁹ Бакар и бронза су такође били моћни материјали, понајвише јер је ударање у предмете од бронзе производило јединствени звук, за који се веровало да растерује зле силе.²⁰

Рогови различитих животиња су коришћени јер су им приписавана регенеративна својства.²¹

Амулети које су користили житељи Виминачијума су нам у највећој мери познати из гробних целина, будући да су у таквим контекстима најлакше уочљиви, а делом је то и последица боље истражености некропола него цивилног насеља и легијског логора. По правилу, предмети са апотропејским и профилактичким својствима полагани су уз децу и особе женског пола, с малим бројем изузетака. Жене и деца биле су друштвене групе које су одрасли мушкарци сматрали најрањивијим, а самим тим и у највећој потреби за заштитом и лечењем.²²

Управо се за сахране деце везују специфичне групе предмета (амулета), обједињене латинским термином *crepundia* (кат. 4, 5) (сл. 1), која у корену има реч *crepare* – звецкати, правити звук, што указује на то да им је основна функција била растеривање злих сила звуком који су производиле. Из извора сазнајемо да су у питању минијатурне копије свакодневних предмета, за чији се облик, или пак за материјал од ког су биле израђене, веровало да има апотропејска својства.²³

Крепундија се на виминачијумским некрополама срећу од краја 1. до средине 3. века, и у принципу се ради о нискама које

roundings most easily. It is also partially the result of the fact that the cemeteries of the mentioned city have been excavated to a greater extent than the civilian settlement and the legionary fort. As a rule, items with apotropaic and prophylactic features were deposited next to deceased children and women, with only a few exceptions. Women and children were the social groups adult men deemed most vulnerable and, therefore, in the greatest need of protection and healing.²²

Specific groups of objects (amulets), collectively named using the Latin term *crepundia* (Cat. nos. 4, 5), are connected to children's graves exclusively (Fig. 1). The root of the word is the verb *crepare* – to rattle, to make noise, which indicates that their basic function was to drive away evil forces with the sound they produced. From different sources, we find out that they represented miniature copies of everyday items whose shape, or possibly material they were made of, was considered to possess apotropaic features.²³

In cemeteries of Viminacium, *crepundia* are encountered from the end of the 1st to the middle of the 3rd century. Basically, they are strings that can contain seashells and snails, animal bones, teeth or horns, perforated coins, different pendants (phallic, crescent-shaped, or bullas), beads made of different materials, bells, keys, jewellery, weapons (miniature copies or parts of real weapons), etc.²⁴

It is important to mention that *crepundia* were not exclusively connected to funerary rituals, since they were also worn during one's lifetime. It is known from historical sources that on the naming day (*dies lustricus*), a newborn was given amulets intended to secure good health, protect from the "evil eye" and also from various evil demons, like the *Lamiae*, *Gelloudes* and *Mormones*.²⁵ *Crepundia* had a personalised character, meaning

19 Faraone 2018, 80.

20 Faraone 2018, 85.

21 Dasen 2018, 130.

22 Huntley 2010, 136; Faraone 2018, 28.

23 Dasen 2003, 182.

22 Huntley 2010, 136; Faraone 2018, 28.

23 Dasen 2003, 182.

24 Спасић-Ђурић 2008, 128; Milovanović 2016, RLCS 2018, 72, 307, кат. 2; Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 63–119, Спасић-Ђурић 2021.

25 McWilliam 2013, 268.

Сл. 1 – Крепундија у сахрани новорођенчета, гроб Г-2267, локалитет Више гробалја, јужна некропола (ДЦВ)
 Fig. 1 – Crepundia discovered in the grave of a newborn, grave G-2267, site Više grobalja, southern necropolis (DCV)

могу да садрже љуштуре морских пужева и шкољки, кости, зубе и рогове животиња, перфорирани новац, различите привеске (у виду фалуса, полумесеца, буле), перле од различитих материјала, звона, кључеве, накит, оружје (минијатурне копије или делове правог наоружања) итд.²⁴

Битно је напоменути да крепундија нису искључиво везана за погребне ритуале, већ да су ношена за живота детета. Из историјских извора је познато да су на дан именованја (*dies lustricus*) новорођенчету даровани амулети у циљу осигуравања доброг здравља, заштите од „урокљивог ока“, као и од разних злих демона какве су биле *Lamiae*, *Gelloudes* и *Mormones*.²⁵ Крепундија су

that the selection and disposition of items varied from child to child. This also made them a useful tool for recognising children in case they got lost. They were also used for identifying children whose parents were incapable of taking care of them and exposed them in public places. In such circumstances, other people willing to take care of those children could have adopted them.²⁶

The majority of items encountered as components of *crepundia* represent amulets *per se* and were chosen because of their specific apotropaic or prophylactic qualities. This is why, in order to understand these strings, one needs to be acquainted with the features of each and every single pendant.

One of the most common *crepundia* elements were seashells and snails (Cat. nos. 4, 5) and in some cases also river shells, most likely as substitutes.²⁷ Their specific role in magical

24 Спасић-Ђурић 2008, 128; Milovanović 2016, РЛГС 2018, 72, 307, кат. 2; Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 63–119, Спасић-Ђурић 2021.

25 McWilliam 2013, 268.

26 Francese 2007, 17; Brucia, Daugherty 2007, 18.

27 Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 120.

имала персонализовани карактер, тј. избор и распоред предмета је варирао од детета до детета, па су тако биле и корисно оруђе за препознавање у случају да се оно изгуби. Такође, служила су и за идентификацију деце која су, услед немогућности родитеља да их одгајају, бивала остављена на јавном месту, где је неко, уколико је желео, могао да преузме бригу о њима.²⁶

Већина предмета који се срећу као саставни делови крепундија представљају амулете саме по себи и бирани су због својих конкретних апотропејских и профилактских квалитета. Стога је за разумевање ових ниски неопходно познавати карактеристике свих појединачних привезака.

Један од најчешћих елемената крепундија су љуштуре морских пужева и шкољки (кат. 4, 5), а у неким случајевима јављају се и речне шкољке, вероватно као супституција.²⁷ Њихова конкретна улога у магијској пракси је нејасна.²⁸ Несумњиво је једна од битних улога била да звецкањем растерују зле силе.

Производња звука била је основна карактеристика и других предмета карактеристичних за крепундија. У првом реду се ради о звонима израђиваним од различитих метала (кат. 4, 8–11) и њихова апотропејска улога је добро документована на виминацијумским некрополама, било да су у саставу сложених *tintinabula* (у композицијама с фалусом) или *crepundia*, било да су самостална (некада на наруквицама и огрлицама).²⁹ Не треба заборавити већ помињану околност да је сматрано да звук који производе бронза и гвожђе растерује демоне.³⁰

Добро посведочени тип амулета у римском свету је перфорирани новац, у највећем броју случајева употребљен у ту сврху знат-

practice remains unclear.²⁸ Without a doubt, one of the important roles was that their rattling repelled evil forces.

Making noises was also the basic feature of other items typical of *crepundia*. Above all, this refers to bells made of different metals (Cat. nos. 4, 8–11). Their apotropaic role is well documented in the cemeteries of Viminacium, either as components of the complex *tintinabula* (combined with a phallus) or *crepundia*, again either independently or combined (sometimes with bracelets and necklaces).²⁹ One should not forget the already mentioned circumstance, whereby the sound produced by bronze or iron artefacts was believed to keep demons away.³⁰

In the Roman world, a well testified amulet type includes perforated coins, usually used for these purposes much later than the minting date.³¹ Relatively often, such objects are encountered in graves of the inhabitants of Viminacium (Cat. no. 5).³² Apart from the fact that they produced rattling sounds and were made of materials that were ascribed specific powers, it is possible at least for some of the coins to have been selected because of their reverse images, and also because of the Emperors during whose reigns these were struck. Interestingly, the predominating emissions include those of beloved and deified Emperors from the 1st and the 2nd centuries,³³ whose depiction on the coin would certainly have increased the apotropaic capacity of the amulet.

The last group of items that were intended to produce noise are beads, usually made of glass or stone (Cat. nos. 1–5), although this certainly was not their only quality. With various shapes and colours, they contributed to the overall “co-efficient of weirdness”. The nuances of green im-

26 Francese 2007, 17; Brucia, Daugherty 2007, 18.

27 Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 120.

28 Faraone 2018, 64.

29 Спасић-Ђурић 2021, 215.

30 Faraone 2018, 85.

28 Faraone 2018, 64.

29 Спасић-Ђурић 2021, 215.

30 Faraone 2018, 85.

31 Faraone 2018, 43.

32 Vojvoda 2015; Vojvoda 2018; Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 65–80.

33 Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 67–68.

но након времена ковања.³¹ Такви предмети се релативно често срећу и у гробовима становника Виминацијума (кат. 5).³² Поред тога што су звецкањем производили звук и били израђени од материјала коме су приписиване моћи, могуће је да су бар неки примерци новца бирани због реверсних представа, али и царева за време чије владавине су исковани. Интересантно је да доминирају емисије омиљених и деификованих владара 1. и 2. века,³³ чији би лик на новцу свакако повећавао његов апотропејски капацитет.

Последња група предмета чија је превасходна намена била да производе звук су перле, најчешће израђиване од стакла и камена (кат. 1–5), с тим што то свакако није био једини њихов квалитет. Доприносиле су свеукупном „кофефицијенту чудности” различитим облицима и бојама. Зелене перле су имитирале малахит који је био користан у заштити деце и борби против злих сила, али и смарагд који је симболисао раст биља, плодност и просперитет.³⁴ Посебно треба напоменути перле на којима је представљено зуреће око (кат. 12), које су имале функцију скретања „злог погледа” или „урокљивог ока”.³⁵

Чест део крепундија представљају и перфорирани зуби или друге кости животиња (кат. 4, 7). У корпусу виминацијумских налаза постоје перфорирани зуби говечета, јелена, дивљег вепра, медведа и пса/вука.³⁶ Употреба животињских зуба се генерално доводи у везу са заштитом деце.³⁷ Поједини аутори, ослањајући се на податке које доноси Плиније Старији, сматрају да су такви амулети коришћени зарад

itated malachite, which was useful in protecting children and fighting evil entities, but also emerald, which symbolised plant growth, fertility, and prosperity.³⁴ Special attention should be given to beads with images of a “staring eye” (Cat. no. 12), whose function was to distract the “evil eye” or the “malevolent glare”.³⁵

A frequent part of *crepundia* are perforated animal teeth or other animal bones (Cat. nos. 4–7). Among finds from Viminacium, there are perforated teeth of cattle, deer, wild boar, bear, and dog/wolf.³⁶ Using teeth of animals is generally connected with the protection of children.³⁷ Relying on the information given by Pliny the Elder, some authors assume that this kind of amulet was intended to ease the pain of tooth eruption.³⁸ The mentioned ancient author certainly mentions many other aspects of the magical effects of these amulets.³⁹ At least in cases when fangs of predators are employed, like the one belonging to a bear from Viminacium (Cat. no. 6), one must suspect an attempt of using a natural weapon against illnesses and demons.

Some parts of the *crepundia* presented in the catalogue under number 4 include a bird wing bone and a toe with a dog’s claw. Although the role of the first bone is not entirely clear, Pliny the Elder reports that canine body parts used as amulets were intended to protect children from dog bites.⁴⁰ On the other hand, there are opinions that dog teeth could represent a memory of a beloved pet that defended the child and its family and whose function symbolically continued even after its death.⁴¹ It is possible that the Viminacium find should be regarded in this context.

31 Faraone 2018, 43.

32 Vojvoda 2015; Vojvoda 2018; Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 65–80.

33 Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 67–68.

34 Berg 2002, 40.

35 Faraone 2018, 70.

36 Спасић-Ђурић 2021, 207.

37 Faraone 2018, 65.

34 Berg 2002, 40.

35 Faraone 2018, 70.

36 Спасић-Ђурић 2021, 207.

37 Faraone 2018, 65.

38 Dasen 2010, 25.

39 Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 116.

40 Faraone 2018, 66.

41 Carroll 2018, 108.

олакшавања избијања зуба.³⁸ Поменути антички писац свакако доноси и бројне друге аспекте магичког деловања оваквих амулета.³⁹ Бар у случајевима коришћења очњака предатора, какав је нпр. био медвед из Виминацијума (кат. 6), мора се претпоставити покушај употребе природног оружја у борби против болести и демона.

Крепундија представљена у овом раду, под каталожним бројем 4, у свом саставу имају кости крила птице као и прста с канцом пса. Док употреба прве кости није адекватно разјашњена, Плиније нас обавештава да делови тела канина у функцији амулета служе за одбрану детета од паса.⁴⁰ С друге стране, постоје мишљења да зуб ове животиње може представљати успомену на верног љубимца који је бранио дете и породицу, и чија се функција симболички наставља и након смрти.⁴¹ Можда би налаз прста пса из Виминацијума требало посматрати у том светлу.

Парошци и базе рогова јелена су такође бирани при изради амулета. Потоњи су карактеристични за провинцију Галију, где постоје иконографска сведочанства о њиховом коришћењу. Наиме, они су помоћу трака фиксирани на груди или на средиште леђа детета, или су пришивани на одећу.⁴² Интересантан је примерак откривен на виминацијумској јужној некрополи, украшен рељефно изведеним мотивом фалуса,⁴³ чиме је појачан агресивни став према свему што би могло да нашкоди здрављу и добробити детета. Црвени јелен је био и остао једно од најмоћнијих створења на простору Европе, и употреба базе рога ове животиње зазива његову снагу и вирилност, али и цикличност и обнову, будући да се рогови сваке године одбацују и поново расту.⁴⁴

38 Dasen 2010, 25.

39 Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 116.

40 Faraone 2018, 66.

41 Carroll 2018, 108.

42 Carroll 2018, 102–105.

43 РЛГС 2018, 307, кат. 3.

44 Carroll 2018, 105.

Deer antler branches and pedicles were also chosen as a medium for amulet making. The latter are typical of the province of Gaul, where there are iconographic testimonies of their usage. They were fastened onto a child's chest or the middle of its back with the help of straps, or they were sewn onto the clothes.⁴² There is an interesting piece discovered in the southern Viminacium necropolis, decorated with relief in the shape of a phallus.⁴³ This emphasises the aggressive attitude towards everything that could harm a child's health or well-being. The black deer was, and has remained, one of the most powerful creatures in Europe. The use of this animal's antler pedicles summoned his strength and virility, but also embodied renewal, since every year, antlers are shed and re-grown.⁴⁴

Antler branches could represent another natural weapon for warding off evil forces. Besides these weapons "borrowed" from wild beasts, amulets in the shape of miniature weapons were made and, in rare cases, even parts of real weapons were used, like a projectile as a component of *crepundia* from Viminacium (Cat. no. 4). The idea behind the use of these artefacts is clear: weapons can defeat illnesses or demons that attack. The most popular weapon was Hercules' club, also encountered in Roman times as jewellery (earrings) and amulets (Cat. no. 27).⁴⁵

Another amulet type that expressed an aggressive, hostile attitude towards evil forces were those shaped as phalluses. Such items are not of a lascivious or erotic character, but rather an organ that possesses penetrating features and, as such, was considered an efficient weapon against the "evil eye".⁴⁶ Plautus writes that phalluses were often parts of *crepundia*, while Pliny says that they were worn by babies to protect from the evil and envious eye.

42 Carroll 2018, 102–105.

43 RLCS 2018, 307, Cat. no. 3.

44 Carroll 2018, 105.

45 Faraone 2018, 61.

46 Спасић-Ђурић 2008, 161.

Парожак рога би могао да представља још једно природно оружје за борбу против злих сила. Поред оваквог наоружања, „по-зајмљеног” од дивљих животиња, израђивани су и амулети у облику минијатурног оружја, а у ретким случајевима су чак употребљавани делови правог оружја, као пројектил у склопу *crepundia* из Виминацијума (кат. 4). Идеја иза употребе оваквих артефаката је јасна: оружје може да порази болести или демоне који нападају. Најпопуларније оружје била је Херкулова батина коју у римско време срећемо на накиту (наушнице) и у виду амулета (кат 27).⁴⁵

Још један тип амулета који су изражавали агресивни, нападачки став према злим силама јесу они моделовани у виду фалуса. Такви предмети нису ласцивног или еротског карактера, већ се ради о томе да овај орган има пенетрирајућа својства, па је као такав сматран ефикасним оружјем против „урољивог ока”.⁴⁶ Плаут наводи да су фалуси били чест саставни део крепундија, док Плиније извештава да су их бебе носиле у циљу заштите од злог и завидног погледа. Урезани на зидовима зграда и вртова служили да одврате лопове и друге неподобнике.⁴⁷

На виминацијумским некрополама до сада су налажени примерци од сребра (кат. 18; сл. 2), бронзе (кат. 19), ћилибара, кости, карнеола и стакла,⁴⁸ али познате су и представе у другим медијима, као што је помињани амulet од базе јелењег рога. Поред амулета, фалуси могу бити представљени на свакодневним предметима, као што су керамички пехар (кат. 20) и печатна кутијица од бронзе,⁴⁹ или пак на каменим рељефима, који су вероватно били истакнуто постављени на јавним или приватним зградама.⁵⁰ У

When carved on building walls and gardens, they were intended to repel thieves and other unwanted people.⁴⁷

Until now, in the cemeteries of Viminacium, pieces made of silver (Cat. no. 18; Fig. 2), bronze (Cat. no. 19), amber, bone, carnelian, and glass have been discovered,⁴⁸ but images in other media are also known, like the already mentioned amulet made of deer antler pedicle. Besides amulets, phalluses were also depicted on items of everyday use, like a pottery beaker (Cat. no. 20) and a bronze seal box,⁴⁹ but also on stone reliefs that were possibly put up in public or private buildings.⁵⁰ In the latter cases, it was not necessary that the aggressive aspects of the phallus-inspired images were desired, but rather those of prosperity and good fortune that they also possessed.⁵¹

Frequent components of the Viminacium *crepundia* were the so-called *bullae*, pendants consisting of two connected convex calottes made of precious metals or copper alloys (Cat. nos. 13–15).⁵² Originally, they were objects made of gold that possessed apotropaic features that were given to freeborn male children on their naming day – *dies lustricus*.⁵³ As such, they represented a powerful symbol of the Roman tradition and civilisation. Boys used to wear them until the moment they put on *toga virilis*, which means until their fifteenth or sixteenth birthday, at which time they would bequeath them to the Lares on the altar.⁵⁴ Over the centuries, the *bullae* went through many transformations, but one thing that never changed was its protective character. They are usually encountered in children’s burials, although they were also deposited with adult individuals.⁵⁵

45 Faraone 2018, 61.

46 Спасић-Ђурић 2008, 161.

47 Faraone 2018, 75.

48 Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 101.

49 Milovanović, Raičković Savić 2013, 224.

50 Спасић-Ђурић 2008, 165.

47 Faraone 2018, 75.

48 Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 101.

49 Milovanović, Raičković Savić 2013, 224.

50 Спасић-Ђурић 2008, 165.

51 Carroll 2018, 106.

52 Stojić 2015, 3.

53 Harlow and Laurence 2002, 40.

54 Goette 1986; Sebesta 2001, 46.

55 Stojić 2015, 53.

потоњим случајевима није нужно да се радило о агресивним аспектима фаличких представа, већ о оним која се тичу просперитета и добре среће, које су оне такође поседовале.⁵¹

Besides being an amulet itself, a bulla could also have been used as a container. Throughout the Empire, raisins, thorns, branches (coriander?), human milk teeth, coins of Emperor Trajan in a

Сл. 2 – Привесци у облику фалуса и полумесеца у гробу женске индивидуе, гроб Г-5719, локалитет Пећине, јужна некропола (ДЦВ)

Fig. 2 – Phallic and crescent-shaped pendants in the burial of a female individual, grave G-5719, site Pećine, southern necropolis (DCV)

Чест саставни део крепундија у Виминацијуму су тзв. буле (*bullae*), привесци у виду две међусобно спојене конвексне калоте израђене од племених метала или легура бакра (кат. 13–15).⁵² Изворно, ради се о златним предметима апотропејског карактера који су даровани сло-

silver lamella, gold lamellas, hair, etc. have been discovered.⁵⁶ Until now, in Viminacium, bullae were found to contain branches, textile remains and hair,⁵⁷ but also a bead made of glass and a bronze earring (Cat. no. 14).

51 Carroll 2018, 106.

52 Stojić 2015, 3.

56 Faraone 2018, 81.

57 Stojić 2015, 49.

боднорођеној мушкој деци на дан именовања – *dies lustricus*.⁵³ Као такве, представљале су моћан симбол римске традиције и цивилизације, а дечаци су их носили до тренутка облачења *togae virilis*, на дан 15. или 16. рођендана, када су је заветовали на олтару боговима ларима.⁵⁴ Временом је била доживела многе трансформације, али оно што се није мењало је њен заштитни карактер. Најчешће се јављају у гробовима деце, али су полагане и уз одрасле индивидуе.⁵⁵

Поред тога што је сама по себи била амулет, била је могла да служи и као реципијент. Тако су у овим предметима широм Царства налажени суво грождје, трње, гранчица (коријандер?), људски млечни зуб, новац императора Трајана у сребрном лиму (ламели), златна ламела, длаке итд.⁵⁶ У Виминацијуму су до сада констатоване буле у којима су се налазиле гранчице, остаци тканине и власи косе,⁵⁷ али и перла од стакла, те наушница од бронзе (кат. 14).

Један број аутора сматра да су у животу девојчица лунуле (*lunulae*), полумесечасте привесци (кат. 15–17), имале улогу сличну оној коју су имале буле код дечака.⁵⁸ Лунула је најшире распрострањени и најдуже коришћени облик амулета у античком свету. Иконографске и археолошке потврде коришћења оваквих амајлија постоје још од периода старог Египта, где их не користе одрасли мушкарци, већ само деца и жене, а у неким случајевима су чак биле у функцији заштите животиња. У Грчкој се јављају од Микенског периода. Највећи број ипак датира из времена Принципата.⁵⁹

Some authors consider that in girls' lives, *lunulae*, the crescent-shaped pendants (Cat. nos. 15–17), played a role similar to those of *bullae* in boys' lives.⁵⁸ In the ancient world, crescents belong to the widest spread and the longest surviving pendant shapes. Iconographic and archaeological evidence for their use exists from the time of ancient Egypt, where they were not used by grown men, but only women and children, while in some cases they were even used for animal protection. In Greece, they appear from the Mycenaean period. However, the greatest number of finds can be dated into the time of the Principate.⁵⁹

In Roman times, crescents are represented as a part of women's material culture. They are encountered on the funerary *stellae* in Palmyra or in Fayum mummy portraits, but also in archaeological records, in graves of women and children. A detail from an early Roman comedy suggests that fathers used to give crescents to their daughters as birthday gifts. Sometimes, they were hung on horses' harnesses, which can be observed on Trajan's column in Rome. Basil, the bishop of Caesarea mentions "moon-shaped plates of gold, silver or cheaper material, which foolish old women fasten upon infants".⁶⁰

In the cemeteries of Viminacium, *lunulae* are not a frequent find and, therefore, it is not possible to speak about the widely spread custom of wearing crescent-shaped pendants, or at least the custom of depositing them as grave goods.⁶¹ Still, it can be concluded that, as a rule, they are encountered in burials of women and children (Fig. 2). Crescents imply symbolic connotations of the Moon, especially important for women since, during Antiquity, there was a belief that the menstrual cycle was synchronised with this heavenly body. In such a context, the

53 Harlow and Laurence 2002, 40.

54 Goette 1986; Sebesta 2001, 46.

55 Stojić 2015, 53.

56 Faraone 2018, 81.

57 Stojić 2015, 49.

58 Sebesta 2001, 46–48; Olson 2008, 144; Dasen 2009, 208; Berg 2012, 34.

59 Dasen 2015, 189.

58 Sebesta 2001, 46–48; Olson 2008, 144; Dasen 2009, 208; Berg 2012, 34.

59 Dasen 2015, 189.

60 Faraone 2018, 44–45.

61 Danković 2020b, 49.

У римско време се лунуле представљају као део материјалне културе жена на надгробним стелама у Палмири, или посмртним портретима у Фајуму, али се срећу и у археолошком запису, у гробовима жена и деце. Један детаљ из раноримске комедије сугерише да су очеви поклањали лунуле ћеркама као рођендански дар. Понекад су качене на орме коња, што се може видети на Трајановом стубу у Риму. Базилијус, бискуп Цезареје помиње „месецолике плочице од злата, сребра или јефтинијих материјала које будаласте старице везују за децу”.⁶⁰

На виминацијумским некрополама лунуле нису фреквентан налаз, тако да се не може говорити о широкој распрострањености обичаја ношења полумесечастих привезака, или барем распрострањености обичаја њиховог полагања уз преминуле.⁶¹ Ипак, може се закључити да се по правилу јављају у сахранама жена и деце (сл. 2). Лунула се позива на симболичке конотације месеца, посебно значајне за женски живаљ, будући да је у антици постојало веровање да је менструални циклус синхронизован са овим небеским телом. Полумесечаста привезак би тако спречавао компликације у овом погледу, док је код девојчица имао улогу осигуравања прве менструације, једног од најбитнијих догађаја у њиховом сазревању.⁶²

Напоменуто је да током 3. века амулети од ћилибара престају да буду везани искључиво за децу, већ се јављају и уз одрасле индивидуе женског пола. Та чињеница само је један од појавних облика феномена појачане потребе становника Виминацијума за профилактичким амулетима у овом периоду. Вероватан разлог су несигурна и тескобна времена праћена епидемијама куге, упадима варвара и грађанским ратовима након побуне узурпатора. Због свега наведеног су људи, у немогућности да утичу на своје судбине,

60 Faraone 2018, 44–45.

61 Danković 2020b, 49.

62 Dasen 2015, 190.

crescent would prevent complications in this regard, while securing the first period of young girls, one of the most important events during their maturation.⁶²

It was mentioned that, during the 3rd century, amber amulets ceased to be connected to children exclusively, but they were also used by adult females. This is just one among many aspects of a phenomenon characterised by a heightened need for prophylactic amulets in Viminacium in this period. The most likely reason for such a situation was insecure and turbulent times accompanied by plague epidemics, Barbarian raids, and civil wars after usurper mutinies. Because of all of this, incapable of influencing their fates, people pinned their hopes on supernatural entities. The appearance of new amulet types became symptomatic, doubtless made by, or under the supervision of, skilled magicians.

As was already shown in the example of beads, the staring eye played the role of turning away evil/envious glares or the so-called “evil eye”. Frontal-facing images were used with the same idea.⁶³ Among the most famous amulets of such a kind are certainly those modelled in the shape of Gorgon’s, more precisely Medusa’s face (Cat. no. 28). The apotropaic power of this creature has its roots in Greek mythology, since Perseus used the head of the decapitated Medusa to petrify numerous opponents that denied him hospitality, plotted against him because of his marriage to Andromeda, and persecuted his mother.⁶⁴ It is interesting that in all of these stories, the look of the dead Gorgon is used to fight the animal instincts of men, while it does not influence women.⁶⁵ This circumstance makes objects with the image of Medusa convenient for protecting women, as well as their reputation and morals.⁶⁶

62 Dasen 2015, 190.

63 Faraone 2018, 70.

64 Срејовић, Цермановић 2004, 338.

65 Milovanović, Anđelković Grašar 2017, 168.

66 Milovanović, Anđelković Grašar 2017, 175.

полагали наде у натприродне ентитете. Симптоматично је појављивање нових типова амулета, ван сваке сумње рађених од стране, или под надзором, магова од струке.

Као што је показано на примеру перли, зуреће око је имало улогу скретања злог/завидног погледа илити „урољживог ока”, а са истим циљем су коришћени фронтални прикази лица.⁶³ Међу најпознатијим таквим амулетима су свакако они моделовани у виду Горгоне, тачније Медузе (кат. 28). Апотропејска моћ овог бића има корене у грчкој митологији, где је Персеј користио Медузину одрубљену главу да би окаменио бројне противнике који су му ускратили гостопримство, ковали заверу због брака са Андромедом и прогањали мајку.⁶⁴ Занимљиво је да у свим овим причама мртви поглед Горгоне служи за борбу против животињских нагона код мушкараца, док на жене нема утицаја.⁶⁵ Таква околност чини предмете с представом Медузе погодним за заштиту жена, али и њиховог угледа и морала.⁶⁶

Кружни амулети с представом одсечене главе Горгоне имају дугу традицију у антици и веома су популарни већ у раном грчком свету, у архаичном периоду. *Gorgoneia*, што је име под којима су познати, се у римском периоду срећу на малим дисковима од злата, али и на већим медаљонима, на гемама од црвеног јасписа или у високом рељефу у кости и гагату.⁶⁷ Поред привезака (кат. 28),⁶⁸ на виминацијумским некрополама откривене су и наушнице са уметнутим камејама, моделованим у виду Медузине главе.⁶⁹

Circular amulets of Gorgon's decapitated head have a long tradition in Antiquity and they were already popular in the early Greek world, in the Archaic period. In Roman times, *Gorgoneia*, which was the name by which they were known, are encountered on small discs made of gold, but also on larger medallions, gems made of red jasper or in deep relief, carved in bone or jet.⁶⁷ In the Viminacium cemeteries, besides pendants (Cat. no. 28),⁶⁸ there are also earrings with inlaid cameos modelled in the shape of Medusa's head.⁶⁹

In the context of the story of pendants with frontally depicted faces discovered in Viminacium, anthropomorphic amulets from the 3rd century are of special interest (Cat. nos. 1–3). They always represent parts of necklaces consisting of beads of different shapes and colours, some of them made of materials that possess magical features *per se*. *Bullae* are parts of three such strings. Although simplified, this form of necklace can be considered an evolved continuation of the *crepundia* tradition.⁷⁰

Amulets themselves were also made of materials with prophylactic features (Cat. no. 2 of jet, Cat, no. 3 of amber), but when it is not the case, an amulet made of bone (Cat. no. 1) was dyed green, possibly with the idea of it gaining certain magical powers.⁷¹ The creatures represented are of grotesque forms, with pointy ears, high lifted hair buns, conical hats, in one case even with a snout (?), etc. Such an appearance, along with the choice of exotic materials, certainly contributed to the general “weirdness” of these pendants, and their efficiency as well.

63 Faraone 2018, 70.

64 Срејовић, Цермановић 2004, 338.

65 Milovanović, Anđelković Grašar 2017, 168.

66 Milovanović, Anđelković Grašar 2017, 175.

67 Faraone 2018, 40–41.

68 Погледати и кат. 17 у прилогу „Накит и фибуле” у оквиру овог зборника (Миловановић, Реџић, XX).

69 Погледати кат. 4 у прилогу „Накит и фибуле” у оквиру овог зборника (Миловановић, Реџић, XX).

67 Faraone 2018, 40–41.

68 See also Cat. no. 17 in the paper “Jewellery and brooches” in this publication, (Milovanović, Redžić, XX).

69 See also Cat. no. 4 in the paper “Jewellery and brooches” in this publication, (Milovanović, Redžić, XX).

70 Milovanović, Danković 2020, 132.

71 Milovanović, Danković 2020, 133.

У контексту приче о амајлијама с фронтално приказаним лицима на простору Виминацијума, посебно су интересантни антропоморфни амулети који се јављају током 3. века (кат. 1–3). Увек су саставни делови огрлица компонованих од перли различитих облика и боја, од којих су неке израђене од материјала који сами по себи имају магијска својства. Буле су саставни део три такве ниске. Овакав изглед огрлица може се посматрати као еволуирани, иако поједностављени, наставак традиције *crepundia*.⁷⁰

Сами амулети су такође израђени од материјала с профилактичким карактеристикама (кат. 2 од гагата, кат. 3 од ћилибара), а када то није случај, амулет од кости (кат. 1) је обојен у зелено, вероватно са идејом да на тај начин добије извесне магијске моћи.⁷¹ Представљена бића су гротескних форми, са шиљатим ушима, високим пунђама, купастим капама, у једном случају с њушком(?) итд. Овакав изглед, уз избор егзотичних материјала, свакако је доприносио свеукупној „чудности” привезака, а самим тим и њиховој делотворности.

Будући да антропоморфни амулети не поседују специфичне атрибуте који би омогућили њихову идентификацију, не може се закључити више од тога да се ради о демонима и божанствима позајмљеним из различитих, највероватније источњачких, религија. Међутим, још један тип амулета који становници Виминацијума употребљавају у периоду 3. века, може представљати путоказ ка решењу те загонетке. Ради се о ламелама (*lamellae*, кат. 24–26), свицима од златног и сребрног лима, исписаним магијским текстовима и симболима.

На магијској ламели, откривеној у гробу четворогодишњег детета на североисточној некрополи Виминацијума (кат. 24), у 11 колона

Since anthropomorphic amulets do not possess specific attributes that would enable their identification, it is not possible to conclude more than the simple fact that they represent demons and deities borrowed from different, most likely Eastern, religions. However, another amulet type used by inhabitants of Viminacium during the 3rd century could represent a clue towards solving this riddle. These are lamellas (*lamellae*, Cat. nos. 24–26), scrolls made of gold or silver metal sheets, containing magical texts and symbols.

On a magic lamella discovered in the north-eastern Viminacium cemetery, in the grave of a four-year-old child (Cat. nos. 24), names of different demons and deities were carved in eleven columns. Some of the mentioned entities are *Thôbarrabau*, *Semeseilam*, *Sesengenpharange*, and *Sasibêl*, connected to Aramaic, Syrian, Phoenician, Hebrew and Egyptian religious and magical substrates, and all of them are summoned to protect the amulet carrier.⁷² The use of the Greek alphabet and Greek versions of names is not surprising, given that during the Roman Empire, the Greek language was mandatory when making textual amulets, as well as in collecting and transferring recipes and instructions for numerous other forms of magical practice.⁷³

Since anthropomorphic amulets and lamellas represent parts of the same magical concept, it was suggested that these were basically the same ideas and creatures expressed through different media.⁷⁴

Magical lamellas were worn as scrolls within tubular capsules made of bronze or silver (Cat. nos. 21–23) and, in rare cases, of gold (*phylacteria*). The custom of writing down names on gold plates – later to be rolled up and worn in metal cases around one’s neck, originated from the Phoenicians, later taken on by the Greeks. They are sometimes empty, indicating that texts were presumably written on perishable materials, or maybe that the contents were organic or mineral

70 Milovanović, Danković 2020, 132.

71 Milovanović, Danković 2020, 133.

72 Korać, Ricl 2017, 164–170.

73 Faraone 2018, 8.

74 Milovanović, Danković 2020, 139.

урезана су имена разних демона и божанстава грчким писмом. Нека од споменутих бића су *Thôbarrabau*, *Semeseilam*, *Sesengenpharange* и *Sasibêl*, који се везују за арамејске, сиријске, феничанске, хебрејске и египатске религијско-магијске супстрате, а сви су позвани да заштите носиоца амулета.⁷² Употреба грчког алфабета и грчких верзија имена не изненађује када се зна да је у периоду Римског царства грчки језик био обавезан у изради текстуалних амулета, као и у прикупљању и преношењу рецепата и упутстава за бројне друге видове магијске праксе.⁷³

Будући да су антропоморфни амулети и ламеле део идентичних магијских концепата, предложено је да се заправо ради о истим идејама и бићима израженим кроз различите медије.⁷⁴

Магијске ламеле су ношене савијене унутар тубуларних капсула од бронзе и сребра (кат. 21–23), а у ретким случајевима од злата (*phylacteria*). Обичај записивања имена богова на златне плочице – које би затим биле смотане и ношене у металним кутијицама око врата – потиче још од Феничана, од којих су га преузели Грци. Некада су празни, што упућује на исписивање текстова на пропадљивим материјалима, или можда похрањивање органских или минералних супстанци. Такве претпоставке потврђују хематит, смола, пчелињи восак и сумпор, откривени у неким од тубулуса.⁷⁵

Последњи податак нас упућује на закључак да су амулети и други материјални елементи магијске праксе били далеко шира и распротрањенија категорија него што то можемо да сагледамо у археолошком запису, али да због пропадљивости органских материја нису сачувани до данашњих дана. Савршени пример представља последњи предмет у овом прегледу (кат. 29), керамички лонац у коме су гашени дрвени штапићи.

72 Korać, Riel 2017, 164–170.

73 Faraone 2018, 8.

74 Milovanović, Danković 2020, 139.

75 Faraone 2018, 80–81.

substances. Such hypotheses are confirmed with finds of hematite, resin, beeswax, or sulphur, discovered in some of the tubuli.⁷⁵

Such a possibility indicates that amulets and other material elements of magical practice were a much broader and more widespread category than we can comprehend from just the archaeological record. Due to the decomposition of organic materials, they did not remain preserved until the present day. A perfect example is the last artefact presented in this overview (Cat. no. 29), a ceramic pot in which wooden sticks were placed. They remained preserved under a fortunate set of circumstances, since they were discovered within a lead sarcophagus (Fig. 3). In this way, an up-to-date unknown ritual was observed, the deciphering of which will be a task for the future.

75 Faraone 2018, 80–81.

Очувани су срећним сплетом околности, будући да су откривени унутар саркофага од олова (сл. 3). На овај начин сагледан је један до сада непознати ритуал, чије одгонетање тек предстоји.

Сл. 3 – Саркофаг од олова са приложеним лонцем и гашеним штапићима, гроб Г-2612, локалитет Више гробаља, site Više grobalja, јужна некропола (ДЦВ)

Fig. 3 – Lead sarcophagus with a ceramic pot and wooden sticks in it, grave G-2612, site Više grobalja, southern necropolis (DCV)

КАТАЛОГ / CATALOGUE

1. Огрлица са антропоморфним амулетом

Рит, гроб Г-79

Кост, стакло, гагат, ћилибар, сребро, резање, урезивање, глачање

Димензије привеска: 2,9 x 2,1 cm; дужина перли: од 0,2 до 1,7 cm

ДЦВ, Ц-2008

Средина 3. века

Огрлица састављена од 42 перле од стакла, гагата и ћилибара, мале сребрне алке и коштаног привеска. Привезак је у виду фронталне бисте антропоморфног бића, са урезаним очима, орловским носем и широким устима. Чело је високо и наборано, а уши шиљате. На врху главе је перчин испред кога се налази перфорација за качење. Привезак је бојен у зелено.

Објављено: Milovanović, Danković 2020, 129, Fig. 5.

1. Necklace with an anthropomorphic amulet

Rit, grave G-79

Bone, glass, jet, amber, silver, cutting, engraving, polishing

Dimensions of the amulet: 2.9 x 2.1 cm, lengths of beads: from 0.2 to 1.7 cm

DCV, C-2008

The middle of the 3rd century

Necklace comprised of 42 glass, jet, and amber beads, a small silver loop, and a bone pendant. The pendant depicts the bust of a frontal-faced anthropomorphic being, with incised eyes, an aquiline nose, and a broad mouth. The forehead is high and wrinkled, while the ears are pointed. A topknot is placed on the top of the head, and in front of it, there is a perforation for hanging. The pendant is dyed green.

Published: Milovanović, Danković 2020, 129, Fig. 5.

2. Огрлица са антропоморфним амулетом

Пиривој, гроб Г-288

Гагат, стакло, камен, ћилибар, резање, урезивање, глачање

Димензије привеска: 2,3 x 1,7 cm; дужина перли: од 0,1 до 3,2 cm

ДЦВ, Ц-838

Средина 3. века

Огрлица састављена од 68 перли од стакла, камена, гагата и ћилибара, и привеска од гагата. Привезак је у виду фронталне бисте антропоморфног бића, са урезаним, сумарно представљеним цртама лица. Обрве, очи, нос(?) и уста су изведени урезима испуњеним белом инкрустацијом. На глави је представљена шиљата капа, са вертикалном линијом на предњој страни која је дели на две половине. Перфорација за качење се пружа од једне до друге стране главе, на местима где би требало да се налазе уши.

Објављено: Milovanović, Danković 2020, 129, Fig. 4.

2. Necklace with an anthropomorphic amulet

Pirivoj, grave G-288

Jet, glass, stone, amber, cutting, engraving, polishing

Dimensions of the amulet: 2.3 x 1.7 cm, lengths of beads: from 0.1 to 3.2 cm

DCV, C-838

The middle of 3rd century

Necklace comprised of 68 glass, stone, amber, and jet beads, and a jet pendant. The pendant depicts the bust of a frontal-faced anthropomorphic being, with incised casually represented facial features. Eyebrows, eyes, nose(?), and mouth are executed with grooves filled in with white-coloured incrustation. On the top of the head, a pointed hat is represented, including a vertical incision in the front dividing it into two halves. Perforation for hanging runs from side to side of the head, in places where ears should be.

Published: Milovanović, Danković 2020, 129, Fig. 4.

3. Огрлица са антропоморфним амулетом

Рит, гроб Г-121

Ћилибар, стакло, гагат, камен, злато, кост, резање, урезивање, глачање

Димензије амулета: 3,3 x 1,8 cm; дужина перли: од 0,3 до 2,8 cm

ДЦВ, Ц-2416, Ц-2418

Друга половина 3. века

Огрлица састављена од 105 перли од стакла, гагата, камена, златног лима и кости, и привеска од ћилибара. Привезак је у виду фронталне бисте антропоморфног бића. Црте лица су тешко препознатљиве, и то само на левом делу главе, што је последица хабања насталог приликом трљања амулета. Глава је издужена и на врху се вероватно на-

Length of pendants: from 0.8 to 8.1 cm

DCV, C-13964

2nd – 3rd century

A child's necklace – amulet string (*crepundia*). It consists of several items made of different materials: 3 perforated sea snails, perforated seashell, a canine finger bone with a claw, wing bones of a bird, two glass and a stone bead, a perforated bronze object, a bronze hoop, a bronze bell, an iron bell, an iron key, an iron arrowhead, and an iron object.

Unpublished.

5. Огрлица од разноврсних привезака – крепундија

Више Гробаља, гроб Г-2267

Шкољка, стакло, бронза, кост

Дужина привезака: од 1,1 до 6 cm

ДЦВ, Ц-12583–12586, 12588

2–3. век

Дечја огрлица – ниска са амулетима (*crepundia*). Чини је више предмета од различитих материјала: 24 љуштуре морских шкољки, перфорирани морски пуж, две ребрасте перле од жућкастог и тамноплавог стакла, ливени бронзани предмет у облику алке елипсоидног пресека са четири квржице (грануле или бобице) на спољном делу, перфорирани бронзани новац (2–3. век).

Објављено: Milovanović 2016, 107–116, sl. 10; РЛГС 2018, 307, кат. 2.

5. Necklace made of various pendants – *crepundia*

Više grobalja, grave G-2267

Shell, glass, bronze, Bone

Length of pendants: from 1.1 to 6 cm

DCV, C-12583–12586, 12588

2nd – 3rd century

A child's necklace – amulet string (*crepundia*). It consists of several items made of different materials: 24 seashells, perforated sea snail, two ribbed beads made of yellow and dark blue glass, moulded bronze item shaped like an elliptic ring with four bulbs (granules or berries) on the outer part, perforated bronze coins (2nd – 3rd century).

Published: Milovanović 2016, 107–116, Fig. 10; RLCS 2018, 307, Cat. no. 2.

6. Амулет од животињског зуба

Више гробаља, гроб Г1-Х

Кост, урезивање, бушење

Дужина: 7,9 cm

ДЦВ, Ц-12411

2. век

Привезак од зуба медведа, украшен урезаним цртама, тако да подсећа на облик рибе. У средишњем делу налази се перфорација за качење.

Необјављено.

6. Animal tooth amulet

Više grobalja, grave G1-X

Bone, engraving, piercing

Length: 7.9 cm

DCV, C-12411

2nd century

Amulet made of bear tooth, decorated with incised lines, so it resembles a fish. In the central part, there is a perforation for hanging.

Unpublished.

7. Амулет од животињског зуба

Амфитеатар, квадрат I/8

Кост, бушење

Дужина: 7,2 cm

ДЦВ, Ц-4343

2–3. век

Привезак од зуба дивље свиње. На доњем крају се налази перфорација за качење.

Необјављено.

7. Animal tooth amulet

Amphitheatre, square I/8

Bone, piercing

Length: 7.2 cm

DCV, C-4343

2nd – 3rd century

Amulet made of wild boar tooth. At the bottom end, there is a perforation for hanging.

Unpublished.

8. Звоно

Рит, објекат 3

Бронза, гвожђе, ливење

Висина: 6,3 cm, пречник: 4,7 cm

ДЦВ, Ц-776

3. век

Бронзано звоно са гвозденим клатном. Кроз звоно је провучена вишеструко увијена бронзана жица, која је служила за качење.

Необјављено.

8. Bell

Rit, building 3

Bronze, iron, casting

Height: 6.3 cm, diameter: 4.7 cm

DCV, C-776

3rd century

Bronze bell with an iron clapper. Multiple twisted bronze wire is drawn through the bell, and it served for hanging.

Unpublished.

9. Звоно

Пећине, гроб Г-5865

Бронза, ливење

Висина: 1,1 cm, пречник: 1,4 cm

ДЦВ, Ц-14065

3. век

Бронзано калотасто звоно. Украшено је урезаним паралелним хоризонталним линијама.

Необјављено.

9. Bell

Pećine, grave G-5865

Bronze, casting

Height: 1.1 cm, diameter: 1.4 cm

DCV, C-14065

3rd century

Bronze, semi-globular bell. It is decorated with incised parallel, horizontal lines.

Unpublished.

10. Звоно

Пиривој, сонда 6

Бронза, ливење

Висина: 1,6 cm, пречник: 2,4 cm

ДЦВ, Ц-291

2–3. век

Бронзано звоно са клатном. Кроз звоно је провучена вишеструко намотана бронзана жица, која је служила за качење.

Необјављено.

10. Bell

Pirivoj, trench 6

Bronze, casting

Height: 1.6 cm, diameter: 2.4 cm

DCV, C-291

2nd – 3rd century

Bronze bell with a clapper. Multiple twisted bronze wire is drawn through the bell, and it served for hanging.

Unpublished.

11. Звоно

Над Клепечком, објекат 23

Бронза, гвожђе, ливење, урезивање

Висина: 3,1 cm, пречник: 4,2 cm

ДЦВ, Ц-869

2–3. век

Бронзано калотасто звоно са гвозденим клатном. На врху се налази остатак жичане петље. Украшено је урезаним концентричним кружницама.

Необјављено.

11. Bell

Nad Klepečkom, building 23

Bronze, iron, casting, engraving

Height: 3.1 cm, diameter: 4.2 cm

DCV, C-869

2nd – 3rd century

Bronze semi-globular bell with an iron clapper. At the top, there are remains of an iron hoop. The bell is decorated with incised concentric circles.

Unpublished.

12. а–с. Перле с „урољивим оком“

12. а–с. “Evil eye” beads

а. Више гробаља, гроб Г-2260

Стакло

Пречник: 1 cm

ДЦВ, Ц-12561

2. век

Лоптаста перла од стакла црвене боје са три жута окца.

Необјављено.

а. Više grobalja, grave G-2260

Glass

Diameter: 1 cm

DCV, C-12561

2nd century

Globular bead, made of red glass with three yellow eyes.

Unpublished.

в. Више гробаља, гроб Г-2456

Стакло

Пречник: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-13531

4. век

Лоптаста перла од стакла плаве боје са пет окаца плаво-беле боје.

Необјављено.

b. Više grobalja, grave G-2456

Glass

Diameter: 3.4 cm

DCV, C-13531

4th century

Globular bead, made of blue glass with five blue-and-white eyes.

Unpublished.

с. Више гробаља, гроб Г-2276

Стакло

Пречник: 0,9 cm

ДЦВ, Ц-12787

2–4. век

Лоптаста перла од стакла црне боје са окцем жуте боје.

Необјављено.

c. Više grobalja, grave G-2276

Glass

Diameter: 0.9 cm

DCV, C-12787

2nd – 4th century

Globular bead, made of black glass with a yellow eye.

Unpublished.

13. Привезак – була

Пиривој, гроб Г-119

Бронза, искуцавање

Димензије: 3,5 x 3 cm

ДЦВ, Ц-295

2–3. век

Привезак од бронзаног лима (*bulla*) који се састоји од два спојена калотаста дела и тракасте петље за качење. Руб једне калоте је наzubљен и преклопљен је преко друге, спајајући их на тај начин. Петља за качење је профилисана.

Необјављено.

13. Pendant – *bulla*

Pirivoj, grave G-119

Bronze, embossing

Dimensions: 3.5 x 3 cm

DCV, C-295

2nd – 3rd century

Bronze foil pendant (*bulla*) consisting of two joined semi-globular parts and a ribbon hanging loop. The edge of one of the halves is jagged and folded over the other half, thus joining them. The hanging loop is profiled.

Unpublished.

14. Привезак – була

Пиривој, сонда 51

Бронза, искуцавање

Димензије: 3,5 x 3,1 cm

ДЦВ, Ц-1478

2–4. век

Привезак од бронзаног лима (*bulla*) који се састоји од два спојена калотаста дела и тракасте петље за качење. Руб једне калоте је наzubљен и преклопљен је преко друге, спајајући их на тај начин. Унутар буле налазили су се фрагменти наушнице од бронзане жице са стакленом перлом.

Необјављено.

14. Pendant – *bulla*

Pirivoj, trench 51

Bronze, embossing

Dimensions: 3.5 x 3.1 cm

DCV, C-1478

2nd – 4th century

Bronze foil pendant (*bulla*), consisting of two joined semi-globular parts and a ribbon hanging loop. The edge of one of the halves is jagged and folded over the other half, thus joining them. Inside of the *bulla* fragments of a bronze earring with glass bead were placed.

Unpublished.

15. Привезак – була

Пиривој, гроб Г-236

Бронза, искуцавање

Димензије: 2,9 x 1,9 cm

ДЦВ, Ц-696

2–3. век

Привезак од бронзаног лима (*bulla*) који се састоји од два спојена калотаста дела и тракасте петље за качење. Руб једне калоте је назубљен и преклопљен је преко друге, спајајући их на тај начин.

Необјављено.

15. Pendant – *bulla*

Pirivoj, grave G-236

Bronze, embossing

Dimensions: 2.9 x 1.9 cm

DCV, C-696

2nd – 3rd. century

Bronze foil pendant (*bulla*), consisting of two joined semi-globular parts and a ribbon hanging loop. The edge of one of the halves is jagged and folded over the other half, thus joining them.

Unpublished.

16. Привезак – лунула

Пећине, гроб Г-2398

Сребро, искуцавање

Димензије: 2 x 1,9 cm

ДЦВ, Ц-13414

4. век

Привезак у облику лунуле, израђен од сребрног лима. Састоји се од полумесечастог дела и тракасте петље за качење.

Необјављено.

16. Pendant – *lunula*

Pećine, grave G-2398

Silver, embossing

Dimensions: 2 x 1.9 cm

DCV, C-13414

4th century

Lunular pendant, made of silver foil. It consists of a crescent part and a ribbon hanging loop.

Unpublished.

17. Привезак – лунула

Пећине, гроб Г-5719

Сребро, искуцавање

Димензије: 1,9 x 2 cm

ДЦВ, Ц-13688

3–4. век

Привезак у облику лунуле, израђен од сребрног лима. Састоји се од полумесечастог дела и тракасте петље за качење.

Објављено: РЛГС 2018, 308–309, кат. 6.

17. Pendant – *lunula*

Pećine, grave G-5719

Silver, embossing

Dimensions: 1.9 x 2 cm

DCV, C-13688

3rd – 4th century

Lunular pendant, made of silver foil. It consists of a crescent part and a ribbon hanging loop.

Published: RLCS 2018, 308– 309, Cat. no. 6.

18. Привезак – фалус

Пећине, гроб Г-5719

Сребро, искуцавање

Дужина: 1,9 cm

ДЦВ, Ц-13688

3–4. век

Сребрни привезак у облику фалуса, са прстенастом алком за качење.

Објављено: РЛГС 2018, 308, кат. 4.

18. Pendant – phallus

Pećine, grave G-5719

Silver, embossing

Length: 1.9 cm

DCV, C-13688

3rd – 4th century

Silver phallic pendant, with an annular hanging loop.

Published: RLCS 2018, 308, Cat. 4.

19. Привезак – фалус

Рит, укоп 1

Бронза, ливење

Дужина: 3 cm

ДЦВ, Ц-1968

3. век

Бронзани привезак у облику фалуса, са тракастом петљом за качење.

Необјављено.

19. Pendant – phallus

Rit, pit 1

Bronze, casting

Length: 3 cm

DCV, C-1968

3rd century

Silver phallic pendant, with a ribbon hanging loop.

Unpublished.

20. Представа фалуса на керамичкој посуди

Амфитеатар, квадрат ВС/7

Керамика, витло, калуп

Пречник обода: 7 cm

ДЦВ, А-3185

Средина 2 – средина 3. века

Фрагмент посуде (пехар) овоидног реципијента. Израђена је од добро пречишћене глине сиве боје печења, а површина је превучена сивим фирнисом. Обод је украшен жлебовима. На спољној страни реципијента је аплицирана представа фалуса.

Необјављено.

20. Representation of phallus on a pottery vessel

Amphitheatre, square BC/7

Pottery, wheel-thrown, mould

Rim diameter: 7 cm

DCV, A-3185

The middle of the 2nd – the middle of the 3rd century

Shard of a pottery vessel (beaker) with an ovoid recipient. It is made of refined clay, with a grey firing colour, and the surface is covered with grey varnish. The rim is decorated with grooves. On the outer wall of the recipient, the representation of phallus is applied.

Unpublished.

21. Тубулус – капсула

Пећине, гроб Г-5754

Бронза, искуцавање

Дужина: 4,1 cm

ДЦВ, Ц-13732

око 350. године н. е.

Привезак – амулет од бронзаног лима, петоугаоног пресека. Са обе стране је био затворен кружним бронзаним плочицама, од којих је једна и даље на месту. Унутар тубулуса налазиле су се сребрна и златна фолија (кат. 25 и 26).

Објављено: Korać, Ricl 2017, 170.

21. Tubulus – capsule

Pećine, grave G-5754

Bronze, embossing

Length: 4.1 cm

DCV, C-13732

Ca. 350 CE

Pendant – amulet made of bronze foil, pentagonal-sectioned. On both ends, it was closed with circular bronze plates, one of which is still in place. Inside of the tubulus silver and gold sheets were placed (Cat. 25 and 26).

Published: Korać, Ricl 2017, 170.

22. Тубулус – капсула

Рит, гроб Г-51

Сребро, искуцавање

Дужина: 2,7 cm

ДЦВ, Ц-1672

3. век

Привезак – амулет од сребрног лима, цилиндричног облика, са једном целом и две фрагментоване тракасте петље за качење. Са обе стране је био затворен кружним сребрним плочицама, од којих је једна и даље на месту. Унутар тубулуса налазила се златна фолија (кат. 24).

Објављено: Korać, Ricl 2017, 164

22. Tubulus – capsule

Rit, grave G-51

Silver, embossing

Length: 2.7 cm

DCV, C-1672

3rd century

Cylindrical pendant – amulet, made of silver foil, cylinder-shaped, with one fully preserved and two fragmented ribbon hanging loops. On both ends, it was closed with circular silver plates, one of which is still in place. Inside of the tubulus a gold sheet was placed (Cat. 24).

Published: Korać, Ricl 2017, 164.

23. Тубулус – капсула

Пиривој, гроб Г-304

Сребро, искуцавање

Дужина: 4,1 cm

ДЦВ, Ц-882

2–3. век

Привезак – амулет од сребрног лима, цилиндричног облика, са две тракасте петље за качење и два кружна дела за затварање са обе стране.

Објављено: РЛГС 2018, 309, кат. 7.

23. Tubulus – capsule

Pirivoj, grave G-304

Silver, embossing

Length: 4.1 cm

DCV, C-882

2nd – 3rd century

Cylindrical pendant – amulet, made of silver foil, with two ribbon hanging loops. On both ends, it was closed with circular silver plates.

Published: RLCS 2018, 309, Cat. no. 7.

24. Плочица са магијским текстом – ламела

Рит, гроб Г-51

Злато, искуцавање, урезивање

Димензије: 4,6 x 2,9 cm

ДЦВ, Ц-1672

3. век

Златна фолија правоугаоног облика са магијским текстом (*lamella*), са урезаним натписом на старогрчком. Фолија је пронађена у цилиндричном привеску-тубулу од бронзаног лима, увијена у свитак.

Објављено: Korać, Ricl 2017, 164–170; РЛГС 2018, 309, кат. 8.

24. Tablet with magical inscription – *lamella*

Rit, grave G-51

Gold, embossing, engraving

Dimensions: 4.6 x 2.9 cm

DCV, C-1672

3rd century

Rectangular golden foil (*lamella*) with a magical inscription in old Greek. The foil was found rolled into a scroll inside of a bronze cylindrical container.

Published: Korać, Ricl 2017, 164–170; RLCS 2018, 309, Cat. no. 8.

25. Плочица са магијским текстом – ламела

Пећине, гроб Г-5754

Сребро, искуцавање, урезивање

Димензије: око 3,7 x 2,8 cm

ДЦВ, Ц-13732

око 350. године н. е.

Сребрна фолија правоугаоног облика (*lamella*) са низом магијских симбола непознатог значења (*χαρακτῆρες*). Пронађена је у бронзаном тубулусу петоугаоног пресека (кат. 21), увијена у свитак. Унутар ње се налазила још једна, златна ламела (кат. 26).

Објављено: Korać, Ricl 2017, 170–174; РЛГС 2018, 310, кат. 9.

25. Tablet with magical inscription – *lamella*

Pećine, grave G-5754

Silver, embossing, engraving

Dimensions: ca. 3.7 x 2.8 cm

DCV, C-13732

Ca. 350 CE

Rectangular silver foil (*lamella*) with incised magical symbols of unknown meaning (*χαρακτῆρες*). It was found inside of a bronze pentagonal container (Cat. no. 21), rolled into a scroll, together with another, gold tablet (Cat. no. 26).

Published: Korać, Ricl 2017, 170–174; RLCS 2018, 310, Cat. no. 9.

26. Плочица са магијским текстом – ламела

Пећине, гроб Г-5754

Злато, искуцавање, урезивање

Димензије: око 3,9 x 2,4 cm

ДЦВ, Ц-13732

око 350. године н. е.

Златна фолија правоугаоног облика (*lamella*) са низом магијских симбола непознатог значења (*χαρακτήρες*). Пронађена је у бронзаном тубулусу петоугаоног пресека (кат. 21), увијена у свитак, унутар још једне, сребрне ламеле (кат. 25).

Објављено: Korać, Ricl 2017, 170–174; РЛГС 2018, 310, кат. 9.

26. Tablet with magical inscription – *lamella*

Pećine, grave G-5754

Gold, embossing, engraving

Dimensions: ca. 3.9 x 2.4 cm

DCV, C-13732

Ca. 350 CE

Rectangular gold foil (*lamella*) with incised magical symbols of unknown meaning (*χαρακτήρες*). It was found inside of a bronze pentagonal container (Cat. no. 21), rolled into a scroll. Inside of it, there was another, gold tablet (Cat. no. 26), together with another, silver tablet (Cat. no. 25).

Published: Korać, Ricl 2017, 170–174; RLCS 2018, 310, Cat. no. 9.

27. Привезак – Херкулова батина

Више гробаља, гроб Г1-2762

Кост, токарски струг, урезивање, бушење

Дужина: 7,2 cm

ДЦВ, Ц-14226

3. век

Привезак – амулет од кости, у виду Херкулове батине. На једном крају се налази прстенаста алка за качење.

Необјављено.

27. Pendant – Hercules' club

Više grobalja, grave G1-2762

Bone, lathe, engraving, piercing

Length: 7.2 cm

DCV, C-14226

3rd century

Bone pendant – amulet, shaped in the form of a Hercules' club. On one end there is an annular hanging loop.

Unpublished.

28. Привезак – медаљон

Пиривој, гроб Г-134

Злато, драги камен, ливење, жлебљење, проламање, урезивање.

Дужина: 2,2 cm; ширина 1,5 cm

ДЦВ, Ц-352

3. век

Медаљон се састоји од камеје уметнуте у овалну касету од златног лима са хоризонталним оквиром, орнаментисаним палметатама, изведеним жлебљењем и проламањем. На камеји од плаво-белог драгог камена (опал) у високом рељефу представљена је глава Медузе. Коса је приказана урезаним линијама. На врху медаљона налази се жлебљена алка за качење.

Објављено: Milovanović, Anđelković Grašar 2017, 174, Fig. 15; РЛГС 2018, 322, кат. 39; Milovanović 2018, 126, Fig. 28.

28. Pendant – medallion

Pirivoj, grave G-134

Gold, precious stone, casting, fluting, piercing, engraving.

Length: 2.2 cm, width: 1.5 cm

DCV, C-352

3rd century

The medallion consists of a cameo embedded in the oval cassette made of gold metal sheet with a horizontal frame, decorated with palmettes made by fluting and piercing. There is a Medusa head on the cameo made of blue and white gemstone (opal) in high relief. The hair is represented by engraved lines. A ribbed ribbon hanging loop is on the top of the medallion.

Published: Milovanović, Anđelković Grašar 2017, 174, Fig. 15; RLCS 2018, 322, Cat. no. 39; Milovanović 2018, 126, Fig. 28.

29. Лонац

Више гробаља, гроб Г-2612

Керамика, витло

Висина: 12,4 cm, пречник обода: 10 cm, пречник дна: 5,2 cm

ДЦВ, Ц-13899

2–3. век

Керамички лонац коничног реципијента и равног дна. Израђена је од добро пречишћене глине сиве боје печења. Унутар лонца се налазило пет дрвених штапића, нагорелих са једне стране.

Необјављено.

29. Pot

Više grobalja, grave G-2612

Pottery, wheel-thrown

Height: 12.4 cm, rim diameter: 10 cm, bottom diameter: 5.2 cm

DCV, C-13899

2nd – 3rd century

Ceramic pot with a conical recipient and a flat bottom. It is made of clay with a grey firing colour. Inside of the pot, five wooden sticks, kindled on one end, were found.

Unpublished.

СКРАЋЕНИЦЕ / ABBREVIATIONS

ДЦВ / DCV = Документациони центар Вими-
нацијум / Documentation Center Viminacium

РЛГС 2018 = RLCS 2018

Римски лимес и градови на тлу Србије/Roman Limes and Cities on the Territory of Serbia, М. Кораћ, С. Поп-Лазич (ур.), Српска академија наука и уметности, Археолошки институт, Београд 2018 = *Roman limes and cities on the territory of Serbia*, М. Korać, S. Pop-Lazić (eds.), Serbian Academy of Sciences and Arts, Archaeological institute, Belgrade 2018.

ИЗВОРИ / SOURCES:

Pliny, *NH*

Pliny the Elder, *The Natural History*, H.T. Riley (trans.), H. G. Bohn, London 1855.

Solin, *De Mir. M.*

Gaius Iulius Solinus, *De mirabilibus Mundi, The Polyhistor* (trans. by A. Apps), PhD thesis, Macquarie University, 2011.

ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY:

Berg 2002 – R. Berg, Wearing wealth. Mundus muliebris and ornatus as status markers of women in Imperial Rome, in: P. Setälä, et al. (eds.), *Women, wealth and power in the Roman empire*, Institutum Romanum Finlandiae, Roma 2002, 15–73.

Bremmer 2015 – J. N. Bremmer, Preface: The Materiality of Magic, in: D. Boschung, J. N. Bremmer (eds.), *The Materiality of Magic*, Wilhelm Fink, Paderborn 2015, 7–20.

Brucia, Daugherty 2007 – M. A. Brucia, G. N. Daugherty, *Topics in Roman Culture*, Bolchazy-Carducci Publishers Inc., Wauconda 2007.

Canzobre Martínez 2017 – I. Canzobre Martínez, Magical Amulets User's Guide: Preparation, Utilization and Knowledge Transmission in the PGM, in: E. Suárez, et al. (eds.), *MAGIKÈ TÈCHNE. Formación y cinsideración social del mago en el Mundo Antiguo*, Dykinson, Madrid 2017, 177–192.

Carroll 2018 – M. Carroll, *Infancy and Earliest Childhood in the Roman World*, Oxford University Press, Oxford 2018.

Causey 2011 – F. Causey, *Amber and the ancient world*, J. Paul Getty Museum, Los Angeles 2011.

Dasen 2003 – V. Dasen, Protéger l'enfant: amulettes et crepundia, in: D. Gourevitch, A. Moirin, N. Rouquet (eds), *Maternité et petite enfance dans l'Antiquité romaine, Catalogue de l'exposition Bourges, Muséum d'histoire naturelle 6/11/2003 – 28/3/2004*, Ville de Bourges, Bourges 2003, 179–183.

Dasen 2009 – V. Dasen, Roman birth rites of passage revisited, *Journal of Roman Archaeology* 22, 2009, 199–214.

Dasen 2010 – V. Dasen, Archéologie funéraire et histoire de l'enfance dans l'Antiquité: nouveaux enjeux, nouvelles perspectives, in: A. M. Guimier-Sorbets, Y. Morizot (eds.), *L'enfant et la mort dans l'Antiquité I. Nouvelles recherches dans les nécropoles grecques. Le signalement des tombes d'enfants*, De Boccard, Paris, 2010, 19–44.

Dasen 2015 – V. Dasen, Probaskania: Amulets and Magic in Antiquity, in: D. Boschung, J. N. Bremmer (eds.), *The Materiality of Magic, Morphomata* Vol. 20, Wilhelm Fink, Paderborn 2015, 177–204.

- Dasen 2018** – V. Dasen, Amulets, the Body and Personal Agency, in: A. Parker, S. McKie (eds.), *Material Approaches to Roman Magic: Occult Objects and Supernatural Substances. TRAC Themes in Roman Archaeology 2*, Oxbow, Oxford 2018, 127–135.
- Davis 2018** – G. Davis, Rubbing and rolling, burning and burying: The magical use of amber in Roman London, in: A. Parker, S. McKie (eds.), *Material Approaches to Roman Magic: Occult Objects and Supernatural Substances, TRAC Themes in Roman Archaeology 2*, Oxbow, Oxford 2018, 69–84.
- Eckardt 2014** – H. Eckardt, *Objects & Identities. Roman Britain and the North-Western Provinces*, Oxford University Press, Oxford 2014.
- Faraone 2018** – C. A. Faraone, *The Transformation of Greek Amulets in Roman Imperial Times*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2018.
- Francese 2007** – C. Francese, *Ancient Rome in So Many Words*, Hippocrene Books Inc., New York 2007.
- Goette 1986** – H. R. Goette, Die Bulla, *Bonner Jahrbucher* 186, 1986, 133–164.
- Harlow, Laurence 2002** – M. Harlow, R. Laurence, *Growing Up and Growing Old in Ancient Rome: A Life Course Approach*, Routledge, London 2002.
- Holmes, Crowningshield 1983** – R. J. Holmes, R. Crowningshield, ‘Gemology’, in: K. Fyfe (ed.), *The Encyclopedia of Mineralogy*, Springer, New York 1983, 168–187.
- Huntley 2010** – K. V. Huntley, *Material Culture Approaches to the Study of Children and Childhood in the Roman World*, Unpublished PhD thesis, University of Leicester, Leicester 2010.
- Korać, Ricl 2017** – M. Korać, M. Ricl, New Gold and Silver Amulets from Moesia Superior (Serbia), *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 203, 2017, 164–176.
- LiDonnici 2002** – L. R. LiDonnici, Beans, Fleawort, and the Blood of a Hamadryas Baboon: Recipe Ingredients in Greco-Roman Magical Materials, in: P. Mirecki, M. Meyer (eds.), *Magic and Ritual in the Ancient World*, Oxbow Books, Oxford 2002, 63–76.
- McWilliam 2013** – J. McWilliam, ‘The Socialization of Roman Children’, in: J. Evans Grubbs, T. Parkin, R. Bell (eds.), *The Oxford Handbook of Childhood and Education in the Classical World*, Oxford University Press, Oxford 2013, 264–285.
- Milovanović 2016** – B. Milovanović, Inhumacija djece na nekropoli Više groblja antičkog Viminacija, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XLIX, 2016, 95–122.
- Milovanović 2018** – B. Milovanović, Jewellery as a Symbol of Prestige, Power and Wealth of the Citizens of Viminacium, in: S. Golubović, N. Mrđić (eds.), *Vivere Militare Est. From Populus to Emperors – Living on the Frontier*, Vol. II, Institute of Archaeology, Belgrade 2018, 101–141.
- Milovanović, Anđelković Grašar 2017** – B. Milovanović, J. Anđelković Grašar, Femal Power that Protects: Examples of the Apotropaic and Decorative Functions of the Medusa in Roman Visual Culture from the Territory of the Central Balkans, *Starinar* LXVII, 2017, 167–182.
- Milovanović, Danković 2020** – B. Milovanović, I. Danković, Anthropomorphic Amulets from Viminacium, *Starinar* LXX, 2020, 127–143.
- Milovanović, Raičković Savić 2013** – B. Milovanović, A. Raičković Savić, Seal boxes from Viminacium site, *Starinar* LXIII, 2013, 219–230.
- Olson 2008** – K. Olson, ‘The Appearance of the Young Roman Girl’, in: J. Edmonson, A. Keith (eds.), *Roman Dress and the Fabrics of Roman Culture*, University of Toronto Press, Toronto 2008, 139–157.
- Sebesta 2001** – J. L. Sebesta, ‘Symbolism in the Costume of Roman Women’, in: J. L. Sebesta, L. Bonfante (eds.) *The World of Roman Costume*, The University of Wisconsin Press, Madison 2001, 46–53.

Спасић-Ђурић 2008 – Д. Спасић-Ђурић, Фалички мотиви из Виминацијума, *Гласник српског археолошког друштва* 24, 2008, 121–174.

Спасић-Ђурић 2021 – Д. Спасић-Ђурић, Крепундије (*сепундије*) из Виминацијума, *Зборник Народног музеја у Београду* XXV/1, 2021, 201–238.

Срејовић, Цермановић 2004 – Д. Срејовић, А. Цермановић, *Речник грчке и римске митологије*, Српска књижевна задруга, Београд 2004.

Stojić 2015 – G. Stojić, *Nalazi bula sa nekropola Viminacijuma*, Unpublished MA thesis, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet Beograd 2015.

Vojvoda 2015 – M. Vojvoda, Perforated coins from graves at the Viminacium necropolis of Više grobalja, *Starinar* LXV, 2015, 53–78.

Vojvoda 2018 – M. Vojvoda, Perforated Coins from graves at the Viminacium necropolis of Pećine, *Starinar* LXVIII, 2018, 65–87.

Vojvoda, Golubović, Mikić 2021 – M. Vojvoda, S. Golubović, I. Mikić, *Mors immatura. Novac i apotropejsko-profilaktički elementi u pogrebnim ritualima – južna nekropola Viminacijuma*, Arheološki institut, Beograd 2021.

Wilburn 2012 – A. T. Wilburn, *Materia Magica: The Archaeology of Magic in Roman Egypt, Cyprus, and Spain*, The University of Michigan Press, Ann Arbor 2012.

РИМСКА РЕЛИГИЈА, РАЗНИ
КУЛТОВИ И ХРИШЋАНСТВО
У ВИМИНАЦИЈУМУ

Младен Јовичић, Иван Богдановић

ROMAN RELIGION, VARIOUS
CULTS AND CHRISTIANITY
IN VIMINACIUM

Mladen Jovičić, Ivan Bogdanović

Римска религија

Римска религија је настала на тековинама Грчке, тако да је пантеон чинило дванаест основних божанстава. Након римских освајања у подунавским областима током 1. века н. е. долази до ширења култова грчко-римских, али и других божанстава. Виминацијум, као легијски логор и главни град провинције, представљао је један од најзначајнијих римских центара на тлу данашње Србије. Досадашњим истраживањима утврђено је да су се на ширем простору Виминацијума до 4. века неговали многобројни култови и развијала различита религиозна схватања.¹ Основне изворе у проучавању култова и религије чине остаци светилишта, жртвеници, епиграфски натписи, скулптуре, фигурине, рељефи, као и различити предмети за свакодневну употребу с представама митолошких сцена, божанстава и њихових атрибута. Иако је у Виминацијуму заступљен велики број божанстава, тешко је створити целовиту слику о верским убеђењима становника овог града.

Главна римска божанства представљали су Јупитер, Јунона и Минерва, који су потекли из етрурске митологије. Јупитер је био врховно божанство, бог победе и покровитељ Римске државе. Он је поштован као заштитник императора, при чему је уживао велику популарност у војсци. Као и у другим деловима Римског царства, тако и у провинцијама на тлу Србије, Јупитеру припада највећи број заветних посвета.² Он је имао посебно место у животу становника Виминацијума. Култ овог бога је потврђен на девет вотивних споменика (кат. 47),³ с фрагментованом мермерном

- 1 Zotović 1996; Спасић-Ђурић 2015, 95.
- 2 Gavrilović Vitas 2018, 171–176; Vujović 2020, 253–254.
- 3 IMS II, nos. 18–25; Ferjančić, Korać, Ricl 2017, 235; Jovičić, Redžić, Danković 2021, 139.

Roman religion

Roman religion was based on a Greek legacy and, therefore, its pantheon consisted of twelve basic deities. After the 1st century CE and the Roman conquest of the Danube region, there was a spread of the Graeco-Roman, as well as other deities. As a legionary fortress and the capital of a province, Viminacium represented one of the most important Roman centres in the territory of present-day Serbia. In the research conducted so far, it has been confirmed that in Viminacium, until the 4th century, numerous cults were practised and different religious concepts developed.¹ Basic sources for studying cults and religion include sanctuary remains, altars, epigraphic inscriptions, sculptures, figurines, reliefs, as well as different everyday items with images of mythological scenes, deities and their attributes. Although in Viminacium there were many deities, it is difficult to form a complete picture of the religious beliefs of this city's inhabitants.

The main Roman deities were Jupiter, Juno and Minerva, originating from Etruscan mythology. Jupiter was the supreme deity, the god of victory and patron of the Roman state. He was respected as the protector of emperors and he was much respected by soldiers. The same as in other parts of the Roman Empire, in the provinces on the territory of present-day Serbia, the largest number of votive inscriptions belong to Jupiter.² He had a special place in the lives of the Viminacium inhabitants. This deity's cult was confirmed on nine votive monuments (Cat. no. 47),³ and a fragmented marble sculpture of Jupiter with an eagle,⁴ but also with two marble torsos of Jupiter-Asclepius.⁵ On altars, he mostly goes under the name of Jupiter, the best and the greatest (*Jupiter Optimus Maxi-*

- 1 Zotović 1996; Спасић-Ђурић 2015, 95.
- 2 Gavrilović Vitas 2018, 171–176; Vujović 2020, 253–254.
- 3 IMS II, nos. 18–25; Ferjančić, Korać, Ricl 2017, 235; Jovičić, Redžić, Danković 2021, 139.
- 4 Gavrilović Vitas 2018, 173.
- 5 Gavrilović Vitas 2018, 173, n. 11.

скулптуром Јупитера са орлом,⁴ али и са два мермерна торзоа Јупитера-Асклепија.⁵ На жртвеницима се најчешће наводи као Јупитер, Најбољи и Највећи (*Jupiter Optimus Maximus*) (кат. 47), а његове представе могу се наћи и на предметима различите намене, попут приказа Јупитера на геми (кат. 16). У Виминацијуму су посветама, култним скулптурама и другим археолошким материјалом, потврђени и култови Јупитера Долихена (*Jupiter Dolichenus*), Јупитера Турмасгада (*Jupiter Turmasgades*) и Јупитера Оца (*Jupiter Paternus*),⁶ док се на керамичким лампама јавља и култ Јупитера Амона (кат. 45).⁷

Током ранијих истраживања, на вотивним споменицима из Виминацијума епиграфски су потврђене и богиње Капитолинске тријаде, Јунона и Минерва.⁸ Јунона представља Јупитерову жену. Она је била мајка богова, а поштована је као покровитељица и заштитница Рима, али и као заштитница брака и породице. Минерва је била Јупитерова ћерка, а поштована је као богиња мудрости, заштитница уметности, заната и магије. Представу Минерве налазимо на геми која је уметнута у гвоздени прстен (кат. 20).

Култ Херкула спада међу најраширеније култове у римским провинцијама на тлу Србије.⁹ У основи култа су мушка снага, борба и ратничке моћи, али се повезује и са хтонским култом и ијатричким моћима. Култ има дугу наклоност римских владара и војсковођа. Као дедиканти се најчешће јављају војници, рудари и каменоресци, а осим епиграфских споменика, скулптура и ликовних представа, о раширености овог култа сведоче и прикази

mus) (Cat. no. 47). His images can be encountered on different items, such as the image of Jupiter on a gem (Cat. no. 16). In Viminacium, the cults of *Jupiter Dolichenus*, *Jupiter Turmasgades* and *Jupiter Paternus*⁶ have been confirmed with dedications, cultic sculptures and other archaeological finds, while the cult of Jupiter Amon⁷ (Cat. no. 45) appears on pottery lamps.

During earlier research, on votive monuments from Viminacium, goddesses of the Capitoline Triad, Juno and Minerva, were also epigraphically confirmed.⁸ Juno represents the wife of Jupiter. She was the mother of the gods and she was also respected as the patron and protectress of Rome, but also as the protectress of marriage and the family. Minerva was Jupiter's daughter and she was respected as the goddess of wisdom, and protectress of the arts, handicraft and magic. The single depiction of Minerva is a portrait of the mentioned goddess on a gem of the iron finger-ring (Cat. no. 20).

The cult of Hercules belonged to the most widely spread cults in Roman provinces on the territory of present-day Serbia.⁹ The basis of this cult was masculine strength and martial powers, but it was also connected with chthonic cults and iatric (healing) powers. The cult was also popular with Roman rulers and military commanders. Among the most frequent dedicants are soldiers, miners, and stone cutters, and besides epigraphic monuments, sculptures, and artistic images, depictions of the Labours of Hercules and symbols on items of everyday usage also give testimony to the popularity of this cult.¹⁰ In the area of Viminacium, sculpture remains are known from the previous period (Fig. 1), as well as three votive monuments that soldiers dedicated to Hercules the Guardian (*Hercules Conservator*), Holy Hercules (*Hercules Sanctus*) and Hercules the Winner (*Hercules Victor*).¹¹ From Viminacium there are

4 Gavrilović Vitas 2018, 173.

5 Gavrilović Vitas 2018, 173, n. 11.

6 Gavrilović Vitas 2018, 173, n. 12.

7 Korać 2018a.

8 IMS II, no. 25; Gavrilović Vitas 2018, 176–177.

9 Gavrilović 2014.

6 Gavrilović Vitas 2018, 173, n. 12.

7 Korać 2018a.

8 IMS II, no. 25; Gavrilović Vitas 2018, 176–177.

9 Gavrilović 2014.

10 Gavrilović 2014; Vujović 2020, 263–264.

11 Gavrilović 2014; Gavrilović Vitas 2018, 178.

Херкулових подвига и симбола на предмети-ма свакодневне употребе.¹⁰ На простору Виминацијума од раније су познати делови мермерних скулптура (сл. 1), као и три вотивна споменика, која су војници посветили Херкулу Чувару (*Hercules Conservator*), Светом Херкулу (*Hercules Sanctus*) и Херкулу победнику (*Hercules Victor*).¹¹ Из Виминацијума потиче више предмета различите намене, попут фигурина (кат. 7), скулптура (кат. 52), икона (кат. 34) и лампи (кат. 42), који приказују Херкула и указују на то колико је овај бог био омиљен међу војницима и локалним становништвом.

У Виминацијуму, али и другим локалитетима дунавског лимеса, био је заступљен и култ бога Марса.¹² Он представља једно од најважнијих и најстаријих римских божанстава. У почетку је био божанство шума и природе, а касније бог рата и заштитник Римске државе и војске. Самим тим обожавали су га ратници, земљорадници и сточари. Поред раније пронађене бронзане фигурине овог божанстава,¹³ с простора Виминацијума потичу и други предмети, попут керамичке патере с представом Марса и Венере (кат. 59).

Бог Меркур био је вечити путник и заштитник путева и путника, трговаца и трговине. Култ овог бога био је веома поштован на локалитетима дуж дунавског лимеса, о чему нам говоре разноврсни налази. Посебно се издвајају бронзане статуете малих димензија и крајње сумарних детаља, које су биле намењене приватним сакралним просторима или сиромашнијим дедикантима.¹⁴ Заступљеност Меркуровог култа у Виминацијуму потврђују један вотивни натпис, две фрагментоване

several items of different purposes, like figurines (Cat. no. 7), sculptures (Cat. no. 52), icons (Cat. no. 34) and oil-lamps (Cat. no. 42) that depict Hercules and indicate the popularity of this cult among soldiers and the local population.

Сл. 1 – Херкул с Телефом, Виминацијум, Народни музеј у Београду 3009/III (према: КВИМЕ 2013, 304, кат. 67)

Fig. 1 – Hercules with Telephus, Viminacium, National Museum Belgrade 3009/III (after: CTGATEOM 2013, 304, Cat. no. 67)

In Viminacium, but also on other locations along the Danube Limes, the cult of the god Mars was also widely spread.¹² He represented one of

10 Gavrilović 2014; Vujović 2020, 263–264.

11 Gavrilović 2014; Gavrilović Vitas 2018, 178.

12 Gavrilović 2010; Gavrilović Vitas 2018, 179–180; Vujović 2020, 256.

13 Величковић 1972, 19, бр. 10.

14 Gavrilović 2014; Vujović 2020, 255.

12 Gavrilović 2010; Gavrilović Vitas 2018, 179–180; Vujović 2020, 256.

мермерне скулптуре и пет гема с представама овог божанства,¹⁵ односно прикази Меркура на кермичким посудама (кат. 56, 84, 87), као и бронзане фигурине (кат. 14, 15).

Култ Венере, богиње љубави, лепоте и плодности, заступљен је на великом броју римских локалитета у нашој земљи.¹⁶ У храмовима и едикулама посвећеним овој богињи, прилагане су мермерне скулптуре, какве су познате из Виминацијума (кат. 51), али и на другим локалитетима.¹⁷ На простору Виминацијума овај култ није епиграфски потврђен. Међу покретним археолошким материјалом, по бројности се издвајају фигурине од запечене глине, које чине једноставне култне представе Венере малих димензија и скромног уметничког домета (кат. 3–6, 8, 10).¹⁸ Ове фигурине су, заједно с керамичким иконама (кат. 32), служиле у приватном култу или као заветни дарови мање имућног становништва. Као заштитница женске лепоте, Венера и њени атрибути се приказују на различитим предметима (кат. 12, 59), на накиту, тоалетном прибору, али и на укосницама које су служиле за обликовање фризура (кат. 80–82). У сакралним просторима овој богињи су приношени и различити култни предмети од олова, које представља Венерин метал. То се пре свега односи на вотивна огледала различитог облика и декорације (кат. 23–30),¹⁹ која се срећу у различитим контекстима, а најчешће на простору некрополе у оквиру фунерарног култа. Током 3. века, од олова су ливене и једностав-

the most important and oldest Roman deities. Initially, he was the god of forests and nature and later the god of war and protector of the Roman state and army. Thus, he was worshiped by warriors, farmers and cattlemen. Besides the bronze figurine of this deity discovered earlier,¹³ from the territory of Viminacium there were also other finds, like a ceramic patera with images of Mars and Venus (Cat. no. 59).

The god Mercury was an eternal traveller and protector of roads and travellers, merchants and trade. The cult of this god was very much respected in all the sites along the Danube Limes and numerous finds give testimony to this. Bronze statues of small dimensions intended for private sacral spaces or less wealthy dedicants are of special interest.¹⁴ The representation of Mercury's cult in Viminacium is confirmed with a votive inscription, two fragmented marble sculptures and five gems with images of this deity,¹⁵ depictions of Mercury on pottery vessels (Cat. nos. 56, 84, 87), as well as bronze figurines (Cat. nos. 14, 15).

The cult of Venus, the goddess of love, beauty and fertility, was represented on a large number of Roman sites in our country.¹⁶ In temples and aediculae dedicated to this goddess, marble sculptures were offered, such as those known from Viminacium (Cat. no. 51), but also from other sites.¹⁷ On the territory of Viminacium, this cult has not been epigraphically confirmed. Among small archaeological finds, pottery figurines belong to the most numerous, representing simple cultic images of Venus of small dimensions and less skilfully modelled (Cat. nos. 3–6, 8, 10).¹⁸ Along with ceramic icons (Cat. no. 32), these figurines were used in a private cult or as votive gifts of the less wealthy population. As protectress of feminine beauty, Venus and her attributes were de-

15 Gavrilović 2014, kat. 97, 99, 100, 146, 148, 150, 156, 160.

16 Gavrilović Vitas 2018, 183; Vujović 2020, 256–257.

17 Tomović 1992, 87–89, Cat. nos. 65–81.

18 Спасић-Ђурић 2015, кат. 75–79.

19 На основу стилских карактеристика одговарају типовима IA, IIIB-IVA, IVB, VIIA, XVC, према: Milovanović 2017, 89–106.

13 Величковић 1972, 19, бр. 10.

14 Gavrilović 2014; Vujović 2020, 255.

15 Gavrilović 2014, kat. 97, 99, 100, 146, 148, 150, 156, 160.

16 Gavrilović Vitas 2018, 183; Vujović 2020, 256–257.

17 Tomović 1992, 87–89, Cat. nos. 65–81.

18 Спасић-Ђурић 2015, кат. 75–79.

не статуете нагих женских фигура, на којима су истакнути женски атрибути Венере.²⁰

У Виминацијуму је потврђен и култ богиње Дијане, који је био веома раширен у провинцијама Централног и Западног Балкана.²¹ Дијана представља божанство природе, шума, лова, рудника, али такође и заштитници жена и порођаја. На дунавском лимесу овај култ је посебно заступљен због везе Дијане са богом Марсом, односно због чињенице да је она била заштитница граница царства.²² Из Виминацијума потичу фрагменти мермерних статуета, делови вотивних рељефа, вотивна ара с посветом Дијани, али и она с посветом Аполону, Дијани и Силвану, односно, једна камеја и керамичка патера.²³

На простору Виминацијума срећу се и посвете многим другим божанствима, као и предмети с њиховим представама,²⁴ слично приказу Нептуна на геми (кат. 19), односно, представама Луне (кат. 35, 39) или Викторије (кат. 38) на керамичким лампама. Иако није био популаран као горе поменута божанства, култ богиње Немезе забележен је на више локалитета смештених у подунавским провинцијама.²⁵ Као богиња правде, равнотеже и природног поретка, она је могла да прати дела свих људи, опомиње на умереност и кажњава брзом осветом и променом среће. Она је била заштитница императора и његове породице. Посебно је поштована приликом одржавања игара, пошто бди над правилима и одлучује о победнику. Управо зато се Немезина светилишта често срећу у објектима спектакла, односно у њиховој непосредној

picted on numerous items (Cat. nos. 12, 59), like jewellery and toiletries, but also on hairpins used for hair styling (Cat. nos. 80–82). In sacral spaces, different cultic items made of lead were offered to this goddess, since lead represented Venus's metal. These include votive mirrors of different shapes and decoration (Cat. nos. 23–30),¹⁹ encountered in different contexts, but most commonly in cemeteries and within the funerary cult. During the 3rd century, simple statues of naked female figures were also cast, with highlighted attributes of Venus.²⁰

In Viminacium, the cult of the goddess Diana has also been confirmed, intensively spread in the central and western Balkan provinces.²¹ Diana represented a deity of nature, forests, hunts and mines but also a protectress of women and childbirth. On the Danube Limes, this cult was particularly intensive due to the connection of Diana with the god Mars, due to the fact that she was the protectress of imperial borders.²² From Viminacium there are fragments of marble statues, parts of votive reliefs, a votive altar with a dedication to Diana, but also one with dedications to Apollo, Diana and Silvanus, a cameo and a pottery patera.²³

At the territory of Viminacium, dedications to many other deities have also been encountered, as well as different items with their depictions,²⁴ such as the image of Neptune on a gem (Cat. no. 19), and images of Luna (Cat. nos. 35, 39) or Victoria (Cat. no. 38) on oil-lamps. Although not as popular as the deities mentioned before, the cult of the goddess Nemesis was noted on several sites located in the Danubian provinces.²⁵ As the goddess of justice, balance and natural order, she was capable of following all people's actions, warn-

20 Pop-Lazić 2012.

21 Племић 2017.

22 Gavrilović Vitas 2018, 181.

23 Племић 2017, кат. 17, 18, 26, 27, 47–50, 96, 103, 104.

24 IMS II; Спасић-Ђурић 2015, 95–104.

25 Gavrilović 2011a; Pastor 2011; Gavrilović Vitas 2018, 183–184; Vujović 2020, 261.

19 According to typological features, they correspond to the types IA, IIIB-IVA, IVB, VIIA, and XVC, after: Milovanović 2017, 89–106.

20 Pop-Lazić 2012.

21 Племић 2017.

22 Gavrilović Vitas 2018, 181.

23 Племић 2017, кат. 17, 18, 26, 27, 47–50, 96, 103, 104.

24 IMS II; Спасић-Ђурић 2015, 95–104.

25 Gavrilović 2011a; Pastor 2011; Gavrilović Vitas 2018, 183–184; Vujović 2020, 261.

близини. У Виминацијуму је био раширен култ ове богиње, на шта указује постојање амфитеатра у коме су одржаване гладијаторске борбе и друге представе. У прилог овом тумачењу говоре налази три вотивна споменика, као и крустулум и гема с приказом Немезе.²⁶ Посебно се издваја мермерна скулптура Немезе-Фортуне (кат. 55), која је пронађена уз храм изграђен у близини виминацијумског амфитеатра (сл. 2).²⁷ Из овог објекта потиче више предмета с представама, које су у вези са различитим култовима (кат. 49, 53, 55, 95, 97). Међу њима се издвајају култови египатске богиње Изиде (кат. 53), заштитнице брака и породице, као и Фортуне (кат. 49), староиталског божанства плодности, благостања, судбине и среће, које се јавља и на другим локалитетима у Србији.²⁸ У римском периоду, нарочито током 3. века, Изидин култ је објединио култове неколико божанстава, а посебно богиње Фортуне,²⁹ па се тако ово синкретичко божанство приказује с помешаним атрибутима и стапа у различите култове, слично култу Изиде-Фортуне (кат. 53).

Култови богова исцелитеља потврђени су на територији данашње Србије.³⁰ У Виминацијуму је забележен култ Асклепија, бога лекарства, и Хигије, Асклепијеве ћерке и богиње здравља и заштитнице лекара (кат. 18). Мали број епиграфских и археолошких споменика ових култова указује на то да они нису били претерано омиљени у области дунавског лимеса.

Судећи по налазима, међу популарнија божанства код становника Виминацијума спадао је Бахус/Дионис. Он је поштован као божанство плодности, вегетације, вина, ви-

ing them to be modest and punishing them with quick revenge and change to good faith. She was the protectress of emperors and their families. She was particularly respected in times of games, since she made sure that the rules were followed and decided who was going to win. This is precisely why the sanctuaries of Nemesis are encountered in structures intended for spectacles, or very close to them. Her cult was popular in Viminacium, indicated by the existence of the amphitheatre in which gladiatorial fights and other spectacles took place. In contribution to these interpretations there are finds of three votive monuments, as well as a crustulum and a gem with images of Nemesis.²⁶ The marble sculpture of Nemesis-Fortuna is of special importance (Cat. no. 55), discovered next to the temple erected in the vicinity of the Viminacium amphitheatre (Fig. 2).²⁷ Several items came from this structure, bearing images connected to different cults (Cat. nos. 49, 53, 55, 95, 97). The distinguished ones among them are the cult of the Egyptian goddess Isis (Cat. no. 53), the protectress of marriage and the family and one of Fortuna (Cat. no. 49), the ancient Italic deity of fertility, well-being, faith and good fortune, also encountered on other sites in Serbia.²⁸ During Roman times and particularly during the 3rd century, the cult of Isis unified cults of several other deities, especially the goddess Fortuna.²⁹ This is why this syncretic deity is depicted with mixed attributes and merges into different cults, similar to the cult of Isis-Fortuna (Cat. no. 53).

On the territory of present-day Serbia, cults of the healing gods have been confirmed.³⁰ In Viminacium, the cult of Asclepius, the god of medicine, and Hygeia, Asclepius' daughter, the goddess of health and protectress of paramedics, was confirmed (Cat. no. 18). The small number of epigraphic and archaeological monuments of these cults indicate that they were not particularly

26 IMS II, nos. 35–37; Gavrilović 2011a.

27 Nikolić et al. 2017, 64–69.

28 Gavrilović Vitas 2021a.

29 Vujović 2020, 264.

30 Vujović 2020, 265–268.

26 IMS II, nos. 35–37; Gavrilović 2011a.

27 Nikolić et al. 2017, 64–69.

28 Gavrilović Vitas 2021a.

29 Vujović 2020, 264.

30 Vujović 2020, 265–268.

Сл. 2 – Храм у близини амфитеатра, Виминацијум (ДЦВ)
 Fig. 2 – Temple in vicinity of amphitheatre, Viminacium (DCV)

ноградарства, уживања и весеља, као божанство рударског пантеона и као ијатричко божанство.³¹ Култ је стигао заједно с римским освајањима и развијао се мешајући се са аутохтоним и с хеленофонским утицајима, па је под именом Либер – староиталског божанства вегетације и аграрне плодности – у ствари поштовано аутохтоно божанство плодности и вегетације Балкана, односно ради се о *interpretatio romana* домородачког божанства. Бахусови пратиоци су Сатири, Пан, Силен и Менаде. С Виминацијума потичу бројни археолошки налази који се могу довести у везу с култом Бахуса/Диониса. Овом божанству посвећена су два вотивна олтара,³² три мермерне

popular in the area of the Danubian limes.

According to finds, rather popular deities with the Viminacium inhabitants included Bacchus/Dionysus. He was worshiped as a deity of fertility, vegetation, wine, viticulture, joy and happiness, as a deity of the miners' pantheon and also an iatric deity.³¹ The cult arrived along with the Roman conquest and developed by infiltrating with the autochthonous and Hellenistic influences. Under the name of Liber, the ancient Italic deity of vegetation and soil fertility, the autochthonous Balkan deity of fertility and vegetation was worshiped, actually representing the *interpretatio romana* of a native deity. Bacchus' companions are Satyr, Pan, Silenus and Maenads. There are numerous archaeological finds from Viminacium that can be brought into connection with Bacchus/Dionysus. Two votive altars,³² three marble

31 Пилиповић 2011, 9–30.

32 IMS II, nos. 27, 28.

31 Пилиповић 2011, 9–30.

32 IMS II, nos. 27, 28.

скулптуре (кат. 49)³³ и две мермерне иконе.³⁴ Бахус се приказује на бронзаним поклопцима и огледалима (сл. 3),³⁵ као и на гемама.³⁶ Представе Бахуса јављају се на жишцима (кат. 43, 44), просопоморфним пехарима (кат. 60) и дршкама патера (кат. 86).

Сл. 3 – Рељефно огледало с представом Диониса и Аријадне, гроб Г1-119, локалитет Пећине, јужна некропола (према: Спасић-Ђурић 2001, 162-164, сл. 2, 3)

Fig. 3 – Relief mirror with the depiction of Dionysus and Ariadne, grave G1-119, site Pećine, southern necropolis (after: Спасић-Ђурић 2015, 193, cat. 147)

Бројни су и налази представника Тијаса. Нађене су две скулптуре од мермера, прва Силена и Менаде, а друга Пријапа,³⁷ док су Сатир и Менада приказани на бочним странама „Јасоновог саркофага”.³⁸ Сатир, Силен и Пан јављају се на бронзаним попрсјима, дршкама, оплатама ковчежића и на гемама.³⁹

33 Tomović 1992, Cat.nos. 151, 179.

34 Вулић 1909, 130; Томовић 1990, кат. 19.

35 Спасић-Ђурић 2002, 67, 72, сл. 45, 51.

36 Кузмановић-Нововић 2007, кат. 3.

37 Tomović 1992, Cat. nos. 147, 171.

38 Pilipović 2004.

39 Пилиповић 2011, кат. 75, 77, 78, 111, 112.

sculptures³³ (Cat. no. 49) and two marble icons³⁴ are dedicated to this deity. Bacchus is depicted on bronze lids and mirrors (Fig. 3),³⁵ as well as on gems.³⁶ Bacchus' images are represented on oil-lamps (Cat. no. 43, 44), beakers (Cat. no. 60) and patera handles (Cat. no. 86).

Finds of the Thiasos representatives are also numerous. Two marble sculptures were unearthed, the first one of Silenus with a Maenad and the second one of Priapus,³⁷ while Satyr and a Maenad were depicted on the lateral sides of the “Jason sarcophagus”.³⁸ Satyr, Silenus and Pan appear on bronze busts, handles, casket plating and on gems.³⁹ Bronze figurines of Priapus⁴⁰ and Silenus (Cat. no. 11) were also found. The images of Bacchanalia with Bacchus' companions are known from beakers, casseroles, bowls and “snake vessels” (Cat. nos. 56, 58, 89, 92).

During the excavation of Viminacium, a relief with the image of a female figure was discovered. A bull and a lion are standing at her sides, the symbols of the legions stationed in Upper Moesia (Fig. 4). This was a confirmation of the existence of a local goddess, a personification of the province of Upper Moesia or its capital, Viminacium.⁴¹ The same image is encountered on reverse sides of coins minted in Viminacium in the middle of the 3rd century.⁴²

Oriental, Thracian and local deities

Although the majority of Viminacium inhabitants accepted the official Roman pantheon, many of them still worshiped local, autochthonous gods. Population migrations, wars and different military troop expeditions influenced the

33 Tomović 1992, Cat. nos. 151, 179.

34 Вулић 1909, 130; Томовић 1990, кат. 19.

35 Спасић-Ђурић 2002, 67, 72, сл. 45, 51.

36 Кузмановић-Нововић 2007, кат. 3.

37 Tomović 1992, Cat. nos. 147, 171.

38 Pilipović 2004.

39 Пилиповић 2011, кат. 75, 77, 78, 111, 112.

40 Спасић-Ђурић 2002, 67, сл. 45.

41 Јацановић 1986; Вујовић 2020, 271.

42 Борић-Брешковић 1976.

Нађене су и бронзане фигурине Пријапа⁴⁰ и Силена (кат. 11). Представе Баханалија, где се јављају Бахусови пратиоци, јављају се на пехарима, касеролама, зделама и „змијским посудама” (кат. 56, 58, 89, 92).

Приликом истраживања Виминацијума откривен је рељефни приказ са женском фигуром поред које су лав и бик, симболи легија стационираних у Горњој Мезији (сл. 4). На овај начин потврђено је постојање локалне богиње, персонификације провинције Горње Мезије или њене престонице Виминацијума.⁴¹ Иста представа среће се и на реверсу новца кованог у Виминацијуму средином 3. века.⁴²

Оријентална, трачка и локална божанства

Иако је добар део становника Виминацијума прихватио официјелни римски пантеон, многи су и даље поштовали локалне, аутохтоне богове. Миграције становништва, ратови и различите експедиције војних трупа, утицале су и на појаву нових божанстава и култова. Како је проток становништва био велики, и како су се у град досељавали становници из удаљених региона, на Виминацијуму се јављају божанства са широког балканског простора (трачка, келтска, илирска), као и божанства оријенталног порекла (малоазијска, сиријска и египатска).⁴³

Култ Трачког коњаника или Трачког Хероја, који је био раширен у римским провинцијама Тракији, Горњој и Доњој Мезији, представља култ непознатог аутохтоног бога из Тракије, комплексне теологије, који је био омиљен међу римским војницима и ветерани-

Сл. 4 – Рељеф с приказом персонификације провинције Горње Мезије, Виминацијум (према: Спасић-Ђурић 2015, 185, кат. 114)

Fig. 4 – Relief depicting the personification of the province of Upper Moesia, Viminacium (after: Спасић-Ђурић 2015, 185, кат. 114)

appearance of new deities and cults. Since there was a large population flow and since inhabitants from distant regions settled in Viminacium, deities from the wide Balkan region come into focus (Thracian, Celtic, Illyrian), as well as deities of Oriental origin (Asia Minor, Syria and Egypt).⁴³

The cult of the Thracian horseman or Thracian Heros, widely spread in the Roman provinces of Thrace, Upper and Lower Moesia, represents the cult of an unknown autochthonous god from Thrace with a complex theology, very popular among Roman soldiers and veterans.⁴⁴ This deity was epigraphically confirmed on a votive monument as *Deo Heroni*,⁴⁵ but also iconographically, with two marble icons on which the deity is depicted on horseback and hunting a wild boar (Cat. nos. 94, 95).

From the period of the 2nd and 3rd century, the cult of the Celtic goddess Epona, protectress

40 Спасић-Ђурић 2002, 67, сл. 45.

41 Јацановић 1986; Вујковић 2020, 271.

42 Борић-Брешковић 1976.

43 Zotović 1996, 127–137.

43 Zotović 1996, 127–137.

44 Gavrilović Vitas 2018, 184.

45 IMS II, no. 16.

ма.⁴⁴ Ово божанство епиграфски је потврђено на вотивном споменику као *Deo Heroni*,⁴⁵ али и иконографски са две мермерне иконе на коме је божанство приказано на коњу у лову на дивљег вепра (кат. 94, 95).

Култ келтске богиње Епоне, заштитнице коња и мртвих, богиње плодности и ијатричког божанства, потврђен је на Виминацијуму током 2. и 3. века. Богиња на престолу између два коња је приказана на мермерном рељефу,⁴⁶ али и на култним посудама (кат. 57).

Култ бога Силвана, врховног илирског божанства поштованог кроз *interpretatio romana*, божанства шума, поља, међа, стада и свег растиња, био је јако раширен у Далмацији и Панонији, али је на Виминацијуму регистрован у мањем обиму.⁴⁷ Мермерна плоча са епиграфском посветом овом божанству (кат. 50) сведочи да је оно поштовано од стране легата VII Клаудијеве легије.⁴⁸ Са Силваном се могу повезати и шумске Нимфе, које су такође поштоване на простору Виминацијума, о чему нам казују жртвеник, који је Нимфама посветио ветеран VII Клаудијеве легије (кат. 100), као и један споменик с посветом *Deabus silvestris*.⁴⁹

Култ Подунавских коњаника је један од најзначајнијих култова који се развио у области Подунавља у периоду од 2. до 4. века.⁵⁰ У питању је синкретички култ непознатог дачког локалног божанства с различитим божанствима оријенталног порекла. О његовој популарности сведоче бројне иконе с приказ-

of horses and the dead, the goddess of fertility and an iatric deity, was also confirmed in Viminacium. On a marble relief, the goddess is depicted between two horses,⁴⁶ but also on cultic vessels (Cat. no. 57).

The cult of the god Silvanus, the supreme Illyrian deity worshiped as an *interpretatio romana*, the deity of forests, fields, borders, flocks and all greenery, was widespread in Dalmatia and Pannonia. In Viminacium it is registered less frequently.⁴⁷ A marble plate with an epigraphic dedication to this deity (Cat. no. 50) gives testimony to the fact that it was worshiped by a legatus from the legion VII Claudia.⁴⁸ Forest Nymphs can also be connected to Silvanus, also worshiped on the territory of Viminacium. An altar dedicated to Nymphs by a veteran from the legion VII Claudia (Cat. no. 100), as well as a monument with the dedication *Deabus silvestris*,⁴⁹ give testimony to this.

In the period from the 2nd to the 4th century, the cult of the Danubian horsemen was one of the most significant to develop in the Danube region.⁵⁰ It was a syncretic cult of an unknown local Dacian deity with different deities of Oriental origin. Numerous icons with images of the Lunar goddess⁵¹ between two hero horsemen give testimony to its popularity. They made up parts of house chapels and public sanctuaries. Icons were produced in series, both in stone (Cat. nos. 66, 73) and in lead (Cat. nos. 63–65), pointing to a huge number of believers of different social statuses.⁵² According to their stylistic features, the lead icons (Cat. nos.

44 Gavrilović Vitas 2018, 184.

45 IMS II, no. 16.

46 Gavrilović 2011b.

47 Спасић-Ђурић 2002, 173.

48 У самом граду жртвеници нису пронађени, али из ширег окружења Виминацијума потичу три примерка посвећена овом божанству, cf. IMS II, nos. 297, 300, 310.

49 Zotović 1996, 131.

50 Tudor 1976; Поповић 1983; Zotović 1998.

46 Gavrilović 2011b.

47 Спасић-Ђурић 2002, 173.

48 No altars were discovered in the city itself, but from the wider Viminacium surroundings there are three examples dedicated to this deity, cf. IMS II, nos. 297, 300, 310.

49 Zotović 1996, 131.

50 Tudor 1976; Поповић 1983; Zotović 1998.

51 There are different interpretations of this goddess that vary from seeing her as Cybele, or Dea Syria, Artemis, a lunar goddess, Hecate or Epona. For a detailed argumentation about the goddess with further literature cf. Миловановић 2015, 54.

52 Zotović 2001.

ом Лунарне богиње⁵¹ између два коњаника хероја, које су биле састави део кућних капела и јавних светилишта. Иконе су серијски произвођене, како у камену (кат. 66, 73) тако и олову (кат. 63–65), што указује на масовност верника различитог социјалног статуса.⁵² Оловне иконе (кат. 63, 64) према стилским карактеристикама одговарају другим иконама нађеним на нашем простору,⁵³ а на Виминацијуму је постојала њихова производња, што је потврђено налазом каменог калуца.⁵⁴

Од култова оријенталног порекла, два бога, која су имали изражену војничку компоненту, уживала су највећу популарност. Култ персијског бога Митре, божанства светлости и ватре – судећи према епиграфским и археолошким налазима – био је омиљен међу припадницима војске од 2. до 4. века, како на читавом простору лимеса у Горњој Мезији,⁵⁵ тако и у Виминацијуму међу припадницима VII Клаудијеве легије.⁵⁶ На Виминацијуму су пронађени вотивни жртвеници посвећени божанству,⁵⁷ као и мермерне вотивне иконе које садрже представе тауроктоније,⁵⁸ односно Митриног убијања бика (кат. 97). На основу епиграфских натписа се може претпоставити и постојање два његова светилишта у граду. Најчепшћи епитет Митре је Непобедиви (*Invictus*), јер је бог био заштитник дедиканата и њихових породица, али и императора и државе. Бројне иконе нађене на терито-

63, 64) correspond with other icons discovered in our region.⁵³ They were produced in Viminacium, which is confirmed by the find of a stone mould.⁵⁴

Among cults of Oriental origin, the most popular were two deities with a highlighted military component. In the period between the 2nd and the 4th century, the cult of the Persian god Mithra, the deity of light and fire – this judging by epigraphic and archaeological finds – was popular among soldiers in the entire Upper Moesian Limes area,⁵⁵ including the soldiers of the legion VII Claudia in Viminacium.⁵⁶ At this site, votive altars dedicated to this deity were unearthened,⁵⁷ as well as marble votive icons that contain the image of tauroctony,⁵⁸ of Mithra killing a bull (Cat. no. 97). According to epigraphic inscriptions, it can be presumed that two of his sanctuaries existed within the city. The most common Mithra epithet was Invincible (*Invictus*), since he was the protector of dedicants and their families, but also emperors and the state. Numerous icons discovered within the city area, as well as a terracotta of a young Mithra on a rooster (Cat. no. 74) give testimony to the worship of the cult in home chapels.

The cult of the god Jupiter Dolichenus, the Syrian Baal and the deity of heights, was epigraphically confirmed on a monument from Kličevac, near Viminacium⁵⁹ and this is why it is presumed that his sanctuary existed somewhere within the city. Iconographic images include finds of the deity's marble head, figurines of the deity on a bull and terracotta figurines.⁶⁰ Chronologically, this cult is mainly connected to the period of the Severan dynasty (ruled between 193 and 235), as it reached its popularity peak, mostly worshiped by soldiers and workers in the administration.⁶¹

51 Постоје разна тумачења ове богиње која се крећу од тога да се ради о Кибели, Деа Сирији, Артемиди, лунарној богињи, Хекати или Епони. За детаљнији опис расправе о богињи, са опширном литературом cf. Миловановић 2015, 54.

52 Zotović 2001.

53 Тип VII и тип IV, према: Milovanović 2017, 63–71.

54 Спасић-Ђурић 2002, 176, сл. 136.

55 Gavrilović Vitas 2018, 187.

56 Zotović 1996, 132–134; Спасић-Ђурић 2015, 96.

57 IMS II, nos. 29, 32, 308.

58 Томовић 1990, кат. 1–8; IMS II, nos. 30, 31, 33, 34.

53 Type VII and type IV, after: Milovanović 2017, 63–71.

54 Спасић-Ђурић 2002, 176, сл. 136.

55 Gavrilović Vitas 2018, 187.

56 Zotović 1996, 132–134; Спасић-Ђурић 2015, 96.

57 IMS II, nos. 29, 32, 308.

58 Томовић 1990, кат. 1–8; IMS II, nos. 30, 31, 33, 34.

59 Petrović 2004.

60 Gavrilović Vitas 2021b, 100–106, Cat. nos. 19, 20, 32.

61 Gavrilović Vitas 2018, 186.

рији града, као и теракота Младог Митре на петлу (кат. 74), сведоче о поштовању култа у кућним капелама.

Култ бога Јупитера Долихена, сириског Баала и божанства висина, потврђен је епиграфски на споменику из Кличевца код Виминацијума,⁵⁹ на основу чега се може и претпоставити постојање његовог светилишта у граду. Иконографске представе подразумевају налази мермерне главе божанства, фигуре божанства на бику и фигурине од запечене земље.⁶⁰ Временски, овај култ се углавном везује за период владавине династије Севера (193–235. године), када је и доживео врхунац популарности, а највише су га поштовала војна и административна лица.⁶¹

Малоазијски култ мајке богова, Велике Мајке, односно Кибеле, епиграфски је потврђен на Виминацијуму једним олтаром, који помиње постављање њене статуе у храм Нептуна,⁶² као и фигурама лавова, њеним животињама пратиоцима, које под шапом држе главу овна.⁶³ Фригијско божанство вегетације Атис, пратилац Кибеле, јавља се у виду бронзаних апликација⁶⁴ и фрагмента теракоте у облику главе (кат. 9), односно лица тог божанства. Атис се још јавља на надгробним споменицима-олтарима као представа тугујућег Атиса.⁶⁵

Оргијастичко-егзотични источни култ Сабазија, фригијског бога с мистичним играма и врачањем, ширио се преко Тракије ка Горњој Мезији током 2. и 3. века.⁶⁶ Са Виминацијума потиче једна вотивна икона

59 Petrović 2004.

60 Gavrilović Vitas 2021b, 100–106, Cat. nos. 19, 20, 32.

61 Gavrilović Vitas 2018, 186.

62 Zotović 1996, 130.

63 Gavrilović Vitas 2021b, 43–45.

64 Спасић-Ђурић 2015, 100, сл. 102.

65 Спасић-Ђурић 2015, 100, сл. 103.

66 Пилиповић 2011, 117–131; Gavrilović Vitas 2021b, 77–91.

In Viminacium, the cult of the mother of gods from Asia Minor, the Great Mother, actually Cybele, has been epigraphically confirmed with an altar that also mentions setting up a statue of her within the Neptune temple.⁶² Furthermore, there were also figurines of lions, her animal companions, with a ram's head under their paws.⁶³ The Phrygian deity of vegetation Attis, Cybele's companion, comes in the shape of bronze appliques⁶⁴ and terracotta fragments in the form of heads (Cat. no. 9), actually faces of that deity. Attis also appears on funerary monuments/altars, depicted as a mourning Attis.⁶⁵

During the 2nd and the 3rd century, the eastern orgiastic-exotic cult of Sabazios, a Phrygian god with mystical games and sorcery, spread over Thrace towards Upper Moesia.⁶⁶ From Viminacium there is a votive icon with an inscription,⁶⁷ several ivory or bronze needles in the shape of the Hand of Sabazios (Cat. no. 83),⁶⁸ as well as a bronze figurine of the deity with a snake winding around his arms (Cat. no. 13).

Besides the already mentioned deities from the 2nd and the 3rd century, others of Oriental origin were also worshiped: the deity of heights Turmasgad, Sol, Men, *Deus Aeternus* and the divine couple *Domnus et Domina*.⁶⁹

In Viminacium, Serapis, the Greek-Egyptian deity created in Hellenistic Egypt, the lord of the dead and of soil fertility,⁷⁰ was confirmed with a marble statue of the deity and a griffin on a throne,⁷¹ an image of a mask of the deity between two lions on funerary monuments,⁷² as well as

62 Zotović 1996, 130.

63 Gavrilović Vitas 2021b, 43–45.

64 Спасић-Ђурић 2015, 100, сл. 102.

65 Спасић-Ђурић 2015, 100, сл. 103.

66 Пилиповић 2011, 117–131; Gavrilović Vitas 2021b, 77–91.

67 IMS II, no. 39.

68 Спасић-Ђурић 2015, 100.

69 Zotović 1996, 132–135.

70 Cermanović-Kuzmanović, Sreјović 1996, 492.

71 Gavrilović Vitas 2021b, 31–32.

72 Zotović 1966, 54; Поповић 1988, 7.

с натписом,⁶⁷ више игала од слоноваче или бронзе у виду Сабазидејевог шаке (кат. 83),⁶⁸ као и бронзана фигурина божанства са змијом која му се увија око руку (кат. 13).

Поред наведених, током 2. и 3. века поштовала су се и друга божанства оријенталног порекла: божанство висина Турмагад, Сол, Мен, Део Етерно (*Deus Aeternus*) и божански пар *Domnus et Domina*.⁶⁹

Серapis, грчко-египатско божанство настало у хеленистичком Египту, господар мртвих и богатства земље,⁷⁰ на Виминацијуму је потврђен мермерном статуом божанства са грифоном на престолу,⁷¹ приказом маске божанства између два лава на надгробним споменицима,⁷² као и главом божанства с калатосом у бронзи⁷³ и теракоти (кат. 75). Приликом истраживања Виминацијума, потврђен је и култ египатског божанства Беса (кат. 2), заштитника трудница, породиља, ново-рођенчади, смеха, песме и игре.⁷⁴

Хришћанство

Током 3. и 4. века Римским царством шири се нова религија, хришћанство, која ће на крају однети примат и оставити посебан печат на читав Римски свет. У Виминацијуму се трагови првих хришћана уочавају од 3. века, када се држава противила новој вери. У 4. веку хришћанство поприма масовнији карактер, Виминацијум постаје епископско седиште, а хришћанска симболика среће се у различитим контекстима. Тако се јављају

the deity's head with a *calathos* made of bronze⁷³ and terracotta (Cat. no. 75). During the research of Viminacium, the cult of the Egyptian god Bess (Cat. no. 2), the protector of pregnant women, women in labour, newborns, laughter, singing and dancing, was also confirmed.⁷⁴

Christianity

During the 3rd and the 4th century, a new religion spread through the Roman empire, Christianity. Eventually, it would prevail and leave a special mark on the entire Roman world. In Viminacium, signs of the earliest Christians were noted from the 3rd century, a time when the state was against this new religion. In the 4th century, Christianity took a more massive character and Viminacium became an episcopal seat, while Christian symbolism was encountered in different contexts. There were fresco painted tombs including one with the image of Christ's monogram (Fig. 5),⁷⁵ triconch or cross-shaped memoriae,⁷⁶ epigraphic inscriptions,⁷⁷ lead reliquaries (Cat. no. 98), as well as jewellery in the shape of finger-rings (Cat. nos. 76, 77, 79) or pendants (Cat. no. 78) with Christian symbolism.

During the early centuries of Christianity, different religious movements were developed that were connected to it, like Gnosticism, and that were suppressed during the 4th century. Traces of Gnosticism were also discovered in Viminacium. Some authors consider that geometrical motifs from a 3rd century lead urn (Cat. no. 99) are connected exactly to this movement.⁷⁸ In favour of the presence of Gnostics in the city there is also a lead amulet discovered earlier, with the image of the mythological creature Abraxas, his name also appearing in Gnostic writings.⁷⁹

67 IMS II, no. 39.

68 Спасић-Ђурић 2015, 100.

69 Zotović 1996, 132–135.

70 Cermanović-Kuzmanović, Sreјović 1996, 492.

71 Gavrilović Vitas 2021b, 31–32.

72 Zotović 1966, 54; Поповић 1988, 7.

73 Ružić 2006, 254, kat. 438.

74 Hart 2005, 49–50.

73 Ružić 2006, 254, kat. 438.

74 Hart 2005, 49–50.

75 Korać 2007, 33–68.

76 Zotović 1995.

77 Jeremić, Ilić 2018, 209.

78 Korać 2019, 369.

79 Димитријевић 1988.

фреско осликани гробови, укључујући онај са симболом Христовог монограма (сл. 5),⁷⁵ триконхалне и крстообразне меморије,⁷⁶ епиграфски натписи,⁷⁷ оловни реликвијари (кат. 98), као и накит у виду прстења (кат. 76, 77, 79) или привезака (кат. 78) с хришћанском симболиком.

Током првих векова хришћанства развијали су се различити верски покрети који су с њим били повезани, као нпр. гностицизам, а који су у 4. веку били потиснути. Трагови гностицизма нађени су и на Виминацијуму. Поједини аутори сматрају да су геометријски мотиви са оловне урне из 3. века (кат. 99) везани управо за овај покрет.⁷⁸ У прилог присуству гностика у граду иде и раније пронађени оловни амулет с приказом митолошког бића Абракраса, чије се име појављује у гностичким списима.⁷⁹

Храмови и ритуали

Сматра се да је сваки већи град на главном градском тргу имао храм посвећен Јупитеру или божанској тријади (Јупитер–Јунона–Минерва). Досадашњим ископавањима у Виминацијуму није потврђена наведена грађевина, али је посведочено постојање култних места и светилишта римских и оријенталних култова, која су давала посебан печат изгледу града и његове околине. У непосредној близини амфитеатра откривен је већи храм (сл. 2),⁸⁰ у коме су, поред осталог, констатовани култови Фортуне (кат. 49), Изиде-Фортуне (кат. 53), Немезе-Фортуне (кат. 55), Митре (кат. 95) и Трачког Хероса (кат. 97). Близина амфитеатра

75 Korać 2007, 33–68.

76 Zotović 1995.

77 Jeremić, Ilić 2018, 209.

78 Korać 2019, 369.

79 Димитријевић 1988.

80 Nikolić et. al. 2017, 64–69.

Сл. 5 – Фреска с приказом христовог монограма, гроб Г-5517, локалитет Пећине, јужна некропола (према: Спасић-Ђурић 2015, 222, кат. 247)

Fig. 5 – Fresco depicting Christogram, grave G-5517, site Pećine, southern necropolis (after: Спасић-Ђурић 2015, 222, кат. 247)

Temples and rituals

It is considered that every main square of any larger city possessed a temple dedicated to Jupiter or to the Capitoline Triad (Jupiter – Juno – Minerva). The Viminacium excavation conducted so far has not confirmed the existence of such a structure, but it did confirm the existence of cultic places and sanctuaries of Roman and Oriental cults, giving a distinguished mark to the appearance of the city and its surrounding. Very close to the amphitheatre, a larger temple was unearthed (Fig. 2).⁸⁰ Among others, the cults of Fortuna (Cat. no. 49), Isis-Fortuna (Cat. no. 53), Nemesis-Fortuna (Cat. no. 55), Mithra (Cat. no. 95) and the Thracian horseman (Cat. no. 97) were

80 Nikolić et al. 2017, 64–69.

указује на то да је ово светилиште било у вези са спектаклима у арени. На основу натписа, у Виминацијуму је потврђен храм Нептуна,⁸¹ док други натпис сведочи о обнови храма бога Митре – митреума.⁸² Помен свештеника бога Јупитера Долихена указује и на постојање храма овог божанства.⁸³ Још један вотивни споменик представља потврду о обнови храма,⁸⁴ али није познато ком божанству је споменик посвећен. Сматра се да су током 4. и 5. века у Виминацијуму биле изграђене хришћанске цркве, на шта указују историјски извори који помињу епископе овог града.⁸⁵ На простору јужне некрополе Виминацијума откривена је триконхална грађевина, која се интерпретира као већа породична гробница или гробљанска црква.⁸⁶

Религијски ритуали у римском периоду могли су бити званични и приватни, а подразумевали су приношење култних предмета (статуете, фигурине, иконе, лампе) и жртве. Током практиковања ових ритуала, углавном су убијане животиње, приношени су плодови, изливана је течност или су спаљивани миомириси. Све то је било повезано с чином одрицања у част божанства и придобијања његове наклоности и заштите. Жртве су приношене на жртвеницима (кат. 47, 100), а службе у храмовима вршили су свештеници по устаљеним правилима.⁸⁷ Поред животиња и биљака, божанствима су приношене течне жртве и тамјан. За изливање течне жртве, која подразумева вино, млеко или мед, коришћене су патере (кат. 59, 84–86). У везу с култним радњама могу се такође довести и друге по-

discovered in it. The vicinity of the amphitheatre indicates that this sanctuary stood in connection to the spectacles that took place in the arena. According to an inscription, a temple of Neptune was confirmed in Viminacium,⁸¹ while another inscription gives testimony to the renovation of a temple of Mithra – the Mithraeum.⁸² Mention of a priest indicates the existence of a sanctuary dedicated to Jupiter Dolichenus.⁸³ Another votive monument represents a confirmation of temple reparation,⁸⁴ but it is not known to which deity the monument was dedicated. It is considered that during the 4th and the 5th century in Viminacium, Christian churches were erected, evidenced by historical sources that mention bishops from this city.⁸⁵ In the area of the southern Viminacium necropolis, a triconchal structure was unearthed, interpreted either as a family tomb or a cemetery church.⁸⁶

In Roman times, religious rituals could have been of an official or private character and included offerings of cultic items (statues, figurines, icons, oil-lamps, etc.) and sacrifices. In the course of these rituals, mostly animals were killed, fruits were offered, liquids were poured or fragrances burned. All of this was connected to the act of renunciation in honour of the god(s) and gaining his/her affection and protection. Offerings were made on altars (Cat. nos. 47, 100), and services in temples were conducted by priests according to established rules.⁸⁷ Besides animals and fruits, liquid offerings and incense were also offered to gods. Pateras (Cat. nos. 59, 84–86) were used for liquid offerings, which included wine, milk or honey. Other vessels used for storing liquids or food can also be connected to cultic actions. They include beakers (Cat. nos. 56, 60), prosopomor-

81 IMS II, no. 61; Zotović 1996, 130; Спасић-Ђурић 2002, 171–172.

82 IMS II, no. 308.

83 Petrović 2004.

84 IMS II, no. 43.

85 Jeremić, Ilić 2018, 203.

86 Jeremić, Ilić 2018, 207–208.

87 Vujović 2020, 284–285.

81 IMS II, no. 61; Zotović 1996, 130; Спасић-Ђурић 2002, 171–172.

82 IMS II, no. 308.

83 Petrović 2004.

84 IMS II, no. 43.

85 Jeremić, Ilić 2018, 203.

86 Jeremić, Ilić 2018, 207–208.

87 Vujović 2020, 284–285.

суде за смештај течности и хране, попут пехара (кат. 56, 60), пехара с приказом лица (кат. 61, 62) и касерола (кат. 58). Наведене посуде су најчешће украшене приказима Бахуса или Баханалија (кат. 56, 57, 60, 86, 89), а ређе Марса и Венере (кат. 59) и Луне (кат. 85). Такође, посебни керамички калупи коришћени су за прављење обредних верских хлебова, о чему нам сведочи крустулум с митолошком сценом на којој се јавља Прометеј (кат. 33). На пламену олтара, тамјан се спаљивао у посебним ритуалним посудама – кадионицама (кат. 96), које се често налазе и у гробовима кремираних покојника те су коришћене и приликом погребних ритуала.

У периоду од 2. до 4. века, јављају се лонци већих димензија, познати као „змијске посуде”. Они имају култни карактер, а према најраспрострањенијем мишљењу приписују се култу бога Митре или култу источњачких божанстава, попут Сабазија. Међутим, забележени су и налази који намећу закључак о њиховој повезаности с култовима Либера/Диониса, везујући их за погребне ритуале.⁸⁸ Ови лонци орнаментисани су аплицирањем змије, која се најчешће пружа преко трбуха и дршке посуде све до обода, као и аплицирањем рељефних украса с приказима Епоне, Сабазија, Баханалија, коња, орла и петла (кат. 57, 87, 88, 90–93) и Либера.⁸⁹ Овакве посуде јесу налажене у митреумима, нпр. у Карнунтуму,⁹⁰ али наши примерци говоре да се не могу везати само за култ Митре, већ за више божанстава, углавном хтонског карактера.

Загробни култ подразумевао је полагање прилога у гробове, који углавном обухватају накит и друге личне предмете покојника (кат. 18, 20, 30, 76, 77, 79). У гробовима су остављане посуде с храном и пићем, који су

phic vessels (Cat. nos. 61, 62) and casseroles (Cat. no. 58). The vessels above mentioned were usually decorated with images of Bacchus or Bacchana-lia (Cat. nos. 56, 57, 60, 86, 89), rarely also Mars and Venus (Cat. no. 59) and Luna (Cat. no. 85). Furthermore, specific pottery moulds were used for making ritual breads, this being confirmed with the find of a crustulum with a mythological scene featuring Prometheus (Cat. no. 33). On altar flames, incense was burned in special ritual vessels – censers (Cat. no. 96). They are frequently encountered in cremation graves, but they were also used during funerary rituals.

In the period from the 2nd to the 4th century, pots of larger dimensions were made, known as “snake vessels”. They possessed a cultic character and, according to the widest spread opinion, they are ascribed to the cult of Mithra or to a cult of an Oriental deity, like Sabazios. However, there are finds that lead to the conclusion that they were connected to the cult of Liber/Dionysus and to funerary rituals.⁸⁸ These pots were decorated with applied snake-like ornaments, usually spreading over the vessel’s belly and handles, all the way to the rim, but also with applied relief decoration with images of Epona, Sabazios, Bacchana-lia, horses, eagles, roosters (Cat. nos. 57, 87, 88, 90–93) and Liber.⁸⁹ Such vessels were actually discovered in Mithraea, for example in Carnuntum,⁹⁰ although our finds indicate that they cannot be connected to the cult of Mithra only, but to a larger number of deities of basically chthonic character.

The funerary cult also included depositing grave-goods into graves, mostly in the form of jewellery and other personal belongings of the deceased (Cat. nos. 18, 20, 30, 76, 77, 79). Vessels with food and drinks intended for the deceased were also deposited in graves. A large number of oil-lamps was discovered in funerary contexts and they certainly played a role during funerary rituals, so they might also have had a cultic purpose.⁹¹

88 Cvjetičanin 2001, 94.

89 Raičković, Redžić, Milovanović 2006, 70, T. II.

90 Gugl, Kremer 2011, 171, no. 48.

88 Cvjetičanin 2001, 94.

89 Raičković, Redžić, Milovanović 2006, 70, T. II.

90 Gugl, Kremer 2011, 171, no. 48.

91 Црнобрња 2006.

били намењени покојнику. Велики број лампи нађен је у фунерарном контексту, а оне су свакако имале улогу током погребних обреда, те су могле имати и култну намену.⁹¹ Жишци су често украшени представама божанстава и митолошких сцена (кат. 35, 38).⁹² Познат је култ Загробне Венере (*Venus Funeraria*), у коју су веровали и становници Виминацијума и поверавали јој душе својих најмилијих.⁹³ Међу налазима у вези са загробним култом, посебно се издвајају главе од гипсаног малтера (кат. 67–72), које представљају изузетно ретке налазе у римским гробовима.

Наведени епиграфски и археолошки налази указују на разноликост култова, који су поштовани у Виминацијуму. Поред тога, они нам говоре и о занатској и уметничкој производњи и традицији римског периода, дајући значајан допринос сагледавању опште слике религијских схватања становништва у Виминацијуму и читавој провинцији.

Oil-lamps were frequently decorated with images of deities and mythological scenes (Cat. nos. 35, 38).⁹² The cult of Funerary Venus (*Venus Funeraria*) is known, also spread among the Viminacium inhabitants, who entrusted her with the souls of their most beloved ones.⁹³ Among finds connected to the funerary cult, special attention is dedicated to heads modelled in plaster mortar (Cat. nos. 67–72). In Roman graves, they represent exceptionally rare finds.

The epigraphic and archaeological finds listed above point to a variety of cults worshiped in Viminacium. Additionally, they indicate the existence of handicraft and artisan production and tradition of the Roman period, making a significant contribution to building a more complete picture of the religious beliefs of the inhabitants of Viminacium and of the entire province.

91 Црнобрња 2006.

92 Кораћ 2018а; Кораћ 2018b.

93 Спасић-Ђурић 2015, 103.

92 Кораћ 2018а; Кораћ 2018b.

93 Спасић-Ђурић 2015, 103.

Каталог / Catalogue

1. Фигурина божанства(?)

Над Клепечком, сонда 49

Керамика, калуп

Висина: 7,0 cm; ширина: 4,9 cm; дебљина: 4,0 cm

ДЦВ, Ц-765

2. век

Фрагментована биста мушкарца од које је очуван торзо. Претпоставља се да се ради о приказу божанства у војничкој униформи. Недостаје глава, а преко груди је пребачен огртач, који је фибулама учвршћен на оба рамена. Део постоља је оштећен. Глина је црвене боје печења и фирнисована је.

Објављено: Raičković, Milovanović 2011, 89, Fig. 26.

1. Figurine of a deity(?)

Nad Klepečkom, trench 49

Pottery, moulded

Height: 7.0 cm, width: 4.9 cm, thickness: 4.0 cm

DCV, C-765

2nd century

Fragmented male bust with preserved torso. It is presumed that the bust represents a deity in a military uniform. The head is missing. Over the chest there is a cloak, fastened with brooches on both shoulders. Part of the pedestal is damaged. The clay is burned red and has a metallic slip.

Published: Raičković, Milovanović 2011, 89, Fig. 26.

2. Лампа у облику Беса(?)

Амфитеатар, квадрат Б/6

Керамика, калуп

Висина: 10,8 cm; ширина: 6,2 cm; дебљина: 5,0 cm

ДЦВ, Ц-1989

2–3. век

Фигурална лампа у облику божанства, вероватно Беса. Тело божанства патуљастог раста приказано је наго. Недостају му глава, као и

већи део пламеника, који је изведен у облику гениталија. Вертикална прстенаста дршка смештена је иза врата, док се отвор за уље налази у доњем делу леђа. Лампа је рађена од средње пречишћене глине црвене боје печења, док је површина мрко бојена.

Необјављено.

2. Oil-lamp in the shape of Bes(?)

Amphitheatre, square B/6

Pottery, moulded

Height: 10.8 cm, width: 6.2 cm, thickness: 5.0 cm

DCV, C-1989

2nd – 3rd century

Figural oil-lamp in the shape of a deity, most likely Bes. The deity's body is of dwarf stature and depicted naked. His head is missing, like most of the nozzle, modelled in the shape of genitalia. The vertical, ring-shaped handle is positioned behind the deity's neck, while the filling hole is positioned in the lower back part. The oil-lamp is made of moderately cleaned clay. It is red burned and brown painted.

Unpublished.

3. Фигурина Венере са Амором

Рит, сонда 131

Керамика, калуп

Висина: 24,2 cm; ширина: 8,7 cm; дебљина: 5,1 cm

ДЦВ, Ц-1977

2–3. век

Фрагментована фигурина стидљиве Венере (*Venera Pudica*) са Амором, који стоје на шестоугаоном, профилисаном постољу. На глави богиње видљив је вео, а лице је сумарно моделовано. Наго тело Венере приказано је са левом руком на пубису, док је десна спуштена поред тела и ослања се или држи троугаони предмет. На полеђини је видљиво наго тело Венере, а у доњем делу, преко ногу се уочава огртач (*palla*) с вертикалним наборима. Амор је са њене леве стране, с левом руком савијеном у лакту. Фигурина је израђена из два калупа, а унутрашњост је шупља. Глина је црвене боје печења.

Необјављено.

3. Figurine of Venus with Amor

Rit, trench 131

Pottery, moulded

Height: 24.2 cm, width: 8.7 cm, thickness: 5.1 cm

DCV, C-1977

2nd – 3rd century

Fragmented figurine of the modest Venus (*Venera Pudica*) with Amor, both standing on a hexagonal profiled pedestal. On goddess's head, there is a veil and her features are simplified. The naked Venus's body is depicted with her left hand on her pubis, while the right one is next to her body, relying or holding a triangular object. On the back side, the naked Venus's body is visible and in the lower part, there is a cloak (*palla*) with vertical folds. Amor is depicted on her left side with his arm bent. The figurine was modelled in a bivalve mould and its inner side is hollow. It is red burned.

Unpublished.

4. Фигурина Венере

Околина амфитеатра, квадрат J/10

Керамика, калуп

Висина: 22,2 cm; ширина: 5,7 cm; дебљина: 2,8 cm

ДЦВ, Ц-4067

2. век

Фигурина Венере, која стоји на правоугаоном постољу. Преко главе је пребачен вео, а коса је раздељена по средини. На лицу се јасно виде бадемасте очи, нос, пуна уста и истакнута брада. Тело Венере је приказано наго. Десна рука је спуштена поред тела, ослања се или држи непознати предмет. Лева рука је савијена у лакту и подигнута нагоре поред главе, вероватно држећи вео. На полеђини је видљиво наго тело богиње. Фигурина је израђена из два калупа, а унутрашњост је шуља. Глина је црвене боје печења и премазана је белом енгобом.

Необјављено.

4. Figurine of Venus

Vicinity of Amphitheatre, square J/10

Pottery, moulded

Height: 22.2 cm, width: 5.7 cm, thickness: 2.8 cm

DCV, C-4067

2nd century

Figurine of Venus standing on a rectangular pedestal. There is a veil over her head and her hair is parted in the middle. The face clearly reveals almond-shaped eyes, her nose, full lips and highlighted chin. The body of Venus is depicted naked. Her right arm is placed next to her body, it is relying or holding an unknown object. Her left arm is bent and lifted next to her head, most likely holding a veil. On the back side, the naked Venus's body is visible. The figurine was modelled in a bivalve mould and its inner side is hollow. It is red burned and painted with white slip.

Unpublished.

5. Фигурина Венере

Околина амфитеатра, квадрат J/10

Керамика, калуп

Висина: 18,0 cm; ширина: 3,9 cm; дебљина: 3,0 cm

ДЦВ, Ц-5329, Ц-5363

2. век

Фрагментована фигурина стидљиве Венере (*Venera Pudica*), која стоји на правоугаоном, профилисаном постољу. На глави се уочава дијадема, а лице је сумарно моделовано. Наго тело Венере приказано је с левом руком на пубису, док десна рука недостаје. Ноге су благо савијене у коленима. Испред ногу се назире предмет(?) или плашт, а уз десну ногу налази се жртвеник(?). Фигурина је израђена из два калупа, а унутрашњост је шупља. Глина је црвене боје печења.

Необјављено.

5. Figurine of Venus

Vicinity of Amphitheatre, square J/10

Pottery, moulded

Height: 18.0 cm, width: 3.9 cm, thickness: 3.0 cm

DCV, C-5329, C-5363

2nd century

Fragmented figurine of the modest Venus (*Venera Pudica*) standing on a rectangular profiled pedestal. On goddess's head, there is a diadem and her features are simplified. The naked Venus's body is depicted with her left hand on her pubis, while the right one is missing. The legs are slightly bent in the knees. In front of her feet there is an object(?) or a cloak, while next

to her right leg there is a sacrificial altar(?). The figurine was modelled in a bivalve mould and its inner side is hollow. It is red burned.

Unpublished.

6. Фигурина Венере

Околина амфитеатра, квадрат J/10

Керамика, калуп

Висина: 19,8 cm; ширина: 6,2 cm; дебљина: 3,5 cm

ДЦВ, Ц-5340

2. век

Фигурина стидљиве Венере (*Venera Pudica*), која стоји на кружном, профилисаном постољу. Лице је сумарно приказано. Тело Венере је наго, са назначеним брадавицама на грудима и оштећеним трбухом. Лева рука је савијена у лакту и подигнута нагоре држећи поред главе наборани огртач (*palla*), који се спушта уз тело. Десна рука је оштећена од лакта надолу, при чему делује да се шака налазила на пубису и придржавала плашт, који се спушта преко десне ноге. Богиња је боса. На полеђини се види наго тело, а у доњем делу, преко ногу се уочава наборани огртач. Фигурина је израђена из два калупа, а унутрашњост је шупља. Глина је црвене боје печења и премазана је белом енгобом.

Необјављено.

6. Figurine of Venus

Vicinity of Amphitheatre, square J/10

Pottery, moulded

Height: 19.8 cm, width: 6.2 cm, thickness: 3.5 cm

DCV, C-5340

2nd century

Figurine of the modest Venus (*Venera Pudica*) standing on a circular profiled pedestal. Her features are simplified. The naked Venus's body is depicted with her highlighted nipples, while the stomach is damaged. The left arm is bent and lifted next to her head, holding a folded cloak (*palla*), descending next to her body. The right arm is damaged from the elbow downwards, but it seems that the hand was placed upon her pubis and holding the cloak descending along her right leg. The goddess is barefoot. On the back side, the naked Venus's body is visible. In the lower part, over the feet, there is a folded cloak. The figurine was modelled in a bivalve mould and its inner side is hollow. It is red burned and painted with white slip.

Unpublished.

7. Фигурина Херкула

Околина амфитеатра, квадрат А/5

Керамика, калуп

Висина: 14,0 cm; ширина: 6,0 cm; дебљина: 2,6 cm

ДЦВ, Ц-7809

2. век

Фигурина Херкула, која стоји на правоугаоном, профилисаном постољу. Глава је делимично оштећена, а тело божанства је приказано наго. Десна рука је савијена у лакту и ослања се на батину, која је постављена усправно уз леви бок. Лева рука је савијена у лакту са шаком која је положена на груди, делимично се ослањајући на десну руку и батину. Ослонац је на десној ноzi, а лева је савијена у колелу и пребачена преко десне. Постоље је у мањем обиму оштећено с десне стране, а на предњој страни се уочавају три прстенасто изведене профилације, које подсећају на нише. Фигурина је израђена из два калупа, а унутрашњост је шупља. Глина је црвене боје печења са примесама песка.

Необјављено.

7. Figurine of Hercules

Vicinity of Amphitheatre, square A/5

Pottery, moulded

Height: 14.0 cm, width: 6.0 cm, thickness: 2.6 cm

DCV, C-7809

2nd century

Figurine of Hercules standing on a rectangular profiled pedestal. His head is slightly damaged and his body is depicted naked. The right arm is bent and relying on a club, placed vertically next to his left hip. The left arm is bent and his hand placed upon his chest, partially relying of the right arm and the club. He is resting on his right foot, while the left one is bent and placed over the right one. The pedestal is slightly damaged o its right side. On the front side there are three ring-shaped recesses reminding of niches. The figurine was modelled in a bivalve mould and its inner side is hollow. It is red burned with admixture of sand.

Unpublished.

8. Фигурина Венере

Околина амфитеатра, квадрат J/10

Керамика, калуп

Висина: 10,1 cm; ширина: 4,7 cm; дебљина: 2,2 cm

ДЦВ, Ц-5376

2. век

Фигурина Венере чији је доњи део оштећен. Лице је оштећено. У зони врата, са обе стране главе уочава се по једна псеудоперфорација. Тело Венере приказано је наго. Десна рука је спуштена поред тела, са отвореном шаком. Лева рука је благо савијена у лакту и ослања се на неки предмет, вероватно керамичку посуду, која се налази уз леву ногу. На полеђини се види наго тело, при чему се са обе стране главе назире по једна псеудоперфорација. Фигурина је израђена из два калупа, а унутрашњост је шупља. Глина је црвене боје печења са траговима беле енгобе.

Необјављено.

8. Figurine of Venus

Vicinity of Amphitheatre, square J/10

Pottery, moulded

Height: 10.1 cm, width: 4.7 cm, thickness: 2.2 cm

DCV, C-5376

2nd century

Figurine of Venus with a damaged lower part. Her face is damaged. In the neck zone, on both head sides, there is a pseudo-perforation. Venus's body is naked. Her right arm is next to her body, her palm is open. Her left arm is slightly bent and relying upon an object, most likely a pottery vessel placed next to her left leg. On the back side, her naked body is visible and on both head sides, there are pseudo-perforations. The figurine was modelled in a bivalve mould and its inner side is hollow. It is red burned, with traces of white slip.

Unpublished.

9. Фигурина Атиса(?)

Амфитеатар, квадрат J/7

Керамика, калуп

Висина: 8,0 cm; ширина: 4,9 cm; дебљина: 2,4 cm

ДЦВ, Ц-3648

2–3. век

Фрагмент главе фигурине која вероватно представља Атиса. Очувана је само предња страна главе са фригијском капом. Црте лица су сумарно приказане. Глина је светло црвене боје печења са траговима беле енгобе.

Необјављено.

9. Figurine of Attis(?)

Amphitheatre, square J/7

Pottery, moulded

Height: 8.0 cm, width: 4.9 cm, thickness: 2.4 cm

DCV, C-3648

2nd – 3rd century

Fragmented figurine head most likely representing Attis. Only the front head side remained preserved, wearing a Phrygian cap. His features are simplified. It is light red burned with traces of white slip.

Unpublished.

10. Фигурина Венере(?)

Амфитеатар, квадрат К/7

Керамика, калуп

Висина: 9,5 cm; ширина: 6,5 cm; дебљина: 3,0 cm

ДЦВ, Ц-3792

2–3. век

Фрагмент фигурине или дршка лампе, која вероватно представља Венеру. Очуван је само торзо, док доњи део фигуре недостаје. Теме главе је прекривено велом или огртачем. Очи су бадемасте, а нос и брада су оштећени. На предњој страни врата белом нијансом изведени су хоризонтални низ тачака и испод њега орглица са привеском. На основу очуваног торзоа, јасно је да је богиња имала на себи тогу. Фигурина је израђена из два калупа, шупље унутрашњости. Глина је црвене боје печења, а површина је црвено бојена.

Необјављено.

10. Figurine of Venus(?)

Amphitheatre, square K/7

Pottery, moulded

Height: 9.5 cm, width: 6.5 cm, thickness: 3.0 cm

DCV, C-3792

2nd – 3rd century

Fragment of a figurine or an oil-lamp handle, most likely representing Venus. Only the torso remained preserved, while the lower figurine part is missing. The back of her head is covered with a veil or a cloak. The eyes are almond-shaped, but the nose and the chin are damaged. On the front neck side, horizontal rows of spots are made with white colour and a necklace with a pendant beneath it. According to the torso that remained preserved, it is evident that the goddess was wearing a toga. The figurine was modelled in a bivalve mould and its inner side is hollow. It is red burned and red painted.

Unpublished.

11. Фигурина Силена

Каструм, сонда 1

Бронза, ливење

Висина: 4,7 cm; ширина: 3,7 cm

ДЦВ, Ц-170

3. век

Стојећа фигурина наог Силена с коњским ногама. На горњем делу тела, које је благо савијено надесно, наглашени су мишићи. У десној руци држи неодређени предмет, док је лева оштећена у пределу испод лакта. Глава је окренута надесно, а делимично је оштећена у пределу темена и потиљка. Коса је густа, а на лицу се уочавају нос и дуга, густа брада.

Необјављено.

11. Figurine of Silenus

Castrum, trench 1

Bronze, casting

Height: 4.7 cm, width: 3.7 cm

DCV, C-170

3rd century

Standing figurine of Silenus with horse's legs. On the upper body part, slightly bent to the right, there are highlighted muscles. In his right hand he is holding an undefined object, while the left one is damaged beneath the elbow. His head is facing right and it is partially damaged in its upper

and back part. The hair is thick and his features show his nose and a long, thick beard.

Unpublished.

12. Апликација са представом Венере

Амфитеатар, квадрат Е/8

Бронза, ливење, урезивање

Висина: 8,5 cm; ширина: 2,2 cm

ДЦВ, Ц-7289

2–3. век

Апликација с представом наге Венере, која стоји на издуженом постољу. Левом руком придржава наборани огртач (*palla*), којим је покривено раме и обавијена лева нога. Десна рука је савијена у лакту, при чему јој неостаје подлактица. Очи и брадавице на грудима представљене су урезаним кружићима, док је мускулатура назначена урезаним линијама. Изнад главе се налази мања алка. Задња страна апликације није обрађена и на њој се виде делови, којим је била причвршћена.

Необјављено.

12. Applique with the image of Venus

Amphitheatre, square E/8

Bronze, casting, carving

Height: 8.5 cm, width: 2.2 cm

DCV, C-7289

2nd – 3rd century

Applique with the image of naked Venus standing on an elongated pedestal. With the left hand, she is holding her folded cloak (*palla*), that covers her shoulder and wraps her left leg. Her right arm is bent and her lower arm is missing. Her eyes and nipples are depicted with carved circles while her muscles are depicted with carved lines. Above the head is a small hanging ring. The back of the applique is not processed and bears parts that were used for applying.

Unpublished.

13. Фигурина Сабазиа(?)

Рит, сонда 131

Бронза, ливење

Висина: 6,3 cm; ширина: 3,6 cm

ДЦВ, Ц-2003

2–3. век

Минијатурна стојећа фигурина војника, вероватно Сабазија. Приказан је са искораченом левом ногом, обучен у парадни оклоп са птеригама. Обе руке су благо одвојене од тела у страну. Око леве руке је обмотана змија, која се наставља са десне стране главе. Десна рука је оштећена. Глава и лице су изведени сумарно.

Необјављено.

13. Figurine of Sabazios(?)

Rit, trench 131

Bronze, casting

Height: 6.3 cm, width: 3.6 cm

DCV, C-2003

2nd – 3rd century

Miniature standing figurine of a soldier, most likely Sabazios. He is depicted stepping forward with his left leg, dressed in a parade armour with pterigae. Both of his arms are slightly spread. Around his left arm there is a winding snake and she is also depicted on his right head side. The right arm is damaged. His head and face are simplified.

Unpublished.

14. Фигурина Меркура

Амфитеатар, квадрат И/7

Бронза, ливење

Висина: 3,8 cm; ширина: 2,0 cm

ДЦВ, Ц-3797

2–3. век

Фигурина бисте Меркура на купастом постољу. На глави се налази путнички шешир (*petasos*) са наглашеним крилцима. Испод обода шешира помаља се коса. На лицу се јасно издвајају дугметасте очи, нос и уста.

Необјављено.

14. Figurine of Mercury

Amphitheatre, square I/7

Bronze, casting

Height: 3.8 cm, width: 2.0 cm

DCV, C-3797

2nd – 3rd century

Figurine of Mercury's bust on a conical pedestal. He is wearing a travelling hat (*petasos*) on his head, with highlighted small wings. Hair is visible beneath the hat brim. His features clearly shown button-shaped eyes, nose and mouth.

Unpublished.

15. Фигурина божанства

Рит, сонда 111

Бронза, ливење

Висина: 3,8 cm; ширина: 2,3 cm

ДЦВ, Ц-1931

3. век

Лоше очувана фигурина божанства на звонастом постољу у стојећем ставу. Десна рука је спуштена поред тела, док је лева савијена у лакту. Преко левог рамена назире се огртач. Може се претпоставити да се ради о Меркуру.

Необјављено.

15. Figurine of a deity

Rit, trench 111

Bronze, casting

Height: 3.8 cm, width: 2.3 cm

DCV, C-1931

3rd century

Poorly preserved, standing figurine of a deity on a bell-shaped pedestal. The right arm is next to the body, while the left one is bent. Over the left shoulder there is a cloak. It can be presumed that the figurine represents Mercury.

Unpublished.

16. Гема са представом Јупитера

Околина амфитеатра, квадрат Ц/9

Драги камен, урезивање

Пречник: 1,6 cm

ДЦВ, Ц-107

2–3. век

Гема кружног облика прозирно наранџасте боје са урезаним приказом Јупитера који седи окренут надесно. У левој руци држи скиптар, а у испруженој десној Викторију с венцем. Поред Јупитерових ногу с леве је орао. У пољу лево су две осмокраке звезде, а у пољу десно још једна. Гема је благо оштећена у горњем левом делу.

Необјављено.

16. Gem with the image of Jupiter

Vicinity of the Amphitheatre, square C/9

Precious stone, carving

Diameter: 1.6 cm

DCV, C-107

2nd – 3rd century

Circular gem made of transparent orange stone with a carved image of a seated Jupiter facing right. In his left hand he holds a sceptre and in his stretched right arm he holds Victoria with a wreath. On the left side, next to the Jupiter's feet, there is an eagle. In the field to the left there are two octagrams and a single one in the field to the right. The gem is slightly damaged in the upper left part.

Unpublished.

17. Гема са представом два божанства

Амфитеатар, квадрат И/9

Драги камен, урезивање

Димензије: 1,7 x 1,3 cm

ДЦВ, Ц-4371

2–4. век

Фрагментована гема од црвеног камена са урезаном представом две људске фигуре у стојећем ставу, окренуте једна према другој. Између фигура налази се недефинисани предмет.

Необјављено.

17. Gem with the image of two deities

Amphitheatre, square I/9

Precious stone, carving

Dimensions: 1.7 x 1.3 cm

DCV, C-4371

2nd – 4th century

Fragmented gem made of red stone with a carved image of two standing human figures facing each other. Between the figures there is an unidentified object.

Unpublished.

18. Гема са представом Асклепија и Хигије

Рит, сонда 10, гроб Г-3

Драги камен, урезивање

Димензије: 1,5 x 1,1 cm

ДЦВ, Ц-408

2–3. век

Гема елипсоидног облика од камена црвене боје (карнеол?). Представљени су Асклепије и Хигија у стојећем ставу окренути једно према другом. С леве стране налази се Асклепије у кратком хитону, голог попрсја, са плаштом пребаченим преко десног рамена. У левој руци држи штап са змијом. С десне стране је Хигија, обучена у дуги химатион, потпасана. Њене руке савијене су у лактовима и подигнуте нагоре.

Објављено: Danković, Petaković 2014, 62; sl. 3; РЛГС 2018, 310, кат. 11.

18. Gem with the image of Asclepius and Hygieia

Rit, trench 10, grave G-3

Precious stone, carving

Dimensions: 1.5 x 1.1 cm

DCV, C-408

2nd – 3rd century

Elliptic gem made of red stone (carnelian?). Asclepius and Hygieia are depicted standing and facing each other. On the left side there is Asclepius wearing a short chiton, naked chest and a cloak over his right shoulder. In his left hand he holds a serpent-entwined staff. Hygieia is on the other side, dressed in a long, belted himation. Her arms are bent and lifted.

Published: Danković, Petaković 2014, 62; sl. 3; RLCS 2018, 310, Cat. no. 11.

19. Гема са представом Нептуна

Амфитеатар, квадрат Г/2

Драги камен, урезивање

Димензије: 1,62 x 1,21 cm

ДЦВ, Ц-84

2. век

Гема елипсастог облика од камена прозирно наранџасте боје. Представљен је Нептун који седи, с главом окренутом налево. Доњи део трупа завршава се перајима. У десној, испруженој руци држи делфина(?), док у подбоченој левој руци држи трозубац(?).

Необјављено.

19. Gem with the image of Neptune

Amphitheatre, square G/2

Precious stone, carving

Dimensions: 1.62 x 1.21 cm

DCV, C-84

2nd century

Elliptic gem made of transparent orange precious stone. The sitting Neptune is depicted facing left. The lower body part end with fins. In his right, stretched arm he holds a dolphin(?). His left hand rests on his hip and he is holding an object, most likely a trident(?).

Unpublished.

20. Прстен са гемом

Више гробаља, гроб Г-2824

Гвожђе, драги камен, ливење, урезивање

Димензије: 1,9 x 1,3 cm

ДЦВ, Ц-14359

2. век

Прстен од гвожђа, елипсоидне алке, са проширеном, равном главом на којој се налази лежиште за гему. Гема је од камена црвене боје, елипсоидног облика, с представом богиње са шлемом на глави (Минерва?).

Необјављено.

20. Finger-ring with a gem

Više grobalja, grave G-2824

Iron, precious stone, casting, carving

Dimensions: 1.9 x 1.3 cm

DCV, C-14359

2nd century

Finger-ring made of iron, consisting of an elliptic ring with a widened, flat head and a gem socket. The gem is made of red stone, it is elliptic and bears the image of a deity with a helmet on her head (Minerva?).

Unpublished.

21. Гема са представом орла

Каструм, објекат 6

Драги камен, урезивање

Димензије: 1,3 x 1,1 cm

ДЦВ, Ц-2635

2–4. век

Гема овалног облика израђена од прозирног безбојног камена са представом орла. Глава орла је окренута надесно, а тело је приказано спреда с раширеним крилима. У канџама носи по једну змију.

Необјављено.

21. Gem with the image of an eagle

Castrum, building 6

Precious stone, carving

Dimensions: 1.3 x 1.1 cm

DCV, C-2635

2nd – 4th century

Oval gem made of transparent, colourless semi-precious stone with the image of an eagle. The eagle is facing right and the body is depicted frontally, his wings spread. In each claw he holds a snake.

Unpublished.

22. Гема са представом орла

Терме, простор између конхе V и просторије 4

Драги камен, урезивање

Пречник: 1,3 cm

ДЦВ, Ц-215

2–4. век

Гема овалног облика израђена од камена прозирно браон боје, са представом орла. Глава орла окренута је налево и у кљуну држи венчић. Стоји на постољу, које је назначено урезаним хоризонталним линијама. Десно од орла налази се палмина гранчица. Доњи део геме недостаје.

Необјављено.

22. Gem with the image of an eagle

Thermae, space between conch V and room 4

Precious stone, carving

Diameter: 1.3 cm

DCV, C-215

2nd – 4th century

Oval gem made of transparent brown stone with the image of an eagle. The eagle's head is facing left and, in his beak, he holds a small wreath. He stands on a pedestal depicted with carved horizontal lines. To the right from the eagle there is a palm branch. The lower gem part is missing.

Unpublished.

23. Оквир огледала

Рит, сонда 131, укуп 1

Олово, ливење

Дужина: 28,4 cm; пречник оквира: 4,3 cm; пречник отвора: 1,3 cm

ДЦВ, Ц-1975

2–3. век

Кружни оквир огледала од олова ливен у дводелном калупу. На оквиру су три кружнице. Око отвора за стакло је празно поље са гранулама на кружници, у средини је кружни ланац од повезаних елипса, док су око руба грануле, које прелазе у кратке укошене линије. Отвор за стакло је кружног облика, а сачувано је и напукло стакло. На полеђини је кружни поклопац украшен у средини са четири укрштене линије и бобицама око руба. На дршци су укошене линије, док су бочне траке, које повезују централну дршку са оквиром, неукрашене.

Необјављено.

23. Mirror frame

Rit, trench 131, pit 1

Lead, casting

Length: 28.4 cm, frame diameter: 4.3 cm, diameter of the opening: 1.3 cm

DCV, C-1975

2nd – 3rd century

Circular mirror frame made of lead and modelled in a bivalve mould. On the frame there are three circles. Around the glass opening there is a hollow field with granules upon the circle. In the middle there is a circular chain consisting of ellipses connected with each other. Around the frame there are granules that turn into short diagonal lines. The glass opening is circular with cracked glass that remained preserved. On the back side there is a circular lid decorated with four crossing lines and bulges around the edge. On the handle there are diagonal lines. The side ribbons, connecting the handle with the frame, remained undecorated.

Unpublished.

24. Оквир огледала

Рит, сонда 131, укуп 1

Олово, ливење

Дужина: 8,0 cm; пречник оквира: 3,5 cm; димензије отвора: 1,2 cm

ДЦВ, Ц-1973

2–3. век

Кружни оквир огледала од олова са деформисаном и фрагментованом дршком, ливен у једноделном калупу. На оквиру су две кружнице. Око отвора за стакло у пољу, које је подељено на четири једнака дела, налази се мотив рибе кости. Око руба је поље са кружним ланцем од повезаних елипса. Сачувано је стакло трапезастог облика залепљено на полеђину отвора који је кружног облика. На горњем делу оквира су сачувана два листића. Деформисана дршка има мотив рибе кости и минијатурне остатке два бочна крака.

Необјављено.

24. Mirror frame

Rit, trench 131, pit 1

Lead, casting

Length: 8.0 cm, frame diameter: 3.5 cm, diameter of the opening: 1.2 cm

DCV, C-1973

2nd – 3rd century

Circular mirror frame made of lead with a deformed and fragmented handle modelled in a one-piece mould. On the frame there are two circles. The glass surface is divided into four equal fields and around the glass opening there is a fishbone motif. Around the frame there is a circular chain consisting of ellipses connected with each other. Trapeze shaped glass remained preserved, glued to the back side of the circular opening. Two leaves remained preserved on the upper frame part. The deformed handle bears a fishbone motif and miniature remains of lateral points.

Unpublished.

25. Оквир огледала

Рит, сонда 131, укоп 1

Олово, ливење

Дужина: 7,9 cm; пречник оквира: 4,6 cm; пречник отвора: 0,9 cm

ДЦВ, Ц-1976

2–3. век

Кружни оквир огледала од олова са дршком ливен у једноделном калупу. На оквиру су две кружнице. Око отвора за стакло, у пољу које је подељено на четири једнака дела, налази се мотив јелове гранчице. Око руба је поље са кружним ланцем од повезаних елипса. Недостаје стакло у отвору неправилног облика. На горњем делу оквира су сачувана два листића. Дршка има мотив рибе кости и минијатурне остатке два бочна крака.

Необјављено.

25. Mirror frame

Rit, trench 131, pit 1

Lead, casting

Length: 7.9 cm, frame diameter: 4.6 cm, diameter of the opening: 0.9 cm

DCV, C-1976

2nd – 3rd century

Circular mirror frame made of lead with a handle modelled in a one-piece mould. On the frame there are two circles. Around the glass surface, divided into four equal parts, there is a motif of a pine branch. Around the frame there is a circular chain consisting of ellipses connected with each other. The glass is missing from the frame of irregular shape. Two leaves

remained preserved on the upper frame part. The deformed handle bears a fishbone motif and miniature remains of lateral points.

Unpublished.

26. Оквир огледала

Амфитеатар, квадрат К/6

Олово, ливење, укуп 1

Дужина: 7,4 cm; пречник оквира: 3,7 cm; пречник отвора: 1,1 cm

ДЦВ, Ц-3533

2–3. век

Кружни оквир огледала од олова са дршком ливен у једноделном калупу. На оквиру су три кружнице. Око отвора за стакло, концентрично су распоређене две кружнице. Између друге и треће кружнице налази се поље, које је радијалним линијама подељено на четири дела испуњена мотивом рибе кости. Око руба је поље са кружним ланцем од повезаних елипса. Делимично је сачувано стакло залепљено на полеђину отвора кружног облика. На горњем делу оквира сачувана су два листића. Дршка је украшена мотивом рибе кости, са очуваним једним бочним краком и минијатурним остацима другог. Необјављено.

26. Mirror frame

Amphitheatre, square K/6

Lead, casting, pit 1

Length: 7.4 cm, frame diameter: 3.7 cm, diameter of the opening: 1.1 cm

DCV, C-3533

2nd – 3rd century

Circular mirror frame made of lead with a handle modelled in a one-piece mould. On the frame there are three circles. Around the glass opening there are two concentric circles. Between the second and the third circle there is a field divided into four parts with radial lines, all filled with fishbone ornaments. Around the frame there is a circular chain consisting of ellipses connected with each other. The partially preserved glass was glued to the back side of a circular opening. Two leaves remained preserved on the upper frame part. The handle is decorated with the fishbone motif, with a reserved single point and miniature traces of the other one.

Unpublished.

27. Оквир огледала

Рит, сонда 131, укоп 1

Олово, ливење

Дужина: 8,2 cm; пречник оквира: 4,9 cm; пречник отвора: 1,4 cm

ДЦВ, Ц-1978

2–3. век

Кружни оквир огледала од олова са деформисаном дршком, ливен у једноделном калупу. Уз отвор за стакло су две уске кружнице. У једној су грануле, док су у другој радијалне линије. Поље око руба је широко, са спиралама и гранулама. Деформисана дршка има вертикалне канелуре и остатке волутастих бочних кракова. На полеђини је рељефна кружница као држач стакла које недостаје.

Необјављено.

27. Mirror frame

Rit, trench 131, pit 1

Lead, casting

Length: 8.2 cm, frame diameter: 4.9 cm, diameter of the opening: 1.4 cm

DCV, C-1978

2nd – 3rd century

Circular mirror frame made of lead with a deformed handle modelled in a one-piece mould. Next to the glass opening there are two narrow circles. The one contains granules, while the other one contains radial lines. The field around the frame is wide, with spirals and granules. The deformed handle possesses vertical cannelures and remains of lateral volute-shaped points. On the back side there is a relief circle intended for holding the glass. The glass is missing.

Unpublished.

28. Оквир огледала

Рит, сонда 131, укоп 1

Олово, ливење

Дужина: 10,3 cm; пречник оквира: 4,3 cm; пречник отвора: 1,5 cm

ДЦВ, Ц-1979

2–3. век

Кружни оквир огледала од олова са деформисаном дршком, ливен у једноделном калупу. Око отвора за стакло је кружница са радијал-

ним линијама, између којих се налази по једна гранула. Следеће поље садржи рељефно истакнуту ширу кружницу, док су око руба радијалне линије, преко којих прелази кружница. У горњем делу оквира су два листића. Деформисана дршка има косе канелуре, и са десне стране сачуван бочни крак са рецкастим линијама. На полеђини је рељефна кружница око отвора за стакло.

Необјављено.

28. Mirror frame

Rit, trench 131, pit 1

Lead, casting

Length: 10.3 cm, frame diameter: 4.3 cm, diameter of the opening: 1.5 cm

DCV, C-1979

2nd – 3rd century

Circular mirror frame made of lead with a deformed handle modelled in a one-piece mould. Around the glass opening there is a circle with radial lines. Between each two lines there is a granule. The next field contains a relief-modelled wider circle. Around the frame there are radial lines and a circle running over them. Two leaves remained preserved on the upper frame part. The deformed handle possesses diagonal cannelures. On the right side, there is a preserved lateral jagged point. On the back side, around the glass opening, there is a relief circle.

Unpublished.

29. Оквир огледала

Рит, сонда 131, укуп 1

Олово, ливење

Дужина: 7,7 cm; пречник оквира: 3,7 cm; пречник отвора: 0,9 cm

ДЦВ, Ц-1974

2–3. век

Кружни оквир огледала од олова са дршком ливен у једноделном калупу. На оквиру су две кружнице. Око отвора за стакло у пољу које је подељено на четири једнака дела, налази се мотив јелове гранчице. Око руба је поље са кружним ланцем од повезаних елипса. Недостаје стакло у отвору неправилног облика. На горњем делу оквира су сачувана два листића. Дршка има мотив рибе кости са две бочне таласасте трачице.

Необјављено.

29. Mirror frame

Rit, trench 131, pit 1

Lead, casting

Length: 7.7 cm, frame diameter: 3.7 cm, diameter of the opening: 0.9 cm

DCV, C-1974

2nd – 3rd century

Circular mirror frame made of lead with a handle modelled in a one-piece mould. On the frame there are two circles. Around the glass surface, divided into four equal parts, there is a motif of a pine branch. Around the frame there is a circular chain consisting of ellipses connected with each other. The glass is missing from the frame of irregular shape. Two leaves remained preserved on the upper frame part. The handle bears a fishbone motif with two lateral wavy ribbons.

Unpublished.

30. Оквир огледала

Рит, гроб Г-103

Олово, ливење

Димензије: 5,7 x 5,5 cm; пречник отвора: 3,5 cm

ДЦВ, Ц-2362

2–3. век

Четвороугаони оквир огледала од олова са једним оштећеним углом. ливен у једноделном калупу. Око отвора за стакло, које недостаје, концентрично су распоређене три рељефне кружнице. На оквиру су рељефне грануле распоређене у виду кружнице. У два угла налази се по једна волута, док се у преостала два налазе бобице грозда.

Необјављено.

30. Mirror frame

Rit, grave G-103

Lead, casting

Dimensions: 5.7 x 5.5 cm, diameter of the opening: 3.5 cm

DCV, C-2362

2nd – 3rd century

Rectangular mirror frame made of lead with one damaged corner modelled in a one-piece mould. Around the glass opening, there are three concentric circles. The glass is missing. On the frame there are relief

granules positioned in the shape of a circle. In each of the two corners there is a single volute, while in the remaining two there are grape-shaped granules.

Unpublished.

31. Икона са представом Ероса

Рит, сонда 8

Керамика, калуп

Висина: 12,5 cm; ширина: 7,5 cm; дебљина: 1,9 cm

ДЦВ, Ц-200

2–3. век

Фрагмент иконе са представом фигуре Ероса у стојећем ставу. Недостају глава, лева рука и део десне руке. Горњи део тела је окренут налево. Десна рука је подигнута налево и нагоре. Лево од фигуре назиру се крила. Икона је израђена од средње пречишћене глине црвене боје печења.

Необјављено.

31. Icon with the image of Eros

Rit, trench 8

Pottery, moulded

Height: 12.5 cm, width: 7.5 cm, thickness: 1.9 cm

DCV, C-200

2nd – 3rd century

Icon fragment with the image of standing Eros. His head, left arm and part of his right arm are missing. The upper body part is facing left. His right arm is lifted to the left and upwards. To the left from the figure wings are perceived. The icon is made of moderately cleaned clay and burned red.

Unpublished.

32. Икона са представом Венере

Рит, сонда 8

Керамика, калуп

Висина: 7,6 cm; ширина: 5,6 cm; дебљина: 1,6 cm

ДЦВ, Ц-162

2–3. век

Фрагмент кружне иконе са представом Венере. Очуван је само горњи део иконе с главом богиње и профилисаним оквиром од три паралелне линије. Унутар оквира позадину чини рељефно изведена розета, која вероватно представља мотив шкољке. Икона је израђена од средње пречишћене глине црвене боје печења.

Необјављено.

32. Icon with the image of Venus

Rit, trench 8

Pottery, moulded

Height: 7.6 cm, width: 5.6 cm, thickness: 1.6 cm

DCV, C-162

2nd – 3rd century

Fragment of a circular icon with the image of Venus. Only the upper icon part remained preserved with goddess's head and a profiled rim consisting of three parallel lines. Within the frame, the back side consists of a relief-shaped rosette, most likely representing the motif of a shell. The icon is made of moderately cleaned clay and burned red.

Unpublished.

33. Крустулум са митолошком представом

Амфитеатар, квадрат Г/2

Керамика, калуп

Висина: 11,4 cm; ширина: 6,9 cm; дебљина: 1,4 cm

ДЦВ, Ц-772

2. век

Део кружног калупа за израду колача са митолошком представом. Уз десну страну оквира налази се дрво, испод којег седи нага мушка фигура. На основу ретроградног натписа *Promethe | us*, који се налази поред главе фигуре, јасно је да она представља Прометеја. Приказан је с главом окренутом надесно и благо подигнутом нагоре. Лева рука је благо савијена и њоме се ослања на стену(?). Прометејева десна рука подигнута је у нивоу груди и испружена према глиненој фигури човека, која стоји на издуженом постољу. Леви део калупа је оштећен, али се у овом делу назире још једна већа фигура. Читава сцена приказује митолошко стварање човека, кога је Прометеј израдио од земље и воде. Друга страна калупа је равна. Глина је са спољне стране црвене боје печења, а са унутрашње сиве.

Необјављено.

33. Crustulum with a mythological scene

Amphitheatre, square G/2

Pottery, moulded

Height: 11.4 cm, width: 6.9 cm, thickness: 1.4 cm

DCV, C-772

2nd century

Part of a circular mould with a mythological scene used for making pastry. Next to the right frame side there is a tree with a naked male figure sitting beneath it. According to the retrograde inscription *Promethe* | *us*, positioned next to the figure's head, it is evident that he represents Prometheus. He is depicted facing right, his head slightly lifted. His left arm is bent and he relies on a rock(?). Prometheus's right arm is lifted up to his chest and stretched towards a clay male figure standing on an elongated pedestal. The left mould part is damaged, but there is another bigger figure that can be perceived in this area. The entire scene represents the mythological creation of man, made by Prometheus of earth and water. The other mould part is flat. The mould was burned red on the outer side and grey on the inner side.

Unpublished.

34. Икона са представом Херкула

Амфитеатар, квадрат Ф/2

Керамика, калуп

Висина: 10,0 cm; ширина: 6,2 cm; дебљина: 1,6 cm

ДЦВ, Ц-4842

2–3. век

Фрагмент иконе са представом нагог Херкула, чија је глава оштећена. Приказан је у стојећем положају с ослонцем на десној ноzi, а левом, савијеном у колелу, чини искорак. Десна рука је савијена у лакту, а у шази постављеној у висини трбуха Херкул држи неодређени предмет. Левом руком се ослања на батину, коју држи спуштелу уз лелу ногу. Преко лелог рамена има пребачелу лављу кожу. Икона је израђелна од крупнозрне глине са примеселу песка, док је боја печења светлосмеђа.

Необјављелно.

34. Icon with the image of Hercules

Amphitheatre, square F/2

Pottery, moulded

Height: 10.0 cm, width: 6.2 cm, thickness: 1.6 cm

DCV, C-4842

2nd – 3rd century

Fragment of an icon with the image of naked Hercules. His head is damaged. He is depicted standing and leaning on his right leg, while he is stepping forward with the left one. The right arm is bent and in his right palm, positioned next to his stomach, he holds an unidentified object. With his left hand he relies on his club that is placed next to his left leg. Over his left shoulder he has a lion's skin. The icon is made of clay with large grains of sand and burned light brown.

Unpublished.

35. Лампа са представом Луне

Над Клепечком, гроб Г1-28

Керамика, калуп

Дужина: 8,6 cm; ширина: 6,1 cm; висина: 2,5 cm

ДЦВ, Ц-167

2. век

Лампа с волутама, угластим кљуном и равним дном, на коме је утиснуто пет једноставних кружића. На конкавном кружном диску налази се представа попрсја Луне у профилу. Иза главе богиње видљив је месец, а око попрсја је распоређено 12 утиснутих кружића. Отвор на диску је кружне форме и ексцентрично је постављен. На корену кљуна налази се псеудо отвор за ваздух. Лампа је црвено печена и црвено бојена.

Објављено: Korać 2018b, 53, Cat. no. 167 NK.

35. Oil-lamp with the image of Luna

Nad Klepečkom, grave G1-28

Pottery, moulded

Length: 8.6 cm, width: 6.1 cm, height: 2.5 cm

DCV, C-167

2nd century

Oil-lamp with volutes, angled nozzle and a flat base, which bears five simple imprinted circles. On the concave circular discus there is a profile of Luna's bust. The moon is behind the head of the goddess and 12 circles are imprinted around the bust. The filling hole on the discus is circular and positioned eccentrically. At the beginning of the nozzle there is a false air hole. The lamp is red burned and painted red.

Published: Korać 2018b, 53, Cat. no. 167 NK.

36. Лампа са представом месеца и звезде

Околина амфитеатра, квадрат J/10

Керамика, калуп

Дужина: 11,1 cm; ширина: 8,4 cm; висина 3,1 cm

ДЦВ, Ц-3913

Друга половина 2. века

Лампа са два угласта кљуна, равним дном и фрагментованом листоликом дршком. На диску се налазе три кружна отвора и представа полумесеца са звездом. Лампа је црвено печена и премазана мркоцрвеним фирнисом.

Објављено: Korać 2018a, 96, Cat. no. 3913; Korać 2018b, 72, Cat. no. 3913 A.

36. Oil-lamp with the image of the moon and the stars

Vicinity of the Amphitheatre, square J/10

Pottery, moulded

Length: 11.1 cm, width: 8.4 cm, height: 3.1 cm

DCV, C-3913

The second half of the 2nd century

Oil-lamp with two angled nozzles, flat base and fragmented, leaf-shaped handle. On the discus there are three circular filling holes and the image of a crescent with a star. The lamp is red burned and painted with brown-red metallic slip.

Published: Korać 2018a, 96, Cat. no. 3913; Korać 2018b, 72, Cat. no. 3913 A.

37. Лампа са представом Генија

Амфитеатар, квадрат Ф/2

Керамика, калуп

Дужина: 8,3 cm; ширина: 5,8 cm; висина: 2,8 cm

ДЦВ, Ц-4851

Крај 1. века

Лампа са кратким заобљеним кљуном, прстенасто задебљаним дном и вертикалном дршком. На конкавном кружном диску је представа Генија који у подигнутој десној руци држи грану. Лампа је рађена од средње пречићене глине и црвено је печена.

Објављено: Korać 2018a, 219–220, Cat. no. 4851; Korać 2018b, 193, Cat. no. 4851 A.

37. Oil-lamp with the image of Genius

Amphitheatre, square F/2

Pottery, moulded

Length: 8.3 cm, width: 5.8 cm, height: 2.8 cm

DCV, C-4851

The end of the 1st century

Oil-lamp with a short, rounded nozzle, ring-shaped base and a vertical handle. The concave circular disc bears the image of a Genius. In his lifted right hand, he holds a branch. The lamp is made of moderately cleaned clay and burned red.

Published: Korać 2018a, 219–220, Cat. no. 4851; Korać 2018b, 193, Cat. no. 4851 A.

38. Лампа са представом Викторије

Над Клепечком, гроб Г1-1110

Керамика, калуп

Дужина: 8,0 cm; ширина: 5,9 cm; висина: 2,5 cm

ДЦВ, Ц-1590

2. век

Лампа са волутама, заобљеним кљуном и равним дном. На конкавном кружном диску је представа Викторије. Глина је црвене боје печења и обојена црвено.

Необјављено.

38. Oil-lamp with the image of Victoria

Nad Klepečkom, grave G1-1110

Pottery, moulded

Length: 8.0 cm, width: 5.9 cm, height: 2.5 cm

DCV, C-1590

2nd century

Oil-lamp with volutes, rounded nozzle and a flat base. The concave circular disc bears the image of Victoria. The lamp is burned red and painted red.

Unpublished.

39. Лампа са представом Луне у биги

Околина амфитеатра, квадрат К/9

Керамика, калуп

Дужина: 8,3 cm; ширина: 6,3 cm; висина: 2,4 cm

ДЦВ, Ц-5599

Крај 1. – почетак 2. века

Лампа са волутама, заобљеним кљуном и равним дном. На конкавном кружном диску се налази приказ Луне у биги и ексцентрично постављен отвор за уље. Лампа је fine фактуре, црвено је печена и премазана црвеним фирнисом.

Објављено: Korać 2018a, 149, Cat. no. 5599; Korać 2018b, 115, Cat. no. 5599 A; РЛГС 2018, 335, кат. 14.

39. Oil-lamp with the image of Luna in a biga

Vicinity of the Amphitheatre, square K/9

Pottery, moulded

Length: 8.3 cm, width: 6.3 cm, height: 2.4 cm

DCV, C-5599

The end of the 1st – the beginning of the 2nd century

Oil-lamp with volutes, rounded nozzle and a flat base. On the concave circular disc there is an image of Luna in a biga and the filling hole positioned eccentrically. The lamp is made of fine fabrics, red burned and painted with metallic red slip.

Published: Korać 2018a, 149, Cat. no. 5599; Korać 2018b, 115, Cat. no. 5599 A; RLCS 2018, 335, Cat. no. 14.

40. Лампа са представом Леде и лабуда

Околина амфитеатра, квадрат Ј/10

Керамика, калуп

Дужина: 8,9 cm; ширина: 6,4 cm; висина: 2,6 cm

ДЦВ, Ц-5342

2. век

Лампа са волутама, заобљеним кљуном и оштећеним дном. На конкавном кружном диску се налази представа Леде са лабудом. Лампа је средње фактуре, црвено је печена и црвено бојена.

Објављено: Korać 2018a, 146, Cat. no. 5342; Korać 2018b, 112, Cat. no. 5342 A.

40. Oil-lamp with the image of Leda with the Swan

Vicinity of the Amphitheatre, square J/10

Pottery, moulded

Length: 8.9 cm, width: 6.4 cm, height: 2.6 cm

DCV, C-5342

2nd century

Oil-lamp with volutes, rounded nozzle and a damaged base. On the concave circular discus there is the image of Leda with the Swan. The lamp is made of moderately cleaned clay, red burned and red painted.

Published: Korać 2018a, 146, Cat. no. 5342; Korać 2018b, 112, Cat. no. 5342 A.

41. Лампа са представом Амора(?)

Амфитеатар, квадрат И/6

Керамика, калуп

Дужина: 9,0 cm; ширина: 6,2 cm; висина: 2,5 cm

ДЦВ, Ц-3605

Крај 1. – 2. век

Лампа са волутама, угластим кљуном и равним дном. На конкавном кружном диску се највероватније налази представа попрсја Амора *en face*. Отвор на диску је кружне форме и ексцентрично је постављен. Лампа је црвено печена и црвено бојена.

Објављено: Korać 2018b, 44, Cat. no. 3605 A.

41. Oil-lamp with the image of Amor(?)

Amphitheatre, square I/6

Pottery, moulded

Length: 9.0 cm, width: 6.2 cm, height: 2.5 cm

DCV, C-3605

The end of the 1st – 2nd century

Oil-lamp with volutes, angled nozzle and a flat base. On the concave circular discus there is most likely the image of Amor's bust *en face*. The filling hole on the discus is circular and positioned eccentrically. The lamp is red burned and red painted.

Published: Korać 2018b, 44, Cat. no. 3605 A.

42. Лампа са представом Херкула

Над Клепечком, објекат 7

Керамика, калуп

Дужина: 8,5 cm; ширина: 6,2 cm; висина: 2,4 cm

ДЦВ, Ц-1290

2. век

Лампа са волутама и угластим кљуном. Дно је у форми једва нагласене прстенасте стопе. На конкавном кружном диску налази се представа главе Херкула. Отвор на диску је кружне форме и ексцентрично је постављен. Лампа је црвено печена и црвено бојена, али у већој мери излизана.

Објављено: Korać 2018b, 15, Cat. no. 1290 NK.

42. Oil-lamp with the image of Hercules

Nad Klepečkom, building 7

Pottery, moulded

Length: 8.5 cm, width: 6.2 cm, height: 2.4 cm

DCV, C-1290

2nd century

Oil-lamp with volutes and an angled nozzle. The base is slightly ring-shaped. On the concave circular discus there is the image of Hercules' head. The filling hole on the discus is circular and positioned eccentrically. The lamp is red burned and red painted, but rather worn out.

Published: Korać 2018b, 15, Cat. no. 1290 NK.

43. Лампа са представом маске Бахуса

Околина амфитеатра, квадрат Ц/9

Керамика, калуп

Дужина: 8,2 cm; ширина: 6,0 cm; висина: 2,5 cm

ДЦВ, Ц-410

1–2. век

Лампа са волутама и угластим кљуном, равнoг дна. На конкавном кружном диску се налази представа маске Бахуса у левом профилу, тирса (штап) и сиринге (врста фруле). Отвор на диску је кружне форме и ексцентрично је постављен. Лампа је црвено печена и црвено бојена.

Објављено: Korać 2018b, 41, Cat. no. 410 A; Jovičić, Jevtović 2019, 241, Fig. 4.

43. Oil-lamp with the image of Bacchus' mask

Vicinity of the Amphitheatre, square C/9

Pottery, moulded

Length: 8.2 cm, width: 6.0 cm, height: 2.5 cm

DCV, C-410

1st – 2nd century

Oil-lamp with volutes, angled nozzle and a flat base. On the circular concave disc there is the image of Bacchus' mask facing left, a thyrsus (stick) and a syringe (type of flute). The filling hole on the disc is circular and positioned eccentrically. The lamp is red burned and red painted.

Published: Korać 2018b, 41, Cat. no. 410 A; Jovičić, Jevtović 2019, 241, Fig. 4.

44. Лампа са представом маске Бахуса

Амфитеатар, квадрат J/5

Керамика, калуп

Дужина: 9,1 cm; ширина: 6,7 cm; висина: 3,0 cm

ДЦВ, Ц-3281

1–2. век

Лампа са волутама, угластим кљуном и равним дном. На конкавном кружном диску се налази представа маске Бахуса у десном профилу, тирса и педума. Отвор на диску је кружне форме и ексцентрично је постављен. Лампа је црвено печена и црвено бојена.

Објављено: Korać 2018b, 45, Cat. no. 3281 A; Jovičić, Jevtović 2019, 241, Fig. 5.

44. Oil-lamp with the image of Bacchus' mask

Amphitheatre, square J/5

Pottery, moulded

Length: 9.1 cm, width: 6.7 cm, height: 3.0 cm

DCV, C-3281

1st – 2nd century

Oil-lamp with volutes, angled nozzle and a flat base. On the circular concave discus there is the image of Bacchus' mask facing right, a thyrsus and a pedum. The filling hole on the discus is circular and positioned eccentrically. The lamp is red burned and red painted.

Published: Korać 2018b, 45, Cat. no. 3281 A; Jovičić, Jevtović 2019, 241, Fig. 5.

45. Лампа са представом Јупитера Амона

Амфитеатар, квадрат И/4

Керамика, калуп

Дужина: 11,4 cm; ширина: 7,9 cm; висина: 3,7 cm

ДЦВ, Ц-3006

2. век

Светиљка типа фирма лампе. Дно је оштећено. На плитко удубљеном кружном диску, које је прстенасто одвојено од рамена, налази се представа Јупитера Амона. На диску се налазе две мање рупе, док се трећа налази у каналу кљуна. На косо формираном рамену налазе се три призматична задебљања. Лампа је црвено печена и црвено бојена.

Објављено: Korać 2018b, 371, Cat. no. 3006 A.

45. Oil-lamp with the image of Jupiter-Amon

Amphitheatre, square I/4

Pottery, moulded

Length: 11.4 cm, width: 7.9 cm, height: 3.7 cm

DCV, C-3006

2nd century

Oil-lamp of the *Firmalampen* type. The base is damaged. On the slightly deepened circular discus, separated from the shoulder with a ridge, there is the image of Jupiter-Amon. The discus bears two smaller holes, while the third one is positioned in the nozzle channel. On the diagonally formed

shoulder there are three prism-shaped lugs. The lamp is red burned and red painted.

Published: Korać 2018b, 371, Cat. no. 3006 A.

46. Лампа са представом олтара

Амфитеатар, квадрат Г/2

Керамика, калуп

Дужина: 5,8 cm; ширина: 4,9 cm; висина: 2,3 cm

ДЦВ, Ц-24

1–2. век

Лампа са волутама и угластим кљуном, који недостаје већим делом. На конкавном кружном диску се налази представа жртвеника између две бакље. Отвор на диску је кружне форме и ексцентрично је постављен. На равном дну је урезана кружница, а у центру су два концентрична кружића. Лампа је црвено печена и црвено бојена.

Објављено: Korać 2018b, 19, Cat. no. 24 A.

46. Oil-lamp with the image of an altar

Amphitheatre, square G/2

Pottery, moulded

Length: 5.8 cm, width: 4.9 cm, height: 2.3 cm

DCV, C-24

1st – 2nd century

Oil-lamp with volutes and an angled nozzle, its larger part missing. On the concave circular discus there is the image of an altar between two torches. The filling hole on the discus is circular and positioned eccentrically. On the flat bottom there is a carved circle and, in the centre, there are two small concentric circles. The lamp is red burned and red painted.

Published: Korać 2018b, 19, Cat. no. 24 A.

47. Жртвеник посвећен Јупитеру

Више гробаља, сонда 283, бунар 3

Кречњак, клесање

Висина: 50,0 cm; ширина: 29,0 cm; дебљина: 27,0 cm

ДЦВ, Ц-13119

Друга половина 2. – прва половина 3. века

Жртвеник посвећен Јупитеру са базом која је профилисана са три удубљене траке. Горња половина жртвеника је оштећена, а недостаје симс/круниште. Тело споменика нешто је уже у односу на базу. Натпис се налази на предњој страни. Ширина натписног поља је 23 cm, а његова висина је 30 cm. Натпис је изведен у пет редова, а висина слова је од 3–6 cm.

I(upiter) O(ptimus) M(aximus)

votu(m)

libens

solvit

Evdoxus

Објављено: Jovičić, Redžić, Danković 2021, 139, sl. 12.

47. Altar dedicated to Jupiter

Više grobalja, trench 283, well 3

Limestone, chiselling

Height: 50.0 cm, width: 29.0 cm, thickness: 27.0 cm

DCV, C-13119

The second half of the 2nd – the first half of the 3rd century

Altar dedicated to Jupiter with the base profiled with three carved ribbons. The upper altar half is damaged and its cornice is missing. The body of the monument is slightly narrower compared to the base. The inscription is positioned on the front side. The inscription field is 23 cm wide and 30 cm high. The inscription is written in five lines. The height of letters varies from 3 to 6 cm.

I(upiter) O(ptimus) M(aximus)

votu(m)

libens

solvit

Evdoxus

Published: Jovičić, Redžić, Danković 2021, 139, sl. 12.

48. Статуа Бахуса

Каструм, сонда 29

Мермер, клесање, полирање

Висина: 22,4 cm; ширина: 25,5 cm; дебљина: 17,5 cm

ДЦВ, Ц-785

2–3. век

Део мермерне скулптуре. Очуван је само правоугаони постамент, на коме су видљива два људска стопала, а лево од њих је дрво. На левој страни дрвета уочавају се бршљан(?), који се обавија око стабла, и део грозда. На задњој страни видљив је капљичасти отвор у коме се налази приказ полусферичног предмета или плода. На дрво се, у подножју с леве стране, ослања пантер(?) који седи. Глава животиње је уздигнута, са погледом нагоре. Предња десна нога је савијена и шапом ослања на мању стену. Постамент је са задње стране сумарно декорисан плићим хоризонталним, линеарним удубљењима, која вероватно представљају корен дрвета.

Необјављено.

48. Statue of Bacchus

Castrum, trench 29

Marble, chiselling, polishing

Height: 22.4 cm, width: 25.5 cm, thickness: 17.5 cm

DCV, C-785

2nd – 3rd century

Part of a marble sculpture. Only the rectangular pedestal remained preserved, with two human feet and a tree to the left. On the left tree side there is ivy(?), wrapping around the tree trunk and part of a bunch of grapes. On the back side, there is a drop-shaped opening with the image of a semi-spherical object or a fruit inside it. At the bottom left side, a sitting panther(?) is leaning on the tree. The animal's head is lifted, facing upwards. The front right leg is bent and the paw relies on a smaller rock. The back side of the pedestal is simply decorated with shallow horizontal, linear carvings, most likely representing the tree root.

Unpublished.

49. Статуа Фортуне(?)

Околина амфитеатра, објекат 1

Мермер, клесање, полирање

Висина: 25,0 cm; ширина: 19,0 cm; дебљина: 13,2 cm

ДЦВ, Ц-6799

2–3. век

Глава скулптуре, која вероватно представља богињу Фортуну. Глава је одбијена у висини врата. Лице богиње је младалачко, пуних образа и

истакнуте браде. Очи су крупне и бадемасте, без наглашених зеница. Нос је правилан, али је већим делом одбијен. Уста су мала, а пуначке усне незнатно су оштећене. Оштећен је и леви образ. Лице је уоквирено бујном косом, која је раздељена по средини главе и зачешљана у крупним таласима преко ушију. Теме и потиљак су покривени велом, који је на потиљку заравњен, при чему се уочавају плитки набори. Изнад чела, на велу се налази лунуласта дијадема, оштећена у горњем делу. Она је украшена линеарним (вегетабилним) мотивима, који су уоквирени, док је сама дијадема назубљена са горње стране. С леве и десне стране, на крајевима круне налазе се по три лоптаста украса, којима је она причвршћена за вео. Испод дијадеме, на велу се примећује правоугани украс. Са доње стране главе, на врату се налази усадник од гвожђа.

Необјављено.

49. Statue of Fortuna(?)

Vicinity of the Amphitheatre, building 1

Marble, chiselling, polishing

Height: 25.0 cm, width: 19.0 cm, thickness: 13.2 cm

DCV, C-6799

2nd – 3rd century

Head of a sculpture most likely representing the goddess Fortuna. The head was knocked off in the neck height. The goddess's face is young, with full cheeks and highlighted chin. Her eyes are big and almond-shaped, without highlighted pupils. The nose is straight, but it is mostly knocked off. Her mouth is small and her full lips are slightly damaged. The left cheek is damaged. The face is framed with thick hair that is parted in the middle and combed in waves over the ears. The top and back of the head are covered with a veil and straightened on the back of the head. Small folds are visible. On the veil above the forehead there is a crescent-shaped diadem, damaged in the upper part. It is decorated with framed linear (vegetable) motifs, while the upper side of the diadem itself is jagged. On both left and right side, on each of the crown endings, there are three spherical ornaments, used for fastening the diadem to the veil. On the veil beneath the diadem, there is a rectangular ornament. On the lower head side, on the neck there is an iron thorn.

Unpublished.

50. Натпис посвећен Силвану

Околина амфитеатра, квадрат А/5

Мермер, клесање

Висина: 15,8 cm; ширина: 21,0 cm; дебљина: 2,1 cm

ДЦВ, Ц-8819

2–3. век

Фрагментовани део мермерне плоче са натписом који је посвећен Силвану. Натпис је изведен у пет редова, а висина слова је 2,2–2,5 cm.

Silvano D[om(estico)]

Sacr(um) Ulp(ius) (Va)

lerianus B[.]

leg(atu)s leg(ion)s VII Cl(audiae)

[..]to v(oto) [l(ibens)] p(osuit)

Необјављено.

50. Inscription dedicated to Silvanus

Vicinity of the Amphitheatre, square A/5

Marble, chiselling

Height: 15.8 cm, width: 21.0 cm, thickness: 2.1 cm

DCV, C-8819

2nd – 3rd century

Fragmented part of a marble plate with the inscription dedicated to Silvanus. The inscription includes five rows, while the letter height measures from 2.2–2.5 cm.

Silvano D[om(estico)]

Sacr(um) Ulp(ius) (Va)

lerianus B[.]

leg(atu)s leg(ion)s VII Cl(audiae)

[..]to v(oto) [l(ibens)] p(osuit)

Unpublished.

51. Статуа Венере(?)

Каструм, објекат 7

Мермер, клесање, полирање

Висина: 18,9 cm; ширина: 17,1 cm; дебљина: 17,4 cm

ДЦВ, Ц-4151

2–3. век

Очуван је горњи део главе млађе богиње, вероватно Венере. Бујна коса уоквирује лице. Раздељена је на средини, уоквирујући лице у благим таласима, рељефно моделованим и са праменовима који су наглашени урезима. Бочни праменови су зачешљани преко ушију и скупљени су у реп, који је повијен и прикачен, формирајући мању, ниску пунђу. Испред ушију, низ врат се спуштају увојци. Праменови су изнад чела повучени ка темену, где су везани у мањи чвор облика машине (*krobylos*). Око главе, као и испод праменова везаних на темену у чвор, налази се трака (*taenia*).

Објављено: Stojić, Marjanović 2020, 29–30, Fig. 11.

51. Statue of Venus(?)

Castrum, building 7

Marble, chiselling, polishing

Height: 18.9 cm, width: 17.1 cm, thickness: 17.4 cm

DCV, C-4151

2nd – 3rd century

Upper head part of a younger goddess, most likely Venus, remained preserved. Thick hair frames her face. It is parted in the middle and frames her face in light waves, relief modelled and with locks highlighted with carvings. The locks on the sides are combed over the ears and tied into a tail, bent and fastened, forming a small, low bun. In front of the ears and down the neck, there are further locks. The locks above the forehead are combed towards the back of the head, tied in a small knot in the shape of a bow (*krobylos*). Around the head, as well as beneath smaller locks tied in a knot on top of the head, there is a ribbon (*taenia*).

Published: Stojić, Marjanović 2020, 29–30, Fig. 11.

52. Статуа Херкула

Амфитеатар, случајан налаз

Мермер, клесање, полирање

Висина: 18,8 cm; ширина: 13 cm; дебљина: 7,9 cm

ДЦВ, Ц-9616

2–3. век

Део мање скулптуре нагог Херкула, у стојећем ставу са ослонцем на левој нози. Недостају глава, десна рука, лева шака, колена и потколеница леве ноге, десна нога испод кука и гениталије. Торзо божан-

ства има наглашене мишиће. Преко левог рамена и руке пребачен је огртач. Испод плашта вири лева рука спуштена преко лавље коже и батине, на коју се фигура ослања. Може се претпоставити да се поред леве ноге, а испод лавље коже и батине, налази стена са удубљењем, у коме би по свему судећи била приказана фигура Телефа.

Необјављено.

52. Statue of Hercules

Amphitheatre, case find

Marble, chiselling, polishing

Height: 18.8 cm, width: 13 cm, thickness: 7.9 cm

DCV, C-9616

2nd – 3rd century

Part of a smaller statue representing a standing naked Hercules, leaning on his left leg. His head, right arm, left hand, knee, the left lower leg, the right leg beneath the hip and his genitalia are missing. The god's torso has highlighted musculature. Over his left shoulder and arm there is a cloak. Beneath the cloak there is his left arm, stretched over the lion's skin and the club. The figure leans on the club. It can be presumed that next to the left leg, beneath the lion's skin and the club, there is a rock with a recess. Judging by everything said, within the recess, there should have been the figure of Telephus.

Unpublished.

53. Икона са представом Изиде-Фортуне

Околина амфитеатра, објекат 1

Мермер, клесање, полирање

Висина: 13,9 cm; ширина: 13,2 cm; дебљина: 2,9 cm

ДЦВ, Ц-6360

2–3. век

Горњи део вотивне иконе у плитком рељефу, чији је врх лучно обликован, а по ободу се налази профилисани оквир. На икони је представљена Изиде-Фортуна у стојећем ставу. Богиња има издужено лице уоквирено косом, која се спушта до рамена. На сумарно изведеном лицу уочавају се очи, нос и уста, а на глави има круну (*polos*). Одевена у препасан хитон. Лева рука је савијена у лакту унапред и у њој држи вероватно систрум. Десна рука савијена је у лакту надесно и у њој држи неодређени атрибут, пошто недостаје доњи део иконе.

Необјављено.

53. Icon with the image of Isis-Fortuna

Vicinity of the Amphitheatre, building 1

Marble, chiselling, polishing

Height: 13.9 cm, width: 13.2 cm, thickness: 2.9 cm

DCV, C-6360

2nd – 3rd century

Upper part of a votive icon in low relief, its top formed as an arch and a profiled frame along its rim. The icon bears the standing image of Isis-Fortuna. The goddess's face is elongated and framed with hair reaching her shoulders. Her features are simplified but her eyes, nose and mouth are visible. She wears a crown (*polos*) on her head. She wears a belted chiton. The left arm is bent and stretched forward and she probably holds a sistrum in it. The right arm is bent to the right and she holds an unidentified attribute in it, since the lower icon part is missing.

Unpublished.

54. Икона са представом Сераписа(?)

Амфитеатар, квадрат Г/8

Мермер, клесање, полирање

Висина: 15,3 cm; ширина: 12,6 cm; дебљина: 4,2 cm

ДЦВ, Ц-2071

2–3. век

Доњи део вотивне иконе у плитком рељефу с представом која има по ободу профилисани оквир. У средишту је очуван доњи део централне стојеће фигуре, вероватно Сераписа, који је одевен у химатион и у десној руци држи патеру. Лево од њега приказана је још једна стојећа фигура, пропорционално знатно мања у односу на централну. Претпоставља се да је у питању Изида, која је, такође, обучена у химатион. Она има дугачку косу раздељену по средини главе. Лева рука је савијена у лакту тако да се подлактица налази у нивоу трбуха. Десно од централне фигуре очуван је део представе троглавог пса Кербера. Необјављено.

54. Icon with the image of Serapis(?)

Amphitheatre, square G/8

Marble, chiselling, polishing

Height: 15.3 cm, width: 12.6 cm, thickness: 4.2 cm

DCV, C-2071

2nd – 3rd century

Lower part of a votive icon in low relief with an image with a profiled frame around it. In the middle there is a preserved lower part of a central, standing figure, most likely Serapis, dressed in a himation and holding a patera in his right hand. On his left side there is another standing figure, proportionally much smaller compared to the central one. It is presumed that it represents Isis, also dressed in a himation. She has long hair, parted in the middle of her head. Her left arm is bent and her lower arm is at the same level as her belly. To the right of the central figure there is a preserved image of the three-headed dog Cerberus.

Unpublished.

55. Статуа Немезе-Фортуне

Околина амфитеатра, објекат 1

Мермер, клесање, полирање

Висина: 80,3 cm; ширина: 35,7 cm; дебљина: 12,7 cm

ДЦВ, Ц-6273

2–3. век

Статуа богиње Немезе-Фортуне у стојећем ставу, на бази полукружног облика. Тежиште тела је на левој ноzi, док је десна благо савијена у колену и незнатно повучена уназад. Фигура је одевена у дугачки препасан хитон, који пада преко стопала. На ногама је имала обућу, која се назире испод хаљине. Огртач је пребачен преко левог рамена, спушта се низ леђа до испод десног бедра и у луку се пење до леве руке, од које се у богатим наборима спушта испод левог колена. На глави су оштећени нос, део уста и теме. Лице је са пуним образима, чело је високо, нос дуг, очи крупне и увучене, уста мала, а брада је заобљена. Расплетена коса раздељена по средини, зачешљана је у крупним таласима преко ушију и пада на рамена. Оштећење на темену указује да се на глави богиње налазио неки атрибут. Богиња у левој руци држи рог изобиља (*cornucopiae*). С десне стране богиње налази се оштећени већи предмет, највероватније кормило, које је држала у десној руци. Леђна страна фигуре готово је равна и сумарно је обрађена.

Објављено: РЛГС 2018, 237, кат. 7; Gavrilović Vitas 2021a, 170–171, Fig. 6.

55. Statue of Nemesis-Fortuna

Vicinity of the Amphitheatre, building 1

Marble, chiselling, polishing

Height: 80.3 cm, width: 35.7 cm, thickness: 12.7 cm

DCV, C-6273

2nd – 3rd century

Standing statue of the goddess Nemesis-Fortuna on a semi-circular pedestal. The body leans upon the left leg, while the right one is bent and stretched slightly backwards. The figure is dressed in a long, belted chiton, falling down over her feet. She wore footwear on her feet that can be perceived under her dress. A cloak is covering her left shoulder, descending down her back under the right hip and again going upwards in an arch to her left arm. From there, it is richly folded and descends down to her lower left leg. On her head, the nose, part of her mouth and the back of her head are damaged. The face is depicted with round cheeks, her forehead is high, the nose is long, her eyes are big and drawn in, her mouth is small and her chin rounded. Her free-falling hair is parted in the middle, combed in large locks over her ears and falling on her shoulders. The damaging on the back of her head indicates that there was an attribute on it. In her left hand, the goddess holds the Horn of Plenty (*cornucopiae*). On goddess's right side there is a larger, damaged object, most likely a rudder, that she used to hold in her right hand. The back side of the figure is almost flat and simplified.

Published: RLCS 2018, 237, Cat. no. 7; Gavrilović Vitas 2021a, 170–171, Fig. 6.

56. Касерола са приказом Баханалија

Околина амфитеатра, квадрати АБ/7

Керамика, витло, калуп

Висина: 8,0 cm; пречник обода: 10,6 cm; пречник дна: 7,8 cm

ДЦВ, А-10189/XV/9

3. век

Фрагментована касерола прстенасто профилисаног обода, вертикалних до благо заобљених зидова трбуха и прстенасто профилисаног дна. Рађена је од фино пречишћене глине, црвене боје печења, црвено бојене спољне површине, а премазана је фирнисом. Испод обода су два паралелна жлеба и уска пластична трака, декорисана убодима изведеним радлом. На трбуху је рељефно изведен орнамент с представом Баханалија. У игри и заносу приказани су Сатири, Папосилен, Либер, Меркур и Менада.

Необјављено.

56. Casserole with the scene of Bacchanalia

Vicinity of the Amphitheatre, squares AB/7

Pottery, wheel-thrown, moulded

Height: 8.0 cm, rim diameter: 10.6 cm, bottom diameter: 7.8 cm

DCV, A-10189/XV/9

3rd century

Fragmented casserole with a ring-shaped rim, vertical to slightly rounded belly sides and ring-shaped bottom. It was made of clay of fine fabrics, red burned and red painted, covered with metallic slip. Beneath the rim there are two parallel gutter and a narrow plastic ribbon, decorated with punctured roulette decoration. On the vessel's belly there is a relief-shaped ornament with the Bacchanalia scene. Satyrs, Papposilenus, Liber, Mercury and Maenads are depicted dancing in trance.

Unpublished.

57. Медаљон са представом Епоне

Над Клепечком, објекат 42

Керамика, витло, печаћење, аплицирање

Висина: 14,3 cm; ширина: 10,4 cm; пречник обода: 24,0 cm; пречник апликације: 5,5 cm

ДЦВ, А-638/II/48

2. век

Фрагмент посуде рађене од средње пречишћене глине, црвене боје печења, премазане споља тоновима црвене боје. На основу очуваног дела посуде, претпостављено је да се ради о tzv. „змијској посуди”. Централна фигура на апликацији је богиња Епона на трону, главе окренуте налево. Лева рука, у којој држи патеру, испружена је према животињи. У десној, подигнутој руци Епона држи неодређени мањи предмет. Лево и десно од богиње налазе се коњи, односно ждребад. У горњем десном делу приказан је мотив у гирланде, који лучно пада. Објављено: Jovičić, Bogdanović 2018.

57. Medallion with the image of Epona

Nad Klepečkom, building 42

Pottery, wheel-thrown, stamping, applique

Height: 14.3 cm, width: 10.4 cm, rim diameter: 24.0 cm, diameter of the applique: 5.5 cm

DCV, A-638/II/48

2nd century

Fragment of a vessel made of moderately cleaned clay, red burned and painted on the outer side with red nuances. According to the preserved vessel part, it is presumed that it was a so-called „snake-vessel“. The central figure on the applique in the goddess Epona on her throne, facing left. Her left arm is stretched towards an animal and she holds a patera in it. In her lifted right hand, Epona holds an unidentified smaller object. Both to the left and right from the goddess there are horses, actually foals. In the upper right part there is a garland motif, descending in an arch.

Published: Jovičić, Bogdanović 2018.

58. Пехар са приказом Баханалија

Околина амфитеатра, квадрати АБ/7

Керамика, витло, калуп

Висина: 11,9 cm; пречник обода: 8,7 cm

ДЦВ, А-10192/IX/93

3. век

Пехар са две тракасте дршке лоптастог трбуха, ужлебљеног обода и врата, на високој оштећеној стопи. Рађен је од фино пречишћене глине, црвене боје печења, мркоцрвене бојене спољне површине и премазан фирнисом. На трбуху је рељефно моделована представа Баханалија с Менадама, Сатирима и Силеном у игри и заносу. Појединачне сцене су међусобно одвојене вегетабилним мотивима, а горња ивица је омеђена мотивом јајнице.

Необјављено.

58. Beaker with the scene of Bacchanalia

Vicinity of the Amphitheatre, squares AB/7

Pottery, wheel-thrown, moulded

Height: 11.9 cm, rim diameter: 8.7 cm

DCV, A-10192/IX/93

3rd century

Beaker with two ribbon-shaped handles and a spherical belly, grooved rim and neck, on a high, damaged foot. It is made of fine clay, red burned, with the brown-red outer surface covered with metallic slip. On the belly there is a relief scene of Bacchanalia with Maenads, Satyrs and Silenus depicted dancing in trance. Scenes are separated from each other with vegetable motifs, while the upper edge is framed with a cymation motif.

Unpublished.

59. Патера са представом Марса и Венере

Више гробаља, сонда 265, укуп 1

Керамика, витло, калуп

Висина: 4,2 cm; пречник обода: 22,4 cm; пречник дна: 12,1 cm

ДЦВ, А-554

3. век

Фрагментована патера коничне форме којој недостаје дршка. Црвено печена и црвено бојена. На хоризонтално профилисаном ободу приказан је фриз животиња у покрету. Средишњи део реципијента рељефно је орнаментисан митолошком сценом, младог Марса с копљем, штитом и шлемом и Венере изнад којих је Ерос.

Необјављено.

59. Patera with the image of Mars and Venus

Više grobalja, trench 265, ukop 1

Pottery, wheel-thrown, moulded

Height: 4.2 cm, rim diameter: 22.4 cm, bottom diameter: 12.1 cm

DCV, A-554

3rd century

Fragmented conical patera with a missing handle. It is red burned and red painted. On the horizontally modelled rim there is a frieze of animals in motion. The middle vessel's part is relief decorated with a mythological scene of young Mars with a spear, shield and helmet and Venus. Above them, there is Eros.

Unpublished.

60. Пехар са приказом Бахуса

Пећине, сонда 340, жртвена површина

Керамика, витло, калуп

Висина: 12,4 cm; пречник обода: 5,7 cm; пречник дна: 5,0 cm

ДЦВ, Ц-9763

Друга половина 2. – почетак 3. века.

Пехар од фино пречишћене глине, црвене боје печења, црвено бојене спољне површине, којем вероватно недостаје друга дршка. Рељефно изведено лице бога Бахуса налази се на трбуху пехара. Очи, обрве, нос, уста и истакнута брада, пласично су изведене, а коса је украшена виновом лозом и грожђем.

Објављено: Nikolić, Raičković 2008, 144, Br. 34.

60. Beaker with the image of Bacchus

Pećine, trench 340, sacrificial area

Pottery, wheel-thrown, moulded

Height: 12.4 cm, rim diameter: 5.7 cm, bottom diameter: 5.0 cm

DCV, C-9763

The second half of the 2nd – the beginning of the 3rd century

Beaker made of fine clay, red burned and red painted on the outer surface. Possibly, second handle is missing. The relief of god Bacchus' face is depicted on the beaker's belly. His eyes, eye-brows, nose, mouth and highlighted chin are plastically modeled. His hair is decorated with grapevine and grapes.

Published: Nikolić, Raičković 2008, 144, Br. 34.

61. Пехар са приказом лица

Више гробалја, сонда 52

Керамика, витло, калуп

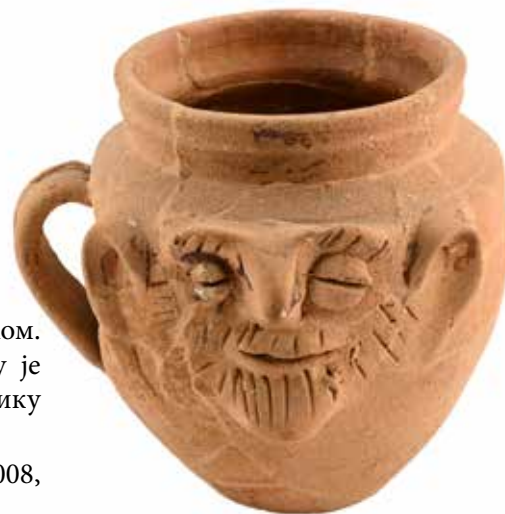
Висина: 12,0 cm; пречник обода: 9,0 cm; пречник дна: 4,8 cm

ДЦВ, Ц-2355

Средина 2. – средина 3. века

Посуда овалне форме са једном тракасто профилисаним дршком. Окер је боје печења, необрађене спољне површине. На трбуху је аплицирано пластично моделовано људско лице. Очи су у облику зрна кафе, а обрве, бркови и брада назначени урезима.

Објављено: Зотовић, Јордовић 1990, 13, сл. 5; Nikolić, Raičković 2008, 141, br. 2; РЛГС, 286, кат. 10.

61. Prosopomorphic vessel

Više grobalja, trench 52

Pottery, wheel-thrown, moulded

Height: 12.0 cm, rim diameter: 9.0 cm, bottom diameter: 4.8 cm

DCV, C-2355

The middle of the 2nd – the middle of the 3rd century

Oval vessel with a single, ribbon-shaped handle. It is ochre burned with an unworked outer surface. On the belly there is an applique in the shape of a human face. Eyes are shaped a coffee-beans, while the eye-brows, moustache and beard are indicated with carvings.

Published: Зотовић, Јордовић 1990, 13, сл. 5; Nikolić, Raičković 2008, 141, br. 2; RLCS 2018, 286, Cat. no. 10.

62. Пехар са приказом лица

Пећине, сонда 426, жртвена површина 1

Керамика, витло, калуп

Висина: 12,8 cm; пречник обода: 8,4 cm; пречник дна: 4,2 cm

ДЦВ, А-1524а

Средина 2. – средина 3. века

Посуда овалне форме на високој коничној стопи. Израђена од добро пречишћене глине, црвене боје печења, углачане спољне површине. На трбуху је приказано лице, чије су обрве, нос, брада и уши пластично изведени. Очи и зенице приказане су танко урезаним кружним линијама, а обрве и брада наглашени су ширим урезима.

Објављено: Nikolić, Raičković 2008, 141, br. 3.

62. Prosopomorphic vessel

Pećine, trench 426, sacrificial area 1

Pottery, wheel-thrown, moulded

Height: 12.8 cm, rim diameter: 8.4 cm, bottom diameter: 4.2 cm

DCV, A-1524a

The middle of the 2nd – the middle of the 3rd century

Oval vessel on a high, conical foot. It is made of fine clay, red burned and polished outer surface. On the belly there is an applique in the shape of a human face. The eye-brows, nose, chin and ears are plastically modeled. The eyes and pupils are indicated with carved, circular thin lines, while the eye-brows and the chin are indicated with wider carvings.

Published: Nikolić, Raičković 2008, 141, br. 3.

63. Икона са представом култа подунавских коњаника

Каструм, сонда 1

Олово, ливење, калуп

Пречник: 7,6 cm

ДЦВ, Ц-359

Друга половина 2–3. век

Фрагментована оловна икона кружног облика. Представе су raspоређене у три поља. У првом се налазе бисте Сола и Луне. У другом

пољу приказана је богиња раширених руку како држи коњске узде, а с обе стране се налази по један коњаник. Обојица носе фригијске капе и подигнутом руком поздрављају богињу. Коњаници газе по једног нагог човека. Иза левог коњаника налази се Викторија с венцем у подигнутој руци, а иза десног је женска фигура у дугој хаљини са спуштеним рукама. С обе стране, иза женских фигура, налази се по једна змија. У средишњем делу трећег поља представљен је треножац с рибом, испод кога су три птице. С леве стране треношца налазе се петао, птица и непознати предмет. С десне стране приказани су лав, птица, три кружна плода (колач, хлеб?) и кантарос.

Необјављено.

63. Icon with the image of the Danubian Horsemen cult

Castrum, trench 1

Lead, casting, moulded

Diameter: 7.6 cm

DCV, C-179

The second half of the 2nd – 3rd century

Fragmented circular lead icon. The images are divided into three fields. In the first one there are busts of Sol and Luna. In the second field there is the image of goddess with her arms spread and holding horses' reins, while on each of her sides there is a horseman. They both wear Phrygian caps and greet the goddess with their lifted arms. Horsemen each step on a naked man. Behind the left horseman there is Victoria with a wreath in her lifted hand. Behind the right horseman, there is a female figure in a long dress, her hands down. On both sides, behind each of the female figures, there is a snake. In the middle of the third field there is an image of a tripod with a fish and three birds beneath it. To the left from the tripod there is a rooster, a bird and an unknown object. On the right side there is a lion, a bird, three spherical fruits (cake, bread?) and a kantharos. Unpublished.

64. Икона са представом култа подунавских коњаника

Околина амфитеатра, квадрат Б/4

Олово, ливење, калуп

Висина: 7,9 cm; ширина: 7,5 cm

ДЦВ, Ц-8124

Друга половина 2. – 3. век

Фрагментована оловна икона трапезастог облика. Икона се завршава заобљеним забатом у гроњем делу, чије су ивице оштећене. Унутар забата је полумесец, а са стране по једна риба. Главни иконографски приказ налази се у трапезастом уоквиреном пољу, а сцене су подељене у четири поља. У првом се у средини налази орао, лево је биста Сола са зракастом круном, а десно Луна са полумесецом. Иза биста су змије са главама окренутим ка средишњем делу иконе. У другом пољу средишњи део заузима представа богиње, са чије леве и десне стране се налази по један коњаник, а испод ње риба. Иза десног коњаника је Викторија у дугој хаљини, са подигнутим рукама у којима држи венац. Иза левог коњаника налази се фигура која је због оштећења непрепознатљива. Испод оба коња налази по једно наго људско тело. У средини композиције трећег поља налази се трножац, лево од њега су лав и кантарос, а десно петао и ован. У четвртом пољу с леве стране су приказане светиљке, а десно три кружна плода (колач, хлеб?).

Необјављено.

64. Icon with the image of the Danubian Horsemen cult

Vicinity of the Amphitheatre, square B/4

Lead, casting, moulded

Height: 7.9 cm, width: 7.5 cm

DCV, C-8124

The second half of the 2nd – 3rd century

Fragmented trapeze-shaped lead icon. The upper icon part ends in a rounded tymphanum, its edges are damaged. Within the tymphanum there is a crescent and, on each side, there is a fish. The main iconographical image is situated in the trapeze-shaped, framed field, while the scenes are divided into four fields. In the middle of the first one there is an eagle. To the left, there is the bust of Sol with a radial crown and to the right, there is Luna with a crescent. Behind the busts there are snakes facing the middle icon part. In the middle of the second field, there is the image of the goddess, on each her left and her right side there is a horseman and beneath her there is a fish. Behind the right horseman there is Victoria in a long dress, her hands lifted as she holds a wreath. Behind the left horseman there is a figure that remained unidentified due to damages. Beneath each of the horses there is a naked human body. In the middle of the third field there is a tripod. To the left from it there is a lion and a kantharos and to its right, there is a rooster and a ram. In the fourth field,

on its left side, there are images of lamps and on the right side there are three spherical fruits (cake, bread?).

Unpublished.

65. Икона са представом култа подунавских коњаника

Више гробаља, сонда 261

Олово, ливење, калуп

Висина: 4,7 cm; ширина: 3,5 cm

ДЦВ, Ц-12607

Друга половина 2. – 3. век

Фрагментована оловна икона. У средини је представа богиње у дугом хитону, раширених руку у којима држи узде. Изнад ње су четири звезде, а лево и десно по један коњаник, од којих онај с леве стране има подигнуту десну руку. Испод оба коња налази по једно наго људско тело. Испод богиње представљен се треножац с рибом, а десно од њега и лав.

Необјављено.

65. Icon with the image of the Danubian Horsemen cult

Više grobalja, trench 261

Lead, casting, moulded

Height: 4.7 cm, width: 3.5 cm

DCV, C-12607

The second half of the 2nd – 3rd century

Fragmented lead icon. In the middle there is the image of a goddess in a long hiton, her arms spread as she holds the reins. Above her there are four stars and on each left and right side there is a horseman. The one on the left side has a lifted right arm. Beneath each of the horses there is a naked human body. Beneath the goddess there is a tripod with fish. To the right from it, there is a lion.

Unpublished.

66. Икона са представом култа подунавских коњаника

Околина амфитеатра, квадрат А/6

Мермер, клесање, бојење

Висина: 13,2 cm; ширина: 10,2 cm; дебљина 1,1 cm

ДЦВ, Ц-8187

Друга половина 2. – 3. век

Сачуван је средишњи део мермерне иконе са представом два наспрамна коњаника, чије главе недостају. Обојица једном руком држе узде, док им је друга подигнута. Коњаници газе положена људска тела, а између коња се налази треножац са рибом(?). Иза левог коњаника приказана је богиња са руком преко уста (Немеза), а иза десног се само назире друга фигура. Испод овог поља сачуван је и део доњег али с нејасном представом. Уочавају се трагови жуте боје којом је икона била бојена.

Необјављено.

66. Icon with the image of the Danubian Horsemen cult

Vicinity of the Amphitheatre, square A/6

Marble, chiselling, painting

Height: 13.2 cm, width: 10.2 cm, thickness: 1.1 cm

DCV, C-8187

The second half of the 2nd – 3rd century

Preserved middle part of a marble icon with the image of two horsemen facing each other, their heads missing. Each of them holds the reins with one hand, while the other one is lifted. Each of the horsemen steps over lying human bodies, while between the horses there is a tripod with a fish(?). Behind the left horseman there is a goddess with her hand over her mouth (Nemesis), while behind the right one, another figure can only be perceived. Beneath this field there was also another, lower one, with an unclear image. Traces of yellow colour can be seen, used to paint the icon.

Unpublished.

67. Декоративна глава римског божанства

Над Клепечком, гроб Г1-80

Гипсани малтер, позлата, калуп

Висина: 6,7 cm; ширина: 5,0 cm; дебљина: 3,1 cm

ДЦВ, Ц-359

2. век

Глава мушког божанства са брадом и шлемом (Марс?) приказана у левом профилу. На полеђини је четвороугаони отисак дрвеног или металног носача на који је била постављена. Израђена је од гипсаног малтера сиве боје, са видљивим траговима позлате.

Необјављено.

67. Decorative head of a Roman deity

Nad Klepečkom, grave G1-80

Plaster mortar, gold plating, moulded

Height: 6.7 cm, width: 5.0 cm, thickness: 3.1 cm

DCV, C-359

2nd century

Head of a bearded male deity with a helmet (Mars?) facing left. On the back side there is a rectangular imprint of a wooden or metal support that used to hold it. It is made of grey plaster mortar, with visible traces of gold plating.

Unpublished.

68. Декоративна глава римског божанства

Над Клепечком, гроб Г1-80

Гипсани малтер, позлата, калуп

Висина: 4,5 cm; ширина: 2,9 cm; дебљина: 2,9 cm

ДЦВ, Ц-360

2. век

Фрагментована глава мушког божанства приказана у десном профилу. Сачуван је само доњи део главе, чија полеђина није обрађена. Израђена је од гипсаног малтера сиве боје, са видљивим траговима позлате.

Необјављено.

68. Decorative head of a Roman deity

Nad Klepečkom, grave G1-80

Plaster mortar, gold plating, moulded

Height: 4.5 cm, width: 2.9 cm, thickness: 2.9 cm

DCV, C-360

2nd century

Fragmented head of a male deity facing right. Only the lower head part remained preserved, with a non-worked back side. It is made of grey plaster mortar with visible traces of gold plating.

Unpublished.

69. Декоративна глава римског божанства

Над Клепечком, гроб Г1-80

Гипсани малтер, позлата, калуп

Висина: 6,5 cm; ширина: 3,5 cm; дебљина: 3,0 cm

ДЦВ, Ц-354

2. век

Глава мушког божанства (Бахус?) приказана у десном профилу. Коса је бујна, прекривена лишћем, очи и усне наглашене. Полеђина није обрађена, али се виде отисци носача, дрвеног или металног клина четвртастог пресека. Израђена је од гипсаног малтера сиве боје, са видљивим траговима позлате.

Необјављено.

69. Decorative head of a Roman deity

Nad Klepečkom, grave G1-80

Plaster mortar, gold plating, moulded

Height: 6.5 cm, width: 3.5 cm, thickness: 3.0 cm

DCV, C-354

2nd century

Head of a male deity (Bacchus?) facing right. His hair is thick and covered with leaves, his eyes and lips are highlighted. The back side is not worked on but there is a rectangular imprint of a wooden or metal support that used to hold it. It is made of grey plaster mortar with visible traces of gold plating.

Unpublished.

70. Декоративна глава римског божанства

Над Клепечком, гроб Г1-80

Гипсани малтер, позлата, калуп

Висина: 6,0 cm; ширина: 3,7 cm; дебљина: 2,7 cm

ДЦВ, Ц-355

2. век

Глава мушког божанства приказана у левом профилу, са бујном косом. Погледа упртог на горе са широко отвореним устима. На полеђини су видљиви остаци гвозденог држача, вероватно клина, који је носио главу. Израђена је од гипсаног малтера сиве боје, са видљивим траговима позлате.

Необјављено.

70. Decorative head of a Roman deity

Nad Klepečkom, grave G1-80

Plaster mortar, gold plating, moulded

Height: 6.0 cm, width: 3.7 cm, thickness: 2.7 cm

DCV, C-355

2nd century

Head of a male deity facing left, with thick hair. He is gazing upwards and his mouth is wide open. On the back side there are remains of an iron support, most likely a nail, that used to hold the head. It is made of grey plaster mortar with visible traces of gold plating.

Unpublished.

71. Декоративна глава римског божанства

Над Клепечком, гроб Г1-80

Гипсани малтер, позлата, калуп

Висина: 7,7 cm; ширина: 5,7 cm; дебљина: 3,3 cm

ДЦВ, Ц-353

2. век

Глава мушког божанства (Јупитер?) приказана у левом профилу. Божанство има дугу бујну косу и браду. На полеђини су видљиви остаци отиска држача, вероватно клина, који је носио главу. Израђена је од гипсаног малтера сиве боје, са видљивим траговима позлате.

Необјављено.

71. Decorative head of a Roman deity

Nad Klepečkom, grave G1-80

Plaster mortar, gold plating, moulded

Height: 7.7 cm, width: 5.7 cm, thickness: 3.3 cm

DCV, C-353

2nd century

Head of a male deity (Jupiter?) facing left. The deity has a long, thick hair and beard. On the back side there are remains of a support, most likely a nail, that used to hold the head. It is made of grey plaster mortar with visible traces of gold plating.

Unpublished.

72. Декоративна глава римског божанства

Над Клепечком, гроб Г1-80

Гипсани малтер, позлата, калуп

Висина: 6,2 cm; ширина: 4,8 cm; дебљина: 3,2 cm

ДЦВ, Ц-358

2. век

Глава мушког божанства приказана у левом профилу. На полеђини су видљиви остаци отиска држача, вероватно клина, који је носио главу. Израђена је од гипсаног малтера сиве боје, са видљивим траговима позлате.

Необјављено.

72. Decorative head of a Roman deity

Nad Klepečkom, grave G1-80

Plaster mortar, gold plating, moulded

Height: 6.2 cm, width: 4.8 cm, thickness: 3.2 cm

DCV, C-358

2nd century

Head of a male deity facing left. On the back side there are imprint remains of a support, most likely a nail, that used to hold the head. It is made of grey plaster mortar with visible traces of gold plating.

Unpublished.

73. Икона са представом култа подунавских коњаника

Амфитеатар, квадрат Ф/6

Мермер, клесање, бојење

Висина: 9,8 cm; ширина: 9,4 cm; дебљина: 1,2 cm

ДЦВ, Ц-6310

Друга половина 2. – 3. век

Средишњи део мермерне иконе правоугаоног облика. Делимично су сачувана два профилисана поља са иконографским представама. У горњем пољу су два коњаника која газе положена људска тела. Између њих налази се треножац с рибом. У средишњем делу доњег поља приказан је мушкарац окренут налево који дере овна окаченог на дрво (*criobolium*). Иза њега је друга мушка фигура, такође окренута налево, с испруженом десном руком. Десно од њих назире се

фигура животиње (ован, лав?). Уочавају се трагови црвене боје на оквиру и жуте боје којом је била бојена представа.

Необјављено.

73. Icon with the image of the Danubian Horsemen cult

Amphitheatre, square F/6

Marble, chiselling, painting

Height: 9.8 cm, width: 9.4 cm, thickness: 1.2 cm

DCV, C-6310

The second half of the 2nd – 3rd century

Middle part of a rectangular marble icon. Two profiled fields with iconographical images remained partially preserved. In the upper field there are two horsemen stepping over lying human bodies. Between them there is a tripod with a fish. In the middle of the lower field there is the image of a man facing left, skinning a ram hung on a tree (*criobolium*). Behind him there is another male figure, also facing left, with a stretched right arm. To the right from them, an animal figure (ram, lion?) can be perceived. There are visible traces of red paint on the frame and of the yellow paint, used for painting the image.

Unpublished.

74. Фигурина Митре

Рит, сонда 430, укуп 1

Керамика, калуп, бојење

Висина: 13,0 cm; ширина: 12,4 cm; дебљина: 5,1 cm

ДЦВ, Ц-2629

2. век

Фигурина младог Митре који јаше петла. Митра је обучен у дугу хламиду и носи фригијску капу на глави. Црте лица су сумарно изведене. Обе ноге приказане са исте стране, у ставу женског јахања. Реп, крила и креста петла наглашени су урезима. Глина је црвене боје печења са остацима беле енгобе. Израђена је од керамике, шупље изливена у дводелном калупу.

Необјављено

74. Figurine of Mithra

Rit, trench 430, pit 1

Pottery, moulded, painting

Height: 13.0 cm, width: 12.4 cm, thickness: 5.1 cm

DCV, C-2629

2nd century

Figurine of a young Mithra riding a rooster. Mithra is dressed in a long chlamyde and he wears a Phrygian cap on his head. His features are simplified. Both of his legs are depicted on the same side, in the position of side-saddling. Rooster's tail, wings and crest are highlighted with carvings. The clay is red burned, with traces of white slip. It is made of pottery, in a hollow, bivalve mould.

Unpublished.

75. Фигурина Сераписа

Више гробаља, сонда 263

Керамика, калуп

Висина: 6,7 cm; ширина: 3,3 cm; дебљина: 3,1 cm

ДЦВ, Ц-12681

3. век

Фрагментована фигурина Сераписа, од које је очувана само глава. Божанство је представљено с густом брадом и брковима, а коса у коврцама уоквирује лице. На глави се налази калатос (*calathos*). Израђена је од средње пречишћене глине, шупље изливена, црвене боје печења.

Необјављено.

75. Figurine of Serapis

Više grobalja, trench 263

Pottery, moulded

Height: 6.7 cm, width: 3.3 cm, thickness: 3.1 cm

DCV, C-12681

3rd century

Fragmented figurine of Serapis. Only the head remained preserved. The deity is depicted with thick beard and moustache, while the locks of his hair frame the face. On his head there is a *calathos*. It is made of moderately cleaned clay, hollow moulded and red burned.

Unpublished.

76. Хришћански прстен
Пиривој, гроб Г-165
Бронза, ливење, урезивање
Пречник: 2,0 cm
ДЦВ, Ц-450
4. век

Прстен формиран од танке, кружне алке и главе у виду елипсоидне плочице. Рамена су обла и ненаглашена. На глави је урезана представа брода с једром и веслима. Представа је карактеристична за ранохришћанску иконографију.

Необјављено.

76. Christian finger ring
Pirivoj, grave G-165
Bronze, casting, carving
Diameter: 2.0 cm
DCV, C-450
4th century

Finger ring formed out of a thin, circular ring and a head in the shape of an elliptic plate. The shoulders are rounded and not highlighted. On the head there is a carved image of a ship with a sail and oars. The image is typical for early Christian iconography.

Unpublished.

77. Хришћански прстен с гемом
Више гробаља, гроб Г-2455
Сребро, драги камен, ливење, интаљо
Пречник: 2,4 cm
ДЦВ, Ц-13522
Прва половина 3. века

Сребрни прстен проширених рамена с овалним фасунгом у коме је гема од драгог камена плаве боје (ахат?). На геми је приказан мотив сидра фланкиран с две рибе. Представа је карактеристична за ранохришћанску иконографију.

Необјављено.

77. Christian finger ring with a gem
Više grobalja, grave G-2455
Silver, precious stone, casting, intaglio
Diameter: 2.4 cm
DCV, C-13522

The first half of the 3rd century

Silver finger ring with widened shoulders and an oval socket in which there is a gem made of blue precious stone (agate?). On the gem there is the motif of an anchor and a fish on each of its sides. The image is typical for early Christian iconography.

Unpublished.

78. Хришћански привезак
Пећине, сонда 643
Сребро, ковање
Димензије: 2,3 x 1,6 cm
ДЦВ, Ц-14413

Друга половина 4. века

Кружни привезак с алком за качење, направљен од искованих сребрних трака правоугаоног пресека. У центру је приказан стилизовани Христов монограм.

Необјављено.

78. Christian pendant
Pećine, trench 643
Silver, embossing
Dimensions: 2.3 x 1.6 cm
DCV, C-14413

The second half of the 4th century

Circular pendant with a hanging ring, made of embossed silver ribbons with a rectangular cross-section. In the centre there is a stylized Christ's monogram.

Unpublished.

79. Хришћански прстен
Пиривој, гроб Г-212
Бронза, ливење, урезивање
Пречник: 2,6 cm
ДЦВ, Ц-750
4. век

Прстен формира елипсоидна алка која прелази у испупчену главу овалног облика. На заравњеној глави је урезана представа Христовог монограма, уоквирена венцем који је изведен кратким урезима.

Објављено: Korać 2019, 313, Fig. 320.

79. Christian finger ring
Pirivoj, grave G-212
Bronze, casting, carving
Diameter: 2.6 cm
DCV, C-750
4th century

Finger ring made of an elliptic ring that turns into the highlighted oval head. On the flattened head there is a carved image of Christ's monogram, framed with a wreath made with short carvings.

Published: Korać 2019, 313, Fig. 320.

80. Укосница са главом у облику Венере
Више гробаља, сонда 265, укоп 1
Кост, токарски струг
Дужина: 12,2 cm
ДЦВ, Ц-12925
2–3. век

Коштана укосница кружног пресека са главом у облику стидљиве Венере (*Venera Pudica*). На глави богиње налази се дијадема, коса је дуга и бујна, везана у пунђу. Десна рука Венере положена је на попрсје, док левом покрива пубични део и придржава наборану тканину око бокова. Глава укоснице је од тела одвојена плитким хоризонталним урезом.

Необјављено.

80. Hairpin with the head in the shape of Venus

Više grobalja, trench 265, pit 1

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 12.2 cm

DCV, C-12925

2nd – 3rd century

Bone hairpin with a circular cross-section and the head shaped as the modest Venus (*Venera Pudica*). On goddess's head there is a diadem, her hair is long and thick, tied in a bun. The right Venus's hand is placed upon her chest, while with the left one, she covers her pubis and holds a folded garment around her hips. The hairpin head is separated from the body with a shallow horizontal carving.

Unpublished.

81. Укосница са главом у облику Венерине шаке

Амфитеатар, квадрат Ф/9

Кост, токарски струг

Дужина: 13,6 cm

ДЦВ, Ц-6743

2–3. век

Фрагментована коштана укосница кружног пресека с главом у облику шаке која између палца и кажипрста држи непознат лоптасти предмет (Венерина шака). Глава укоснице је са два хоризонтална уреза одвојена од тела.

Необјављено.

81. Hairpin with the head in the shape of Venus's hand

Amphitheatre, square F/9

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 13.6 cm

DCV, C-6743

2nd – 3rd century

Fragmented hairpin with a circular cross-section and a head in the shape of a hand, holding an unknown spherical object between her thumb and the pointing finger (Venus's hand). The hairpin head is separated from the body with two horizontal carvings.

Unpublished.

82. Укосница са главом у облику Венерине шаке

Над Клепечком, сонда 54

Бронза, ливење

Дужина: 13,1 cm

ДЦВ, Ц-1159

2. – прва половина 3. века

Укосница са главом у облику шаке која између палца и кажипрста држи лоптасти предмет (Венерина шака). Глава укоснице је профилисаним хоризонталним жлебом одвојена од тела.

Необјављено.

82. Hairpin with the head in the shape of Venus's hand

Nad Klepečkom, trench 54

Bronze, casting

Length: 13.1 cm

DCV, C-1159

2nd – the first half of the 3rd century

Hairpin with a head in the shape of a hand, holding a spherical object between her thumb and the pointing finger (Venus's hand). The hairpin head is separated from the body with a profiled horizontal carving.

Unpublished.

83. Укосница са главом у облику Сабазидеје шаке

Над Клепечком, гроб Г1–20

Бронза, ливење

Дужина: 14,5 cm

ДЦВ, Ц-127

2. – прва половина 3. века

Бронзана укосница са главом у облику шаке која између палца и кажипрста држи шишарку (Сабазидејева шака). На спољашњој страни шаке налази се мали кружни предмет, могуће корњача. Глава укоснице је профилисаним хоризонталним жлебом одвојена од вретенастог тела.

Објављено: РЛГС 2018, 312, кат. 15.

83. Hairpin with the head in the form of the hand of Sabazios

Nad Klepečkom, grave G1-20

Bronze, casting

Length: 14.5 cm

DCV, C-127

2nd – the first half of the 3rd century

Bronze hairpin with a head in the shape of a hand, holding a pinecone between her thumb and the pointing finger (the Hand of Sabazios). On the outer hand side there is a small spherical object, possibly a turtle. The hairpin head is separated from the body with a profiled horizontal carving.

Published: RLCS 2018, 312, Cat. no. 15.

84. Дршка патере са приказом Меркура

Пећине, сонда 33, блок 2

Керамика, калуп

Дужина: 9,4 cm; ширина: 7,8 cm; дебљина: 4,2 cm

ДЦВ, Ц-356

3. век

Дршка и део обода патере, од fino пречишћене глине, црвене боје печења. На дршци рељефно је приказана стојећа, нага, фигура голобрадог Меркура. Тело је у контрапосту са искораченом левом ногом. Преко левог рамена огрнут је дугачком хламидом која у наборима пада све до листова. Мускулатура божанства је назначена грудним и трбушним мишићима. Глава је окренута надесно, а црте лица се само назиру. Могуће је да се на глави налази крилати путнички шешир (*petasos*). Десна рука је испружена поред тела и у њој држи кесу с новцем (*marsupium*), док је лева савијена у лакту и придржава гласнички штап кадуцеј (*kerikejon*), чији се горњи крај ослања на лево раме. Иза десне ноге налази се петао.

Необјављено.

84. Patera handle with the image of Mercury

Pećine, trench 33, block 2

Pottery, moulded

Length: 9.4 cm, width: 7.8 cm, thickness: 4.2 cm

DCV, C-356

3rd century

Patera handle and part of the rim made of fine clay and red burned. On the handle, there is a relief of a standing, naked figure of beardless Mercury. The body is in the counterpoise, his left leg stepping forward. Over his left shoulder there is a long chlamys, falling down in folds all the way to his lower legs. The deity's musculature is highlighted on his chest and belly. His head is facing right and his features can only be perceived. It is possible that on his head there was a winged travelling hat (*petasos*). The right arm is stretched next to the body and he holds a money pouch in it (*marsupium*), while the left one is bent and holds a messenger's staff caduceum (*kerikejon*), its upper part leaning on his left shoulder. Behind the right foot there is a rooster.

Unpublished.

85. Дршка патере са приказом Луне

Околина амфитеатра, квадрат К/7

Керамика, калуп

Дужина: 6,0 cm; ширина: 5,1 cm; дебљина: 1,4 cm

ДЦВ, А-6784

3. век

Фрагмент тракасте дршке патере која се завршава кружним проширењем. Рађена је од фино пречишћене глине сиве боје печења, површине превучене маслинасто-окер глеђу. Дршка је рељефно украшена мотивима зракасто распоређеног орнаmenta и јајнице, док је у њеном средишту попрсје богиње Луне.

Необјављено.

85. Patera handle with the image of Luna

Vicinity of the Amphitheatre, square K/7

Pottery, moulded

Length: 6.0 cm, width: 5.1 cm, thickness: 1.4 cm

DCV, A-6784

3rd century

Fragment of a ribbon-shaped patera handle ending with a spherical widening. It is made of fine clay and burned grey, its surface covered with olive-green and ochre glaze. The handle is decorated with a relief of radially positioned ornaments and cymation, while in its central part, there is a bust of the goddess Luna.

Unpublished.

86. Дршка патере са приказом Бахуса/Либер

Околина амфитеатра, квадрат А/5

Керамика, калуп

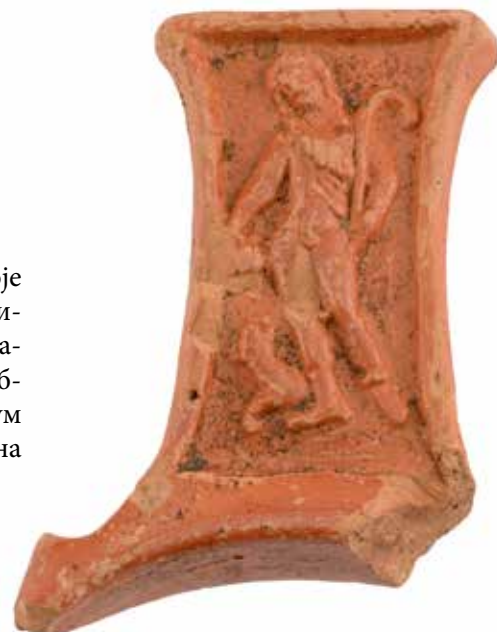
Дужина: 8,3 cm; ширина: 6,0 cm; дебљина: 1,2 cm

ДЦВ, А-11441/ХV/9

3. век

Дршка и део обода патере, од фино пречишћене глине, црвене боје печења, црвено бојене спољне површине. На дршци је рељефно приказана стојећа фигура Бахуса/Либер са дужом косом, која у витицама пада на рамена. Преко његовог десног рамена пребачен је небрис (*nebris*) или егида (*aegis*). У подигнутој левој руци држи педум (*pedum*), а у десној кантарос (*cantharos*), из кога излива течност на пса крај ногу.

Необјављено.

86. Patera handle with the image of Bacchus/Liber

Vicinity of the Amphitheatre, square A/5

Pottery, moulded

Length: 8.3 cm, width: 6.0 cm, thickness: 1.2 cm

DCV, A-11441/XV/9

3rd century

Patera handle and part of the rim made of fine clay, red burned and red painted on the outer surface. On the handle there is a relief of a standing Bacchus/Liber figure with longer hair, falling in locks down to his shoulders. Over his right shoulder there is a fawn skin (*nebris*) or an *aegis*. In the lifted left hand, he holds a patera (*pedum*) and in the right one a kantharos (*cantharos*), pouring out liquid from it onto the dog next to his feet.

Unpublished.

87. Ритуална посуда

Амфитеатар, квадрати ЈК/8

Керамика, витло, печење, аплицирање

Висина: 30,0 cm; пречник обода: 30,0 cm

ДЦВ, А-ЈК/8/П/48

2–3. век

Фрагментовани лонац с три дршке, рађен од средње пречишћене глине, црвене боје печења, док је спољна површина премазана тоно-

вима црвене боје. На трбуху посуде аплициране су три змије које се преко дршки пењу до обода. Аплицирани рељефни орнаменти изведени печаћењем налазе се на врату посуде и понављају се у низу. Издвајају се представе петла, јелена, Меркура(?) и других непознатих божанстава. Лонац припада групи посуда култног карактера већих димензија познатих као „змијске посуде“.

Необјављено.

87. Ritual vessel

Amphitheatre, squares JK/8

Pottery, wheel-thrown, stamping, appliqueing

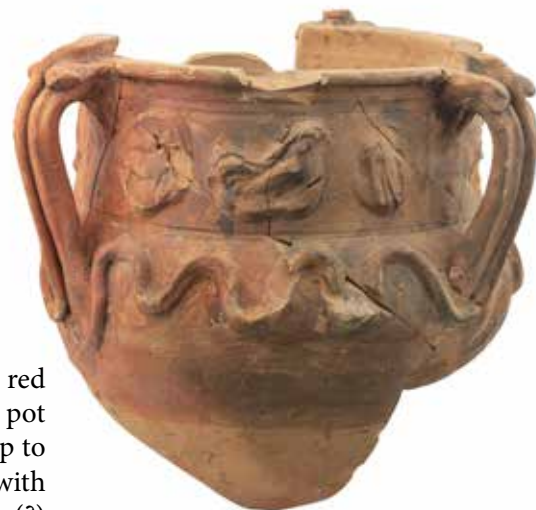
Height: 30.0 cm, rim diameter: 30.0 cm

DCV, A-JK/8/II/48

2nd – 3rd century

Fragmented three-handled pot, made of moderately cleaned clay, red burned and painted with nuances of red on the outer surface. On the pot belly, three snakes are applied, climbing over the handles all the way up to the rim. On the pot neck there is a repeated relief decoration made with stamping. Among them, there are images of a rooster, deer, Mercury(?) and other unknown deities. The pot belongs to the vessel group of ritual character and of larger dimensions, known as the „snake vessels“.

Unpublished.

88. Фрагмент ритуалне посуде

Над Клепечком, објекат 22

Керамика, витло, печаћење, аплицирање

Димензије: 13,5 x 8,6 cm; пречник обода: 24,0 cm; пречник апликације: 6,2 cm

ДЦВ, А-1275/II/48

2–3. век

Фрагмент обода и врата црвено печеног и црвено бојеног лонца. Аплицирани рељефни орнамент изведен печаћењем налази се на врату посуде. Представљен је коњ иза кога се налази дрво. Лонац припада групи посуда култног карактера већих димензија познатих као „змијске посуде“.

Необјављено.

88. Fragment of a ritual vessel

Nad Klepečkom, building 22

Pottery, wheel-thrown, stamping, appliqueing

Dimensions: 13.5 x 8.6 cm, rim diameter: 24.0 cm, diameter of the applique: 6.2 cm

DCV, A-1275/II/48

2nd – 3rd century

Rim and neck fragment of a red burned and red painted pot. The applied relief decoration on the neck was made with stamping. There is the image of a horse and a tree behind it. The pot belongs to the vessel group of ritual character and of larger dimensions, known as the „snake vessels“.

Unpublished.

89. Здела са приказом Баханалија

Амфитеатар, квадрати ХИ/9-И/10

Керамика, витло, калуп

Висина: 12,0 cm; пречник обода: 26,0 cm; пречник дна: 9,0 cm.

ДЦВ, А-14098/И/111

2. век

Здела калотасте форме, вертикално извученог обода благо задебљане ивице и прстенасто профилисане стопе. Рађена у техници *terra sigillata*, облик Drag. 37, од добро пречишћене глине, црвене боје печења, црвено бојене површине. На трбуху се налази рељефно изведена представа Баханалија (Менаде, Сатири, Пан/Силен, свечане борбе и друго), која је са доње стране двоструко тракасто прифиллисана, а са горње оивичена мотивом јајнице.

Необјављено.

89. Bowl with the scene of Bacchanalia

Amphitheatre, squares HI/9-I/10

Pottery, wheel-thrown, moulded

Height: 12.0 cm, rim diameter: 26.0 cm, bottom diameter: 9.0 cm.

DCV, A-14098/I/111

2nd century

Semi-spherical bowl with a vertical rim and slightly rounded edges and with a ring-shaped foot. It was made in the *terra sigillata* technique, type Drag. 37, of fine clay, red burned and red painted. On the belly there is the

relief-shaped scene of Bacchanalia (Maenads, Satyrs, Pan/Silenus, festive fights etc.). On its lower side, it is profiled with double ribbon while on its lower side, it is framed with a cymation.

Unpublished.

90. Фрагмент ритуалне посуде

Над Клепечком, објекат 30

Керамика, витло, печаћење, аплицирање

Димензије: 10,9 x 12,4 cm; пречник обода: 37,0 cm; димензије апликације: 4,5 x 3,4 cm

ДЦВ, А-1607/II/48

2–3. век

Фрагмент обода и врата црвено печеног и црвено бојеног лонца. Аплицирани рељефни орнамент изведен печаћењем налази се на врату посуде. Представљена је глава божанства са косом која у локнама уоквирује чело. Лонац припада групи посуда култног карактера већих димензија познатих као „змијске посуде“.

Необјављено.

90. Fragment of a ritual vessel

Nad Klepečkom, building 30

Pottery, wheel-thrown, stamping, appliqueing

Dimensions: 10.9 x 12.4 cm, rim diameter: 37.0 cm, dimensions of the applique: 4.5 x 3.4 cm

DCV, A-1607/II/48

2nd – 3rd century

Rim and neck fragment of a red burned and red painted pot. The applied relief is decorated with stamping and it is situated at the vessel's neck. Head of a deity is depicted with hair whose locks frame the face. The pot belongs to the vessel group of ritual character and of larger dimensions, known as the „snake vessels“.

Unpublished.

91. Фрагмент ритуалне посуде

Над Клепечком, објекат 22

Керамика, витло, печаћење, аплицирање

Димензије: 16,3 x 15,3 cm; пречник апликације: 6,5 cm

ДЦВ, А-1275/II/48

2–3. век

Фрагмент трбуха и врата црвено печеног и црвено бојеног лонца. Аплицирани рељефни орнамент изведен печашењем налази се на врату посуде. Представљен је орао раширених крила, главе окренуте нагоре и отвореног кљуна. Перје на телу назначено је капљичастим орнаментом, а крила и реп су украшени наизменичним профилисаним тракама. Иза орла је елипсоидни предмет са мрежастим орнаментом, који може представљати јаје. Обод апликације профилисан капљичастим орнаментима. Лонац припада групи посуда култног карактера већих димензија познатих као „змијске посуде“.

Необјављено.

91. Fragment of a ritual vessel

Nad Klepečkom, building 22

Pottery, wheel-thrown, stamping, appliqueing

Dimensions: 16.3 x 15.3 cm, diameter of the applique: 6.5 cm

DCV, A-1275/II/48

2nd – 3rd century

Belly and neck fragments of a red burned and red painted pot. The applied relief is decorated with stamping and it is situated at the vessel's neck. There is the image of an eagle, its wings spread, as it faces upwards and his beak opened. The feathers on its body are depicted with a drop-like ornament, while its wings and tail are decorated with altering profiled ribbons. Behind the eagle there is an elliptic object with a net ornament, possibly representing an egg. The applique rim is profiled with drop-like ornaments. The pot belongs to the vessel group of ritual character and of larger dimensions, known as the „snake vessels“.

Unpublished.

92. Фрагмент ритуалне посуде

Над Клепечком, објекат 34

Керамика, витло, печашење, аплицирање

Димензије: 16,3 x 12,4 cm; пречник обода: 34,0 cm; пречник апликације: 8,5 cm

ДЦВ, А-1563/II/48

2–3. век

Фрагмент трбуха и врата светлосиво печеног лонца. Аплицирани рељефни орнамент изведен печашењем налази се на врату посуде. Представљени су Бахусови/Дионисови пратиоци и чланови свите (*thiasos*): Пријап, Пан и Папосилен који свира у двојструку фрулу. Представа је уоквирена виновом лозом с лишћем и грожђем. Лонац припада групи посуда култног карактера већих димензија познатих као „змијске посуде“.

Необјављено.

92. Fragment of a ritual vessel

Nad Klepečkom, building 34

Pottery, wheel-thrown, stamping, appliqueing

Dimensions: 16.3 x 12.4 cm, rim diameter: 34.0 cm, diameter of the applique: 8.5 cm

DCV, A-1563/II/48

2nd – 3rd century

Belly and neck fragments of a light grey burned pot. The applied relief is decorated with stamping and it is situated at the vessel's neck. There are the images of Bacchus/Dionysus' escort and suite members (*thiasos*): Priapus, Pan and Papposilenus playing the double flute. The image is framed with grapevine with leaves and grapes. The pot belongs to the vessel group of ritual character and of larger dimensions, known as the „snake vessels“.

Unpublished.

93. Фрагмент ритуалне посуде

Над Клепечком, објекат 35

Керамика, витло, печашење, аплицирање

Димензије: 16,6 x 14,2 cm; димензије апликације: 5,4 x 4,7 cm

ДЦВ

2–3. век

Фрагмент трбуха и врата црвено печеног и црвено бојеног лонца. Аплицирани рељефни орнамент изведен печашењем налази се на трбуху посуде, испод корена дршке која недостаје. Представљено је божанство дуге таласасте косе (Сабазије?). С обе стране божанства уочавају се трагови, највероватније од аплицираних репова змија који недостају, а које су ишле преко дршке. Лонац припада групи посуда култног карактера већих димензија познатих као „змијске посуде“.

Необјављено.

93. Fragment of a ritual vessel

Nad Klepečkom, building 35

Pottery, wheel-thrown, stamping, appliqueing

Dimensions: 16.6 x 14.2 cm, dimensions of the applique: 5.4 x 4.7 cm

DCV

2nd – 3rd century

Belly and neck fragments of a red burned and red painted pot. The applied relief is decorated with stamping and it is situated at the vessel's belly, under the beginning of a handle, now missing. There is an image of a deity with long, wavy hair (Sabazios?). On both sides of the deity, traces can be seen, most likely of applied snakes' tails, now missing, that once went over the handle. The pot belongs to the vessel group of ritual character and of larger dimensions, known as the „snake vessels“.

Unpublished.

94. Икона са представом Трачког Хероса

Пиривој, ПЛБ V/14, простор некрополе

Мермер, клесање, полирање

Висина: 56,0 cm; ширина: 48,5 cm; дебљина: 4,0-5,0 cm

ДЦВ, Ц-476

Средина 3. века

Фрагментована четвороугаона икона/вотивни рељеф од белог мермера са засведеним горњим делом. Недостаје горњи десни угао као и већи део с доње леве стране. Оквир око плитког рељефа је профилисан. У средишњем делу приказан је коњаник у лову који галопира надесно. Он је голобрад са густом косом, приказан *en face*, обучен у кратки потпасан хитон и дугачак плашт (хламида) који је прикопчан на десно раме и лепрша на ветру. У десној руци држи високо подигнут бодаж(?) којим замахује. Грива и узде коња су детаљно приказане. Десна предња нога коња је подигнута, а испод копита је приказан пас који јури дивљег вепра, иза је лане које трчи налево. Десно од главе коњаника представљена је биста жене *en face*, која држи две војничке инсигније (вексилуме). Могуће је да се ради о представи персонификације Горње Мезије која у руци држи обележја две мезијске легије, IV Флавијеве и VII Клаудијеве. Испод бисте жене и десно од коња налазе се три фигуре које стоје на заједничкој подлози. Прва од њих је женска фигура с велом која у руци држи неодређени предмет (могуће патеру?), иза је девојка у дугачкој, потпасаној хаљини која држи венац(?), а иза ње мушкарац у краткој потпасаној туници, чија

горња половина тела са главом недостаје. Мушкарац у подигнутим рукама држи дуги закривљени пастирски штап (Атис?). Представа је карактеристична за приказе тзв. Трачког коњаника. Испод рељефне композиције, налази се издвојено поље с натписом у три реда, који је у већој мери излизан, а висина слова је 2 cm.

[- - -] *Aper*

[- - -] *† onius*

[- - -] *† pos(uit/uerunt).*

Објављено: Ferjančić, Korać, Ricl 2017, 235–249, Nr. 4.

94. Icon with the image of Thracian horseman

Pirivoj, PLB V/14, area of the necropolis

Marble, chiselling, polishing

Height: 56.0 cm, width: 48.5 cm, thickness: 4.0-5.0 cm

DCV, C-476

The middle of the 3rd century

Fragmented rectangular icon/votive relief of white marble with a vaulted upper part. The upper right corner is missing, as well as a larger part on the lower left side. The frame around the low relief is profiled. In the middle part there is the image of a hunting horseman galloping to the right. He is beardless, with thick hair, depicted *en face*, dressed in a short, belted chiton and a long cloak (chlamys). It is fastened on his right shoulder and it is fluttering in the wind. In his right, high lifted hand, he holds a dagger(?) and he swings with it. The horse's mane and rein are depicted in detail. The horse's right front leg is lifted and under the hoof there is an image of a dog chasing a wild boar. Behind them there is a fawn running to the left. To the right from the horseman's head there is a female bust depicted *en face* and holding two military insignia (vexilla). It is possible that it represents the personification of Upper Moesia who holds symbols of the two Moesian legions, the IV Flavia and the VII Claudia. Beneath the woman's bust and to the right from the horse there are three figures standing on a common pedestal. The first one is a female figure with a veil that holds an unknown object in her hand (possibly a patera?), behind her there is a girl in a long, belted dress, holding a wreath(?), while behind her there is a man in a short, belted tunic. His upper body part and his head are missing. In his lifted arms, the man holds a long, crooked shepherd's staff (Attis?). The image is typical for depictions of the so-called Thracian horseman. Under the relief composition there is a highlighted field with an inscription in three rows, mostly worn out. The height of letters is 2 cm.

[- - -] *Aper*

[- - -] *† onius*

[- - -] *T pos(uit/uerunt)*.

Published: Ferjančić, Korać, Riel 2017, 235–249, Nr. 4.

95. Икона са представом Трачког Хероса

Околина амфитеатра, објекат 1

Мермер, клесање, полирање, бојење

Висина: 15,5 cm; ширина: 26,2 cm; дебљина: 3,8 cm

ДЦВ, Ц-6642

3. век

Горњи део лучно обликоване мермерне вотивне иконе са представом коњаника. Оквир око плитког рељефа је профилисан. У средишњем делу приказан је коњаник у лову који галопира надесно. Дугачак плашт (хламида) лепрша на ветру иза њега. Има дугу косу и браду, а у десној руци држи високо подигнут предмет, мада се због оштећености не може са сигурношћу рећи који (двосекла секира?). Лево од коњаника приказана је људска фигура која га поздравља високо подигнутом десном руком. На више места видљиви су трагови жутомрке боје којом је икона била бојена. Представа је карактеристична за приказе тзв. Трачког коњаника.

Необјављено.

95. Icon with the image of Thracian horseman

Vicinity of the Amphitheatre, building 1

Marble, chiselling, polishing, painting

Height: 15.5 cm, width: 26.2 cm, thickness: 3.8 cm

DCV, C-6642

3rd century

Upper part of a vaulted marble votive icon with the image of a horseman. The frame around the low relief is profiled. In the middle part there is a hunting horseman galloping to the right. His long cloak (chlamys) is behind him, fluttering in the wind. He has a long hair and beard and in his high lifted right hand, he holds an object. Due to the poor state of preservation, it cannot be distinguished (a double axe?). To the left from the horseman there is a human figure, greeting him with a high lifted right hand. On several spots there are visible traces of yellow-brown colour that

was used for painting the icon. The image is typical for depictions of the so-called Thracian horseman.

Unpublished.

96. Кадioniца

Више гробала, гроб Г1-1446

Керамика, витло

Висина: 7,6 cm; пречник обода: 10,4 cm; пречник дна: 5,8 cm

ДЦВ, Ц-9985

Крај 2. – средина 3. века

Кадioniца коничне форме, са профилисаном шупљом стопом. Светломрке боје печења, са премазом од непостојане енгобе.

Необјављено.

96. Censer

Više grobalja, grave G1-1446

Pottery, wheel-thrown

Height: 7.6 cm, rim diameter: 10.4 cm, bottom diameter: 5.8 cm

DCV, C-9985

The end of the 2nd – the middle of the 3rd century

Conical censer with a profiled hollow foot. It is light brown burned, with a white slip that is wearing off.

Unpublished.

97. Икона са представом Митре

Околина амфитеатра, објекат 1

Мермер, клесање, полирање

Висина: 17,0 cm; ширина: 17,0 cm; дебљина 4,2 cm

ДЦВ, Ц-6718

3. век

Фрагмент вотивне иконе од мермера са лучним горњим делом. Очувана је глава бога Митре са фригијском капом, док се десно од њега налази биста Луне. На икони је највероватније била представљена сцена тауроктоније, борбе Митре са биком.

Необјављено.

97. Icon with the image of Mithra

Vicinity of the Amphitheatre, building 1

Marble, chiselling, polishing

Height: 17.0 cm, width: 17.0 cm, thickness: 4.2 cm

DCV, C-6718

3rd century

Fragment of a vaulted marble votive icon. Head of the god Mithra remained preserved, wearing a Phrygian hat, while to the right from him, there is Luna's bust. The icon most likely contained the scene of tauroctony, the fight of Mithras with the bull.

Unpublished.

98. Хришћански оловни реликвијар са бронзаном укосницом

Код кораба, гроб Г1-115

Олово, ливење

Димензије реликвијара: 30,0 x 30,0 x 30,0 cm; дужина укоснице: 11,9 cm

ДЦВ, Ц-374, Ц-373

Средина 3. века

а) Деформисана оловна касета (реликвијар) облика коцке са оштећеним и деформисаним поклопцем. Три бочне стране имају рељефно изведен мотив једнокраког крста, док су на четвртој линије укрштене у облику слова Х. Крстови су изведени псеудотордираним тракама. Ивице поклопца савијене су преко касете, за коју је причвршћен са пет гвоздених ексера. Видљиви су трагови поправке заливањем олова на бочној и доњој страни касете. Нађена је у доњем етажу гроба кремираног покојника типа „Мала Копашница-Сасе II“. Поред реликвијара у гробу су нађени и керамички крчаг, бронзана наруквица и бронзана укосница, док су малобројни остаци спаљених костију покојника били расути унутар гробне раке. На основу мотива крста на реликвијару и голубице на укосници можемо претпоставити да се ради о гробу припадника ранохришћанске заједнице.

б) Бронзана укосница са главом моделованом у облику голубице.

Објављено: Milovanović 2017, 278, kat. 405; Korać 2019, 362–367.

98. Christian lead reliquary with a bronze hairpin

Kod koraba, grave G1-115

Lead, casting

Dimensions of the reliquary: 30.0 x 30.0 x 30.0 cm, hairpin length: 11.9 cm

DCV, C-374, C-373

The middle of the 3rd century

a) Deformed, cube-shaped lead cassette (reliquary) with a damaged and deformed lid. Three lateral sides possess a relief motif of a Greek cross, while the arms on the fourth side form the letter „X“. The crosses are made with pseudo-wrapped ribbons. The lid edges are bent over the cassette and fastened onto it with five iron nails. Traces of repair are visible by pouring lead on the right and bottom cassette sides. It was discovered in the lower level of a cremated grave belonging to the „Mala Kopašnica – Sase II“ type. Besides the reliquary, other grave-finds included a pottery jug, a bronze arm ring and a bronze hairpin, while the few remains of burned bones were scattered within the grave pit. Judging by the motif of a cross on the reliquary and the dove on the hairpin, one can presume that the grave belonged to a member of the early Christian community.

b) Bronze hairpin with head modelled in the shape of a dove.

Published: Milovanović 2017, 278, kat. 405; Korać 2019, 362–367.

99. Гностичка оловна урна са остацима спаљеног покојника и бронзаном новцем

Над Клепечком, гроб Г1-82

Олово, ливење

Димензије урне: 31,0 x 25,0 x 15,0 cm; пречник новца: 20,50 mm; тежина новца: 5,55 gr

ДЦВ, Ц-415, Ц-416

Прва половина 3. века

a) Оловна касета/урна (*ossuarium, ossarium*) у облику квадра са пластично моделованим орнаментима на све четири стране и на поклопцу. Орнаменти указују на зодијачку структуру и могу се довести у везу са гностичком иконографијом, симболиком и поимањем живота. На поклопцу се налази мотив ромба који је по средини пресечен стрелом, што симболички указује на круг и линеарност, односно на два кључна догађаја у животу човека (живот и смрт). На бочним странама налазе се мотиви вишекраке звезде, а на чеоној мотив јелове гране. Унутар урне нађена је већа количина кремираних костију покојника. На основу иконографије може се претпоставити да се ради о урни у којој су биле сахрањене кости гностика.

б) Међу кремираним костима нађен је бронзани новчић Јулије Ма-меје, кован за време владавине Александра Севера, у провинцијалној ковници Никеја у Битинији.

Објављено: Milovanović 2017, 279, kat. 406; Korać 2019, 368–371.

99. Gnostic lead urn with remains of a cremated individual and a bronze coin

Nad Klepečkom, grave G1-82

Lead, casting

Dimensions of the urn: 31.0 x 25.0 x 15.0 cm, coin diameter: 20.50 mm, coin weight: 5.55 g

DCV, C-415, C-416

The first half of the 3rd century

a) Cube-shaped lead cassette/urn (*ossuarium, ossarium*) with plastically modelled ornaments on all four sides and on the lid. The ornaments show the structure of zodiac and can be brought in connection with gnostic iconography, symbolism and the comprehension of life. On the lid there is the motif of a rhomb, cut in the middle with an arrow, symbolically indicating a circle and linearity, actually two key events in one's life (life and death). On the lateral sides there are motifs of multi-pointed stars, while on the front one, there is the motif of a pine branch. Within the urn there was a larger amount of cremated bones of the deceased. According to the iconography, one can presume that this was the urn that contained remains of a gnostic.

b) Among the cremated bones there was a bronze coin by Julia Mamaea, minted during the reign of Alexander Severus, in the provincial mint Nicaea in Bithynia.

Published: Milovanović 2017, 279, kat. 406; Korać 2019, 368–371.

100. Жртвеник посвећен Нимфама

Амфитеатар, квадрат Ф/2

Кречњак, клесање

Висина: 59,0 cm; ширина: 26,5/39,8 cm; дебљина: 23,5/30,5 cm

ДЦВ, Ц-4777

2. век

Жртвеник посвећен Нифама са профилисаном базом и симсом. У горњем делу, који је делимично оштећен, налазе се акротерије, како на предњој тако и на бочним странама, а између њих је на предњој

страни видљива декорација у виду троугла. На горњој површини симса уочава се кружно удубљење за либацију, пречника 19 cm и дубине до 3 cm. Средњи део споменика нешто је ужи у односу на базу и симс. Натпис се налази на предњој страни. Ширина поља са натписом износи 26,5 cm, а његова висина је 19,5 cm. Натпис је изведен у пет редова, а висина слова је 2,5–3 cm.

Nymphas

Aug(ustas) P(ublius) An(tonius?)

Marceleo

v(eteranus?) a(diutor?) t(abularii?) leg(ionis) VII Cl(audiae)

v(otum) s(olvit)

Објављено: Ferjančić, Korać, Ricl 2017, 237, figs. 4, 5; РЛГС, 238, кат. 8.

100. Altar dedicated to the Nymphs

Amphitheatre, square F/2

Limestone, chiselling

Height: 59.0 cm, width: 26.5/39.8 cm, thickness: 23.5/30.5 cm

DCV, C-4777

2nd century

Altar dedicated to the Nymphs with a profiled base and cornice. In the upper, partially damaged part, on both frontal and lateral sides, there are acroteria. On the front side, between them, there is a decoration in the shape of a triangle. On the upper cornice surface there is a circular recess for libation. Its diameter is 19 cm and it is up to 3 cm deep. The middle monument part is somewhat narrower compared to the base and the cornice. The inscription is positioned on the front side. The field with the inscription is 26.5 cm wide and 19.5 cm high. The inscription consists of five rows and the height of letters measures 2.5 to 3 cm.

Nymphas

Aug(ustas) P(ublius) An(tonius?)

Marceleo

v(eteranus?) a(diutor?) t(abularii?) leg(ionis) VII Cl(audiae)

v(otum) s(olvit)

Published: Ferjančić, Korać, Ricl 2017, 237, figs. 4–5; RLCS 2018, 238, Cat. no. 8.

СКРАЋЕНИЦЕ / ABBREVIATIONS

ДЦВ / DCV = Документациони центар Вими-
нацијум / Documentation Center Viminacium

IMS II = *Inscriptions De La Mésie Supérieure*,
Vol. II

M. Mirković, 1986. *Inscriptions De La Mésie
Supérieure*, Vol. II, *Viminacium et Margum*,
Centre d' études épigraphiques et numismatiques
de la Faculté de Philosophie de l' Université de
Beograd, Beograd 1986.

КВИМЕ 2013 = СТГАТЕОМ 2013

*Константин Велики и Милански едикт 303.
Рађање хришћанства у римским провинција-
ма на тлу Србије*, И. Поповић, Б. Борић-
Брешковић (ур.), Народни музеј у Београду,
Београд 2013 = *Constantine the Great and the
Edict of Milan 313. The Birth of Christianity in the
Roman Provinces on the soil of Serbia*, I. Popović,
B. Borić-Brešković (eds.), National Museum
Belgrade, Belgrade 2013.

РЛГС 2018 = RLCS 2018

*Римски лимес и градови на тлу Србије/Roman
Limes and Cities on the Territory of Serbia*, М.
Кораћ, С. Поп-Лазивић (ур.), Српска акаде-
мија наука и уметности, Археолошки инсти-
тут, Београд 2018 = *Roman limes and cities on
the territory of Serbia*, М. Korać, S. Pop-Lazić
(eds.), Serbian Academy of Sciences and Arts,
Archaeological institute, Belgrade 2018.

ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY:

Борић-Брешковић 1976 – Б. Борић-Бреш-
ковић, *Новац ковнице Виминачијум у збирици
Светозара Ст. Душанића*, Музеј града Бео-
града, Београд 1976.

Cermanović, Srežović 1996 – A. Cermanović, D.
Srežović, *Leksikon religija i mitova drevne Evrope*,
Savremena administracija, Beograd 1996.

Црнобрња 2006 – А. Н. Црнобрња, *Култна
намена римских жижака у Горњој Мезији*, Цен-
тар за археолошка истраживања, Музеј града
Београда, Београд 2006.

Cvjetičanin 2001 – Т. Cvjetičanin, Snake
vessels from Diana, in: M. Zahariade (ed.), *Die
Archäologie und Geschichte der Region des Eisernen
tores zwischen 106-275 N. Chr.*, Kolloquium in
Drobeta-Turnu Severin, 1–4. Oktober 2000,
Vavila Edinf SRL, București 2001, 93–104.

Danković, Petaković 2014 – I. Danković,
S. Petaković, Istraživanja na lokalitetu Rit
(Viminacium), u: D. Antonović (ur.), *Arheologija
u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2013.
godini*, Arheološki institut, Beograd 2014, 61–63.

Димитријевић 1988 – Т. Димитријевић,
Гностички амулет Абраксас, *Viminacium* 3,
1988, 7–20.

Ferjančić, Korać, Ricl 2017 – S. Ferjančić, M.
Korać, M. Ricl, New Greek and Latin Inscriptions
from Viminacium, *Zeitschrift für Papyrologie und
Epigraphik* 203, 2017, 235–249.

Gavrilović 2010 – N. Gavrilović, The Cult of Mars
in Central Balkans: A Romano-Celtic Deity?, in:
J. A. Arenas-Esteban(ed.), *Celtic Religion Across
Space and Time*, Junta De Comunidades Castilla-
La Mancha, Toledo 2010, 266–278.

Gavrilović 2011a – N. Gavrilović, Ceramic
Crustulum with the Representation of Nemesis-

Diana from Viminacium. A Contribution to the Cult of the Goddess Nemesis in Roman Provinces of Central Balkans, *Starinar* LXI, 2011, 191–203.

Gavrilović 2011b – N. Gavrilović, Relief of Epona from Viminacium – Certain Considerations about the Cult of Epona in Central Balkans, in: W. Spickermann (ed.), *Keltische Götternamen Als Individuelle Option?*, Akten des 11. Internationalen Workshops „Fontes Epigraphici Religionum Celticarum Antiquarum” vom 19–21. Mai 2011 an der Universität Erfurt, Marie Leidorf GmbH, Rahden 2011, 250–261.

Gavrilović 2014 – N. Gavrilović, *Kult Herkula i Merkura u Gornjoj Meziji od I do IV veka n. e.*, Arheološki institut, Beograd 2014.

Gavrilović Vitas 2018 – N. Gavrilović Vitas, Roman Religion and Cults on the Danube Limes in Serbia, in: S. Golubović, N. Mrđić (eds.), *Vivere Militare Est. From Populus to Emperors – Living on the Frontier*, Vol. II, Institute of Archaeology, Belgrade 2018, 167–194.

Gavrilović Vitas 2021a – N. Gavrilović Vitas, The Cult of Goddess Fortuna in the Roman Central Balkans, *Старинар* LXXI, 2021, 170–171.

Gavrilović Vitas 2021b – N. Gavrilović Vitas, *Ex Asia et Syria. Oriental Religions in the Roman Central Balkans*, Archaeopress, Oxford 2021.

Gugl, Kremer 2011 – C. Gugl, G. Kremer, Soldaten, Bürger, Kaiser – Mithras in Carnuntum, in: F. Humer, G. Kremer (eds.), *Götterbilder – Menschenbilder. Religion und Kulte in Carnuntum*, Amt Der NÖ Landesregierung, Archäologischer Park Carnuntum, Wien 2011, 163–174.

Hart 2005 – G. Hart, *The Routledge Dictionary of Egyptian Gods and Goddesses*, Routledge, London, New York 2005.

Јацановић 1986 – Д. Јацановић, Грб колоније Виминачијум, *Viminacium* 1, 1986, 61–64.

Jeremić, Ilić 2018 – G. Jeremić, O. Ilić, Evidence of Early Christianity on the Danube Limes,

from Singidunum to Aquae, in: S. Golubović, N. Mrđić (eds.), *Vivere Militare Est. From Populus to Emperors – Living on the Frontier*, Vol. II, Institute of Archaeology, Belgrade 2018, 197–246.

Jovičić, Bogdanović 2018 – M. Jovičić, A. Bogdanović, New evidence of the cult Epona in Viminacium, *Archaeology and Science* 13, 2018, 33–45.

Jovičić, Jevtović 2019 – M. Jovičić, Lj. Jevtović, Contribution to the study of cult of Bacchus on Viminacium: terracotta lamps with relief depictions of Bacchus mask, thyrsus and syrinx, in: L. Chrzanowski, A. Nestorović, V. Vidrih Preko (eds.), *Ancient Lamps from Balkans and Beyond, Acts of the 4th International Lychnological Congress »Ex Oriente Lux«*, Ptuj, 15th–19th of May 2012, Editions Mergoïl, Drémil Lafage 2019, 233–243.

Jovičić, Redžić, Danković 2021 – M. Jovičić, S. Redžić, I. Danković, Zaštitna arheološka iskopavanja nekropole na lokalitetu Više Grobalja (Viminacijum), u: S. Vitezović, M. Radišić, Đ. Obradović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2018. godini*, Arheološki institut, Beograd 2021, 129–143.

Korać 2007 – M. Korać, *Slikarstvo Viminacijuma*, Centar za nove tehnologije, Beograd 2007.

Korać 2018a – M. Korać, *Oil-lamps from Viminacium (Moesia Superior)*, Vol. 1 (text), Institute of Archaeology, Belgrade 2018.

Korać 2018b – M. Korać, *Oil-lamps from Viminacium (Moesia Superior)*, Vol. 2 (plates), Institute of Archaeology, Belgrade 2018.

Korać 2019 – M. Korać, *Viminacium Urbs et Castra Legionis: Research, Protection, Presentation and Valorisation*, Institute of Archaeology, Belgrade 2019.

Кузмановић-Нововић 2007 – И. Кузмановић-Нововић, Представе Диониса и његовог тијасоса на римским гемама из Србије, *Архаика* I, 2007, 149–159.

- Миловановић 2015** – Б. Миловановић, Иконе подунавских коњаника од мермера из Горње Мезије, *Гласник Српског археолошког друштва* 30, 2015, 51–81.
- Milovanović 2017** – В. Milovanović, *Rudarsko-metalurški kompleksi i predmeti od olova u rimskim provincijama na tlu Srbije*, Arheološki institut, Beograd 2017.
- Nikolić, Raičković 2008** – S. Nikolić, A. Raičković, Prosopomorphic vessels from Moesia Superior, *Starinar* LVIII, 2008, 135–153.
- Nikolić et al. 2017** – S. Nikolić, Lj. Jevtović, G. Stojić, D. Rogić, Arheološka istraživanja prostora viminacijumskog amfiteatra u 2015. godini, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2015. godini*, Arheološki institut, Beograd 2017, 63–70.
- Pastor 2011** – S. Pastor, The divinities of the world of the amphitheater in the Balkan-Danubian provinces: Archaeological, epigraphic and iconographic evidences of the cult of Nemesis, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 62/1, 2011, 75–89.
- Petrović 2004** – V. Petrović, Sacerdos of Jupiter Dolichenus from an inscription recently discovered in the vicinity of Viminacium, *Starinar* LIII-LIV, 2004, 217–224.
- Pilipović 2004** – S. Pilipović, A Contribution to the Study of the Jason Sarcophagus from Viminacium, *Starinar* LIII–LIV, 2004, 65–78.
- Пилиповић 2011** – С. Пилиповић, *Култ Бахуса на централном Балкану, I-IV век*, Балканолошки институт, Београд 2011.
- Племић 2017** – Б. Племић, *Дијана, римска и аутохтона богиња. Дијанин култ у провинцијама Централног и Западног Балкана*, Археолошки институт, Београд 2017.
- Pop-Lazić 2012** – S. Pop-Lazić, Some observations on lead figurines of the goddess Venus in the area between Sirmium and Viminacium, *Starinar* LXII, 2012, 151–164.
- Поповић 1983** – И. Поповић, Споменици култа подунавских коњаника из Народног музеја у Београду, *Зборник Народног музеја у Београду* XI–1, 1983, 53–68.
- Поповић 1988** – М. Поповић, Светиња, нови подаци о рановизантијском Виминацијуму, *Старинар* XXXVII, 1988, 1–37.
- Raičković, Redžić, Milovanović 2006** – A. Raičković, S. Redžić, B. Milovanović, Posude sa apliciranim zmijama iz Zanatskog centra, *Arheologija i prirodne nauke* 2, 2006, 69–76.
- Raičković, Milovanović 2011** – A. Raičković, B. Milovanović, Development and Changes in Roman Fashion – Showcase Viminacium, *Archaeology and Science* 6, 2011, 77–107.
- Ružić 2006** – М. Ružić, *Kultna bronzana plastika u rimskim provincijama severnog Balkana*, Unpublished PhD thesis, Filozofski fakultet, Beograd 2006.
- Спасић-Ђурић 2001** – Д. Спасић-Ђурић, Релефна огледала из Виминацијума, *Viminacium* 12, 2001, 159–178.
- Спасић-Ђурић 2002** – Д. Спасић-Ђурић, *Виминацијум, главни град римске провинције Горње Мезије*, Народни музеј, Пожаревац 2002.
- Спасић-Ђурић 2015** – Д. Спасић-Ђурић, *Град Виминацијум*, Народни музеј Пожаревац, Пожаревац 2015.
- Stojić, Marjanović 2020** – G. Stojić, M. Marjanović, Late Roman Building at the Čair-Castrum Site: Contribution to the Study of the Profane Architecture of Viminacium, *Archaeology and Science* 16, 2020, 21–45.
- Томовић 1990** – М. Томовић, Прилог проучавању камених вотивних икона са територије Виминацијума, *Viminacium* 4–5, 1990, 89–132.

Tomović 1992 – M. Tomović, *Roman Sculpture in Upper Moesia*, Archaeological Institute, Belgrade 1992.

Tudor 1976 – D. Tudor, *Corpus monumentorum religionis Egvitvm Danuvinorum II – The Analysis and Interpretation of the Monuments*, E. J. Brill, Leiden 1976.

Величковић 1972 – М. Величковић, *Римска ситна бронзана пластика у Народном музеју*, Народни музеј, Београд 1972.

Vujović 2020 – M. Vujović, *Rimska civilizacija na tlu Srbije*, HERAedu, Beograd 2020.

Вулић 1909 – Н. Вулић, Антички споменици наше земље, *Споменик СКА XLVII*, 1909, 109–191.

Zotović 1966 – Lj. Zotović, *Les cultes orientaux sur le territoire de la Mesie Superieure*, E.J. Brill, Laiden 1966.

Zotović 1995 – Lj. Zotović, Early Christianity in Viminacium, in: D. Srejsović (ed.), *The Age of Tetrarchs*, Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade 1995, 337–348.

Zotović 1996 – Lj. Zotović, Der Paganismus in Viminacium, *Starinar XLVII*, 1996, 127–137.

Zotović 1998 – Lj. Zotović, The Cult of Lunar Goddess or Cult of Danubian Horseman, *Starinar XLIX*, 1998, 63–75.

Zotović 2001 – Lj. Zotović, Olovne ikone sa teritorije Viminacijuma, in: M. Lazić (ed.), *VESTIGATIO VETVSTATIS Aleksandrini Cermanović-Kuzmanović*, Centar za arheološka istraživanja, Beograd 2001, 167–179.

Зотовић, Јордовић 1990 – Љ. Зотовић, Ч. Јордовић, *VIMINACIVM I. Некропола „Више Гробаља“*, Археолошки институт, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 1990.

ЖЕНА, СУПРУГА, МАЈКА:
СВАКОДНЕВНИЦА СТАНОВНИЦА
ВИМИНАЦИЈУМА

Илија Данковић, Милица Марјановић

WOMAN, WIFE, MOTHER:
EVERYDAY LIFE OF FEMALE RESIDENTS OF
VIMINACIUM

Ilija Danković, Milica Marjanović

Антички писци су у својим делима занемаривали низ важних друштвених тема, што је умногоме утицало на модерне интерпретације проучавалаца римске историје и археологије, као и на сам избор тема које су доминирале у овим наукама током 19. и 20. века. Поред тога, историја и археологија римског периода су се развијале у време империјалне експанзије европских колонијалних сила, те је тадашња доминантна политичка мисао утицала на већину раних истраживача и њихове перцепције прошлости.¹ Више од стотину година уназад у археологији и историји римског периода преовладавају теме везане за војску, освајања, администрацију и грађевинске подухвате, док су читаве групе становништва, попут жена, деце, робова или странаца, биле запостављене. Због свега наведеног често смо у прилици да гледамо искривљену слику римског друштва, а њу одликују стереотипи, који се продубљују и истрајавају чак и међу неким савременим истраживачима. Најчешћи међу њима – поткрепљени ригидним мизогиним ставовима античких, мушких аутора – везани су за живот и положај жена у антици, па су често улоге које су оне имале у прошлости поједностављене и недовољно истражене.² Ситуација у науци се на глобалном нивоу по овом питању драстично променила последњих 30 година, док је у домаћој литератури та тема и даље прилично непопуларна. Упркос томе, може се приметити благи пораст интересовања за проучавање жена у римском периоду на тлу Србије.³

Жене су у римском друштву биле у подређеном положају у односу на мушкарце, што је било приметно већ током најранијег детињства и одрастања. Поред општег ми-

1 Hingley 2001, 4–9; Allison 2006, 1.

2 Clark 1981, 193.

3 Спасић-Ђурић 2001; Митић 2014; Петковић, Миладиновић-Радмиловић 2013; Milovanović, Anđelković Grašar 2017; Данковић et al. 2018; Anđelković Grašar 2018; Milovanović 2018; Danković 2020b; Anđelković Grašar 2021.

Ancient writers are known for often neglecting a number of important social topics in their works, thus, to a great extent influencing modern interpretations of Roman history and archaeology scholars, as well as the very choice of subjects dominating these sciences during 19th and 20th century. Moreover, history and archaeology of the Roman period developed during the imperial expansion of European colonial forces and this is why the contemporary dominant political thought influenced most of the early researchers and their perceptions of the past.¹ For more than a century, the archaeology and history of the Roman period were dominated by topics related to military conquests, administration, and building activities, while neglecting entire social groups, such as women, children, slaves or foreigners. Because of all of the factors listed above, we are often looking at a distorted image of the Roman society, characterised by stereotypes, which are deepened and persist even with some of the modern researchers. The most common among them – supported by rigid misogynistic attitudes of ancient male authors – remain connected to the life and position of women in Antiquity. This is why the roles they played in the past are often simplified and insufficiently researched.² Over the past thirty years, the global situation in science has significantly changed, although in domestic literature this topic is still rather unpopular. Despite that, a slight increase in interest for studying women of the Roman period in the territory of present-day Serbia is noticeable.³

Women were in a subordinated position compared to men in the Roman society, and this was already noticeable during early childhood and as children were growing up. Besides the general misogynist tone that permeated Roman law and

1 Hingley 2001, 4–9; Allison 2006, 1.

2 Clark 1981, 193.

3 Спасић-Ђурић 2001; Митић 2014; Петковић, Миладиновић-Радмиловић 2013; Milovanović, Anđelković Grašar 2017; RLCS 2018; Anđelković Grašar 2018; Milovanović 2018; Danković 2020b; Anđelković Grašar 2021.

зогиног тона који прожима римско законодавство и литературу, приметно је преовладавајуће мишљење да жене имају урођене „слабости”, што се односило на интелектуалне способности, моћ расуђивања, неконтролисано исказивање емоција и сексуалних порива. Имале су права на поседовање имовине, али им је управљање њоме било ограничено.⁴ У већини римских породица жене су увек биле под неким обликом мушке контроле, па су чак и у одраслом добу биле под влашћу (*potestas*) мушкарца – најчешће оца или супруга/свекра. У случају смрти старатеља, жене би постајале наследнице имовине и формално правно независне (*sui iuris*), али би им свакако био додељен тотор који је контролисао крупније одлуке (попут продаје имовине). Због тога жене у Риму скоро никада нису имале потпуну финансијску самосталност нити пуну правну способност.⁵ Иако им је било дозвољено привређивање и обављање различитих врста послова, већина њих је била усмерена на породицу, децу и домаћинство. Поред тога што би легитимни брак и рађање деце испунили очекивања заједнице, ови догађаји су утицали и на друштвени статус жене, а њен углед би растао. Супруге су у оквиру породице – преко својих мужева, а посебно синова – могле да стекну извесни капитал, али и да ојачају сопствени друштвени и политички утицај.⁶

Животи и судбине жена у Римском царству зависили су од бројних фактора, као што су место рођења, друштвени положај или имовинско стање породице. Ипак, независно од њиховог статуса, све жене су се суочавале са истим или сличним очекивањима заједнице у којој су живеале, а на њихову свакодневницу утицале су бројне дубоко укорене друштве-

literature, a predominant opinion is noticeable that women possessed congenital “weaknesses”, which referred to their intellectual capabilities, power of reasoning, uncontrolled expression of emotions and sexual drives. They had the right to own property, but managing it was limited.⁴ In the majority of Roman families, women were always under some form of male control. Even in their adult years, they were still under the rule (*potestas*) of a man – usually their father or husband/father-in-law. In the event of their guardians’ death, women would inherit the property and became formally legally independent (*sui iuris*), but they were nevertheless assigned a tutor, who controlled all of the major decisions (such as the sale of property). This is why women in Rome almost never had complete financial independence, or full legal capacity.⁵ Although they were allowed to conduct businesses and engage in different kinds of work, the majority of women focused on their families, children and households. Besides the fact that a legitimate marriage and childbirth would fulfil the expectations of the community, these events would also influence a woman’s social status and her reputation would grow. Within their families, through their husbands and especially sons, women were able to acquire certain property, but also strengthen personal social and political influence.⁶

The lives and destinies of women in the Roman Empire depended on numerous factors, such as place of birth, social status or wealth of their families. Nevertheless, regardless of their status, all women faced the same or similar expectations of the community they were part of, while their everyday life was influenced by numerous, deeply rooted social norms. As a result, the lives of women were divided into several clearly separated stages, of which the Romans themselves were aware, and about which we know from numerous

4 Dixon 1988, 44; Lentano 2018, 181.

5 Szabó 2009, 59, 63; Богуновић 2012, 540.

6 Dixon, 1988: 6; Hersch, 2010: 296; Богуновић, 2012: 547.

4 Dixon 1988, 44; Lentano 2018, 181.

5 Szabó 2009, 59, 63; Богуновић 2012, 540.

6 Dixon, 1988: 6; Hersch, 2010: 296; Богуновић, 2012: 547.

не норме. Као резултат тога, животни пут жена био је подељен у неколико јасно одвојених стадијума, којих су и сами Римљани били свесни, а о којима сведоче бројни писани извори и уметнички прикази.⁷ Сваки од уочених стадијума оставио је трага и у материјалној култури, па се у археолошком запису (посебно у фунерарним целинама) може препознати кроз специфични репертоар налаза (сл. 1).

written sources and artistic images.⁷ Each and every one of the distinguished life phases also left traces in material culture, and they can be recognised in the archaeological record (especially in the funerary context), through specific repertoires of artefacts (Fig. 1).

Girls and boys spent the period of their earliest childhood in the same way, more or less indulging in shared activities. At school age, around

Сл. 1 – Садржај ковчежића или врећице у женској сахрани, гроб Г-5937, локалитет Пећине, јужна некропола (ДЦВ)
Fig. 1 – Contents of a casket or a pouch in woman's burial, grave G-5937, site Pećine, southern necropolis (DCV)

Период најранијег детињства су девојчице и дечаци проводили на исти начин, махом у заједничким активностима. Већ у школском узрасту, око седме године живота, дола-

the age of seven, a significant distinction occurred, and although basic schooling was accessible to everyone, boys were much more numerous

7 Eyben 1993, 6; Alberici, Harlow 2007, 194; Danković 2020b, 28–31.

7 Eyben 1993, 6; Alberici, Harlow 2007, 194; Danković 2020b, 28–31.

зило је до значајније дистинкције, па су, иако је основно образовање било доступно свима, дечаци у школама били знатно бројнији него девојчице. Током даље социјализације и образовања одвајање по половима постајало је све израженије. У узрасту у коме су дечаци и младићи похађали средње и више образовање, обучавали се за јавне наступе и припремали за будуће функције, њихове вршњакиње су у највећем броју случајева припремане за веридбу, упознаване са обавезама и задужењима која их чекају у браку, или су већ биле удате.⁸

Законски минимум за ступање у брак био је са 12 навршених година за девојчице и 14 за дечаке. Просечан узраст у коме је већина римских девојака први пут ступала у брак ипак је био касни тинејџерски период, евентуално ране двадесете године, док су се младићи најчешће женили у периоду између 25 и 30 година.⁹ У овај образац, који је на основу анализе натписа на надгробним споменицима уочен на простору већег дела Царства, уклапају се и примери посведочени на Виминацијуму. Најмлађа удата индивидуа забележена на епитафу имала је 18 година,¹⁰ док је најстарија неудата девојка имала 19 година.¹¹

Браку је обично претходила веридба, неформалан, али суштински значајан чин који су примењивали припадници свих слојева становништва. Веридба је у неким случајевима била организована чак и за децу млађег узраста (6 до 7 година), посебно међу

in schools than girls. During further socialisation and education, gender segregation became more and more prominent. At the age when boys and young men attended medium and higher levels of education, being trained for public appearances and their future roles and offices, in most cases, their girl peers were prepared for engagement, becoming acquainted with the duties and chores that were expected of them when they entered marital life. A small fraction of them was already married at this young age.⁸

The legal minimum age for getting married was twelve years for girls and fourteen for boys. However, the average age for the majority of Roman girls to get married for the first time was the late teenage period, or even their early twenties, while bachelors usually married in the period between 25 and 30 years of age.⁹ Examples confirmed in Viminacium fit into the pattern, based on the analysis of inscriptions on funerary monuments discovered throughout the Empire. The youngest married person mentioned in an epitaph was eighteen years old,¹⁰ while the oldest unmarried girl was nineteen years old.¹¹

Before marriage, there was usually an engagement, an informal, but an essentially significant act completed by members of all social groups. In some cases, engagements were even organised for children of a younger age (6–7 years old), especially in elite society circles, since here, marriages of state at a younger age were not unusual.¹² Although the celebration of an engagement – *sponsalium* (Lat. *spondere* – to promise) did not include a precisely defined protocol, there are indications that it was a public event accompanied

8 Pomeroy 1975, 171–172; Clark 1981, 199–200; Watts 2005, 127.

9 Rawson 1986, 21–22; Saller 1987, 34; Harlow, Laurence 2002, 56.

10 Споменик посвећен ослобођеници Калиопи открива да је умрла са 18 година, а посвету оставља њен супруг, највероватније бивши власник, cf. IMS II, 090.

11 Домиција Пангија, девојка која је умрла с 19 година, највероватније је била неудата, јер јој споменик подиже отац, cf. IMS II, 168.

8 Pomeroy 1975, 171–172; Clark 1981, 199–200; Watts 2005, 127.

9 Rawson 1986, 21–22; Saller 1987, 34; Harlow, Laurence 2002, 56.

10 The monument dedicated to the freed girl Calliope reveals that she died at the age of 18, while the dedication is left by her husband, most likely her former owner, cf. IMS II, 090.

11 Domitia Pantia, the girl who died at the age of nineteen years was most likely unmarried, since her monument was erected by her father, cf. IMS II, 168.

12 Rawson 1986, 21–22; Dixon 2011, 247.

богатијим слојевима становништва, код којих ни бракови из интереса у млађим узрастима нису били неуобичајени.¹² Иако прослава веридбе – *sponsalium* (лат. *spondere* – обећати) није подразумевала прецизно дефинисан протокол, има назнака да је у питању био јавни догађај који су пратиле извесне ритуалне радње. То је најчешће био усмени договор између младожење и младиног оца/старатеља, а да би се веридба сматрала обавезујућом, био је довољан обострани пристанак будућих супружника и изговарање формуле (*Spondesne? Spondeo*). Усмени договор је могао бити гарантован одређеном сумом новца или даривањем вереничког прстена (*anulus pronubus*), који би будући младожења давао својој вереници као знак љубави и верности.¹³

Прстен се као знак љубави и симбол веридбе први пут помиње у римској књижевности 2. века пре н. е., након чега се у истом контексту јавља кроз читав римски период, како у литератури, тако и у законодавству.¹⁴ Вереничко прстење је највероватније у већини случајева било једноставног изгледа, израђено од злата, сребра или бронзе, и могуће је да су данашње бурме настале управо по узору на ове предмете. У појединим писаним изворима се наводи да је до краја 1. века н. е. веренички прстен израђиван од гвожђа и без украса, а да су раскошније украшени примерци од племенитих метала тек касније ушли у употребу. Упркос томе, већ из овог периода познати су примерци од злата, у неким случајевима гравирани или са уметцима од драгог камења.¹⁵ На вереничком прстењу римског периода често се јавља мотив руковања десном руком,

by certain specific ritual actions. It usually comprised an oral agreement between the groom and the bride's father/custodian and, in order to ensure a binding engagement, it was enough for both future spouses to give consent and utter the formula (*Spondesne? Spondeo*). The oral agreement could also have been guaranteed by a certain amount of money or by bestowing an engagement ring (*anulus pronubus*). It was given to the fiancée by her future husband, as a sign of love and fidelity.¹³

The ring is mentioned as a symbol of love and engagement in ancient literature for the first time in the 2nd century BCE, and ever since then, throughout the entire Roman period, it appears in the same context, both in literary works and in legislation.¹⁴ In most cases, engagement rings were most likely of a simple appearance, made of gold, silver or bronze and it is possible that these artefacts served as an inspiration for modern wedding rings. It is stated in some written sources that until the end of the 1st century CE, engagement rings were made of iron and undecorated, while the more elaborate pieces made of precious metals came into existence in a later period. Regardless, specimens made of gold are known from this early time, in some cases engraved or with precious stones inlays.¹⁵ Engagement rings from the Roman period often display the motif of a right-handed handshake, *dextrarum iunctio*,¹⁶ depicted as two grasping hands or standing figures who shake each other's hands (Cat. no. 1, Fig. 2).

This motif is often accompanied with other depictions (ears of grain, poppy, the horn of plenty, stars, caduceus, etc.) or inscriptions (*Omonioia / Homono* – the same meaning as *concordia*), which all speak of marital unity, harmony and

12 Rawson 1986, 21-22; Dixon 2011, 247.

13 Hersch 2010, 39–41; Данковић et al. 2018, 76.

14 Nikolić, Marjanović 2020, 259.

15 Hersch 2010, 41; Danković 2020b, 116–117.

13 Hersch 2010, 39–41; RLCS 2018, 76.

14 Nikolić, Marjanović 2020, 259.

15 Hersch 2010, 41; Danković 2020b, 116–117.

16 In Roman art, this motif appears on various objects and has a broad spectrum of meanings, depending on context, cf. Kuzmanović Novović 2017, 115. The majority of authors agrees with the interpretation that Roman rings with these images are engagement rings, although there are some exceptions to these interpretations, cf. Hersch 2010, 41; Danković 2020b, 117.

dextrarum iunctio,¹⁶ у виду склопљених шака десних руку, или стојећих фигура које се рукују (кат. 1; сл. 2).

Овај мотив често прате и други симболи (класје, мак, рог изобиља, звезда, кадуцеј, итд.) или натписи (*Omonioia / Номоно* – исто значење као и *concordia*), који асоцирају на брачно јединство, слогу и верност (кат. 2).¹⁷ Писани извори помињу руковање супружника десном руком као симболичан гест на крају обреда брачне церемоније. Сматра се да је због ове симболичке мотив *dextrarum iunctio* био погодан управо за вереничко прстење.¹⁸ С територије Виминацијума потиче свега неколико примерака прстења које се може сврстати у вереничко, на основу мотива и/или контекста.¹⁹

У римском периоду заједница је инсистирала на прокреацији и легитимитету породице и потомства, па су склапање брака и оснивање породице за жене била достигнућа којима је требало да теже. За већину њих је управо венчање било најбитнији догађај у животу, прекретница након које би и званично улазиле у свет одраслих.²⁰ За разлику од младића, одрастање девојака није било обележено самосталним обредом прелаза, већ је било везано за чин венчања. Девојке су вече пре свадбене церемоније посвећивале своје лутке бо-

Сл. 2 – Златни веренички прстен са мотивом *dextrarum iunctio*, гроб Г1-345, локалитет Више гробља, јужна некропола (према: Спасић-Ђурић 2002, 92, сл. 75)

Fig. 2 – Gold engagement ring with *dextrarum iunctio* motif, grave G1-345, site Više groblja, southern necropolis (after: Спасић-Ђурић 2002, 92)

fidelity (Cat. no. 2).¹⁷ Written sources mention right-handed handshakes of spouses as a symbolic act at the end of the wedding ceremony. It is considered that, owing to this symbolism, the motif of *dextrarum iunctio* was entirely appropriate for engagement rings.¹⁸ From the territory of Viminacium there are only a few finds of rings that can be classified as engagement rings, based on motifs and/or context.¹⁹

16 Овај мотив се у римској уметности јавља на различитим предметима и има широк спектар значења у зависности од контекста, cf. Kuzmanović Novović 2017, 115. Већина аутора се слаже с тумачењем да римско прстење са овом представом спада у вереничко, мада постоје и поједина одступања од ових интерпретација, cf. Hersch 2010, 41; Danković 2020b, 117.

17 Kuzmanović Novović 2017, 115; Nikolić, Marjanović 2020, 260.

18 Hersch 2010, 49, 190; Kuzmanović-Novović 2017, 124.

19 Спасић-Ђурић 1996, 100; Данковић et al. 2018, 321; Nikolić, Marjanović 2020; Danković 2020b, 120–124.

20 Hersch 2010, 295.

17 Kuzmanović Novović 2017, 115; Nikolić, Marjanović 2020, 260.

18 Hersch 2010, 49, 190; Kuzmanović-Novović 2017, 124.

19 Спасић-Ђурић 1996, 100; Данковић et al. 2018, 321; Nikolić, Marjanović 2020; Danković 2020b, 120–124.

гињи Венери или кућним божанствима, чиме су се симболично опраштале од детињства.²¹

Прослава венчања није била неопходна да би се брак сматрао легално важећим, али је било је уобичајено да се ова церемонија одржи уз низ обреда током којих су употребљавани одређени ритуални предмети, као и јасно прописана одора. Сваки елемент свечаности био је прожет специфичном симболиком. Основну опрему коришћену током венчања могли су да приуште сви слојеви становништва, чак и робови.²² Чин венчања је у римском периоду имао јавни карактер, а у њему су се прожимали многи елементи закона, традиције и религије. Најважнија одлика римског венчања била је неуобичајено јавна и истакнута улога невесте, а његов најупечатљивији део била је процесција која ју је водила до младожењине куће, називана *deductio in domum mariti*.²³

Сврха церемоније венчања био је симболични трансфер девојке и имовине из једне породице у другу, али и јавно парадирање невесте и њених највећих врлина – честитости и невиности.²⁴ Поред истицања ових квалитета и њене спремности да постане угледна удата жена – *matrona*, свеприсутни су били симболи плодности, брачне среће и благодети који би требало да очекују младенце у будућем браку.²⁵ Међу бројним предметима материјалне културе који се могу узети за римско венчање,²⁶ мали број је био израђен од трајних материјала, па у археолошком регистру срећемо само део свадбеног репертоара.

21 Rawson 2003, 128.

22 Hersch, 2010, 18, 51-52; Dixon 2011, 247.

23 Treggiari 1991, 166; Hersch 2010, 56, 223-226.

24 Goody 1990, 400; Hersch 2010, 229.

25 Treggiari 1991, 166; Hersch 2010, 56, 223-226.

26 За детаљан опис свадбене процесције као и образложење симболике ритуалних предмета коришћених током венчања, cf. Hersch 2010; Danković 2020b.

In Roman times, the community insisted on the procreation and legitimacy of the family and offspring and this is why marriage and starting a family were the achievements every female should strive for. For the majority of women, the wedding was the single most important event in their life, a turning point after which they would officially enter the world of adulthood.²⁰ Contrary to young men, growing up for girls was not marked by an independent rite of passage, but it was rather connected to the act of marriage. On the eve of the wedding ceremony, girls dedicated their dolls to the goddess Venus or to the household gods, thus symbolically bidding farewell to their childhood.²¹

A wedding celebration was not necessary in order to consider a marriage legally valid, but it was common for this ceremony to be held accompanied by a number of rites, during which specific ritual objects were used, as well as a clearly prescribed garment. Each element of the ceremony was permeated with specific symbolism. All social groups, including slaves, were able to afford the basic equipment used during weddings.²² In Roman times, the act of marriage was of a public character and included many elements of law, tradition and religion. The most important feature of a Roman wedding was the unusually public and highlighted role of the bride, while its most impressive part was a procession that led her to the groom's house, called *deductio in domum mariti*.²³

The purpose of the wedding ceremony was a symbolic transfer of a girl and her personal items and dowry from one family to another, but also a public parade of the bride and her greatest virtues – chastity and virginity.²⁴ Besides highlighting these qualities and her readiness to become a respected married woman – *matrona*, symbols of fertility, marital happiness and wellbeing that the newlyweds should expect in their future marriage

20 Hersch 2010, 295.

21 Rawson 2003, 128.

22 Hersch, 2010, 18, 51-52; Dixon 2011, 247.

23 Treggiari 1991, 166; Hersch 2010, 56, 223-226.

24 Goody 1990, 400; Hersch 2010, 229.

Неизоставни елемент током венчања и припрема које су му претходиле била су огледала, која су поред утилитарне имала и магијско-симболичку функцију у обредима прелаза током којих су девојке постајале жене.²⁷ Ови предмети су свакако били у широј употреби и генерално везани за женски домен, па се не могу искључиво тумачити као свадбени мобилијар. Ипак, може се претпоставити да су бар нека огледала (поготово луксузнији примерци) била наменски наручена за свадбену церемонију. Више таквих примерака који потичу с територије Виминацијума могу се тумачити управо на овај начин. Поред неколико рељефних огледала са симболичним митолошким представама (сл. 3),²⁸ треба поменути и кружно огледало од сребра, с хоризонталном дршком од жице, обликованом у виду Херкуловог чвора (кат. 37).²⁹ Управо је оваквим чвором био везан вунени појас који је невеста носила, на тај начин симболично везујући супруга за себе, док је његово развезивање прве брачне ноћи симболисало вирилност мушкарца.³⁰ Још један битан елемент на венчању био је украсни прибор за предење вуне, који се састојао од преслице и вретена.³¹ Ови предмети су остајали у власништву *matronae*, симболично представљајући брачну заједницу.

Као што је већ поменуто, брак и мајчинство су у римском периоду утицали на статус жене, повећавајући њен углед. Након венчања, жена би постајала *matrona/uxor* (удата жена у законитом браку), а пред њом је тада био задатак прокреације, социјализације потомства и бриге о породици и дому. Иако су многе жене у Риму имале послове ван куће и учествовале у различитим областима произ-

were also omnipresent.²⁵ Among numerous objects of material culture that can be connected to the Roman wedding,²⁶ only a small fraction was made of permanent materials and this is why we encounter only one part of the wedding repertoire in the archaeological register.

An inevitable element during weddings and the preparations that took place before them was a mirror. Besides the utilitarian function, these also had a magical and symbolic one within the rites of passage through which a girl became a woman.²⁷ These objects were certainly in a wider, everyday use and were generally connected to the women's domain and, as such, cannot be exclusively interpreted as wedding items. However, it can be presumed that at least some mirrors (especially luxurious examples) were deliberately acquired for the wedding ceremony. Several such pieces originate from the territory of Viminacium and can be interpreted in such a manner. In addition to relief-decorated mirrors with symbolic mythological images (Fig. 3),²⁸ a circular silver mirror with a horizontal handle shaped in the form of the Knot of Hercules should be mentioned (Cat. no. 37).²⁹ Exactly this knot was used to tie the woolen belt worn by the bride, thus symbolically tying her husband to herself, while the untying of the belt during the first wedding night symbolised the man's virility.³⁰ Another important element during weddings was a decorative spinning kit, consisting of a distaff and a spindle.³¹ These objects remained in the possession of the *matrona*, symbolically representing marital union.

As was already stated, during Roman times, marriage and motherhood influenced the status of a woman and increased her reputation. After

27 Mihajlović 2011, 188.

28 Спасић-Ђурић 2001; Danković 2020b, 140–150.

29 Danković 2020b, 85, sl. 24.

30 Hersch 2010, 110.

31 D'Ambra 2007, 75; Danković 2020a.

25 Treggiari 1991, 166; Hersch 2010, 56, 223–226.

26 For a detailed description of the wedding procession as well as explanations of ritual objects used during a wedding, cf. Hersch 2010; Danković 2020b.

27 Mihajlović 2011, 188.

28 Спасић-Ђурић 2001; Danković 2020b, 140–150.

29 Danković 2020b, 85, sl. 24.

30 Hersch 2010, 110.

31 D'Ambra 2007, 75; Danković 2020a.

водње и трговине,³² највећи број њих је, по свој прилици, обављао послове везане за домаћинство и био усмерен ка деци и породици. Већи део свакодневне рутине у богатијим домаћинствима обављали су робови или послуга, док су матроне доносиле одлуке о кућној економији, издавале наређења и надгледале обављање послова.³³

Још од најранијих периода римске историје, брига о кући и домаћинству је сматрана задужењем супруге, о чему говори и чињеница да је као један од четири валидна разлога за развод у Ромуловом закону наведена замена, премештај или фалсификовање кључева. Наиме, муж је у том случају имао право да иницира прекид брака, јер би то значило да жена лоше управља домаћинством и не испуњава своје дужности чувара.³⁴ Има индиција да је невеста по доласку у свој нови дом добијала кључеве остава и складишта, чиме је симболично преузимала улогу управника и надзорника домаћинства. Основна, и свакако економски најзначајнија улога жене у домаћинству, била је контрола над оставама у којима су се чувале намирнице и алати, али и поједине драгоцености – односно чување кључева.³⁵ Због тога је женина брига о домаћинству у неким случајевима била изражена и симболичком кључа (*clavis*). Прикази кључева на надгробним споменицима, представљени у рукама покојнице, симболично су указивали да се ради о господарици куће.³⁶

Због свега наведеног сматра се да су одређени предмети материјалне културе – кључеви (кат. 6–8), прстен–кључеви (кат. 4, 5) и укоснице с минијатурним кључевима (кат. 9), преносили поруку о испуњавању

32 Becker 2016, 927.

33 Pomeroy 1975, 169; Treggiari 2007, 33.

34 Treggiari 1991, 441.

35 Berg 2016, 187–188.

36 Zotović 2008, 434; Danković 2020b, 189.

Сл. 3 – Рељефно огледало са представом Venus Victrix, гроб Г1-607, локалитет Више гробалја, јужна некропола (према: Спасић-Ђурић 2015, 193, кат. 148)

Fig. 3 – Relief-decorated mirror with the depiction of Venus Victrix, grave G1-607, site Više grobalja, southern necropolis (Спасић-Ђурић 2015, 193)

the wedding, a woman would become a *matrona/uxor* (married woman in a legal matrimony), and tasks of procreation, socialisation of her offspring, and care for her family and the household awaited her. Although many women in Rome had businesses outside their homes and took part in various forms of production and trade,³² the greatest number of them was obviously engaged in chores connected to the household and focused on children and family. In wealthier homes, the greatest part of a daily routine was performed by slaves and servants, while matrons made decisions about home economy, gave orders or supervised the execution of tasks.³³

From the earliest periods of Roman history, care of the household was considered a woman's task. The Law of Romulus gives testimony to this,

32 Becker 2016, 927.

33 Pomeroy 1975, 169; Treggiari 2007, 33.

предвиђених дужности матроне и представљали део визуелног идентитета удате жене. Иако су кључеви имали широку употребу и били везани за припаднике оба пола, према критеријумима римског друштва, у одређеним се контекстима, могу протумачити као лична својина удатих жена, како је показано у претходном пасусу. Прстен-кључеви нису били само накит, јер је њихова примарна функција била утилитарна, док је естетска била од секундарног значаја. На основу минијатурних димензија кључа претпоставља се да су ови предмети коришћени за закључавање мањих кутија, ковчежића или шкриња у којима су чувани лични предмети.³⁷ У односу на прстен-кључеве, укоснице с главом моделованом у виду кључа (или прстен кључа) су малобројне, а на Виминацијуму је пронађено свега неколико примерака.

Поред економске улоге надзирања послова и симболичне улоге чувара кључева домаћинства, у женско задужење спадала је и обрада вуне (предење и ткање). Ови послови сматрани су традиционално женским, а од матрона се у ранијим периодима очекивало да обезбеде одећу за своју породицу.³⁸ Врлине угледних матрона кулминирале би управо вештином у обради вуне, чиме је симболизована оданост породици и успешно вођење домаћинства. Највероватније су због те симболике послови везани за предење и ткање остали задужење матрона и један од ретких физичких послова које су оне саме обављале, чак и у богатијим породицама. Идеја о обради вуне као метафори за бригу о домаћинству присутна је и на надгробним споменицима жена, у виду натписа (*lanam fecit*) или у виду симбола на рељефној представи (прибор за

referring to a replacement, moving or substitution of keys as one of the four valid reasons for getting a divorce. If this was the case, a husband would be allowed to apply for a divorce, since it would mean that his wife is a bad household keeper and that she does not fulfil her duties.³⁴ There are indications that, after arriving in her new home, a bride would be given a set of keys to storage rooms and warehouses, thus symbolically taking over the role of household manager and carer. The basic, but economically certainly the most important, role of a wife in the household was controlling storage rooms in which food and tools, but also certain valuables were kept, i.e. safekeeping of the keys.³⁵ This is why in some cases, the wife's care of the household was expressed through the symbolism of the key (*clavis*). Images of keys on funerary monuments represented in the hands of the deceased symbolically indicated that she was the mistress of a household.³⁶

Because of all of the facts listed above, it is considered that specific parts of material culture – keys (Cat. nos. 6–8), key rings (Cat. nos. 4, 5) and hairpins with miniature keys (Cat. no. 9), transferred the message of fulfilling the intended matronly duties and represented parts of a woman's visual identity. Although keys had a wide field of use and were connected to members of both sexes, according to the criteria of the Roman society and in specific contexts, they can be understood as the personal property of married women, as shown in the previous paragraph. Key rings were not only pieces of jewellery, since their primary function was utilitarian, while the aesthetic one was of secondary importance. Based on the miniature key dimensions, it is presumed that these objects were used for locking smaller boxes, caskets or chests in which personal items were kept.³⁷ Compared to key rings, hairpins with heads modelled in the form of keys (or key rings) were less numerous. Only a few such examples have been discovered in Viminacium.

34 Treggiari 1991, 441.

35 Berg 2016, 187–188.

36 Zotović 2008, 434; Danković 2020b, 189.

37 Миловановић, Мрђић 2016, 243–244.

37 Миловановић, Мрђић 2016, 243–244.

38 Allason-Jones 2005, 104.

предење вуне: преслица и вретено).³⁹ Функционални прибор за предење вуне морао је бити већих димензија, највероватније израђен од дрвета,⁴⁰ а до данас су очувана само четири примерка од слоноваче.⁴¹

У типично женске предмете римског периода, који симболизују идеал женске врлине, спада украсни прибор за предење вуне: преслице и вретена са пршљенцима. Највећи број ових предмета с Виминацијума потиче из гробних целина или с простора некропола, а највероватније се ради о прибору за предење који није имао утилитарну функцију, већ је коришћен током свадбене процесије, након чега би остао у власништву удате жене. Ручне преслице које потичу с Виминацијума израђиване су од различитих материјала: међу њима су најбројније коштане (кат. 19–21). Откривено је и неколико примерака преслица од бронзе (кат. 22, 23), које су иначе веома ретке. Преслица од тамноплавог стакла (кат. 24), која потиче с локалитета Над Клепечком, представља луксузни примерак. Сегментна преслица од ћилибара је предмет без директних аналогија на територији целог Царства (кат. 25). Њен је врх моделован у виду женског погрсја (могуће је да је у питању идеализована представа римске матроне).⁴² Два коштана вретена (кат. 26, 27) откривена су заједно с каменим пршљенцима. Занимљивост представља кат. 26, који има крај тела моделован у виду стрелице. Пршљенци су представљали саставни део вретена, а били су израђивани од различитих материјала – камена, керамике, стакла, ћилибара, кости. Пошто су вретена махом била израђивана од дрвета, те нису очувана, чести су

Besides the economic role of supervising chores and the symbolic role of the guardian of home keys, the tasks of a woman included processing wool (spinning and weaving). These were traditionally considered women's tasks and, in earlier periods, a matron was expected to secure clothing for her family.³⁸ The virtue of reputable matrons would reach its peak exactly with the skill of wool processing, thus symbolising loyalty to her family and the successful running of a household. Most likely owing to this symbolism, tasks connected to spinning and weaving remained chores of the matron and one of the rare physically demanding activities done by themselves personally, even in wealthier families. The idea of wool working as a metaphor for the care of the household is also present on women's funerary tombs, either as inscriptions (*lanam fecit*) or in the form of symbols on relief images (tools for spinning wool: distaff and spindle).³⁹ Functional spinning tools must have been of larger dimensions, and most likely made of wood.⁴⁰ To date, only four examples made of ivory have survived.⁴¹

Typical female belongings of the Roman period, symbolising the ideal of female virtue, also included decorative spinning sets: distaffs and spindles with whorls. The greatest number of these items discovered in Viminacium comes from sepulchral contexts or from the necropolis areas. They most likely represent spinning implements that did not possess a utilitarian function, but were used during wedding processions and after that remained as the private property of the married woman. Hand distaffs originating from Viminacium were made of different materials: the most numerous among them were made of bone (Cat. nos. 19–21). A couple of pieces made of

39 Pomeroy 1975, 169, 199; Mantzilas 2017, 316–317.

40 Током досадашњих ископавања Виминацијума откривени су остаци само једне преслице од дрвета, који се, нажалост, нису очували, cf. Голубовић 2000, 90–91.

41 Facchinetti 2005.

42 Danković 2019.

38 Allason-Jones 2005, 104.

39 Pomeroy 1975, 169, 199; Mantzilas 2017, 316–317.

40 During the research conducted so far in Viminacium, remains of a single wooden spindle have been discovered. Unfortunately, they did not remain preserved, cf. Голубовић 2000, 90–91.

41 Facchinetti 2005.

независни налази пршљенака. Издвојени примерци с Виминацијума (кат. 28 а–с) израђени су од стакла и кости.

Сви наведени предмети за предење вуне датовани су у период 2–3. века, док у периоду касне антике нестаје обичај изражавања женске врлине кроз њихово полагање у гробове. Бар за неке од ових артефаката може се одбацити употребна и предложити симболичка вредност, на шта указују њихове мале димензије, материјали од којих су израђени, начин и детаљи израде, али и пратећи инвентар, у случају да потичу из затворених целина (гробова).⁴³

Ткање, које је захтевало већи напор, најчешће су обављали робови, послуга или млађе укућанке, док су власнице домаћинства највероватније уз помоћ ткачких плочица ткале само појасеве и украсне порубе, који би се накнадно пришивали на одећу.⁴⁴ С Виминацијума потиче неколико примерака ових предмета израђених од кости, махом из фунерарних целина.⁴⁵ С локалитета Рит и Амфитеатар, из слојева датованих у период 2. и 3. века потичу ткачке плочице троугаоног облика, са по три перфорације у угловима (кат. 30 а–б). На примерцима с локалитета Амфитеатар уочљиви су интензивни трагови коришћења. С територије Виминацијума потиче велики број шиваћих игала, које се препознају по перфорацији – ушници на ширем крају; најчешће су израђене од кости (кат. 29 а) и бронзе (кат. 29 б).

Од угледних Римљанки се очекивало да се уклопе у жељене друштвене норме и прате одређени образац понашања. Основне моралне одлике које су везиване за матроне биле су *pudicitia* и *pudor*, особине које су означавале

bronze (Cat. nos. 22, 23) have also discovered, although they represent rather rare finds. A distaff made of dark blue glass (Cat. no. 24), which comes from the site of Nad Klepečkom, represents a luxurious example. A segmented distaff made of amber is an object without direct parallels in the entire territory of the Empire (Cat. no. 25). Its top is modelled in the form of a female bust (possibly an idealised image of a Roman matron).⁴² Two bone spindles (Cat. nos. 26, 27) were unearthed together with stone whorls. The interesting example of Cat. no. 26 has a shaft ending in the form of an arrowhead. Whorls are a structural part of spindles and they were made of different materials – stone, pottery, glass, amber or bone. Since spindles were mostly made of wood and did not remain preserved, finds of detached whorls are frequent. The selected examples from Viminacium (Cat. nos. 28 a–c) were made of glass and bone.

All of the objects used for wool spinning are dated into the 2nd and the 3rd century. During Late Antiquity, the tradition of expressing woman's virtue by depositing these artefacts as grave goods slowly went out of fashion. At least for some of these artefacts, any utilitarian role can be discarded and they could be described as objects with a purely symbolical value. This is indicated by their small dimensions, the materials that were used, details regarding the manufacture processes, but also the accompanying inventories in cases when they originate from closed funerary contexts (graves).⁴³

Since it required more effort, weaving was usually conducted by slaves, servants or younger household members, while the mistress mostly wove belts and decorative hems, with the help of weaving plates, which were then sewn onto the clothes.⁴⁴ From Viminacium, there are several pieces of weaving plates made of bone, mostly from funerary complexes.⁴⁵ At the sites of Rit and the amphitheatre, from layers dated into the 2nd

43 Danković 2020a.

44 Larsson Lovén 1998, 87; РГСЛ 2018, 78.

45 Danković 2020b, 189.

42 Danković 2019.

43 Danković 2020a.

44 Larsson Lovén 1998, 87; RLCS 2018, 2018, 78.

45 Danković 2020b, 189.

честитост и непорочност. Да би биле цењене, Римљанке су морале да буду лојалне породици, љубазне, смерне и пре свега скромне.⁴⁶ Било је пожељно да жена буде у пратњи када напушта кућу, а добри манири и узорно понашање у јавности су се подразумевали. Угледне Римљанке су морале да пристојним изгледом и грациозношћу буду оличење идеала женске врлине, да увек буду отмене и елегантне, али уједно и дискретне, како не би привлачиле непожељну пажњу.⁴⁷ Иако није било пожељно да се жене експонирају у јавности, било је неопходно да изгледају уредно и својом спољашњошћу одражавају статус своје породице. Управо због тога је у римском периоду посебна пажња посвећивана неговању, бризи о телу и дотеривању. Предмети који су служили за улепшавање, а често су спадали у луксузније производе (козметички и тоалетни прибор, накит) били су сматрани атрибутима жена и изразом женствености, што је приметно и у иконографији током читавог римског периода (надгробне стеле, фреске), где су прикази поменутих предмета симболизовали женственост.⁴⁸

Многи римски аутори су хвалили „старија времена” и обичаје предака, величајући прошлост у којој се ценила једноставност. Та времена су остала ствар прошлости већ од 2. века пре н. е, када се кроз увоз повећава количина луксузних предмета за улепшавање: козметике, скупоцености, раскошног накита и одеће. Током империјалног периода повећава се потреба за егзотичним производима из различитих делова Царства.⁴⁹ Упркос негодовању појединих античких писаца и моралистичким нападима на претерани луксуз, сви ови предмети су коришћени на територији

46 George 2005, 41.

47 Batten 2010, 148, 154; Mantzilas 2017, 317.

48 Berg 2002, 15.

49 Berg 2020, 279.

and the 3rd centuries, weaving plates of triangular shape with a perforation in each corner originate (Cat. nos. 30 a, b). Intense wear marks are noticeable on pieces discovered on the amphitheatre site. From Viminacium there is a large number of sewing needles, distinguished by an eye – a perforation positioned on the wider end; they were usually made of bone (Cat. no. 29 a) and bronze (Cat. no. 29 b).

Respected Roman women were expected to fit into the desired social norms and follow a specific patterns of behaviour. The basic moral features that were connected to matrons were *pudicitia* and *pudor*, features that reflected chastity and purity. In order to be respected, Roman women had to be loyal to their families, kind, humble and, most of all, modest.⁴⁶ It was desirable that a woman would be accompanied when she was out of the house, while good manners and exemplary behaviour went without saying. With their decent looks and grace, Roman women needed to represent images of ideal feminine virtue, always be dignified and elegant but, at the same time, discreet, not drawing unwanted attention to themselves.⁴⁷ Although it was undesirable for women to be exposed in public, it was necessary for them to look neat and reflect the status of their families through their appearance. In Roman times and exactly because of this, special attention was dedicated to nurturing, body care and dress. Objects that were used for beautifying, often being rather luxurious (cosmetic tools and toiletries, jewellery, etc.) were considered to be women's attributes and reflections of femininity. This is noticeable in the iconography throughout the entire Roman period (funerary monuments and frescos), where images of such items symbolised a woman's domain.⁴⁸

Many Roman authors praised the “good old times”, and the tradition of their ancestors in which simplicity was glorified. These times were long gone already by the 2nd century BCE when, due to imports, the number of luxurious items for beautifying,

46 George 2005, 41.

47 Batten 2010, 148, 154; Mantzilas 2017, 317.

48 Berg 2002, 15.

читаваог Царства, без обзира на то да ли су били увоз или локални производи.

Репертоар артефаката који су коришћени у женској уметности улепшавања, антички писци често означавају збирним називом *mundus muliebris* (женски свет).⁵⁰ Не постоји прецизна дефиниција овог концепта, па тако не постоји ни дефинитивни списак предмета који је он подразумевао. Може се рећи да у ову групу спадају сви предмети који су служили за улепшавање, а који су, иако их нису користиле само жене, постали део визуелног идентитета удатих жена и симбол женске врлине. Многе од њих на основу контекста можемо одредити у предмете који су сасвим сигурно били у власништву жена.

Током читаваог римског периода, од времена Републике па све до краја антике, огледало је остало примарни симбол женске лепоте и инструмент како улепшавања, тако и приказивања женствености.⁵¹ Огледала су, осим као култни предмети током припрема за венчање, коришћена и као део свакодневних ритуала улепшавања – за припрему фризура, шминкање и наношење различитих козметичких препарата. Током републиканског и царског периода најчешћа су била огледала у виду исполираних бронзаних дискова, углавном са дршкама, док су у периоду позног Царства честа стаклена огледала са рамовима од олова.⁵² Примерак кружног бронзаног огледала с вертикалном дршком (кат. 36) спада у тип једноставних ручних огледала. Бронзано огледало које се састоји од исполираног кружног диска и дршке аплициране на полеђини (кат. 38), спада у тип ручних конвексних огледала с хоризонталном дршком.

including cosmetics, valuables, luxurious jewellery and clothes, increased. During the imperial period, the hunger for exotic products from different parts of the Empire grew bigger.⁴⁹ Despite resentment of some of the ancient male authors and moralist attacks on exaggerated luxury, all of these items were used in the territory of the entire Empire, regardless of whether they were imported or represented local products.

Ancient authors often describe the repertoire of items used in the women's art of beautifying with one common name of *mundus muliebris* (women's world).⁵⁰ There is no precise definition of this concept and, therefore, there is no definite list of included items. It can be said that this group incorporated all of the objects that were used for beautifying and which, although not used by females exclusively, became a part of the visual identity of married women and the symbol of feminine virtue. According to the context, many of them can be classified as items that were, without doubt, women's possessions.

Throughout the entire Roman period, from the time of the Republic and all the way until the end of the classical antiquity, the mirror remained a primary symbol of womanly beauty and an instrument of beautifying, as well as of depicting femininity.⁵¹ Besides being cult objects used during wedding preparations, mirrors were also used as part of an everyday beautifying rituals – for arranging coiffure, and applying makeup and different cosmetic products. During the republican and imperial epochs, mirrors in the form of polished bronze discs with handles were most common, while during Late Antiquity, glass mirrors with lead frames became widespread.⁵² An example of a circular bronze mirror with a vertical handle (Cat. no. 36) belongs to the group of simple hand mirrors. A bronze mirror consisting of a polished circular disc and a handle applied on the back of it (Cat. no. 38) belongs to the type of convex hand mirrors with a horizontal handle.

50 Berg 2002, 17; Raat 2013, 27.

51 Berg 2020, 286.

52 Berg 2020, 284.

49 Berg 2020, 279.

50 Berg 2002, 17; Raat 2013, 27.

51 Berg 2020, 286.

52 Berg 2020, 284.

Као што је већ поменуто, доста пажње је посвећивано физичком изгледу жена и пријатној спољашњости, која би одговарала критеријумима римског друштва. Жене су посебно водиле рачуна о својим фризурама, које су још у периоду Републике биле основни показатељ неге и бриге о телу. Оне нису биле битне као пуки естетски детаљ, већ и начин да се покаже имућност и престиж читаве породице. Како је развезана коса посматрана као инструмент завођења с јасном еротском конотацијом, њено обуздавање сакупљањем и уплетањем праменова у уредну фризуру означавало је самоконтролу и чедност.⁵³

Поред тога, неочешљана коса је током римског периода сматрана одликом нецивилизованих друштава, па је чешаљ (*pecten*) био важан инструмент у одржавању уредног изгледа у складу с друштвеним нормама. Чешљеви су коришћени за рашчешљавање косе или браде, а користили су их и мушкарци и жене.⁵⁴ У ранијим периодима Царства су најчешћи били једноделни чешљеви мањих димензија с једним или два реда зубаца, израђени од дрвета, метала, ређе од кости и рога, а само изузетно луксузни примерци од слоноваче. У периодима позног Царства су чешћи композитни, троделни чешљеви од желењег рога.⁵⁵ С територије Виминацијума потиче неколико примерака чешљева, који су најчешће од кости и рога, с металним везивним деловима. Дворедни чешљеви из ранијих периода веома су ретки и обично лоше очувани (кат. 17). Једноделни коштани чешаљ с полукружном дршком и једним редом зубаца представља занимљив изузетак (кат. 16), а на њему се уочава и део гвоздене осовине, која је највероватније показатељ поправке поломљеног предмета. Троделни, једноредни чешаљ од

As was already mentioned, much attention was dedicated to women's physical looks and pleasant appearance that were required to meet the criteria of the Roman society. Women paid special attention to their hairstyles, which were seen as the basic indicator of body care during the period of the Republic. They were not understood as a mere aesthetic detail, but also as a way to show the wealth and the prestige of the entire family. Since loose hair was regarded as an instrument of seduction with clear erotic connotations, tying and controlling it through braiding into a neat coiffure reflected one's self-control and chastity.⁵³

Moreover, during the Roman period, uncombed hair was considered a feature of uncivilised societies and this is why a comb (*pecten*) represented an important instrument for keeping one's tidy looks in accordance with the social norms. Combs were used for grooming the hair and beard, used both by men and women.⁵⁴ In the early days of the Empire, the most common were single-pieced combs of smaller dimensions and with one of two rows of teeth, made of wood, metal, rarely of bone or antler, while only the luxurious examples were made of ivory. In the late imperial period, composite combs prevail, usually made of antler and consisting of three parts.⁵⁵ There are several comb finds from the territory of Viminacium, mostly made of bone and antler, with rivets made of metal. Double rowed combs from the earlier periods are very rare and usually less well preserved (Cat. no. 17). A single-pieced bone comb with a semi-circular handle and a single row of teeth represents an interesting exception (Cat. no. 16). It also has a noticeable part of an iron rod, most likely indicating that the broken object was repaired. A three-pieced one-sided comb made of antler, with a saddle-shaped handle and bronze rivets (Cat. no. 18) is typical for the period of Late Antiquity. It is connected to members of the German populations that settled in the

53 Berg 2020, 281.

54 Petković 1995, 21; Крунић 2000, 32.

55 Petković 1995, 21–22.

53 Berg 2020, 281.

54 Petković 1995, 21; Крунић 2000, 32.

55 Petković 1995, 21–22.

јелењег рога, са седластом дршком и бронзаним нитнама (кат. 18) типичан је за период касне антике, и везује се за припаднице германских популација које су се населиле на територији Царства.⁵⁶

Матроне су увек носиле скупљену косу, најчешће у подигнутој пунђи, у зависности од тренутне моде (по угледу на супруге императора и друге жене из царске породице) (кат. 15). *Vita* – вунена трака којом су причвршћиване фризура, била је карактеристичан елемент костима матроне и спадала је у знаке честитости (*insignes pudoris*), симболизујући углед који је брачна заједница обезбеђивала женама.⁵⁷ Поред трака, за причвршћивање и декорацију фризура коришћене су мрежице и украсне игле-укоснице. Укоснице (*acus crinalis, comatoria, crinale*) су у римском периоду коришћене за причвршћивање, али и за прављење фризура – увијање и уплитање косе, раздељивање праменова.⁵⁸ Луксузнији примерци били су израђени од племенитих метала или слононаче; укоснице од специфичних сировина (нпр. гагат) имале су јаку симболику, док су најраспрострањеније биле игле-укоснице од доступнијих материјала, као што су кост или дрво. Укоснице су имале вретенасто тело, оштар врх и често украшену главу (једноставна, заобљена, у облику лопте, конуса, итд., или сложенија, с фигуралним представама).⁵⁹

Игле-укоснице пронађене на територији Виминацијума спадају у најбројнију врсту покретног материјала, након керамичких посуда и новца, а јављају се у свим хоризонтима, од 1. до 5. века. Израђиване су од различитих материјала – најзаступљеније су коштане (кат. 10 a–g, 14 a–n), металне су мало-

territory of the Empire.⁵⁶

Matrons always wore their hair tied, usually in a bun, depending on the trends of the day (following the example of emperors' wives and other women of the imperial family) (Cat. no. 15). *Vita* – a woollen ribbon used for securing coiffures, was a typical element of a matron's costume and they were regarded as chastity indicators (*insignes pudoris*), symbolising a female's reputation secured by marriage.⁵⁷ Besides ribbons, nets and decorative hairpins were also used for fastening and decorating hair styles. In Roman times, hairpins (*acus crinalis, comatoria, crinale*) were used for fastening, but also for making hair styles – twisting, braiding and parting locks.⁵⁸ Luxurious examples were made of precious metals or ivory; hairpins made of specific materials (for example jet) possessed strong symbolic agency, while the most widely spread specimens were made of easily accessible materials, like bone or wood. Hairpins had a spindle-shaped body, a sharp ending and frequently a decorated head (simple, rounded, spherical, cone-shaped etc., or more complex, with figural representations).⁵⁹

After pottery and coins, hairpins discovered in the territory of Viminacium belong to the most numerous small finds. They are encountered in different contexts, and are dated from the 1st to the 5th century. They were made of different materials – bone ones being the most common (Cat. nos. 10 a–g, 14 a–n), those made of metal are less frequent (Cat. nos. 11 a–f, 13), while hairpins made of jet or gold represent rarities (Cat. nos. 12, 13). Above all, these objects possessed utilitarian and decorative functions and they are distinguished by their variously modelled heads. Depending on the represented images, they bore special symbolism, most commonly one that underlined feminine virtues. In the first place, hairpins with a depiction of a hand holding different objects, usually the attributes of the goddess Ve-

56 BÍró et al. 2012, 23.

57 Sebesta 2001, 48.

58 Petković 1995, 29.

59 Berg 2020, 279; Danković 2020b, 64.

56 BÍró et al. 2012, 23.

57 Sebesta 2001, 48.

58 Petković 1995, 29.

59 Berg 2020, 279; Danković 2020b, 64.

бројније (кат. 11 a–f, 13), док укоснице од гата и злата представљају реткост (кат. 12, 13). Ови предмети су имали пре свега утилитарну и украсну функцију, а разликују их разноврсно моделоване главе, које су у зависности од представе носиле одређену симболику, најчешће ону која је истицала женске врлине. Овде пре свега треба издвојити укоснице с приказом шаке која држи различите предмете, најчешће атрибуте богиње Венере или делове *mundus muliebris*-а (кат. 10 a–b). Другу групу чине укоснице с приказом саме Венере у карактеристичном, стидљивом ставу (*Venus Pudica*), којом су промовисане традиционалне вредности, морал и брак (кат. 10 c).⁶⁰ На крају треба споменути и игле са главама моделованим у виду женских попрсја (кат. 10 d–e). На основу сличности приказаних фризура са оним које срећемо на новцу и скулптурама, ова попрсја се тумаче као представе римских царица, које су важиле за ултимативни идеал држања, понашања и изгледа, и као такве биле узор свакој матрони.

Бројни козметички препарати, етерична уља и парфеми имали су широку употребу током римског периода. У неким случајевима су били припремани од састојака прибављених из далеких крајева, или су и сами представљали увоз. У археолошком запису су од ових производа најчешће видљиве само посуде у којима су они чувани или транспортовани, као и прибор за њихову припрему и наношење.

Течни козметички производи (парфеми, етерична уља) најчешће су чувани у стакленим посудама различитих облика (ампулама, амфоретама, боцама, балсамаријумима и унгуентаријумима). Прашкasti и кремасти козметички производи држани су у кутијицама,

nus or part of the *mundus muliebris*, should be mentioned (Cat. nos. 10 a–b). Another group consists of hairpins with the representation of Venus herself, in a typically modest pose (*Venus Pudica*), used to promote traditional values, morality and marriage (Cat. no. 10 c).⁶⁰ Finally, one should mention hairpin heads modelled in the form of female busts (Cat. nos. 10 d–e). According to the similarities of the depicted coiffures with those encountered on coinage and sculptures, these busts are interpreted as portraits of Roman empresses, representing ultimate ideals of manners, behaviour and appearance and, as such, being a role model for every matron.

In Roman times, numerous cosmetic products, essential oils and perfumes were used widely. In some cases, they were made from ingredients imported from distant regions, or they represented imported goods themselves. In the archaeological record, usually only containers of these products are encountered, as well as tools used for their preparation and application.

Liquid cosmetic products (perfumes and essential oils) were most commonly kept in glass vessels of different shapes (ampules, amphorettes, bottles, balsamaria and unguentaria). Powdery and creamy cosmetic substances were kept in boxes, glass jars or cylindrical containers with a lid – pyxides (*pyxis*).⁶¹

There are numerous glass vessels from the territory of Viminacium, usually made using the free blowing technique, while a smaller number was made in the technique of mould blowing. The vessels shown in the catalogue were mostly made of transparent glass – colourless or of greenish and bluish tones and dated into the period from the 2nd to the 4th centuries. They are classified as toilet bottles, in which cosmetic products were kept and transported. Balsamaria were most likely used for liquid cosmetic products (Cat. nos. 50–56, 60–63), as well as unguentaria (Cat. no. 59) and prismatic bottles of smaller dimensions (Cat. nos. 58, 64).

60 Спасић-Ђурић 2001, 169–170.

60 Спасић-Ђурић 2001, 169–170.

61 Berg 2020, 279–280.

стаклним теглицама или цилиндричним посудама с поклопцем – пиксидама (*pyxidis*).⁶¹

Стаклене посуде с територије Виминацијума су бројне, а израђиване су најчешће техником слободног дувања, док је мањи број израђен техником дувања у калуп. Све посуде приказане у каталогу су махом од прозирног стакла – безбојног или зеленкастих и плавичастих нијанси, а датоване су у период 2–4. века. Сврстане су у тоалетне бочице, у којима су чувани и транспортовани козметички препарати. За течне козметичке производе су највероватније коришћени балсамаријуми (кат. 50–56, 60–63), унгуентаријум (кат. 59) и призматичне боце мањих димензија (кат. 58, 64), док су прашкасти или кремасти препарати могли да се држе у стаклним теглицама (кат. 49, 57).

Пиксиде су могле бити израђене од различитих материјала: глине, дрвета, кости, слоноваче, метала, камена и стакла. Луксузнији примерци, најчешће они израђени од кости или слоноваче, имали су изрезбарене украсе на реципијенту, па чак и фигуралне рељефе, често с митолошким представама.⁶² Највећи број очуваних пиксида с Виминацијума израђен је од кости и потиче из фунерарних целина. Коштани примерци приказани у каталогу (кат. 46, 47) су израђени од три дела – имају цилиндрични реципијент, равно дно и поклопац.

Љуштуре морских шкољки су током римског периода пронађене у различитим контекстима у свим деловима Царства. Постоји више тумачења њихове функције у зависности од контекста налаза, али су најчешће окарактерисане као предмети култног карактера или делови тоалетног прибора.⁶³ Треба поменути

Powdery and creamy preparations could have been kept in small glass jars (Cat. nos. 49, 57).

Pyxides were made of different materials: pottery, wood, bone, ivory, metal, stone and glass. The more luxurious specimens, usually made of bone or ivory, had carved ornaments on their recipients and even figural reliefs, frequently comprising mythological scenes.⁶² The greatest number of preserved pyxides from Viminacium were made of bone and come from funerary contexts. The examples made of bone presented in the catalogue (Cat. nos. 46, 47) consisted of three pieces – a cylindrical container, a flat bottom and a lid.

Сл. 4 – Козметичка кутијица израђена од љуштуре морске шкољке, гроб Г1-1026, локалитет Пећине, јужна некропола (према: Спасић-Ђурић 2017, 77, сл. 3.а)

Fig. 4 – Cosmetic box made of a seashell, grave G1-1026, site Pećine, southern necropolis (after: Спасић-Ђурић 2017, 77, сл. 3.а)

During Roman times, throughout the Empire, seashells were discovered in different contexts. Various interpretation of their function depend on the circumstances of the find, but they are most frequently classified as objects with a cultic

61 Berg 2020, 279–280.

62 Petković 1995, 37; Berg 2020, 280.

63 Spasić-Ђурић 2017, 75.

62 Petković 1995, 37; Berg 2020, 280.

могућност да су бар неке од њих коришћене као рецепијенти за козметичке препарате. Остаци механизма за затварање су уочени и на једном примеру с Виминацијума, па се у том случају може са сигурношћу говорити о делу козметичке кутије од љуштуре шкољке (сл. 4).⁶⁴ На осталим примерцима с Виминацијума нису видљиви остаци механизма, али су свакако овакве љуштуре шкољки (кат. 42–44) могле да буду део тоалетног прибора жена.

Палете су служиле за припрему, мрвљење и мешање козметичких и фармацеутских препарата, као и пигмената, па се претпоставља њихова широка употреба у тоалетне и медицинске сврхе, али и у сликарству. Ови плочасти правоугаони предмети били су израђивани искључиво од камена, а често су на средишњем делу рецепијента приметни трагови употребе у виду удубљења (кат. 39–41).⁶⁵

Козметички препарати су припремани, мешани и наносени спатулама (*cochlea*), предметима који су имали сличну форму као укоснице, али главу обликовану у виду рецепијента. Спатуле су израђиване од различитих материјала, најчешће од кости; ти примерци су најчешће имали дубљи „V” жлеб по средини правоугаоног или овалног рецепијента (кат. 45).⁶⁶ Поред широке примене спатула у припреми различитих препарата, оне су коришћене и као медицински инструменти и у одржавању личне хигијене. Посебан тип спатуле с малим кружним рецепијентом јесте штапић за уши, који је поред наведених функција могао да буде коришћен и за чишћење ушију (кат. 35, 48).⁶⁷

Према римском идеалу лепоте све длаке с тела требало је да буду уклоњене депилацијом, стригилом или пинцетом, да би се до-

character or parts of toiletry sets.⁶³ One should also mention the possibility that at least some of them were used as containers for cosmetic products. Remains of a closing mechanism were observed on an example from Viminacium and in this case, one can speak with certainty about parts of a cosmetic box made of a shell (Fig. 4).⁶⁴ On the remaining examples from Viminacium there are no visible mechanism traces, but such shell remains (Cat. nos. 42–44) could have represented parts of women's toiletry sets.

Palettes were used for preparing, crushing and mixing cosmetic and medical products as well as pigments, and it is, therefore, presumed that they were widely used for cosmetic and medical purposes, as well as in painting. These flat rectangular objects were made of stone exclusively, and traces of usage are often visible in the middle of the recipient as indentations (Cat. nos. 39–41).⁶⁵

Cosmetic substances were prepared, mixed and applied with spatulas (*cochlea*), objects that had a form similar to hairpins, however with their heads were modelled as recipients. Spatulas were made of different materials, most frequently bone; such pieces most commonly possess a deep V-shaped groove in the middle of a rectangular or oval recipient (Cat. no. 45).⁶⁶ Besides the wide use of spatulas for preparing different products, they were used as medical instruments and in personal hygiene. A special type of spatula with a small circular recipient is an ear stick – in addition to the already listed functions, it could also have been used for cleaning ears (Cat. nos. 35, 48).⁶⁷

According to the Roman ideal of beauty, body hair needed to be removed by waxing, using strigils or tweezers, in order to attain the preferred smooth and shiny look.⁶⁸ In the Greek and Roman world, strigils were primarily connected with personal hygiene or medicine and are often seen

64 Spasić-Đurić 2017, 76.

65 Крунић 2000, 83.

66 Petković 1995, 36–37; Крунић 2000, 94.

67 Petković 1995, 37.

63 Spasić-Đurić 2017, 75.

64 Spasić-Đurić 2017, 76.

65 Крунић 2000, 83.

66 Petković 1995, 36–37; Крунић 2000, 94.

67 Petković 1995, 37.

68 Berg 2020, 284.

био жељени гладак и сјајан изглед.⁶⁸ Стригили су у грчко-римском свету били везани примарно за одржавање личне хигијене или медицину, а често се тумаче као један од индикатора хеленизације/романизације. Користили су их припадници оба пола, а жене су их користиле као део тоалетног прибора и у сврху депилације.⁶⁹ Примерци с Виминацијума су најчешће израђени од бронзе или гвожђа (кат. 31–33), а састоје се од олучастог, повијеног стругача и цилиндричне или тракасте дршке.

Пинцете су имале широку употребу током римског периода – као део тоалетног прибора, у фармацији и медицини, али и као утилитарни предмети (нпр. за вађење фитиља из уљаних лампи).⁷⁰ Примерци коришћени у козметичке сврхе, за уклањање маља, су најчешће били израђени од бронзе, с кружном или елипсоидном главом и два крака који се шире ка врховима повијеним на унутра (кат. 34).

Накит и драго камење су углавном били лични предмети који служе примарно за украшавање. Спадали су у категорију *ornamenta uxoria/muliebra/feminarum* (женски украси), а осим естетске функције су често имали и апотропејско-симболичку вредност, или служили и као статусни симбол, којим је јавно показивано богатство читаве породице. Изузетно раскошни и луксузни комади накита највероватније су били део акумулираног богатства које се преносило с генерације на генерацију.⁷¹ Накит је често био лично власништво жена и представљао неутуђиви поклон или део њиховог мираза.⁷²

as one of the Hellenisation/Romanisation indicators. They were used by both sexes, with women using them as parts of toiletry sets and for depilation.⁶⁹ Examples discovered in Viminacium were usually made of bronze or iron (Cat. nos. 31–33). They consist of a curved blade with a cylindrical or a ribbon-shaped handle.

In Roman times, tweezers were widely used – as parts of toiletry sets, in pharmaceuticals and medicine, but also as utilitarian objects (for example for pulling out wicks from oil-lamps).⁷⁰ Specimens used for cosmetic purposes, for hair removal, were usually made of bronze, with a circular or oval head and two blades that widen towards their endings and bend inwards (Cat. no. 34).

Jewellery and precious stones were usually personal belongings, primarily used for adornment. They belonged to the category of *ornamenta uxoria/muliebra/feminarum* (women's ornaments). Besides their aesthetic function, they frequently possessed an apotropaic-symbolic value or were used as status symbols, by which the wealth of the entire family was displayed. Extremely lavish and luxurious pieces of jewellery were most likely parts of accumulated treasure that was passed from one generation to another.⁷¹ Jewellery was frequently woman's personal property and it represented an inalienable gift or part of their dowry.⁷²

68 Berg 2020, 284.

69 Danković 2020b, 209–210.

70 Крунић 2000, 150.

71 Berg 2002, 18; Raat 2013, 28–29.

72 Накит с територије Виминацијума је као засебна тематска целина обрађен у посебном одељку у оквиру овог зборника (Миловановић, Реџић, 282–424).

69 Danković 2020b, 209–210.

70 Крунић 2000, 150.

71 Berg 2002, 18; Raat 2013, 28–29.

72 Jewellery from the territory of Viminacium is presented in detail in the paper which is a part of this publication (Milovanović, Redžić, 282–424).

Каталог / Catalogue

1. Прстен

Пиривој, гроб Г-163

Злато, драги камен, ливење, урезивање

Пречник: 1,8 cm

ДЦВ, Ц-440

2. век

Прстен са кружном алком, украшеном хоризонталним урезима и главом у облику елипсасте касете у коју је уметнута гема од камена црвене боје. На геми је урезана шематизована представа *dextrarum iunctio*.

Објављено: РЛГС 2018, 321, кат. 36; Milovanović 2018, 135, Fig. 45.

1. Ring

Pirivoj, grave G-163

Gold, precious stone, casting, engraving

Diameter: 1.8 cm

DCV, C-440

2nd century

Ring with a circular hoop, decorated with horizontal notches and a head in the shape of an elliptic cassette with a red gemstone intaglio embedded. A schematic representation of *dextrarum iunctio* is engraved on the intaglio.

Published: RLCS 2018, 321, Cat. no. 36; Milovanović 2018, 135, Fig. 45.

2. Прстен

Каструм, сонда 1

Сребро, драги камен, ливење, урезивање

Пречник: 2,2 cm

ДЦВ, Ц-217

3. век

Прстен са кружном алком, украшеном хоризонталним урезима и главом у облику елипсасте касете у коју је уметнута камеја од дво-бојног камена (калцедон?). Алка је профилисана. Рамена нису наглашена. На спојевима алке и главе прстена налзе се по две грануле.

Касета је украшена вертикалним урезима. На камеји је представљен мотив *dextrarum iunctio*, испод којег се налази натпис на старогрчком: OMONI(A).

Објављено: Nikolić, Marjanović, 2020.

2. Ring

Castrum, trench 1

Silver, precious stone, casting, engraving

Diameter: 2.2 cm

DCV, C-217

3rd century

Ring with a circular hoop, decorated with horizontal notches and a head in the shape of an ellipsoid cassette with an embedded cameo made of two-tone stone (chalcedony?). The hoop is segmented. Shoulders are not accentuated. At the junction of the hoop and the head of the ring, there are two granules on each side. The cassette is decorated with vertical incisions. The cameo has a representation of *dextrarum iunctio* motif, below which there is an inscription in the ancient Greek: OMONI(A)

Published: Nikolić, Marjanović, 2020.

3. Прстен-кључ

На камењу, објекат 8

Бронза, ливење/проламање

Пречник: 2,1 cm

ДЦВ, Ц-131

4. век

Бронзани прстен-кључ са затвореном алком полукружног пресека. На алци је плочаста, хоризонтално постављена глава срцолике форме.

Објављено: Миловановић, Мрђић 2016, 247, сл. 3.

3. Key ring

Na kamenju, building 8

Bronze, casting/piercing

Diameter: 2.1 cm

DCV, C-131

4th century

Bronze key ring with a closed hoop of semicircular cross-section. A plate-like, heart-shaped head is horizontally placed on the hoop.

Published: Миловановић, Мрђић 2016, 247, сл. 3.

4. Прстен-кључ

Пећине, гроб Г1-1181

Сребро, ливење/проламање

Пречник: 2,0 cm

ДЦВ, Ц-14189

2. век

Сребрни прстен-кључ са затвореном алком тракастог пресека. На алци је плочаста, хоризонтално постављена глава срцолике форме са наставком у виду стилизованог цвета љиљана.

Необјављено.

4. Key ring

Pećine, grave G1-1181

Silver, casting/piercing

Diameter: 2.0 cm

DCV, C-14189

2nd century

Silver key ring with a closed hoop of rectangular cross-section. A plate-like, heart-shaped head, with an extension in the form of a stylized lily flower, is horizontally placed on the hoop.

Unpublished.

5. Прстен-кључ

Пиривој, гроб Г-388

Бронза, ливење/проламање

Пречник: 1,9 cm

ДЦВ, Ц-1036

3. век

Бронзани прстен-кључ са затвореном алком полукружног пресека. На алци је плочаста, хоризонтално постављена глава правоугаоне форме.

Објављено: Миловановић, Мрђић 2016, 248–249.

5. Key ring

Pirivoj, grave G-388

Bronze, casting/piercing

Diameter: 1.9 cm

DCV, C-1036

3rd century

Bronze key ring with a closed hoop of semicircular cross-section. A plate-like, rectangular head is horizontally placed on the hoop.

Published: Миловановић, Мрђић 2016, 248–249.

6. Кључ

Над Клепечком, објекат 24

Бронза, ливење

Дужина: 5,9 cm, пречник алке: 2,2 cm

ДЦВ, Ц-1090

3. век

Бронзани кључ са прстенастом главом, телом правоугаоног пресека и пером са три зупца, два тракаста и средишњим у виду ћириличног слова Н.

Необјављено.

6. Key

Nad Klepečkom, building 24

Bronze, casting

Length: 5.9 cm, hoop diameter: 2.2 cm

DCV, C-1090

3rd century

Bronze key with a ring-shaped bow, shaft of a rectangular cross-section, and a bit with three key wards, two rectangular and central in the form of the letter H.

Unpublished.

7. Кључ

Више гробаља, ров 2

Бронза, ливење

Дужина: 5,5 cm, пречник алке: 1,7 cm

ДЦВ, Ц-12641

2–3. век

Бронзани кључ са прстенастом главом, телом правоугаоног пресека и пером са три зупца. Тело је украшено урезаним хоризонталним линијама. Крајњи зубац је тракаст, а преостала два квадратног пресека са дијагоналним жлебовима.

Необјављено.

7. Key

Više grobalja, ditch 2

Bronze, casting

Length: 5.5 cm, hoop diameter: 1.7 cm

DCV, C-12641

2nd – 3rd century

Bronze key with a ring-shaped bow, shaft of a rectangular cross-section, and a bit with three key wards. The shaft is decorated with incised horizontal lines. The outermost key ward is rectangular, and the other two square in cross-section, with diagonal notches.

Unpublished.

8. Кључ

Рит, сонда 66, укоп 1

Бронза, ливење

Дужина: 5,5 cm, пречник алке: 1,8 cm

ДЦВ, Ц-1793

2–3. век

Бронзани кључ са прстенастом главом, телом правоугаоног пресека и пером са пет зубаца издељених косим жлебовима. Тело је украшено урезаним хоризонталним линијама.

Необјављено.

8. Key

Rit, trench 66, pit 1

Bronze, casting

Length: 5.5 cm, hoop diameter: 1.8 cm

DCV, C-1793

2nd – 3rd century

Bronze key with a ring-shaped bow, shaft of a rectangular cross-section, and a bit with five key wards, separated by oblique notches. The shaft is decorated with incised horizontal lines.

Unpublished.

9. Укосница

Рит, сонда 26, ров

Бронза, ливење

Дужина: 9,8 cm

ДЦВ, Ц-1305

2–3. век

Бронзана укосница са телом кружног пресека и главом у виду минијатурног прстен-кључа. Кључ има прстенасту главу, телс правоугаоног пресека и перо са три ниска зупца. Тело је украшено урезаним хоризонталним линијама.

Необјављено.

9. Hairpin

Rit, trench 26, ditch

Bronze, casting

Length: 9.8 cm

DCV, C-1305

2nd – 3rd century

Bronze hairpin with a shaft of circular cross-section and a head shaped in the form of a miniature key ring. The key has a ring-shaped bow, a shaft of rectangular cross-section, and bit with three key wards. The shaft is decorated with incised horizontal lines.

Unpublished.

10. a–g. Укоснице

10. a–g. Hairpins

a. Код кораба, гроб Г1-80

Кост, токарски струг, резање, урезивање

Дужина: 15,5 cm

ДЦВ, Ц-250

2–3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и главом у виду шаке око чијег зглоба је обавијена змија.

Необјављено.

a. Kod koraba, G1-80

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 15.5 cm

DCV, C-250

2nd – 3rd century

Bone hairpin with a circle-sectioned shank and a hand-shaped head with a snake wrapped around the wrist.

Unpublished.

b. Пиривој, сонда 48, укоп 10

Кост, токарски струг, резање, урезивање

Дужина: 11,8 cm

ДЦВ, Ц-1652

2–3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и главом у виду шаке око чијег зглоба је представљена змијска наруквица.

Необјављено.

b. Pirivoj, trench 48, pit 10

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 11.8 cm

DCV, C-1652

2nd – 3rd century

Bone hairpin with a circle-sectioned shank and a hand-shaped head. A snake bracelet is represented around the wrist of the hand.

Unpublished.

c. Више гробаља, гроб Г1-1895

Кост, токарски струг, резање, урезивање

Дужина: 9,4 cm

ДЦВ, Ц-14108

2. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и главом у виду Стидљиве Венере (*Venus Pudica*). Глава је од тела игле одвојена профилисаним жлебовима.

Необјављено.

c. Više grobalja, grave G1-1895

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 9.4 cm

DCV, C-14108

2nd century

Bone hairpin with a circle-sectioned shank and a head in the form of a Shy Venus (*Venus Pudica*). The head is separated from the hairpin body by a double collar.

Unpublished.

d. Амфитеатар, укоп 15

Кост, токарски струг, резање, урезивање

Дужина: 8,6 cm

ДЦВ, Ц-2972

крај 1. века

Коштана укосница са главом у облику женске бисте са урезаним детаљима лица и фризура каква се везује за царице из династије Флавијеваца. Глава је од тела одвојена профилисаним жлебовима.

Необјављено.

d. Amphitheatre, pit 15

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 8.6 cm

DCV, C-2972

The end of 1st century

Bone hairpin with head in the shape of a woman's bust with engraved details of the face and the hairstyle associated with the Flavian dynasty Empresses. The head is separated from the body by a triple collar.

Unpublished.

e. Амфитеатар, квадрат F/9

Кост, токарски струг, резање, урезивање

Дужина: 7,6 cm

ДЦВ, Ц-6800

2. век

Коштана укосница са главом у облику женске бисте са урезаним детаљима лица и фризурае каква се везује за царице средине 2. века. Глава је од тела одвојена профилисаним прстеном.

Необјављено.

e. Amphitheatre, square F/9

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 7.6 cm

DCV, C-6800

2nd century

Bone hairpin with head in the shape of a woman's bust with engraved details of the face and the hairstyle associated with the mid-2nd century Empresses. The head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

f. Амфитеатар, квадрат C/6

Кост, токарски струг, резање, урезивање

Дужина: 9,6 cm

ДЦВ, Ц-2596

2. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и главом у виду протом пантера. Глава је од тела одвојена профилисаним прстеном.

Необјављено.

f. Amphitheatre, square C/6

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 9.6 cm

DCV, C-2596

2nd century

Bone hairpin with a circle-sectioned shank, and a head in the form of a panther protome. The head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

g. Амфитеатар, укоп 23

Кост, токарски струг, резање

Дужина: 12,6 cm

ДЦВ, Ц-3033

2–3. век

Коштана укосница са вретенастим телом кружног пресека и главом у виду петла.

Необјављено.

g. Amphitheatre, pit 23

Bone, lathe, cutting

Length: 12.6 cm

DCV, C-3033

2nd – 3rd century

Bone hairpin with a spindle-shaped circle-sectioned shank and a head in the form of a rooster.

Unpublished.

11. a–f. Укоснице

11. a–f. Hairpins

a. Код кораба, гроб Г-33

Бронза, ливење

Дужина: 12,2 cm

ДЦВ, Ц-176

2. век

Бронзана укосница са телом кружног пресека и главом у виду голуба.

Необјављено.

a. Kod koraba, grave G-33

Bronze, casting

Length: 12.2 cm

DCV, C-176

2nd century

Bronze hairpin with a circle-sectioned shank and a head in the form of a dove.

Unpublished.

б. Пећине, сонда 598

Бронза, ливење

Дужина: 8 cm

ДЦВ, Ц-14324

2–3. век

Бронзана укосница са телом кружног пресека и пуноливеденом калотастом главом.

Необјављено.

б. Реџине, trench 598

Bronze, casting

Length: 8 cm

DCV, C-14324

2nd – 3rd century

Bronze hairpin with a circle-sectioned shank and a full-cast semi-globular-shaped head.

Unpublished.

с. Пећине, гроб Г-5684а

Бронза, ливење

Дужина: 6,9 cm

ДЦВ, Ц-13651

4. век

Бронзана укосница са вретенастим телом кружног пресека и лоптастом главом.

Необјављено.

с. Реџине, grave G-5684a

Bronze, casting

Length: 6.9 cm

DCV, C-13651

4th century

Bronze hairpin with a spindle-shaped circle-sectioned shank and a globular head.

Unpublished.

d. Пећине, гроб Г-6034

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 3,1 cm

ДЦВ, Ц-14587

4. век

Бронзана укосница са телом кружног пресека и аплицираном лоптастом главом. Глава је украшена урезаном спиралном линијом.

Необјављено.

d. Pećine, grave G-6034

Bronze, casting, engraving

Length: 3.1 cm

DCV, C-14587

4th century

Bronze hairpin with a circle-sectioned shank and a globular head. The head is decorated with a spiral engraved line.

Unpublished.

e. Рит, гроб Г-3

Сребро, ливење, урезивање

Дужина: 5,9 cm

ДЦВ, Ц-414

2–3. век

Сребрна укосница са телом кружног пресека и полиедарском главом. Глава је украшена урезаним окцима.

Објављено: Danković, Petaković 2014, 62.

e. Rit, grave G-3

Silver, casting, engraving

Length: 5.9 cm

DCV, C-414

2nd – 3rd century

Silver hairpin with a circle-sectioned shank and a polyhedral head. The head is decorated with engraved eyelets.

Published: Danković, Petaković 2014, 62.

f. Рит, гроб Г-3

Сребро, ливење, урезивање

Дужина: 5,8 cm

ДЦВ, Ц-415

2–3. век

Сребрна укосница са телом кружног пресека и полиедарском главом. Глава је украшена урезаним окцима.

Објављено: Danković, Petaković 2014, 62.

f. Rit, grave G-3

Silver, casting, engraving

Length: 5.8 cm

DCV, C-415

2nd – 3rd century

Silver hairpin with a circle-sectioned shank and a polyhedral head. The head is decorated with engraved circle-and-dot motifs.

Published: Danković, Petaković 2014, 62.

12. Укосница

Рит, гроб Г-148

Гагат, токарски струг, глачање

Дужина: 7,1 cm

ДЦВ, Ц-2649

3. век

Укосница од гагата са вретенастим телом кружног пресека и лоптастом главом.

Необјављено.

12. Hairpin

Rit, grave G-148

Jet, lathe, polishing

Length: 7.1 cm

DCV, C-2649

3rd century

Jet hairpin with a spindle-shaped circle-sectioned shank and a globular head.

Unpublished.

13. Укосница

Амфитеатар, укуп 24

Злато, ливење

Дужина: 7,7 + 6,2 cm

ДЦВ, Ц-3030

2–3. век

Златна укосница са телом кружног пресека и профилисаном главом.

Необјављено.

13. Hairpin

Amphitheatre, pit 24

Gold, casting

Length: 7.7 + 6.2 cm

DCV, C-3030

2nd – 3rd century

A gold hairpin with a circle-sectioned shank and a composite head.

Unpublished.

14. а–п. Укоснице

14. а–п. Hairpins

а. Терме, између конхе V и просторије бр. 4

Кост, токарски струг, урезивање

Дужина: 15,5 cm

ДЦВ, Ц-253

3–4. век

Коштана укосница са вретенастим телом кружног пресека и овоидном главом украшеном урезаним косим линијама. Глава је од тела одвојена профилисаним прстеном.

Необјављено.

a. Thermae, between apse V and room no. 4

Bone, lathe, engraving

Length: 15.5 cm

DCV, C-253

3rd – 4th century

Bone hairpin with a spindle-shaped and an ovoid head decorated with oblique engraved lines. The head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

b. Амфитеатар, квадрат F/9

Кост, токарски струг

Дужина: 10,5 cm

ДЦВ, Ц-6607

2–3. век

Коштана укосница са главом у облику стилизоване пиније, коју је од вретенастог тела деле четири профилисана прстена.

Објављено: РЛГС 2018, 313, кат. 17.

b. Amphitheatre, square F/9

Bone, lathe

Length: 10.5 cm

DCV, C-6607

2nd – 3rd century

Bone hairpin, with a stylised pinecone-shaped head, separated from the spindle-shaped body by two double collars.

Published: RLCS 2018, 313, Cat. no. 17

c. Над Клепечком, објекат 16

Кост, токарски струг, резање

Дужина: 11,2 cm

ДЦВ, Ц-671

3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и главом у виду конуса на коме се налази пирамида.

Необјављено.

c. Nad Klepečkom, building 16

Bone, lathe, cutting

Length: 11.2 cm

DCV, C-671

3rd century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and a head in the form of a cone on which a pyramid is placed.

Unpublished.

d. Над Клепечком, објекат 23, јама 1

Кост, токарски струг

Дужина: 13,5 cm

ДЦВ, Ц-1127

2–3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и овоидном главом. Глава је од тела одвојена двоструком прстенастом профилацијом.

Необјављено.

d. Nad Klepečkom, building 23, pit 1

Bone, lathe

Length: 13.5 cm

DCV, C-1127

2nd – 3rd century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and an ovoid head. The head is separated from the body by a double collar.

Unpublished.

e. Пиривој, објекат 3, канал

Кост, токарски струг

Дужина: 14,1 cm

ДЦВ, Ц-1496

3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и овоидном главом. Глава је од тела одвојена прстенастом профилацијом.

Необјављено.

e. Pirivoj, building 3, canal

Bone, lathe

Length: 14.1 cm

DCV, C-1496

3rd century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and an ovoid head. The head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

f. Пиривој, објекат 3, укоп 1

Кост, токарски струг

Дужина: 14,1 cm

ДЦВ, Ц-1485

2–3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и копљастом главом. Глава је од тела одвојена прстенастом профилацијом.

Необјављено.

f. Pirivoj, building 3, pit 1

Bone, lathe

Length: 14.1 cm

DCV, C-1485

2nd – 3rd century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and a spear-shaped head. The head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

g. Пиривој, квадрат Е/III

Кост, токарски струг

Дужина: 12,9 cm

ДЦВ, Ц-1200

2–4. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и купастом главом.

Необјављено.

g. Pirivoj, square E/III

Bone, lathe

Length: 12.9 cm

DCV, C-1200

2nd – 4th century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and a cone-shaped head.

Unpublished.

h. Амфитеатар, квадрат К/7

Кост, токарски струг, резање, урезивање

Дужина: 8,9 cm

ДЦВ, Ц-3649

друга половина 3. – 4. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и главом у виду пиније.

Глава је од тела одвојена прстенастом профилацијом.

Необјављено.

h. Amphitheatre, square K/7

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 8.9 cm

DCV, C-3649

The second half of 3rd – 4th century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and a pinecone-shaped head.

The head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

i. Пиривој, сонда 29

Кост, токарски струг

Дужина: 11,4 cm

ДЦВ, Ц-1131

2–4. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и равном главом.

Необјављено.

i. Pirivoj, trench 29

Bone, lathe

Length: 11.4 cm

DCV, C-1131

2nd – 4th century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and a flat head.

Unpublished.

j. Терме, југоисточни део објекта

Кост, токарски струг, резање

Дужина: 8,5 cm

ДЦВ, Ц-15

3–4. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и полиедарском главом.

Необјављено.

j. Thermae, the southeastern part of the building

Bone, lathe, cutting,

Length: 8.5 cm

DCV, C-15

3rd – 4th century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and a polyhedral head.

Unpublished.

к. Пиривој, објекат 3, канал

Кост, токарски струг, резање

Дужина: 13,3 cm

ДЦВ, Ц-1492

3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и грубо моделованом овоидном главом. Глава је од тела одвојена прстенастом профилацијом.

Необјављено.

k. Pirivoj, building 3, canal

Bone, lathe, cutting

Length: 13.3 cm

DCV, C-1492

3rd century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and an ovoid, roughly worked head. A head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

1. Над Клепечком, објекат 18, укуп 2

Кост, токарски струг, резање

Дужина: 6,5 cm

ДЦВ, Ц-751

2–3. век

Коштана укосница са вретенастим телом кружног пресека и полиедарском главом.

Необјављено.

1. Nad Klepečkom, building 18, pit 2

Bone, lathe, cutting

Length: 6.5 cm

DCV, C-751

2nd – 3rd century

Bone hairpin with a spindle-shaped circle-sectioned shank and a polyhedral head.

Unpublished.

m. Pirivoj, квадрат 1

Кост, токарски струг

Дужина: 8 cm

ДЦВ, Ц-678

2–4. век

Коштана укосница са вретенастим телом кружног пресека и лоптастом главом.

Необјављено.

m. Pirivoj, square 1

Bone, lathe

Length: 8 cm

DCV, C-678

2nd – 4th century

Bone hairpin with a spindle-shaped circle-sectioned shank and a globular head.

Unpublished.

n. Терме, просторија I

Кост, токарски струг

Дужина: 15,5 cm

ДЦВ, Ц-326

2–3. век

Коштана укосница са вретенастим телом кружног пресека и лоптастом главом.

Необјављено.

n. Thermae, room I

Bone, lathe

Length: 15.5 cm

DCV, C-326

2nd – 3rd century

A bone hairpin with a spindle-shaped circle-sectioned shank and a globular head.

Unpublished.

15. Фигурина

Амфитеатар, квадрат Е/8

Керамика, калуп

Висина: 4,6 cm; ширина лица: 3,5 cm

ДЦВ, Ц-7564

2–3. век

Фрагмент антропоморфне фигурина од теракоте, глава женске особе. Фризура је приказана у виду плетеница које теку паралелно од чела према потиљку, где је коса везана у пунђу. Такав стил подсећа на фризуру царица друге половине 2. и почетка 3. века.

Необјављено.

15. Figurine

Amphitheatre, square E/8

Terracotta, mould

Height: 4.6 cm, face width: 3.5 cm

DCV, C-7564

2nd – 3rd century

Fragment of an anthropomorphic clay figurine, a female head. The coiffure consists of parallel braids running from the forehead to the back of the head, where a bun can be observed. Such style resembles coiffures of Empresses that have lived in second half of the 2nd and the beginning of the 3rd century.

Unpublished.

16. Чешаљ

Рит, сонда 58, ров 1

Кост, сечење, резање, урезивање

Димензије: 8,8 x 5,8 cm, дужине бочних зубаца: 2,5 и 2,8 cm

ДЦВ, Ц-1705

2–3. век

Фрагменти једноделног, коштаног чешља са полукружном дршком и једним редом зубаца. Очувана су два већа, спољна зупца, који се налазе у продужетку лука дршке, док су остали фрагментовани. Дршка је украшена са две уздужне канелуре, урезане изнад реда зубаца. Будући да је чешаљ преломљен, и да недостаје средишњи део, уочава се гвоздена осовина која се пружа кроз дршку. Осовина је највероватније последица поправке чешља.

Необјављено.

16. Comb

Rit, trench 58, ditch 1

Bone, lathe, cutting, engraving

Dimensions: 8.8 x 5.8 cm, lengths of side cogs: 2.5 and 2.8 cm

DCV, C-1705

2nd – 3rd century

Fragments of a single-piece semicircular one-sided bone comb. Two larger outer teeth have been preserved, which continue from the loop of the handle, while the remaining teeth are fragmented. The handle is decorated

with two engraved cannelures, above the e row of teeth. Given that the comb is broken, an iron axle can be observed. Its presence is probably the result of the repair of the comb.

Unpublished.

17. Чешаљ

Амфитеатар, квадрат F/9

Кост, сечење, резање, глачање

Димензије: 2,8 x 2,6 cm

ДЦВ, Ц-6617

2. век

Фрагмент једноделног, дворедног чешља.

Необјављено.

17. Comb

Amphitheatre, square F/9

Bone, lathe, cutting, polishing

Dimensions: 2.8 x 2.6 cm

DCV, C-6617

2nd century

A fragment of a single-piece, double-sided comb.

Unpublished.

18. Чешаљ

Амфитеатар, квадрат C/6

Рог, сечење, резање, глачање

Димензије: 7,6 x 6,8 cm

ДЦВ, Ц-1465

4. век

Троделни, једноредни чешаљ од јелењег рога. Дршка је седласта и причвршћена бронзаним закивцима. Декорација је изведена бронзаним нитнама које прате спољну ивицу дршке.

Објављено: Raičković, Milovanović 2011, 78, Fig. 1.

18. Comb

Amphitheatre, square C/6

Antler, lathe, cutting, polishing

Dimensions: 7.6 x 6.8 cm

DCV, C-1465

4th century

Composite (three-piece) one-sided antler comb. The handle is humpbacked and secured with bronze rivets. The decoration is achieved through bronze rivets alongside the outer border of the handle.

Published: Raičković, Milovanović 2011, 78, Fig. 1.

19. Преслица

Пећине, гроб Г-5937

Кост, токарски струг, урезивање

Дужина: 21,3 cm

ДЦВ, Ц-14247

3. век

Коштана ручна преслица са прстенастим завршетком. Тело преслице је вишеструко профилисано, а врх инкорпорира пинију.

Необјављено.

19. Distaff

Пећине, grave G-5937

Bone, lathe, engraving

Length: 21.3 cm

DCV, C-14247

3rd century

Bone finger distaff with a ring at the bottom end. The shaft is spirally fluted, while the top incorporates a pinecone.

Unpublished.

20. Преслица

Рит, сонда 66, укоп 1

Кост, токарски струг, резање, урезивање

Дужина: 14,9 cm

ДЦВ, Ц-1774

3. век

Коштана ручна преслица са прстенастим завршетком. Тело преслице је кружног пресека, а врх је у виду сумарно изведеног тетрастила. Унутар тетрастила налазила се коштана куглица. Прелаз тела у врх је вишеструко прстенасто профилисан. Стубови тетрастила су украшени урезаним косим линијама, а сам врх укрштеним линијама.

Необјављено.

20. Distaff

Rit, trench 66, pit 1

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 14.9 cm

DCV, C-1774

3rd century

Bone finger distaff with a ring at the bottom end. The shaft is circle-sectioned, and the top is in the form of a roughly worked tetrastyle. Inside the tetrastyle was a small bone pellet. The top is separated from the shaft by a quintuple collar. The pillars of the tetrastyle are decorated with incised oblique lines, and the very top with intersected lines.

Unpublished.

21. Преслица

Амфитеатар, квадрат I/5

Кост, токарски струг, урезивање

Дужина: 16,5 cm

ДЦВ, Ц-2876

2. век

Коштана ручна преслица са прстенастим завршетком. Тело преслице је кружног пресека и тордирано. Врх је у виду пиније. Прелази између прстена и тела, односно главе и тела су профилисани.

Објављено: Danković 2020, 91–92, Fig. 10.

21. Distaff

Amphitheatre, square I/5

Bone, lathe, engraving

Length: 16.5 cm

DCV, C-2876

2nd century

Bone finger distaff with a ring at the bottom end. The shaft is circle-sectioned and spirally fluted. The tip is modelled in the form of a pinecone. The top and the ring are separated from the shaft by multiple collars.

Published: Danković 2020, 91–92, Fig. 10.

22. Преслица

Више Гробаља, гроб Г-2557

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 18,6 cm

ДЦВ, Ц-13776

3. век

Бронзана ручна преслица са прстенастим завршетком на коме се налази дугметасто проширење. Тело преслице је кружног пресека. По средини тела налази се правоугаоно профилисано проширење. Врх је у виду птице, која стоји на профилисаном правоугаоном постољу. Необјављено.

22. Distaff

Više grobalja, grave G-2557

Bronze, casting, engraving

Length: 18.6 cm

DCV, C-13776

3rd century

Bronze finger distaff with a ring at the bottom end, with an extension in the form of a knob on it. The shaft is circle-sectioned. There is a rectangular grooved widening in the middle of the shaft. The top is in the form of a bird, standing on a profiled rectangular pedestal.

Unpublished.

23. Преслица

Више Гробаља, гроб Г-2557

Бронза, ливење

Дужина: 17,9 cm

ДЦВ, Ц-13364

3. век

Бронзана ручна преслица са прстенастим завршетком на коме се налази дугметасто проширење. Тело преслице је кружног пресека. Врх је ребрасто профилисан, као и средиши део тела и прелаз ка прстену. Необјављено.

23. Distaff

Više grobalja, grave G-2557

Bronze, casting

Length: 17.9 cm

DCV, C-13364

3rd century

Bronze finger distaff with a ring at the bottom end, with an extension in the form of a knob on it. The shaft is circle-sectioned. The top is ribbed, as well as the middle part of the shaft and the juncture with the ring.

Unpublished.

24. Преслица

Над Клепечком, гроб Г1-20

Стакло, слободно дување

Дужина: 17,1 cm

ДЦВ, Ц-129

2. век

Стаклена ручна преслица са оштећеним прстенастим завршетком. Тело преслице је тордирано, а врх је моделован у виду сфере са „бодљицама“. Рађена је од стакла тамноплаве боје.

Објављено: РЛГС 2018, 317–318, кат. 28.

24. Distaff

Nad Klepečkom, grave G1-20

Glass, hand-blown

Length: 17.1 cm

DCV, C-129

2nd century

Glass finger distaff with a fragmented ring at the bottom end. The shaft is spirally fluted and the top modelled in the form of a sphere with 'thorns'. It is made from dark blue glass.

Published: RLCS 2018, 317–318, Cat. no. 28.

25. Преслица

Над Клепечком, гроб Г-91

Ћилибар, Бронза, ливење, резање, урезивање

Дужина: 17,1 cm

ДЦВ, Ц-1575

2. век

Ручна преслица формирана од језгра у виду бронзане игле и 27 сегментата од ћилибара црвенкасто-мрке боје, од којих су се неки у потпуности распали. На доњем крају налази се крушколики сегмент, изнад којег се наизменично смењује по 12 лоптастих и конусних перли, у средини одељених дискоидним сегментом. Комад на врху преслице моделован је у виду женског попрсја.

Објављено: Danković 2019, 215-229.

25. Distaff

Nad Klepečkom, grave G-91

Amber, bronze, casting, cutting, engraving

Length: 17.1 cm

DCV, C-1575

2nd century

Hand distaff consisting of a core in the form of a bronze rod and 27 reddish-brown amber segments, some of which have completely disintegrated. A pear-shaped segment is placed at the bottom end, above which 12 globular and conical beads alternate, divided in the middle by a discoid segment. The piece on the top of the distaff is modelled in the form of a woman's bust.

Published: Danković 2019, 215-229.

26. Вретено

Пећине, гроб Г1-1181

Кост, камен, токарски струг, резање

Дужина: 17,7 cm, пречник пршљенка: 1,8 cm

ДЦВ, Ц-14191

2. век

Вретено са телом израђеним од кости и калотастим пршљенком од камена. Врх тела моделован је у виду стрелице.

Необјављено.

26. Spindle

Pećine, grave G1-1181

Bone, stone, lathe, cutting

Length: 17.7 cm, the spindle whorl diameter: 1.8 cm

DCV, C-14190

2nd century

Spindle with a bone shaft and stone convex spindlewhorl. The top of the shaft is modelled in the form of an arrow.

Unpublished.

27. Вретено

Пећине, гроб Г1-1181

Кост, камен, токарски струг, резање

Дужина: 11,2 cm, пречник пршљенка: 2,2 cm

ДЦВ, Ц-14190

2. век

Вретено са телом израђеним од кости и калотастим пршљенком од камена.

Објављено: РЛГС 2018, 318, кат. 29.

27. Spindle

Pećine, grave G1-1181

Bone, stone, lathe, cutting

Length: 11.2 cm, the spindle whorl diameter: 2.2 cm

DCV, C-14190

2nd century

Spindle with a bone shaft and stone convex spindlewhorl.

Published: RLCS 2018, 318, Cat. no. 29.

28. а-с. Пршљенци

28. а-с. Spindlewhorls

а. Више гробаља, сонда 267, укоп 1

Кост, токарски струг

Пречник: 2,8 cm

ДЦВ, Ц-13001

2–3. век

Калотастаи пршљенак од кости са урезаним кружницама око централно бушеног отвора.

Објављено: РЛГС 2018, 318, кат. 30.

a. Više grobalja, trench 267, pit 1

Bone, lathe

Diameter: 2.8 cm

DCV, C-13001

2nd – 3rd century

Bone convex spindlewhorl with engraved circles around the central pierced hole.

Published: RLCS 2018, 318, Cat. no. 30.

b. Над Клепечком, гроб Г-91

Стакло, ливење

Пречник: 2,4 cm

ДЦВ, Ц-1574

2. век

Калотастаи пршљенак од стакла са мотивом концентричних кругова, наизменично плаве и беле боје. У централно бушеном отвору се налази фрагмент тела вретена од кости.

Објављено: Danković 2019, 216–217, Fig. 4.b).

b. Nad Klepečkom, grave G-91

Glass, casting

Diameter: 2.4 cm

DCV, C-1574

2nd century

Glass convex spindlewhorl, with a motif of concentric circles, alternately blue and white. There is a fragment of the bone spindle-shaft in the central pierced hole.

Published: Danković 2019, 216–217, Fig. 4.b).

с. Пећине, гроб Г-5937

Стакло, ливење

Пречник: 2,15 cm

ДЦВ, Ц-14242

2–3. век

Прстенасти пршљенак од зеленкастог стакла.

Објављено: РЛГС 2018, 319, кат. 31.

с. Пећине, grave G-5937

Glass, casting

Diameter: 2.15 cm

DCV, C-14242

2nd – 3rd century

Ring-shaped spindlewhorl made of green glass.

Published: RLCS 2018, 319, Cat. no. 31.

29. а–b. Игле

29. а, b. Sewing needles

а. Више гробаља, гроб Г1-1838

Кост, сечење, резање, глачање

Дужина: 12,8 cm

ДЦВ, Ц-13249

2–3. век

Коштана шиваћа игла пљоснатог тела. На равној глави се налази ушица овалног облика.

Необјављено.

а. Više grobalja, grave G1-1838

Bone, cutting, polishing

Length: 12.8 cm

DCV, C-13249

2nd – 3rd century

Bone sewing needle with a flat shaft. An oval-shaped eyelet is positioned on a flat head.

Unpublished.

в. Над Клепечком, контролни ископ 72

Бронза, ливење

Пречник: 14,5 cm

ДЦВ, Ц-824

2–3. век

Бронзана шиваћа игла пљоснатог тела. На равној глави се налази ушица правоугаоног облика.

Необјављено.

в. Nad Klepečkom, control trench 72

Bronze, casting

Diameter: 14.5 cm

DCV, C-824

2nd – 3rd century

Bronze sewing needle with a flat shaft. A rectangular eyelet is positioned on a flat head.

Unpublished.

30. а–в. Ткачке плочице

30. а, в. Weaving tablets

а. Рит, сонда 4

Кост, резање

Висина: 3,5 cm

ДЦВ, Ц-91

2–3. век

Ткачка плочица троугаоног облика, са три перфорације.

Необјављено.

а. Rit, trench 4

Bone, cutting

Height: 3.5 cm

DCV, C-91

2nd – 3rd century

Triangular weaving tablet, with three perforations.

Unpublished.

в. Амфитеатар, квадрат D/9

Кост, резање

Висина: 4,2 cm

ДЦВ, Ц-7336

2–3. век

Две ткачке плочице троугаоног облика, са по три перфорације.

Објављено: РЛГС 2018, 319, кат. 32.

в. Amphitheatre, square D/9

Bone, cutting

Height: 4.2 cm

DCV, C-7336

2nd – 3rd century

Two triangular weaving tablets, with three perforations on each of them.

Published: RLCS 2018, 319, Cat. no. 32.

31. Стригил

Више гробаља, гроб Г1-1847

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 31,8 cm, ширина: 4 cm, пречник дршке: 2 cm

ДЦВ, Ц-13235

3. век

Бронзани стригил цилиндричне дршке, на којој се налази уски правоугаони отвор за качење. Стругач је олучаст, са благо искривљеним врхом. Стругач је декорисан урезаним паралелним линијама које теку дуж лука са спољне стране. Ове линије су ограничене са два, односно три кратка, грубља уреза. На врху се налазе две хоризонталне, паралелне линије, од којих се пружају две дијагоналне линије.

Необјављено.

31. Strigil

Više grobalja, grave G1-1847

Bronze, casting, engraving

Length: 31.8 cm, width: 4 cm, handle diameter: 2 cm

DCV, C-13235

3rd century

Bronze strigil with cylindrical handle, which has a narrow rectangular opening for hanging. The blade is guttered, with a slightly curved tip. The blade is decorated with parallel incised lines running along the arc of the upper surface. These lines are bounded by two or three short, coarser notches. Two horizontal, parallel lines at the top, from which two diagonal lines extend can be observed on the tip of the blade.

Unpublished.

32. Стригил

Више гробаља, гроб Г1-1878

Бронза, ливење, ковање

Дужина: 17,8 cm

ДЦВ, Ц-13870

2. век

Стригил од бронзаног лима који је са једне стране раскуцан у олучасту стругач, благо повијеног врха, а са друге посувраћен, на тај начин формирајући дршку правоугаоног пресека, са отвором за качење.

Необјављено.

32. Strigil

Više grobalja, grave G1-1878

Bronze, casting, forging

Length: 17.8 cm

DCV, C-13870

2nd century

Strigil made from one piece of bronze sheet, cupped to form a guttered blade with a slightly curved tip at one end, and bent back to form a rectangular handle at the other. Handle displays rectangular opening for hanging.

Unpublished.

33. Стригил

Више Гробаља, гроб Г1-1855

Гвожђе, ковање

Дужина: 21,3 cm

ДЦВ, Ц-13397

2. век

Гвоздени стригил тракасте дршке која је посувраћена чиме је формиран отвор за качење. Стругач је олучаст.
Необјављено.

33. Strigil

Više grobalja, grave G1-1855

Iron, forging

Length: 21.3 cm

DCV, C-13397

2nd century

An iron strigil with a strip handle that is bent back, thus forming a hanging aperture. The blade is guttered.

Unpublished.

34. Пинцета

Пећине, сонда 673

Бронзани лим, савијање

Дужина: 6,1 cm

ДЦВ, Ц-14518

2–3. век

Бронзана пинцета елипсасте главе, са краковима који се шире ка врховима који су под правим углом повијени на унутра..

Необјављено.

34. Tweezers

Pećine, trench 673

Bronze tin, bending

Length: 6.1 cm

DCV, C-14518

2nd – 3rd century

Bronze tweezers with a looped end. Blades extend towards the tips that are bent inwards at a right angle.

Unpublished.

35. Штапић за уши

Рит, сонда 1

Кост, токарски струг, резање

Дужина: 8,6 cm

ДЦВ, Ц-12

2–3. век

Коштана козметичка спатула са малим кружним реципијентом, типа „штапић за уши“. Тело је вретенасто, кружног пресека.

Необјављено.

35. Ear stick

Rit, trench 1

Bone, lathe, cutting

Length: 8.6 cm

DCV, C-12

2nd – 3rd century

Bone cosmetic spatula with a small scoop, belongs to the “ear stick” type. The shaft is spindle-shaped and circle-sectioned.

Unpublished.

36. Огледало

Пећине, гроб Г1-1201

Бронза, ливење, урезивање, бушење, полирање, лемљење

Пречник: 10,3 cm; дужина дршке: 8,6 cm

ДЦВ, Ц-14465

2. век

Бронзано кружно огледало са перфорацијама дуж руба и концентричним кружницама на полеђини. Бронзана дршка огледала се у горњем делу завршава са три крака.

Необјављено.

36. Mirror

Pećine, grave G1-1201

Bronze, casting, engraving, piercing, polishing, soldering

Diameter: 10.3 cm, handle length: 8.6 cm

DCV, C-14465

2nd century

Bronze circular mirror with perforations along the edge and concentric circles on the back. The handle ends with three prongs in the upper part.
Unpublished.

37. Огледало

Рит, гроб Г-148

Сребро, ливење, савијање, лемљење

Пречник: 11 cm; димензије дршке: 8,1 x 5,3 cm

ДЦВ, Ц-2653

3. век

Сребрно кружно, конвексно огледало са хоризонталном дршком аплицираном на полеђини. Дршка је изведена од две дебље сребрне жице уплетене тако да формирају мотив Херкуловог чвора. На крајевима су жице раскуцане у форми ловоровог листа.
Необјављено.

37. Mirror

Rit, grave G-148

Silver, casting, bending, soldering

Diameter: 11 cm, handle dimensions: 8.1 x 5.3 cm

DCV, C-2653

3rd century

Silver circular, convex mirror with a horizontal handle applied to the back. The handle is made of two thick silver wires braided to form a Herculean knot motif. The wires are flattened at the ends, in the shape of a bay leaf.
Unpublished.

38. Огледало

Више гробаља, гроб Г-2456

Бронза, ливење, савијање, лемљење

Пречник: 8 cm; дужина дршке: 6,6 cm

ДЦВ, Ц-13528

4. век

Бронзано кружно, конвексно огледало са хоризонталном дршком аплицираном на полеђини. Дршка је изведена од чланковито профилисаног лима савијеног под правим угловима и украсеног уреза-

ним линијама. Крајеви дршке, на спојевима са огледалом, су у форми троугла
Необјављено.

38. Mirror

Više grobalja, grave G-2456

Bronze, casting, bending, soldering

Diameter: 8 cm, handle length: 6.6 cm

DCV, C-13528

4th century

Bronze circular, convex mirror with a horizontal handle applied to the back. The handle is made of a segmented and grooved metal sheet, bent at right angles and decorated with incised lines. The ends jointed to the mirror are shaped in the form of triangles.

Unpublished.

39. Палета

Код кораба, гроб Г1-132

Мермер, клесање

Димензије: 9,2 x 7 cm

ДЦВ, Ц-483

2. – прва половина 3. века

Правоугаона палета од ружичасто-белог мермера. Удубљење са траговима употребе се налази у средишњем делу реципијента.

Објављено: РЛГС 2018, 315, кат. 21.

39. Palette

Kod koraba, grave G1-132

Marble, masonry

Dimensions: 9.2 × 7 cm

DCV, C-483

2nd – the first half of the 3rd century

Rectangular palette made of white-rose marble. Indentation with traces of use can be seen in the middle.

Published: RLCS 2018, 315, Cat. no. 21.

40. Палета

Пиривој, објекат 4, просторија II

Камен, клесање

Димензије: 8,5 x 5,8 cm

ДЦВ, Ц-1509

2–3. век

Правоугаона палета од сивог камена прошараног линијама светлије боје.

Необјављено.

40. Palette

Pirivoj, building 4, room II

Stone, masonry

Dimensions: 8.5 × 5.8 cm

DCV, C-1509

2nd – 3rd century

Rectangular palette made of gray stone interspersed with lines of lighter colour.

Unpublished.

41. Палета

Над Клепечком, сонда 49, укоп 3

Камен, клесање

Димензије: 10,9 x 6,4 cm

ДЦВ, Ц-773

Правоугаона палета од сивкастог камена.

2–3. век

Објављено: РЛГС 2018, 314, кат. 20.

41. Palette

Nad Klepečkom, trench 49, pit 3

Stone, masonry

Dimensions: 10.9 × 6.4 cm

DCV, C-773

2nd – 3rd century

Rectangular palette made of greyish stone.

Published: RLCS 2018, 314, Cat. no. 20.

42. Љуштурска морска шкољка
Амфитеатар, квадрат I/8
Шкољка
Димензије: 5,9 x 5,5 cm
ДЦВ, Ц-5563
2–3. век
Половина љуштурске морске шкољке.
Необјављено.

42. Seashell
Amphitheatre, square I/8
Shell
Dimensions: 5.9 x 5.5 cm
DCV, C-5563
2nd – 3rd century
Half of a seashell.
Unpublished.

43. Љуштурска морска шкољка
Амфитеатар, укуп 9
Шкољка
Димензије: 11,4 x 10,6
ДЦВ, Ц-2395
2. век
Фрагментована половина љуштурске морске шкољке.
Необјављено.

43. Seashell
Amphitheatre, pit 9
Shell
Dimensions: 11.4 x 10.6
DCV, C-2395
2nd century
Fragmented half of a seashell.
Unpublished.

44. Љуштура морске шкољке

Пећине, гроб Г-6024

Шкољка

Димензије: 5,6 x 5,6cm

ДЦВ, Ц-14563

2–3. век

Половина љуштуре морске шкољке.

Објављено: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, sl. 5 i 6.

44. Seashell

Pećine, grave G-6024

Shell

Dimensions: 5.6 x 5.6 cm

DCV, C-14563

2nd – 3rd century

Half of a seashell.

Published: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, Sl. 5 i 6.

45. Спатула

Амфитеатар, квадрат I/7

Кост, токарски струг

Дужина: 19 cm

ДЦВ, Ц-3946

2–3. век

Коштана козметичка спатула са плитким реципијентом облика заобљеног правоугаоника, који има дубљи „V“ жлеб по средини. Тело спатуле је овалног пресека и сужава се ка врху.

Објављено: РЛГС 2018, 315, кат. 23.

45. Spatula

Amphitheatre, square I/7

Bone, lathe

Length: 19 cm

DCV, C-3946

2nd – 3rd century

Cosmetic bone spatula with a shallow recipient of a rectangular shape with curved angles, and a deep 'V'cut in the middle. The shaft of the spatula is oval-sectioned, narrowing towards the top.

Published: RLCS 2018, 315, Cat. no. 23.

46. Пиксида

Више Гробаља гроб Г1-1828

Кост, токарски струг, урезивање

Висина: 7,3 cm, пречник поклопца: 4,9 cm, пречник дна: 4,5 cm

ДЦВ, Ц-12821

2. век

Коштана пиксида цилиндричног облика, са дводелним поклопцем и равним дном. Поклопац је вишеструко профилисан, а са унутрашње стране је обложен кружним бронзаним лимом. Реципијент и поклопац су украшени паралелним жлебовима, док је дно на средини украшено урезаним „окцем“. Са унутрашње стране реципијента постоји жлеб на који належ коштани диск, који преграђује пиксиду. Диск је украшен урезаним концентричним кружницама.

Објављено: РЛГС 2018, 316, кат. 24.

46. Pyxis

Više grobalja, grave G1-1828

Bone, lathe, engraving

Height: 7.3 cm, lid diameter: 4.9 cm, bottom diameter: 4.5 cm

DCV, C-12821

2nd century

Cylindrical bone pyxis, with a two-part lid and a flat bottom. The lid is multiple-grooved and covered with a round bronze plate on the inner side. The recipient and the lid are decorated with parallel notches and the bottom has an engraved circle-and-dot motif in the middle. On the inside of the recipient, there is a groove on which the bone disk that divides the pyxis rests. The disc is decorated with incised concentric circles.

Published: RLCS 2018, 316, Cat. no. 24.

47. Пиксида

Над Клепечком, сонда 58

Кост, токарски струг, урезивање

Висина: 4,7 cm, пречник поклопца: 3,1 cm, пречник дна: 2,8 cm

ДЦВ, Ц-1254

2. век

Коштана пиксида цилиндричног облика, са фрагментованим поклопцем и равним дном. Поклопац је профилисан тако да га оивичава пластично ребро а у средини се налази окце. Реципијент је при дну украшен урезаном линијом, док је дно украшено урезаним концентричним кружницама.

Необјављено.

47. Pyxis

Nad Klepečkom, trench 58

Bone, lathe, engraving

Height: 4.7 cm, lid diameter: 3.1 cm, bottom diameter: 2.8 cm

DCV, C-1254

2nd century

Cylindrical bone pyxis, with a fragmented lid and a flat bottom. The lid is grooved so that it is bordered by a rib and in the middle, there is a circle-and-dot motif. The recipient is decorated with an incised line at the bottom, while the bottom is decorated with incised concentric circles.

Unpublished.

48. Штапић за уши

Више Гробаља, сонда 268, укоп 2

Кост, токарски струг

Дужина: 14,5 cm

ДЦВ, Ц-13008

2–3. век

Коштана козметичка спатула са малим кружним реципијентом, типа „штапић за уши“. Тело је вретенасто, кружног пресека, украшено са три паралелна урезана жлеба.

Објављено: РЛГС 2018, 315, кат. 22.

48. Ear stick

Više grobalja, trench 268, pit 2

Bone, lathe

Length: 14.5 cm

DCV, C-13008

2nd – 3rd century

Cosmetic bone spatula with a small circular scoop, belongs to the „ear stick“ type. The body is spindle-shaped and circle-sectioned, decorated with three parallel notches.

Published: RLCS 2018, 315, Cat. no. 22.

49. Стаклена посуда

Више Гробаља, гроб Г1-1828

Стакло, слободно дување

Висина: 5,8 cm, пречник обода: 5,3 cm, пречник дна: 4 cm

ДЦВ, Ц-12820

2. век

Посуда косо разгрнутог и прстенасто задебљаног обода, сферичног реципијента и благо увученог дна. Израђена је од зеленкастог стакла.

Објављено: РЛГС 2018, 316, кат. 25.

49. Glass vessel

Više grobalja, grave G1-1828

Glass, hand-blown

Height: 5.8 cm, rim diameter: 5.3 cm, bottom diameter: 4 cm

DCV, C-12820

2nd century

Glass vessel with wide-mouthed, thickened rim, a globular recipient, and slightly concave base. It is made of greenish glass.

Published: RLCS 2018, 316, Cat. no. 25.

50. Стаклена посуда – балсамаријум

Пећине, гроб Г - 5684

Стакло, дување у калуп

Висина: 7,3 cm, пречник обода: 1,8 cm, пречник дна: 2,4 cm

ДЦВ, Ц-13650

4. век

Балсамаријум прстенасто задебљаног обода, цилиндричног врата, сферичног реципијента са четири елипсоидна удубљења и увученог дна. Израђен је од зеленкастог стакла.

Необјављено.

50. Glass vessel – *balsamarium*

Pećine, grave G-5684

Glass, mold-blown

Height: 7.3 cm, rim diameter: 1.8 cm, bottom diameter: 2.4 cm

DCV, C-13650

4th century

Glass *balsamarium* with a thickened rim, cylindrical neck, a semi-globular recipient divided with four ellipsoidal indentations, and indented base. It is made of greenish glass.

Unpublished.

51. Стаклена посуда – балсамаријум

Над Клепечком, гроб Г1-18

Стакло, слободно дување

Висина: 8,4 cm, пречник обода: 2,9 cm, пречник дна: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-119

2. век

Балсамаријум хоризонтално разгрнутог и прстенасто профилисаног обода, дугог цилиндричног врата, коничног тела и благо увученог дна. Израђен је од стакла плавичасте боје.

Необјављено.

51. Glass vessel – *balsamarium*

Nad Klepečkom, grave G1-18

Glass, hand-blown

Height: 8.4 cm, rim diameter: 2.9 cm, bottom diameter: 3.4 cm

DCV, C-119

2nd century

Glass *balsamarium* with a horizontally folded and thickened rim, a long cylindrical neck, conical recipient, and slightly indented base. It is made of bluish glass.

Unpublished.

52. Стаклена посуда

Пећине, гроб Г-5937

Стакло, дување у калуп

Висина: 10,4 cm, пречник обода: 1,5 cm

ДЦВ, Ц-14243

3. век

Стаклени балсамаријум благо прстенасто задебљаног обода, дугог цилиндричног врата и заобљеног дна; реципијент је призмати-чан, рашчлањен елипсоидним удубљењима. Израђен је од безбојног стакла.

Објављено: РЛГС 2018, 317, кат. 26.

52. Glass vessel – *balsamarium*

Pećine, grave G-5937

Glass, mould-blown

Height: 10.4 cm, rim diameter: 1.5 cm

DCV, C-14243

3rd century

Glass *balsamarium* with a slightly thickened rim, a long cylindrical neck, and rounded base; the recipient is prismatic and divided by elliptic indentations. It is made of colourless glass.

Published: RLCS 2018, 317, Cat. no. 26.

53. Стаклена посуда – балсамаријум

Над Клепечком, гроб Г1-61

Стакло, слободно дување

Висина: 12,3 cm, пречник обода: 2,8 cm, пречник дна: 5,1 cm

ДЦВ, Ц-297

2. век

Балсамаријум косо разгрнутог и прстенасто задебљаног обода, цилиндричног врата, хемисферичног реципијента и благо увученог дна. Израђен је од зеленкастог стакла

Необјављено.

53. Glass vessel – *balsamarium*

Nad Klepečkom, grave G1-61

Glass, hand-blown

Height: 12.3 cm, rim diameter: 2.8 cm, bottom diameter: 5.1 cm

DCV, C-297

2nd century

Glass *balsamarium* with wide-mouthed, thickened rim, a cylindrical neck, semi-globular recipient, and slightly indented base. It is made of greenish glass.

Unpublished.

54. Стаклена посуда – балсамаријум

Пећине, гроб Г-6024

Стакло, слободно дување

Висина: 15,2 cm, пречник обода: 2,9 cm, пречник дна: 3,8 cm

ДЦВ, Ц-14567

3. век

Балсамаријум косо разгрнутог, прстенасто задебљаног обода, дугог цилиндричног врата, ниског коничног реципијента и благо удубљеног дна. Израђен је од плавичастог стакла.

Објављено: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, sl. 5 i 6.

54. Glass vessel – *balsamarium*

Pećine, grave G-6024

Glass, hand-blown

Height: 15.2 cm, rim diameter: 2.9 cm, bottom diameter: 3.8 cm

DCV, C-14567

3rd century

Glass *balsamarium* with wide-mouthed, thickened rim, a long cylindrical neck, a short conical recipient, and slightly indented base. It is made of bluish glass.

Published: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, Sl. 5-6.

55. Стаклена посуда – балсамаријум

Над Клепечком, гроб Г1-91

Стакло, слободно дување

Висина: 12,0 cm, пречник обода: 3,2 cm, пречник дна: 5,0 cm

ДЦВ, Ц-1282

3. век

Балсамаријум хоризонтално разгрнутог обода, цилиндричног врата, коничног реципијента и равног дна. Израђен је од зеленкастог стакла.

Необјављено.

55. Glass vessel – *balsamarium*

Nad Klepečkom, grave G1-91

Glass, hand-blown

Height: 12.0 cm, rim diameter: 3.2 cm, bottom diameter: 5,0 cm

DCV, C-1282

3rd century

Glass *balsamarium* with a horizontally bent, thickened rim, a cylindrical neck, a conical recipient, and a flat base. It is made of greenish glass.

Unpublished.

56. Staklena posuda – balsamariјум

Више Гробаља, гроб Г-2309

Стакло, слободно дување

Висина: 8,9 см, пречник обода: 4,6 см, пречник дна: 5,6 см

ДЦВ, Ц-13086

3. век

Балсамаријум благо левкасто разгрнутог обода, цилиндричног врата, ниског коничног реципијента и благо увученог дна. Израђен је од зеленкастог стакла.

Необјављено.

56. Glass vessel – *balsamarium*

Više grobalja, grave G-2309

Glass, hand-blown

Height: 8.9 cm, rim diameter: 4.6 cm, bottom diameter: 5.6 cm

DCV, C-13086

3rd century

Glass *balsamarium* with a slightly wide-mouthed rim, a cylindrical neck, a short conical recipient, and slightly indented base. It is made of greenish glass.

Unpublished.

57. Staklena posuda – teglica

Више Гробаља, гроб Г1-1878

Стакло, слободно дување

Висина: 8,7 см, пречник обода: 6,3 см, пречник дна: 5,0 см

ДЦВ, Ц-13865

2. век

Посуда (теглица) левкасто разгрнутог обода, профилисаног рамена, коничног реципијента и кружног, благо удубљеног дна. Израђена је од танког безбојног стакла.

Необјављено.

57. Glass vessel – jar

Više grobalja, grave G1-1878

Glass, hand-blown

Height: 8.7 cm, rim diameter: 6.3 cm, bottom diameter: 5.0 cm

DCV, C-13865

2nd century

Glass vessel (jar) with a wide-mouthed rim, an accentuated shoulder, a conical recipient, and a circular, slightly indented base. It is made of thin colourless glass.

Unpublished.

58. Стаклена боца

Пећине, гроб Г-6024

Стакло, дување у калуп

Висина: 12,0 cm, димензије: 6,3 x 6,1 cm

ДЦВ, Ц-14559

3. век

Призматична боца косо разгрнутог и прстенасто задебљаног обода, кратког и цилиндричног врата, са реципијентом квадратног пресека. Дно је равно и украшено малим удубљењима, и то једним у средини и по једним у сваком углу. Израђена је од зеленкастог стакла.

Објављено: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, sl. 5 i 6.

58. Glass jar

Pećine, grave G-6024

Glass, mould-blown

Height: 12.0 cm, dimensions: 6.3 x 6.1 cm

DCV, C-14559

3rd century

Prismatic glass jar with wide-mouthed, thickened rim, a short and cylindrical neck, and a recipient of square cross-section. The base is flat and decorated with small rounded indentations, one in the middle and one in each corner. It is made of greenish glass.

Published: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, Sl. 5, 6.

59. Стаклена посуда – унгуентаријум

Рит, гроб Г-148

Стакло, слободно дување

Дужина: 35,5 cm, пречник обода: 4,3 cm, пречник дна: 2,3 cm

ДЦВ, Ц-2640

3. век

Унгуентаријум благо оштећеног задебљаног обода, дугог цилиндричног врата, биконичног трбуха и заобљеног дна. Стакло је под дебелим слојем иридације.

Необјављено.

59. Glass vessel – *unguentarium*

Rit, grave G-148

Glass, hand-blown

Length: 35.5 cm, rim diameter: 4.3 cm, bottom diameter: 2.3 cm

DCV, C-2640

3rd century

Glass *unguentarium* with slightly damaged thickened rim, a long cylindrical neck, a biconical recipient, and a rounded base. The glass is under a thick layer of iridescence.

Unpublished.

60. Стаклена посуда – балсамаријум

Над Клепечком, гроб Г1-18

Стакло, слободно дување

Висина: 8,8 cm, пречник обода: 2,7 cm, пречник дна: 4,0 cm

ДЦВ, Ц-118

2. век

Балсамаријум хоризонтално разгнута и прстенасто профилисаног обода, дугог цилиндричног врата, коничног реципијента и благо увученог дна. Израђен је од стакла плавичасте боје.

Необјављено.

60. Glass vessel – *balsarium*

Nad Klepečkom, grave G1-18

Glass, hand-blown

Height: 8.8 cm, rim diameter: 2.7 cm, bottom diameter: 4.0 cm

DCV, C-118

2nd century

Glass *balsarium* with a horizontally bent and thickened rim, a long cylindrical neck, a conical recipient, and slightly indented base. It is made of bluish glass.

Unpublished.

61. Стаклена посуда – балсамаријум

Више Гробаља, гроб Г1-1777

Стакло, слободно дување

Висина: 11,3 cm, пречник обода: 1,9 cm, пречник дна: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-12285

2. век

Балсамаријум левкасто разгнутаг обода, цилиндричног врата, коничног реципијента и благо удубљеног дна. Израђен је од плави-частог стакла.

Необјављено.

61. Glass vessel – *balsarium*

Više grobalja, grave G1-1777

Glass, hand-blown

Height: 11.3 cm, rim diameter: 1.9 cm, bottom diameter: 3.4 cm

DCV, C-12285

2nd century

Glass *balsarium* with wide-mouthed rim, a cylindrical neck, a conical recipient, and slightly indented base. It is made of bluish glass

Unpublished.

62. Стаклена посуда – балсамаријум

Више Гробаља, гроб Г-2253

Стакло, слободно дување

Висина: 9,4 cm, пречник обода: 2,9 cm, пречник дна: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-12540

2–4. век

Балсамаријум левкасто разгрнутог обода, цилиндричног врата, коничног реципијента и благо удубљеног дна. Израђен је од плави-частог стакла.

Необјављено.

62. Glass vessel – *balsarium*

Више grobalja, grave G-2253

Glass, hand-blown

Height: 9.4 cm, rim diameter: 2.9 cm, bottom diameter: 3.4 cm

DCV, C-12540

2nd – 4th century

Glass *balsarium* with wide-mouthed rim, a cylindrical neck, a conical recipient, and slightly indented base. It is made of bluish glass

Unpublished.

63. Стаклена посуда – балсамаријум

Над Клепечком, гроб Г1-61

Стакло, слободно дување

Висина: 14,0 cm, пречник обода: 2,7 cm, пречник дна: 8 cm

ДЦВ, Ц-294

2. век

Стаклени балсамаријум хоризонтално разгрнутог и прстенасто задебљаног обода, дугог цилиндричног врата, сферичног реципијента и увученог дна. Израђен је од зеленкастог стакла.

Необјављено.

63. Glass vessel – *balsarium*

Nad Klepečkom, grave G1-61

Glass, hand-blown

Height: 14.0 cm, rim diameter: 2.7 cm, bottom diameter: 8 cm

DCV, C-294

2nd century

Glass *balsarium* with a horizontally bent, thickened rim, a long cylindrical neck, a globular recipient, and indented base. It is made of greenish glass.

Unpublished.

64. Стаклена боца

Пећине, гроб Г-6024

Стакло, дување у калуп

Висина: 9,7 cm, ширина: 5,5 cm

ДЦВ, Ц-14562

3. век

Призматична боца косо разгрнутог и прстенасто задебљаног обода, са издуженим реципијентом квадратног пресека. Дно је равно и украшено концентричним круговима. Израђена је од зеленкастог стакла. Унутар боце констатовано је постојање беличастосиве материје (калцификовани талог оригиналног садржаја).

Објављено: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, sl. 5 i 6.

64. Glass jar

Pećine, grave G-6024

Glass, mould-blown

Height: 9.7 cm, width: 5.5 cm

DCV, C-14562

3rd century

Prismatic glass jar with wide-mouthed, thickened rim, and elongated recipient of square cross-section. The bottom is flat and decorated with concentric circles. It is made of greenish glass. The existence of a whitish-gray substance (calcified sediment of the original content) was ascertained inside the jar.

Published: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, sl. 5 i 6.

СКРАЋЕНИЦЕ / ABBREVIATIONS

ДЦВ / DCV = Документациони центар Вими-
нацијум / Documentation Center Viminacium

IMS II = *Inscriptions De La Mésie Supérieure*,
Vol. II

M. Mirković, 1986. *Inscriptions De La Mésie
Supérieure*, Vol. II, *Viminacium et Margum*,
Centre d' études épigraphiques et numismatiques
de la Faculté de Philosophie de l' Université de
Beograd, Beograd 1986.

РЛГС 2018 = RLCS 2018

*Римски лимес и градови на тлу Србије/Roman
Limes and Cities on the Territory of Serbia*, M.
Korać, С. Поп-Лазих (ур.), Српска акаде-
мија наука и уметности, Археолошки инсти-
тут, Београд 2018 = *Roman limes and cities on
the territory of Serbia*, M. Korać, S. Pop-Lazić
(eds.), Serbian Academy of Sciences and Arts,
Archaeological institute, Belgrade 2018.

ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY:

Alberici, Harlow 2007 – A. Alberici, M. Harlow,
Age and Innocence: Female transitions to
Adulthood in Late Antiquity, in: A. Cohen, J.
B. Rutter (eds.), *Constructions of Childhood in
Ancient Greece and Italy*, The American School
of Classical Studies at Athens, Athens 2007, 193–
204.

Allason-Jones 2005 – L. Allason-Jones, *Women
in Roman Britain*, The Council for British
Archaeology, Bootham 2005.

Allison 2006 – P. Allison, Mapping for Gender.
Interpreting Artefact Distribution inside 1st
and 2nd century A.D. Forts in Roman Germany,
Archaeological Dialogues, Vol. 13, 2006, 1–20.

Anđelković Grašar 2018 – J. Anđelković Grašar,
Image as a way of self-representation, association
and type creation for Late Antique women in
the central Balkans, In: S. Golubović, N. Mrđić
(eds.), *Vivere Militare Est. From Populus to
Emperors – Living on the Frontier*, Vol. I, Institute
of Archaeology, Belgrade 2018, 333–364.

Anđelković Grašar 2021 – J. Anđelković Grašar,
Femina Antica Balcanica, Arheološki institut,
Evoluta, Beograd 2021.

Batten 2010 – A. Batten, Clothing and
Adornment, *Biblical Theology Bulletin*, Vol. 40,
No. 3, 2010, 148–159.

Becker 2016 – H. Becker, Roman women in the
urban economy. Occupations, social connections
and gendered exclusions, in: J. Turfa, S. Budin
(eds.), *Women in Antiquity: Real Women Across
the Ancient World*, Routledge, London 2016, 915–
931.

Berg 2002 – R. Berg, Wearing wealth. Mundus
muliebris and ornatus as status markers of
women in Imperial Rome, in: P. Setälä, et al.
(eds.), *Women, wealth and power in the Roman
empire*, Institutum Romanum Finlandiae, Roma
2002, 15–73.

Berg 2016 – R. Berg, Dominae apothaecarum.
Gendering Storage Patterns in Roman Houses,
in: R. Berg (ed.), *The Material Sides of Marriage:
Women and Domestic Economies in Antiquity*.
Institutum Romanum Finlandiae, Roma 2016,
175–190.

Berg 2020 – R. Berg, Perfume Bottles, Hairpins
and Mirrors: Evolutions of Mundus Muliebris
in Ostia, in: A. Karivieri (ed.), *Life and Death in*

- a Multicultural Harbour City: Ostia Antica from the Republic through Late Antiquity*, Institutum Romanum Finlandiae, Roma 2020, 279–286.
- Bíró et al. 2012** – T. M. Bíró, A. M. Choyke, V. Lóránt, Á. Vecsey, *Az Aquincumi Múzeum Gyűjteménye 2 / Bone Objects in Aquincum 2*, Nemzeti Kulturális Alap, Budapest 2012.
- Богуновић 2012** – М. Богуновић, Жена у Риму – субјект или објект права?, *Зборник радова Правног факултета Нови Сад* 46, бр. 2, 2021, 539–550.
- Clark 1981** – G. Clark, *Roman Women, Greece & Rome*, Vol. 28(2), 1981, 193–212.
- D'Ambra 2007** – E. D'Ambra, *Roman Women*, Cambridge University Press, New York 2007.
- Danković 2019** – I. Danković, Burial of a woman with an amber distaff at Viminacium, *Starinar* LXIX, 2019, 215–229.
- Danković 2020a** – I. Danković, Roman bone distaffs and spindles: Could they have been used for spinning?, *Гласник Српског археолошког друштва* 36, 2020, 79–98.
- Danković 2020b** – I. Danković, *Inventar grobova ženske populacije kao odraz životnog doba. Studija slučaja viminacijumskih nekropola od I do IV veka*, Unpublished PhD thesis, Filozofski fakultet, Beograd 2020.
- Dixon 1988** – S. Dixon, *The Roman mother*, Croom Helm Ltd., London 1988.
- Dixon 2011** – S. Dixon, From Ceremonial to Sexualities: A Survey of Scholarship on Roman Marriage, in: B. Rawson (ed.), *A Companion to Families in Greek and Roman World*, Wiley-Blackwell, Chichester 2011, 245–261.
- Eyben 1993** – E. Eyben, *Restless youth in ancient Rome*, Routledge, London 1993.
- Facchinetti 2005** – G. Facchinetti, La Rocca, in: M. P. Rossignani, M. Sannazaro, G. Legrottaglie (eds.), *La signora del sarcofago. Una sepoltura di rango nella necropoli dell'Università Cattolica*, V&P, Milano 2005, 199–223, 333–334.
- George 2005** – M. George, Family Imagery and Family Values in Roman Italy, in: M. George (ed.), *The Roman Family in the Empire. Rome, Italy, and Beyond*, Oxford University Press, Oxford 2005, 37–66.
- Голубовић 2000** – С. Голубовић, Обућа из триконхалне гробнице из Виминацијума, *Viminacium* 11, 2000, 83–100.
- Goody 1990** – J. Goody, *The oriental, the ancient and the primitive. Systems of marriage and the family in the pre-industrial societies of Eurasia*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- Harlow, Laurence 2002** – M. Harlow, R. Laurence, *Growing Up and Growing Old in Ancient Rome: A Life Course Approach*, Routledge, London 2002.
- Hersch 2010** – K. K. Hersch, *The Roman Wedding. Ritual and Meaning in Antiquity*, Cambridge University Press, Cambridge 2010.
- Hingley 2001** – R. Hingley, *Roman Officers and English Gentlemen. The Imperial Origins of Roman Archaeology*, Routledge, London 2001.
- Крунић 2000** – С. Крунић, Римски медицински, фармацеутски и козметички инструменти на територији Горње Мезије, Unpublished PhD thesis, Филозофски факултет, Београд 2000.
- Кузмановић-Нововић 2007** – И. Кузмановић-Нововић, Представе Диониса и његовог тијасоса на римским гемама из Србије, *Архаика* I, 2007, 149–159.
- Larsson Lovén 1998** – L. Larsson Lovén, Lanam fecit – Woolworking and Female Virtue, in: L. Larsson Lovén, A. Strömberg (eds.), *Aspects of Woman in Antiquity*, Proceedings of the first Nordic Symposium on Women's Lives in Antiquity, held in Göteborg 12-15 June 1997, Aström, Jonsered 1998, 85–95.

- Lentano 2018** – M. Lentano, Kinship, in: M. Bettini, W. Short (eds.), *The World through Roman Eyes. Anthropological Approaches to Ancient Culture*, Cambridge University Press, Cambridge 2018, 171–190.
- Mantzilas 2017** – D. Mantzilas, Laudationes Mulierum: Lives and Virtues of Five Exceptional Women, *Carpe Diem*, Vol. 2, Issue 2, 2017, 297–338.
- Mihajlović 2011** – V. D. Mihajlović, Adultery in the Mirror: Roman Mirror from Viminacium, Myth, Moral and Rite(s) of Passage, *Antiquity and Modern World* 5, 2011, 179–193.
- Milovanović 2018** – B. Milovanović, Jewellery as a Symbol of Prestige, Power and Wealth of the Citizens of Viminacium, in: S. Golubović, N. Mrđić (eds.), *Vivere Militare Est. From Populus to Emperors – Living on the Frontier*, Vol. II, Institute of Archaeology, Belgrade 2018, 101–141.
- Milovanović, Anđelković Grašar 2017** – B. Milovanović, J. Anđelković Grašar, Female Power that Protects: Examples of the Apotropaic and Decorative Functions of the Medusa in Roman Visual Culture from the Territory of the Central Balkans, *Starinar* LXVII, 2017, 167–182.
- Миловановић, Мрђић 2016** – Б. Миловановић, Н. Мрђић, Прстен-кључеви из Виминачијума, *Гласник Српског археолошког друштва* 32, 2016, 243–263.
- Митић 2014** – М. Митић, *Жене и лимес: на-кит у римским утврђењима на Ђердану*, Unpublished MA thesis, Филозофски факултет, Београд 2014.
- Nikolić, Marjanović 2020** – S. Nikolić, M. Marjanović, Roman Engagement ring from Viminacium, *Banatica* 30/1, 2020, 257–269.
- Petković 1995** – S. Petković, *Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorije Gornje Mezije*, Arheološki institut, Beograd 1995.
- Pomeroy 1975** – S. B. Pomeroy, *Goddesses, Whores, Wives, & Slaves. Women in Classical Antiquity*, Schocken Books, New York 1975.
- Raat 2013** – A. Raat, *Diadems: a girl's best friend? Jewellery finds and sculptural representations of jewellery from Rome and Palmyra in the first two centuries AD*, Unpublished MA thesis, Faculty of Archaeology, Leiden 2013.
- Raičković, Milovanović 2011** – A. Raičković, B. Milovanović, Development and Changes in Roman Fashion – Showcase Viminacium, *Archaeology and Science* 6 (2010), 2011, 77–107.
- Rawson 1986** – B. Rawson, The Roman Family, in: B. Rawson (ed.), *The Family in Ancient Rome: New Perspectives*, Cornell University Press, Ithaca, New York 1986, 1–57.
- Rawson 2003** – B. Rawson, *Children and Childhood in Roman Italy*, Oxford University Press, Oxford, New York 2003.
- Redžić, Danković, Jovičić 2021** – S. Redžić, I. Danković, M. Jovičić, Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Pećine (Viminacijum) tokom 2018. i početkom 2019. godine, u: S. Vitezović, M. Radišić, Đ. Obradović (ur.), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2018. godini*, Arheološki institut, Beograd 2021, 115–127.
- Saller 1987** – R. Saller, Men's Age at Marriage and Its Consequences in the Roman Family, *Classical Philology*, Vol. 82, No. 1, 1987, 21–34.
- Sebesta 2001** – J. L. Sebesta, 'Symbolism in the Costume of Roman Women', in: J. L. Sebesta, L. Bonfante (eds.) *The World of Roman Costume*, The University of Wisconsin Press, Madison 2001, 46–53.
- Спасић-Ђурић 1996** – Д. Спасић-Ђурић, Једна гробна целина из Виминачијума, *Гласник Српског археолошког друштва* 12, 1996, 99–106.

Спасић-Ђурић 2001 – Д. Спасић-Ђурић, Рељефна огледала из Виминацијума. *Viminacium* 12, 2001, 159–178.

Спасић-Ђурић 2002 – Д. Спасић-Ђурић, *Виминацијум, главни град римске провинције Горње Мезије*, Народни музеј, Пожаревац 2002.

Спасић-Ђурић 2015 – Д. Спасић-Ђурић, *Град Виминацијум*, Народни музеј Пожаревац, Пожаревац 2015.

Spasić-Đurić 2017 – D. Spasić-Đurić, *Pinctada margaritifera* box from Viminacium, *Starinar* LXVII, 2017, 76–93.

Szabó 2009 – M. Szabó, Tutela mulierum: The Institution of Guardianship over full Aged Women in the Late Roman Republic and Early Principate, *Acta classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis* 44, 2009, 57–78.

Treggiari 1991 – S. Treggiari, *Roman Marriage: Iusti Coniuges from the Time of Cicero to the Time of Ulpian*, Oxford University Press, Oxford 1991.

Treggiari 2007 – S. Treggiari, *Terentia, Tullia and Publilia. The Women of Cicero's Family*. Routledge, London, New York 2007.

Watts 2005 – D. Watts, *Boudicca's Heirs. Women in Early Britain*, Routledge, London, New York 2005.

Zotović 2008 – R. Zotović, Symbols on grave monuments in the eastern part of the Roman province of Dalmatia, *Journal of the Serbian Archaeological Society* 24, 2008, 431–444.

Зотовић, Јордовић 1990 – Љ. Зотовић, Ч. Јордовић, *VIMINACIUM I. Некропола „Више Гробаља“*, Археолошки институт, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 1990.

НАКИТ И ФИБУЛЕ: ИЗМЕЂУ
ФУНКЦИОНАЛНОСТИ,
ЕСТЕТСКЕ ВРЕДНОСТИ И СТАТУСНОГ
СИМБОЛА

Бebина Миловановић, Саша Реџић

JEWELLERY AND BROOCHES: BETWEEN
FUNCTIONALITY,
AESTHETIC VALUE, AND STATUS SYMBOL

Bebina Milovanović, Saša Redžić

НАКИТ

По лепоти израде и врсти материјала, примарна улога накита је током развоја цивилизације била декоративно-естетска. Римљани га стога, не без разлога, називају *ornatus, ornamentum* – украс, декорација, али је јако брзо преузео и улогу статусног симбола. Кроз облик, боју или материјал, накитом је истицана и моћ заштите, да би временом постао омиљени део, пре свега женске, а неретко и мушке свакодневнице.

Током римске цивилизације издвајају се два периода у схватању улоге и значаја накита. У доба Републике, скромност је третирана као врлина. Ношење скупоценог накита указивало је на луксуз и расипништво, што је било у супротности са очекиваним понашањем жена тога времена. Римска матрона је била оличење смерности, умерености и елеганције. Развојем и ширењем Римског царства, мења се однос према накиту, нема више ни ограничења, нити скромности. Накит постаје све разноврснији и приступачнији.

Племенити метали, попут злата и сребра, заједно с минералима (драго камење) и ретким природним сировинама, као што су гагат (врста угља), ћилибар (врста смоле) и слоновача, третирани су као драгоценост којом је истицан друштвени статус власника. Због финансијске вредности, овај накит је чуван и наслеђиван из генерације у генерацију, пркосећи временским оквирима диктираним просечним људским веком.

Упоредо с луксузним примерцима, производи се и накит од бронзе, гвожђа, стакла, камена и кости. Да би удовољили потребама нижих друштвених слојева, јувелири полирањем надокнађују сјај који накиту пружају племенити метали, док разнобојним стаклом имитирају драго камење, често га доводећи до савршенства.

JEWELLERY

Over the entire period of civilization's development and owing to its beauty and the material it was made of, the basic role that jewellery played was decorative and aesthetic. This is exactly the reason why the Romans called it *ornatus, ornamentum* – ornament, decoration, although soon enough it became a status symbol. Through form, colour or material, jewellery was used to underline the power of protection, but in time, it became a favourite part of women's, and often also men's, everyday life.

During the Roman civilization, two periods can be distinguished in understanding the role and importance of jewellery. In time of the Roman Republic, modesty was considered a virtue. Wearing expensive jewellery pointed to luxury and squandering, which was contrary to the expected women's behaviour of the time. The Roman matron was a personification of humbleness, modesty and elegance. With the development and spread of the Roman Empire, the relationship towards jewellery also changed. There were no more limitations, nor modesty. Jewellery becomes more diverse and accessible.

Precious metals, like gold and silver, along with minerals (precious stones) and rare natural raw materials like jet (a type of coal), amber (a fossilized tree resin) and ivory were treated as precious items intended to underline the social status of its owner. Due to their financial value, these pieces of jewellery were passed on from one generation to another, defying time frames dictated by an average human life time span.

Parallel to luxurious pieces, jewellery was also made of bronze, iron, glass, stone and bone. In order to satisfy the needs of the lower social classes, jewellers used to polish their products to achieve the glow similar to that of precious metal jewellery pieces. Colourful glass beads imitated precious stones and they were often highly polished.

Most of the jewellery pieces presented

Већина примерака накита из каталога нађена је у гробовима на виминацијумским некрополама. На Виминацијуму је до сада истражено преко 14.000 гробова. Стога су најлепши примерци, који су одолели пљачкашима, сачувани у овим затвореним целинама (сл. 1, 2). Најлуксузнији накит је из гробова датованих у крај 2. и 3. век. У то време су у Виминацијуму обновљене канабе легије VII *Claudia* и забележена су већа новчана улагања у градску курију.¹ Овај период економског благостања се запажа и на појединим скупоценим пример-

Сл. 1 – Накит у гробу детета похрањеног у ковчегу од олова, гроб Г-2544, локалитет Више гробалја, јужна некропола (ДЦВ)

Fig. 1 – Jewellery of a child buried in a lead sarcophagus, grave G-2544, site Više grobalja, southern necropolis (DCV)

¹ Mirković 1968, 63–65.

in the catalogue were discovered in graves of the Viminacium cemeteries. Up to the present day, over 14,000 graves have been excavated in Viminacium (Figs. 1–2). The most beautiful pieces that were not looted remained preserved in these closed contexts. The most luxurious jewellery pieces come from the graves dated at the end of the 2nd and into the 3rd century. In this period, the *canabae* of the legion VII *Claudia* were renovated in Viminacium and larger financial investments into the city *curia* were noted.¹ This period of economic well-being is also noticeable on some specific luxurious jewellery pieces that reached the wealthiest individuals through trading con-

Сл. 2 – Гроб жене са луксузним наушницама од злата и драгог камена, гроб Г-2615, локалитет Више гробалја, јужна некропола (ДЦВ)

Fig. 2 – Grave of a woman with luxurious gold and precious stone earrings, grave G-2615, site Više grobalja, southern necropolis (DCV)

¹ Mirković 1968, 63–65.

цима накита који су трговачким везама стигли до богаташа. Повољан геостратешки положај града био је од пресудног значаја за насељавање разноврсног становништва, како са Истока, тако и са Запада. Мешавином страних утицаја са аутохтоном традицијом, развили су се бројни типови, варијанте и подваријанте накита. У почетку су то била дела искусних мајстора из источних римских провинција (Грчка, Мала Азија), којима су се временом прикључиле и локалне занатлије. Савладавањем основних вештина, израду једноставних примерака преузимају домаћи мајстори. Потребне сировине за израду накита (злато, бакар, гвожђе, драго камење) експлоатисане су и у широј и ближој околини Виминацијума, док су ретки материјали (гагат, ћилибар) увозени из Велике Британије, односно Балтика.² Међутим, ретки, луксузни примерци накита, захтевни по техници израде, стижу увозом из удаљених делова Царства.

Огрлице

Омиљена врста накита међу Римљанкама биле су огрлице. Често је ношено и по више комада око врата, о чему сведоче не само прикази с надгробних споменика,³ зидних слика (помпејанско сликарство), Фајумских портрета,⁴ већ и налази из гробова, попут виминацијумских примерака (кат. 3, 7, 29, 88). Каталогом је обухваћено осамнаест огрлица, углавном из гробова инхумираних и кремираних покојница виминацијумских некропола, док су само три примерка из слојева.

2 Parker 2014, 16; Tacitus, *Germania*, 45; Pliny, *NH*, XXXVII, 32–53.

3 Garbsch 1965, Taf. 12.1–2, 4; 14. 17, 22; Jovanović 1978, sl. 75.

4 Böhme 1974, Abb. 1–2.

nections. The convenient geo-strategic position of the city was of crucial importance for the settling of different inhabitants, both from the east and the west. By mixing foreign influences with autochthonous traditions, numerous types, variants and sub-variants of jewellery developed. At the beginning, these included works of famous jewellers from the eastern Roman provinces (Greece and Asia Minor) but in time, local craftsmen also joined them. By mastering basic skills, local craftsmen took over the production of simple pieces. The necessary raw materials (gold, copper, iron and precious stones) were exploited both from the wider and closer vicinity of Viminacium, while rare materials (jet and amber) were imported from Great Britain, originating from the Baltics.² However, rare, luxurious jewellery pieces, somewhat demanding with their production technique, were imported from distant parts of the Empire.

Necklaces

The favourite jewellery type worn by Roman women were necklaces. Often, several pieces were worn around one's neck. Not only images from funerary monuments give testimony to this,³ but also mural paintings (Pompeian styles) and Fayum portraits,⁴ as well as grave finds, such as the examples from Viminacium (Cat. nos. 3, 7, 29, 88). The catalogue includes eighteen necklaces, originating mostly from the Viminacium graves of inhumated and cremated deceased women, while only three examples originate from layers.

Luxurious, but not the most numerous necklaces belong to the *hormoi* type (Cat. nos. 3, 5, 108). These necklaces represent a combination of loops made of gold wire and glass beads of different shapes. The necklace endings are formed as a hook and a loop, while on the necklace Cat. no. 3, a heart-shaped pendant remained preserved

2 Parker 2014, 16; Tacitus, *Germania*, 45; Pliny, *NH*, XXXVII, 32–53.

3 Garbsch 1965, Taf. 12.1–2, 4; 14. 17, 22; Jovanović 1978, sl. 75.

4 Böhme 1974, Abb. 1–2.

Луксузне, али не и најбројније су огрлице *hortoi* типа (кат. 3, 5, 108). Ове огрлице представљају комбинацију омчи од златне жице и стаклених перли различитих облика. Крајеви огрлица се завршавају кукицом и петљом, док је на огрлици кат. 3 сачуван срцолики привезак од две наспрамне жице савијене у облику латиничног слова S и хексагоналне перле од стакла зелене боје у средини. Идентичан привезак се налази на једној оштећеној наушници од бронзане жице из Виминацијума (локалитет Пећине, гроб Г-232).⁵ Осим у функцији привеска, на овај начин могу да се завршавају и крајеви огрлица.⁶

Занимљиво је истаћи да су на оштећеним деловима огрлице истог типа (кат. 108), која је нађена у гробу кремиране покојнице, видљиви трагови горења – посебно учљиви на лоптастим перлама од стакла. Можемо претпоставити да огрлица није спаљена заједно с покојницом на ломачи, јер би очекивали већа оштећења, већ је вероватно накнадно похрањена са остацима још неохлађених костију у гроб етажног типа са зиданом конструкцијом у доњем етажу (локалитет Више гробаља, гроб Г1-1896).

Аналогни примерци познати су из Народног музеја у Београду, Музеја града Београда,⁷ као и из Аквинкума и Мајнца.⁸ Примерци из Виминацијума хронолошки обухватају период 2. и 3. века, док се на прос-

of two opposed wire pieces bent in the shape of an “S” and a hexagonal green glass bead in the middle. An identical pendant can be found on a damaged earring from Viminacium made of bronze wire (site Pećine, grave G-232).⁵ Besides pendants, necklace endings can also be modelled in such a way.⁶

It is interesting to underline that on the damaged parts belonging to the same type (Cat. no. 108), discovered in the grave of a cremated woman, burning traces were also visible – especially noticeable on spherical glass beads. We can presume that the necklace was not cremated together with the deceased, since major damage would be expected, but that it was most likely deposited afterwards, along with the still glowing bone remains into the grave, of the etage-type, with a built structure in the lower level (site Više grobalja, grave G1-1896).

Analogies are known from the National Museum in Belgrade, and the Belgrade City Museum,⁷ as well as from Aquincum and Mainz.⁸ Chronologically, the pieces from Viminacium belong to the 2nd and the 3rd century, while considering the territory of the entire Empire, they appear at the end of the 1st century and they were still present during the 4th century.⁹

The most numerous necklaces were those consisting of beads of different shapes and made of different materials, strung on a thread that did not remain preserved (Cat. nos. 1, 7, 10, 17, 27, 29, 88, 115, 116, 128, 129). Along with the Cat. no. 128, besides glass and jet beads, parts of a bronze chain with a hook and a loop remained preserved,

5 Milovanović 2018, 111–112, Fig. 4; РЛГС 2018, 321, кат. 37; Raičković, Milovanović 2011, 97, Fig. 44.

6 Popović 2005, 62–63, Fig. 46; Поповић 1996, 89, кат. 104; Ruseva-Slokoska 1991, 138, Cat. nos. 97; 103; 141–142; Marshal 1911, Pl. LXI, 2746.

7 Поповић 1996, тип III, кат. 107–114; Крунић, Игњатовић 2016, 145, кат. 48–51.

8 Facády 2009, 134, Cat. nos. 219–220; Deppert–Lippitz 1985, Cat. no. 5.

5 Milovanović 2018, 111–112, Fig. 4; RLCS 2018, 321, кат. 37; Raičković, Milovanović 2011, 97, Fig. 44.

6 Popović 2005, 62–63, Fig. 46; Поповић 1996, 89, кат. 104; Ruseva-Slokoska 1991, 138, Cat. nos. 97; 103; 141–142; Marshal 1911, Pl. LXI, 2746.

7 Поповић 1996, тип III, кат. 107–114; Крунић, Игњатовић 2016, 145, кат. 48–51.

8 Facády 2009, 134, Cat. nos. 219–220; Deppert–Lippitz 1985, Cat. no.5.

9 Поповић 1996, 35–36.

тору Римског царства јављају крајем 1. века и има их и током 4. века.⁹

Најбројније су огрлице састављене од перли различитог облика и материјала, нанизане на конач, који није сачуван (кат. 1, 7, 10, 17, 27, 29, 88, 115, 116, 128, 129). Уз примерак кат. 128 су поред стаклених и перли од гагата сачувани и делови бронзаног ланца с петљом и куком који би пре представљали део исте него део друге огрлице. Дакле, није искључена ни могућност да су перле биле нанизане на танку жицу која се на крајевима завршавала кукицом и петљом.

Овом типу припадају две огрлице с цилиндричним перлама од гагата и луксузним привесцима у форми медаљона (кат. 17, 27). Медаљони су кружног и овалног облика с касетама од златног лима, око којих је трака украшена палметама изведеним у техници жлебљења. У обе касете су уфасоване камеје од двослојног бело-плавог камена (опал). На обе су у белом слоју, у високом рељефу, приказане две различите представе. На првој је глава Медузе *en face* (сл. 3), док је на другој биста жене окренуте надесно. Медуза има пре свега апотропејску улогу и осим на привесцима приказана је и на наушницама из Виминацијума (кат. 4) и Аква.¹⁰ Појединачни привесци овог типа познати су не само из Виминацијума, већ и из оближњег Маргума (Дубравица) и Народног музеја у Београду.¹¹ Представе биста жена су далеко заступљеније и на основу фризура могу се прецизније датовати. Верује се да многе приказују царице чије су фризура диктирале моду одређеног периода.¹² Аналогни примерци медаљона поја-

potentially representing parts of the same string and not a separate one. In other words, the possibility is not excluded that beads were strung on a thin wire that ended with a hook and a loop.

This type includes two necklaces with cylindrical beads made of jet and with luxurious pendants in the shape of medallions (Cat. nos. 17, 27). The medallions are of circular and oval shape with sockets made of gold sheets, around which there is a ribbon decorated with palmettes made using the carving technique. In both of the sockets there are cameos made of a two-layered white and blue stone (opal). On both of them and in the white layer, there are two different images made in high relief. On the first one, there is the image of Medusa depicted *en face*, while on the other there is a female bust, facing right. Medusa has an apotropaic function and besides pendants, she is also depicted on earrings from Viminacium (Cat. no. 4) and Aquae.¹⁰ Some pendants of this type are known not only from Viminacium, but also from the nearby Margum (Dubravica) and the National Museum in Belgrade.¹¹ The images of female busts are far more frequent and they can be dated precisely according to their hair style. It is believed that many of them represent empresses whose hair styles dictated the fashion of a specific period.¹² Parallels of medallions appear from the middle of the 2nd century and they were dominant in the 3rd century.¹³

Only a single necklace consisted of strung spherical hollow beads made of embossed gold sheets (Cat. no. 7). Two necklaces contain several beads made of glass and jet combined, one with three and one with two gold beads of cylindrical shape and with a widening in the middle (Cat. nos. 1, 10). Gold beads of this shape, frequently with cannelures on their endings or in the middle,

9 Поповић 1996, 35–36.

10 Јанић 2016, 67, кат. 8.

11 Milovanović 2018, 111, 113, Fig. 5; Raičković, Milovanović 2011, 97–98, Fig. 45; Milovanović, Anđelković Grašar 2017, Figs. 13–17.

12 Поповић 1996, 44–45.

10 Јанић 2016, 67, кат. 8.

11 Milovanović 2018, 111, 113, Fig. 5; Raičković, Milovanović 2011, 97–98, Fig. 45; Milovanović, Anđelković Grašar 2017, Figs. 13–17.

12 Поповић 1996, 44–45.

13 Поповић 1996, 44–45.

вљују се од средине 2. века, а доминантни су у 3. веку.¹³

Само једна огрлица је састављена од нанизаних кружних шупљих перли од искуца-ног златног лима (кат. 7). Две огрлице имају више перли од стакла и гагата у комбинацији са по три, односно две перле од злата цилиндричног облика с проширењем по средини (кат. 1, 10). Златне перле овог облика, често с канелурама на крајевима или по средини, најчешће се налазе у комбинацији с перлама од стакла, камена и гагата, као што је случај на Виминацијуму. Хеленистичког су порекла, а током римског периода присутне су од средине 2. века до краја антике.¹⁴

Огрлице састављене искључиво од нанизаних перли од гагата, са или без медаљона, представљају елегантније и луксузније примерке (кат. 17, 27, 88). Гагат је у антици третиран као редак и скупocen материјал који се разликовао по квалитету, а често је замењиван јефтинијим стаклом црне боје. Осим перли, од гагата су израђиване наруквице, прстење и привесци.¹⁵ Према Плинију, за Римљане је гагат имао и одређену примену у медицини за лечење репродуктивних органа код жена.¹⁶ Стога је накит од гагата често присутан у гробовима млађих жена. Највећа лежишта гагата су у Великој Британији, док је најпознатија радионица за израду предмета од гагата била у Келну.¹⁷ Накит од гагата је присутан током 2. и 3. века, док је у касној антици замењен стаклом црне боје.

Огрлице од нанизаних перли различитог облика, боје и материјала, као што су стакло, камен или ћилибар (кат. 29, 115, 116, 128, 129) постају доминантне током 3. и 4. века и

13 Поповић 1996, 44–45.

14 Поповић 1996, 38–39.

15 Milovanović 2018, 104–108, Figs. 1–2.

16 Pliny, *NH*, XXXIV, XXXVI.

17 Parker 2014, 16; Todd 1992, 246.

Сл. 3 – Остаци огрлице из гроба 2701 са привеском кога чини камеја са приказом Медузе, гроб Г-2701, локалитет Више гробалја, јужна некропола (ДЦВ)

Fig. 3 – Remains of a necklace with a pendant incorporating cameo with a depiction of Medusa, grave G-2701, site Više grobalja, southern necropolis (DCV)

are usually combined with beads made of glass, stone or jet, as is the case in Viminacium. They are of Hellenistic origin and during Roman times they were used from the middle of the 2nd century until the end of Antiquity.¹⁴

Necklaces made of strung jet beads only, with or without medallions, represent more elegant and luxurious examples (Cat. nos. 17, 27, 88). In Antiquity, jet was treated as a rare and precious material that varied in quality and was often replaced with much cheaper black glass. Besides

14 Поповић 1996, 38–39.

својим колоритом замењују луксузне примерке од драгог камења и злата.

Посебном типу накита припадају тзв. „стубасти ланци”, од вишеструко уплетене бронзане жице у облику репа лисице (кат. 76, 78).¹⁸ Овај тип накита је ношен не само око врата, већ и укрштен на грудима, повезујући ленгерасте фибуле или у комбинацији с лунастим и привесцима у облику листа бршљана. Представљали су део локалне женске ношње, о чему сведоче рељефи на више надгробних споменика из Подриња,¹⁹ као и многобројне оставе сребрног накита на подручју балканских и подунавских провинција.²⁰ Ланци који се завршавају на оба краја петљом (кат. 76), вероватно су коришћени на описани начин, односно, качени су за друге ланце и привеске чинећи сплет сложених украса на грудима. Често се налазе у комбинацији с другим предметима аутохтоног порекла. Стога се приписују аутохтоном становништву, док у римском периоду представљају наставак хеленистичке традиције.²¹ Примерци из Виминацијума су из слојева који су на основу хронолошки осетљивих налаза датовани у 2–3. век.

Посебном типу припада огрлица (кат. 77) коју чини чланковити ланац од више сегмената, формираних од вишеструко намотане искуцане бронзане жице. Ови сегменти су међусобно повезани омчама на оба краја. Слични примерци из Народног музеја у Београду и с Кипра (локалитет Аматус) су из 2–3. века, док је примерак из Сопијана из 3–4. века.²²

Огрлица типа торквеса (кат. 84), нађена је у гробу детета с привеском у облику лунуле. Формирана је од дебље глатке бронзане жице

beads, jet was also used for making bracelets, rings and pendants.¹⁵ According to Pliny, jet played a specific role in medicine and was used for treating women's reproductive organs.¹⁶ This is why jewellery made of jet was often encountered in graves of younger women. The largest jet deposits are located in Great Britain, while the most famous workshop that produced items made of jet was in Cologne.¹⁷ Jewellery made of jet was frequent in the 2nd and the 3rd century, while during Late Antiquity it was replaced with black glass.

Necklaces with strung beads of different shapes, colours and materials, like glass, stone or amber (Cat. nos. 29, 115, 116, 128, 129), were dominant in the 3rd and the 4th century. With their colourfulness, they replaced luxurious pieces made of precious stones and gold.

The so-called “pillar chains” belong to a special kind of jewellery, made of multiply wrapped bronze wire and forming a fox-tail-like shape (Cat. nos. 76, 78).¹⁸ This type of jewellery was not only worn around one's neck, but also crossed over one's chest, binding anchor-shaped brooches or in combination with crescent-shaped or ivy-leaf shaped pendants. They represented parts of a local female costume. Several reliefs on tombstones from the Drina Valley give testimony to this¹⁹, but also numerous silver jewellery hoards on the territory of the Balkan and the Danubian provinces.²⁰ Chains that possess loops on both endings (Cat. no. 76) were probably used in the way described earlier, hung on other chains and pendants, thus making a net of complex ornaments on one's chest. They are frequently combined with other items of autochthonous origin. This is why they are ascribed to the autochthonous population, while in Roman times, they represent a continuation of Hellenistic tradition.²¹ By determining chronologically sen-

18 РЛГС, 328, кат. 54.

19 Поповић 1996, 33–34; Popović 2011, 182.

20 Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 69–70.

21 Поповић 1996, 33–34.

22 Поповић 1996, 34–35, кат. 103.

15 Milovanović 2018, 104–108, Figs. 1–2.

16 Pliny, *NH*, XXXIV, XXXVI.

17 Parker 2014, 16; Todd 1992, 246.

18 RLCS, 328, кат. 54.

19 Поповић 1996, 33–34; Popović 2011, 182.

20 Vojvoda, Golubović, Mikić 2021, 69–70.

21 Поповић 1996, 33–34.

с превученим и намотаним крајевима. Овај тип накита Римљани су преузели од Германа и обухвата дуг хронолошки период од 1. до краја 4. века. Торквес је ношен не само као накит, већ је био и део војничког одликовања.²³ Примерак из Виминацијума, свакако није део одликовања, већ део личног накита. Познати су многи примерци из виминацијумских некропола који на себи имају привеске, не само лунуласте, већ и буле.²⁴

Привесци

Привесци као саставни део огрлица су разноврсни и по облику и материјалу. Луксузни привесци у облику медаљона са уфасованим камејама су већ споменути у оквиру огрлица којима припадају (кат. 17, 27).

Међу примерцима од злата издваја се привезак у облику пелте од искуцаног лима из дечјег оловног саркофага (кат. 28). Нађен је заједно с два златна прстена (кат. 24, 33), наушницом од златне жице типа каричице и два нечитка бронзана новчића. Овај примерак за сада представља јединствени налаз на простору Србије. Украшен је филиграном и перлама од стакла које се налазе и на три жичана привеска. Привезак је настао по угледу на хеленистичке узоре чија је производња у нешто измењеној верзији наставила да живи и током римског периода. Примерак сличан виминацијумском познат је из Бакра (Хрватска) и датован је у 1. или прву половину 2. века. Доводи се у везу с лунуластим привесцима који, такође, воде порекло из хеленистичке традиције.²⁵ Сличан привезак, као део већег композитног украса за главу, нађен је у Рациарији (Бугарска) и датован је у средину 3.

sitive finds, the Viminacium pieces originate from layers that date into the 2nd and the 3rd century.

A special necklace type includes (Cat. no. 77), which refers to a chain-like necklace made of multiple segments, each consisting of multiply wrapped and embossed bronze wire. These segments are connected with rings on both endings. Similar examples from the National Museum in Belgrade and from Cyprus (the site of Amathus) date from the 2nd and the 3rd century, while the example from Sopianae dates from the 3rd or the 4th century.²²

A necklace of the torque-type (Cat. no. 84) was discovered in the grave of a child, along with a crescent-shaped pendant. It is made of thicker, smooth wire, with a circular cross-section and overlapping and wrapped endings. The Romans copied this jewellery type from Germans and it covers a large time span, from the 1st to the end of the 4th century. A torque was not only worn as jewellery, but it was also part of military decoration.²³ The piece from Viminacium was certainly not part of any military decoration but of personal jewellery. Many examples from the Viminacium cemeteries are known that possessed pendants, not only crescent-shaped, but also bullas.²⁴

Pendants

As parts of necklaces, pendants come in different shapes and they were made of different materials. Luxurious pieces in the shape of medallions and with inlaid cameos were already mentioned as components of the necklaces they belong to (Cat. nos. 17, 27).

Among the pieces made of gold there is a kidney shaped pendant made of embossed metal sheet, discovered in a lead sarcophagus of a child (Cat. no. 28). It was discovered together with two gold finger-rings (Cat. nos. 24, 33), an earring made of gold wire and loop-shaped, and with two illegible bronze coins. This is a unique exam-

23 Поповић 2001, 63.

24 Zotović 1994–1995, 155–162.

25 Becatti 1955, 202.

22 Поповић 1996, 34–35, кат.103.

23 Поповић 2001, 63.

24 Zotović 1994–1995, 155–162.

века. Нађен је у дечјем саркофагу с луксузним златним накитом (торквес, огрлица, четири наруквице, прстен и була). Други сличан привезак потиче из Туниса и налази се у Британском музеју. Украс за косу са сличним привеском је представљен на статуи из Палмире која припада 3. веку.²⁶

Алка зракастог облика од злата (кат. 106) нађена је у гробу покојнице уз мноштво другог златног и сребрног накита, међу којима су у каталогу обрађене две огрлице (кат. 3, 29). У истом гробу осим златне, нађена је и идентична алка од сребра. Овај облик накита не може се посматрати као привезак у правом смислу те речи, јер нема ни петљу нити перфорацију. Пре је реч о украсу који је био нашивен на одећу. Гроб је на основу новца Александра Севера, кованог у провинцијалној ковници Никеја, датован у другу половину 3. века.²⁷

Кружно лежиште од златног лима са оквиром изведеним жлебљеним палметама, испуњено стаклом тамноплаве боје (кат. 109), можда представља композитни део накита неке огрлице, попут огрлице из Шаркамена²⁸ или је пре реч о апликацији. На бочним странама касете се налазе по две рупице којима је овај сегмент накита био повезан евентуално с другим деловима (који нису сачувани) или је као апликација био самостално причвршћен за тканину. Сличне апликације су познате из Охрида и припадају 4. веку.²⁹ Из истог периода је примерак из Виминацијума који је пронађен у касноантичкој породичној гробници. У једном од гробова из исте меморије је нађен деформисани златни лим крстастог облика (кат. 105). Оплата је вероватно била испуњена драгим каменом или стаклом.

26 Ruseva-Slokoska 1991, 88–89; 208, Cat. no. 286.

27 Milovanović 2018, 107, 109–110, Fig. 3.

28 Popović 2005, 63–65, Figs. 47–69; 80, Pl. IV.

29 Поповић 2001, 145, кат. 78–79.

ple from the territory of Serbia known so far. It is decorated with filigree and glass beads positioned on three pendants made of wire. The pendant was based on models originating from the Hellenistic period, whose production, although in a somewhat altered version, continued to be conducted during the Roman period. An example similar to the Viminacium one is known from Bakar (Croatia) and it is dated into the 1st or the first half of the 2nd century. It is brought into connection with crescent-shaped pendants, also originating from the Hellenistic tradition.²⁵ A similar pendant, as part of a larger composite head decoration, was discovered in Ratiaria (Bulgaria) and is dated into the middle of the 3rd century. It was discovered in a sarcophagus of a child, along with luxurious golden jewellery (torque, necklace, four bracelets, a finger-ring and a bulla). Another similar pendant comes from Tunisia and is kept at the British Museum. A hair ornament with a similar pendant is represented on a statue from Palmyra, chronologically belonging to the 3rd century.²⁶

A pointed pendant made of gold (Cat. no. 106) was discovered in the grave of a deceased woman, along with many other pieces of jewellery made of gold and silver. Out of this multitude, there are two necklaces represented in the catalogue (Cat. nos. 3, 29). In the same grave, besides one gold hoop, there was also an identical one made of silver. This jewellery shape cannot be regarded as a pendant in the true sense of the word, since it possesses no loop nor perforation. One is rather allowed to speak about an ornament sewn onto the clothes. According to a coin of Alexander Severus, minted in the provincial mint of Nicaea, the grave was dated into the second half of the 3rd century.²⁷

A circular socket made of gold sheet and with the frame decorated with carved palmettes is filled with dark blue glass (Cat. no. 109), and possibly represents a composite part of a necklace

25 Becatti 1955, 202.

26 Ruseva-Slokoska 1991, 88–89; 208, Cat. no. 286.

27 Milovanović 2018, 107, 109–110, Fig. 3.

Привесци попут була и лунула (кат. 86, 87) припадају накиту који је имао улогу да заштити власника. Булу су најпре носили синови слободних римских грађана све до пунолетства, али временом је ова традиција пала у заборав, тако да је носе не само деца, већ и мушкарци и жене. Апотропејски карактер були је давао њен садржај. Наиме, унутар две лимене калоте често се налазе остаци биљака, семенки, тканине, косе и других састојака за које се сматрало да штите власника од болести и урока. Највећи број на Виминацијуму пронађених була потиче с некропола. Углавном су од бронзе и ретко од сребра, злата, па чак и олова. Налажене су на грудима самостално или као саставни делови огрлица, понекад и наруквица од краја 1. до краја 4. века.³⁰

Привесци у облику лунула имали су осим естетске и апотропејску улогу, пре свега у односу на децу и жене. Назив дугују својој полумесечастој форми, а порекло им сеже у хеленистички период. Углавном су ношене као привесци на огрлицама, попут примерка на торквесу из Виминацијума (кат. 84). Други примерак сребрне лунуле (кат. 87) сачуван је као самостални привезак. Хронолошки обухватају дуг период, од друге половине 1. па све до 4. века.³¹

Већи срцолики или листолики привезак од искуцаног бронзаног лима (кат. 85) вероватно је део неког ланчића и представља скромнији примерак који је задовољавао потребе сиромашније популације.

Наушнице

Међу накитом на виминацијумским некрополама су најбројније наушнице, заступљене у два основна типа, с бројним варијантама.

resembling the one from Šarkamen²⁸, or it may rather be an appliqué. On each lateral socket side there is a smaller perforation, possibly used to connect this jewellery segment with other parts (that did not remain preserved), or to be sewn onto textile as an independent appliqué. Similar appliqués are known from Ohrid, and they belong to the 4th century.²⁹ The Viminacium example, discovered in the Late Antique family tomb, belongs to the same period. In one of the graves from the same memoria, a deformed, cross-shaped gold sheet (Cat. no. 105) was discovered, probably missing an inlay made of precious stone or glass.

Pendants like bullas and crescents (Cat. nos. 86, 87) belong to the jewellery whose purpose was to protect its owner. Initially, bullas were worn by sons of free Roman citizens until they became full-grown but, over the course of time, this tradition was forgotten and they were not only worn by children, but also by men and women. The content of each bulla gave it its apotropaic character. Inside the two metal sheet calottes there were often remains of plants, seeds, textiles, hair and other contents that were considered to protect the owner from illnesses and evil spells. The greatest number of bullas discovered in Viminacium comes from its cemeteries. They are mostly made of bronze, rarely of silver, gold and even lead. They were found upon chests either as single finds or composite parts of necklaces, or bracelets occasionally, and they are dated from the end of the 1st to the end of the 4th century.³⁰

Besides their aesthetic role, crescent-shaped pendants also played an apotropaic role, primarily for children and women. They owe their name to the crescent-shaped form and they originate from the Hellenistic period. They were mostly worn as pendants on necklaces, like the example on a torque from Viminacium (Cat. no. 84). Another example of a silver crescent (Cat. no. 87) was preserved as an independent pendant. Chronologically, they cover a long time span, from the second

30 Milovanović 2018, 127, Fig. 30; Stojić 2015, 48, 51.

31 Поповић 1996, 41–42, кат. 102, 130, 131.

28 Popović 2005, 63–65, Figs. 47–69; 80, Pl. IV.

29 Поповић 2001, 145, кат. 78–79.

30 Milovanović 2018, 127, Fig. 30; Stojić 2015, 48, 51.

Најлуксузнијим примерцима припадају наушнице с кариком у облику латиничног слова „S”. Главе наушница овог типа састоје се од касета различитог облика с драгим каменом или стаклом у боји. На њима су закачени вишећи привесци од златне жице с перлама (кат. 6, 11, 12, 14, 15, 19, 20, 22). На пару наушница (кат. 6) се у лежишту налази драги камен љубичасте боје (аметист). Издвајају их сложенији жичани привесци с мањим фасунзима по средини. Готово идентичан пар наушница познат је из Народног музеја у Београду. Аналогни примерци из околине Нова, музеја у Каселу и Британског музеја, припадају крају 2. и 3. веку, док је у прву половину 4. века датован примерак из музеја у Хамбургу.³²

Главе наушница могу бити кружног облика од искуцаног лима, украшене техником проламања с каменом или стаклом у средини (кат. 11, 12). Први пар наушница припада једноставнијој варијанти с радијално распоређеним исецаним троугловима у једном реду и жичаним привесцима. Овај тип наушница познат је на локалитетима дуж српског Подунавља, као и у Бугарској.³³ Другој, сложенијој варијанти припада наушница с радијално распоређеним исецаним орнаментима (кругови, троуглови и пелте) у три низа с једним сачуваним жичаним привеском.³⁴ Бројни налази наушница овог облика потичу, не само из Виминацијума, већ и из његове уже и шире околине, што указује на могућност постојања радионице за израду накита украшеног отвореним орнаментима, односно проламањем, у овом граду.³⁵ Најраније датован примерак овог типа је из Пловдива (друга половина 2. века).³⁶ Аналогни примерци, од којих је један

half of the 1st and all the way to the 4th century.³¹

A larger heart- or leaf-shaped pendant made of embossed bronze sheet (Cat. no. 85) most likely represented part of a chain and belongs to the simpler pieces that covered the needs of the less wealthy population.

Earrings

Among the jewellery from the Viminacium cemeteries, earrings are the most numerous. They can be divided into two basic types and numerous sub-variants. The most luxurious pieces include ear-rings with an S-shaped hook. Heads of such earrings consist of settings of different shapes with precious stones or coloured glass. Hanging pendants were hung upon them, made of goldwire with beads (Cat. nos. 6, 11, 12, 14, 15, 19, 20, 22). On a pair of earrings (Cat. no. 6), within the socket, there is a purple coloured precious stone (amethyst). They are distinguished by more complex pendants made of wire with smaller sockets in the middle. An almost identical pair of earrings is known from the National Museum in Belgrade. Analogous examples from the surroundings of Novae, from the Kassel Museum and from the British Museum belong to the end of the 2nd and the 3rd century. A piece from the Hamburg Museum is dated into the first half of the 4th century.³²

Earring heads can be of a spherical shape and made of metal sheets, decorated using the piercing technique with a stone or glass paste in the middle (Cat. nos. 11, 12). The first pair of earrings belongs to a simpler variant decorated with radially carved triangles in a single row and with pendants made of wire. This earring type is known from sites along the Serbian part of the Danube Valley and from Bulgaria.³³ The second, more complex, variant includes the earring type with radially positioned cut-out ornaments (circles, triangles or peltas) in three rows and with one preserved wire pendant.³⁴

32 Поповић 1996, 26, 82, кат. 81.

33 Поповић 2021, 268–269.

34 Milovanović 2018, 124–125, Fig. 27.

35 Поповић 2021, 269–270, 278.

36 Ковачева 1973, 51, 52, сл. 4а, 4б.

31 Поповић 1996, 41–42, кат. 102, 130, 131.

32 Поповић 1996, 26, 82, кат. 81.

33 Поповић 2021, 268–269.

34 Milovanović 2018, 124–125, Fig. 27.

из Виминацијума, а чува се у Народном музеју у Београду, припадају 3. веку.³⁷ Сличне наушнице из Археолошког музеја у Загребу, Музеја у Мајнцу и из Британског музеја су такође из 3. века.³⁸ Сви наведени примерци не прелазе прву половину 4. века.

Наушница с главом у облику цвета (кат. 15), са осам латица од златног искуцаног лима и каменом тамноцрвене боје (рубин?) у средици, имала је привеске закачене на трапезастој лименој траци, који, нажалост, нису сачувани. Сличан пар златних наушница је нађен у Сингидунуму, док је готово идентично обрађена латица на пару наушница из Рациарије, датованом, попут примерка из Виминацијума, у 3. век.³⁹

На наушницама (кат. 32) су аплицирани жичани привесци око углова четвртасте касете с перлом од зеленог стакла. Жичани наставци се налазе и на пару златних наушница из мермерног саркофага из Виминацијума.⁴⁰ Слични примерци су познати из Сиска, Сердикe, Карнунтума и Аквинкума.⁴¹ На наушници из Солина су чак сачувани и бисери на привесцима.⁴²

Иако не садрже привеске, наушнице (кат. 2, 4) су посебно луксузне пре свега због специфично обрађених глава у облику цвета, односно камеје са ликом Медузе унутар касете.⁴³

Numerous finds of this earring type originate not only from Viminacium, but also from its wider or narrower surrounding area, which would indicate the possible existence of a workshop in this city that produced jewellery decorated with opened ornaments, actually piercing.³⁵ The earliest example of this type comes from Plovdiv (the second half of the 2nd century).³⁶ Parallels, one of which comes from Viminacium, are kept at the National Museum in Belgrade and they belong to the 3rd century.³⁷ Similar earrings from the Archaeological Museum in Zagreb, Museum in Mainz and from the British Museum are also dated into the 3rd century.³⁸ All of the examples described above are not younger than the first half of the 4th century.

The earring with a flower-shaped head (Cat. no. 15) with eight petals made of golden metal sheet and a red coloured stone (ruby?) in the middle, possessed pendants hung on a trapeze-shaped metal sheet ribbon. Unfortunately, they did not remain preserved. A similar pair of golden ear-rings was discovered in Singidunum, while the almost identical petal making can be observed on the pair of ear-rings from Ratiaria. Just like the example from Viminacium, this one is also dated into the 3rd century.³⁹

On the earrings (Cat. no. 32) there are pendants made of wire attached around the corners of a square cassette containing a green glass bead. Pendants made of wire are also present on the pair of gold earrings from a marble sarcophagus from Viminacium.⁴⁰ Similar examples are known from Sisak, Serdica, Carnuntum and Aquincum.⁴¹ On the earring pendants from Solin there are pearls

37 Поповић 1996, кат. 97, 98; Миловановић 2007, 101–102, кат. 477, 478, Т. XVI, 199.

38 Perok 2012, 59–61, кат. 58, 59, 60; Deppert–Lippitz 1985, Taf. 33, 76; Marshall 1911, Pl. 2665.

39 Поп–Лazić 2002, сл. 21/1; Крунић, Игњатовић 2016, 56, сл. 35а, 35б; кат. 38а, 38б; Ruseva–Slokoska 1991, 125, Cat. nos. 54а, 54б.

40 Спасић–Ђурић 2002, 89–90, сл. 71.

41 Perok 2012, 51, кат. 40; Ruseva–Slokoska 1991, 123, Cat. no. 48; Facsády 2009, 12, Type VII, Cat. no. 281.

42 Perok 2012, 47, кат. 30.

43 Milovanović 2018, 126, Fig. 29.

35 Поповић 2021, 269–270, 278.

36 Ковачева 1973, 51–52, сл. 4а, 4б.

37 Поповић 1996, кат. 97–98; Миловановић 2007, 101–102, кат. 477–478, Т. XVI, 199.

38 Perok 2012, 59–61, кат. 58, 59 и 60; Deppert–Lippitz 1985, Taf. 33, 76; Marshall 1911, Pl. 2665.

39 Поп–Лazić 2002, сл. 21/1; Крунић, Игњатовић 2016, 56, сл. 35а, 35б; кат. 38а, 38б; Ruseva–Slokoska 1991, 125, Cat. nos. 54а, 54б.

40 Спасић–Ђурић 2002, 89–90, сл. 71.

41 Perok 2012, 51, кат. 40; Ruseva–Slokoska 1991, 123, Cat. no. 48; Facsády 2009, 12, Type VII, Cat. no. 281.

На наушници из Виминацијума (кат. 19), на калотастој глави украшеној псеудогра- нулама, додатно је закачен жичани привезак са бисером на крају. Сложеније су обрађене наушнице које на глави око мање калоте имају прикачене кратке жичане привеске с перлама (кат. 20, 22). Тако им глава има облик розете. Сличан пар наушница из Народног музеја у Београду има само сачуване омчасте привеске, без перли.⁴⁴

Једноставније наушнице са „S” кариком имају главу са по једном перлом од стакла или бисера (кат. 16, 18). Присутне су широм Царства у дужем хронолошком периоду од 2. до прве половине 4 века. Два идентична пара из Виминацијума, данас се налазе у Археолошком музеју у Загребу, заједно са осталим наушницама истог типа.⁴⁵

Некада су главе нешто сложеније обрађене искуцавањем на матрици, попут наушница с главама у облику шестостране пирамиде од танког лима (кат. 9).⁴⁶ Воде порекло од касноетрурских примерака који су прихваћени од стране римских јувелира и биле су у моди све до краја 3. века. Наушнице овог типа су израђиване само од злата. Бројни су примерци из Бугарске, док су на другим локалитетима познати појединачни налази.⁴⁷

Наушнице с кукицом и петљом за за- копчавање раскошније форме имају главу која је често калотастог облика, са или без висећих привезака с перлама (кат. 130, 133). Некада калота око руба може бити украшена псеудо- гранулацијом (кат. 107).⁴⁸ Наушнице у обли-

that remained preserved.⁴²

Although they do not possess pendants, the earrings (Cat. nos. 2, 4) are especially luxurious, mostly because they possess specifically worked, flower-shaped heads, a cameo with the image of Medusa within a cassette.⁴³

On an earring from Viminacium (Cat. no. 19), on a calotte-shaped head decorated with false granules, there is an additional wire pendant with a pearl at its ending. The earrings with short wire pendants with a white bead at each of their endings hung on their smaller calotte-shaped heads are somewhat more complex (Cat. nos. 20, 22). In this way, their heads become rosette-shaped. A similar pair of earrings from the National Museum in Belgrade only has its loop-shaped pendants preserved, without pearls.⁴⁴

Simpler earrings with an S-shaped hook possess heads, each with a single bead made of glass or pearl (Cat. nos. 16, 18). They are encountered throughout the Empire and in a longer chronological time span, from the 2nd to the first half of the 4th century. Two identical pairs from Viminacium are now kept at the Archaeological Museum in Zagreb, together with other earrings of the same type.⁴⁵

Sometimes, the heads are somewhat more complex and modelled with embossing on a matrix, like the earrings with heads in the shape of a hexagonal pyramid made of thin gold sheet (Cat. no. 9).⁴⁶ They originate from Late Etruscan examples that were accepted by the Roman jewelers and remained in fashion until the end of the 3rd century. Earrings of this type were only made of gold. There are numerous examples from Bulgaria, while from other sites only single finds are known.⁴⁷

44 Поповић 1996, 78–79, кат. 65.

45 Milovanović 2018, 121–123, Figs. 23–24; Perok 2012, 47–49, kat. 31–38.

46 Milovanović 2018, 121–123, Fig. 22.

47 Ruseva–Slokoska 1991, 121, Cat. nos. 43–46a–b; Крунић, Игњатовић 2016, 52, кат. 27; Цермановић–Кузмановић, Велимировић–Жижих, Срејовић 1975, гроб 40; Girardi–Jurkić, Džin 2003, kat. 191.

48 Milovanović 2018, 119, Figs. 16–17.

42 Perok 2012, 47, kat. 30.

43 Milovanović 2018, 126, Fig. 29.

44 Поповић 1996, 78–79, кат. 65.

45 Milovanović 2018, 121–123, Figs. 23–24; Perok 2012, 47–49, kat. 31–38.

46 Milovanović 2018, 121–123, Fig. 22.

47 Ruseva–Slokoska 1991, 121, Cat. nos. 43–46a–b; Крунић, Игњатовић 2016, 52, кат. 27; Цермановић–

ку каричица не морају увек имати главу, већ само viseће привеске са перлама од стакла (кат. 23). Ипак, на карници крај који формира петљу спирално је увијен у облику волуте. У Виминацијуму доминирају златни примерци овог типа, мада су позната и два сребрна примерка. За сада је идентична наушница нађена у околини Виминацијума (село Салаковац).⁴⁹

Наушница типа каричице са куком и петљом за закопчавање (кат. 34) има кружно лежиште од златног лима у облику латица које су изведене у техници искуцавања. У фасунгу је стакло зелене боје. Пар наушница истог типа (кат. 25) у овалној глави од танког лима имају драги камен тамноцрвене боје капљичастог облика. Овом пару је слична наушница (кат. 134) која око фасунга има траку од аплициране жице.⁵⁰

Једноставним примерцима припадају наушнице од танке жице – типа карике које се једноставно затварају помоћу куке и петље без привезака. Развијенију форму представљају наушнице које око карике имају вишеструко увијену жицу, код неких случајева спирално намотану код саме петље, тако да спирала представља главу наушнице (кат. 122–125, 131, 132).⁵¹ Златне наушнице типа каричица отворених крајева (кат. 8) у доњем делу имају мању карику, такође отворених крајева. Наушнице с карикама отвореног типа, равно сечених крајева, када имају привеске, углавном су то од жице с перлом, док је на једном бронзаном примерку из Виминацијума уз перлу закачена и мања алка. Овај тип наушница је заступљен у 4. веку, попут примерка из каталога.⁵²

Earrings with a hook and a loop used for closing belong to more luxurious forms. They often possess a calotte-shaped head, with or without hanging pendants with beads (Cat. nos. 130, 133). Sometimes, the edges of the calotte can be decorated with pseudo-granulation (Cat. no. 107).⁴⁸ Ring-shaped earrings do not always necessarily possess a head, but only hanging pendants with glass beads (Cat. no. 23). Still, the ending of the ring forming a loop is wrapped in spirals, thus forming a volute. Gold examples of this type are dominant in Viminacium, although two silver pieces are also known. To date, an identical earring was discovered in the vicinity of Viminacium (in the village Salakovac).⁴⁹

The earring with a hook and a loop used for fixing (Cat. no. 34) possesses a circular socket made of gold sheet and formed as petals, using the embossing technique. The socket contains green glass. A pair of earrings of the same type (Cat. no. 25) possess an oval head made of thin metal sheet and a dark red precious drop-shaped stone. An earring (Cat. no. 134) is similar to this type and has a soldered frame made of wire around the socket.⁵⁰

Earrings made of thin wire and in the form of rings, ending with a hook and a loop used for closing and without pendants belong to the simple pieces. A more developed form includes pieces with multiple wire wrapped around the ring, in some cases spirally wrapped, only close to the loop, thus making the spiral appear as an earring head (Cat. nos. 122–125, 131, 132).⁵¹ The gold earrings in the shape of rings with open endings (Cat. no. 8) possess a smaller ring with open endings on their lower side. When earrings with open

49 Миловановић 2007, 17, кат. 329–337, Т. VI, 93–95; Т. XIII, 182–185; Крунић, Игњатовић 2016, 50, сл. 25, кат. 16.

50 Milovanović 2018, 119–123, Figs. 18–19; 21.

51 Milovanović 2018, 115–118 Figs. 9–10, 12, 13, 15; РЛГС 2018, 325, кат. 47.

52 Миловановић 2007, 11–12, 35–36, кат. 18–28.

Кузмановић, Велимировић–Жижих, Срејовић 1975, grave 40; Girardi–Jurkić, Džin 2003, kat. 191.

48 Milovanović 2018, 119, Figs. 16–17.

49 Миловановић 2007, 17, кат. 329–337, Т. VI, 93–95; Т. XIII, 182–185; Крунић, Игњатовић 2016, 50, сл. 25, кат. 16.

50 Milovanović 2018, 119–123, Figs. 18–19; 21.

51 Milovanović 2018, 115–118 Figs. 9–10, 12, 13, 15; RLCS 2018, 325, Cat. no. 47.

Геме

Посебна вештина је била потребна за израду глиптичких уметнина, камеја и гема које су високо рангиране, не само због драгог камена као примарне сировине, већ и врхунске прецизности којом је мајстор морао бити обдарен. Услед велике потражње, производња гема је временом прерасла у „серијску” производњу, стога је у калупима с различитим представама изливано разнобојно стакло. Тиме је избегнуто прецизно гравирање и моделовање у драгом камену и било је довољно само врхунско полирање. О камејама на медаљонима и наушницама, већ је било речи.

У овом делу осврнућемо се на појединачне примерке гема које су самостално нађене, односно нису део неког познатог комада накита (кат. 110–114). Све су овалног облика, од двослојног драгог камења. Најчешће је то плаво-бели ахат, плавичасто-црни оникс и црвенкасти карнеол. У њима су урезане стилизоване представе животиња и људи. На геми кат. 111 је у двослојном ахату урезана представа крилатог Ероса који јаше хипокампа. Аналогна гема налази се у музеју Пол Гети у Лос Анђелесу и припада 1. веку.⁵³ У истом музеју, на геми од ахата се налази приказ петла у усправном положају са главом надесно и подигнутом левом ногом. Овај примерак је сличан геми из Виминацијума (кат. 114) са идентичним приказом урезаним у ћилибару.⁵⁴

На геми од карнеола из Виминацијума (кат. 112) урезана је биста жене налево, са уплетеном и намотаном косом око главе, која је нађена у гробу с новцем Константина Великог. Једна гема из Гети музеја има сличну глиптичку обраду као наш примерак, мада је

rings and flat cut endings possess pendants, they are mostly those consisting of wire with a bead. However, on a bronze example from Viminacium there is a smaller ring hung next to the bead. This type of earring was worn in the 4th century, just like the example from the catalogue.⁵²

Gems

Special skills were needed for carving hard stone pieces, cameos and gems that were highly rated, not only because of the precious stones as the basic material they were made from, but also because of the high level of precision their maker had to be gifted with. Owing to high demand, in time, gem production turned into “series” production and this is why glass of various colours was formed in moulds with various images. This is how precise engraving and modelling in hard stone were avoided, meaning the only thing necessary was a high degree of polishing. Cameos on medallions and earrings have already been discussed.

In this section, we will mention specific gems that were discovered as single finds, not being part of any known piece of jewellery (Cat. nos. 110–114). They are all oval in shape and made of double-layered stone. The most common are blue-white agate, blueish-black onyx and reddish carnelian. Stylised images of animals or humans were carved into them. On gem Cat. no. 111, in the double-layered agate, there is the image of a winged Eros riding a hippocampus. An analogue gem is kept at the Paul Getty Museum in Los Angeles and it is dated into the 1st century.⁵³ In the same museum, on a gem made of agate, there is an image of a rooster in an upright position facing right, his left leg lifted. This piece is similar to a gem from Viminacium (Cat. no. 114) with an identical image carved in amber.⁵⁴

On a gem from Viminacium made of car-

53 Spier 1992, 103, Cat. no. 250.

54 РЛГС 2018, 310, кат. 10; Spier 1992, 117, Cat. no. 302.

52 Миловановић 2007, 11–12, 35–36, кат. 18–28.

53 Spier 1992, 103, Cat. no. 250.

54 РЛГС 2018, 310, кат. 10; Spier 1992, 117, Cat. no. 302.

датована у време Трајана или Хадријана.⁵⁵ Приказ Викторије на геми (кат. 113) подудар се са гемом на гвозденом прстену из 2. века из Гети музеја.⁵⁶

Три прстена (кат. 90, 91, 93) од сребра и гвожђа су са гемама на којима су приказани Меркур, стојећа фигура жене и лав. Сличан приказ Меркура је познат на прстењу из Пол Гети музеја, као и представе лава.⁵⁷ Наведено прстење са гемама (кат. 90, 93) припада 2–3. веку. Фигура жене на геми прстена кат. 91, вероватно представља богињу, али без атрибута није могуће дати ближе опредељење. Прстен је нађен у гробу који је датован у 4. век.

Прстење

Ношење прстења код Римљана у почетку је имало друштвено-политичку конотацију. Обично грађанство имало је право да носи само прстење од неплеменитих метала. Прстење од злата носила је само аристократија. Било је одлика економске и политичке моћи. За време Септимија Севера (197. године) и војници су први пут добили право ношења златног прстења. Осим естетске и друштвено-политичке моћи, печатно прстење са урезаним натписом или специфичним представама коришћено је као ознака власника којом се правдала веродостојност робе или документа. На појединим примерцима су урезиване поруке среће, побожности и верности. Такво прстење је масивно, са уфасованим гемама, камејама, драгим каменом или стакленом пастом.

Међу масивнијим примерцима од злата из Виминацијума издваја се прстен са главом у облику лампе, украшен стаклом у боји (кат.

nelian (Cat. no. 112) there is a carved image of a female bust facing left, with her hair tied with a ribbon and wrapped around her head. It was discovered in a grave along with coins of Constantine the Great. A gem from the Getty Museum has a similar hardstone carving as the piece mentioned above, although it is dated into the time of Trajan or Hadrian.⁵⁵ The image of Victoria on a gem (Cat. no. 113) matches the gem on an iron finger-ring from the 2nd century, now kept at the Getty Museum.⁵⁶

Three finger-rings (Cat. nos. 90, 91, 93), made of silver and iron have gems with images of Mercury, a standing female figure and a lion. A similar image of Mercury is known from finger-rings kept at the Paul Getty Museum, together with images of a lion.⁵⁷ The finger-rings with gems (Cat. nos. 90, 93), belong to the 2nd and 3rd century. The female figure on a gem of finger-ring Cat. no. 93, most likely represents a goddess, but since there are no attributes, it is not possible to determine it precisely. The ring comes from a grave dated into the 4th century.

Finger-rings

Initially, the wearing of finger-rings by Romans carried a social and political connotation. Common citizens only had the right to wear rings made of non-precious metals. Finger-rings made of gold were only worn by the aristocracy. It was a mark of economic and political power. For the first time during the reign of Septimius Severus (in the year 197), soldiers gained the right to wear gold finger-rings. Besides their aesthetic and socio-political power, stamping finger-rings with a carved inscription or various images was used as a mark of its owner, justifying the credibility of merchandise or documents. Some examples bear carved messages of good fortune, piety and fidelity. These rings are very large, with inlaid gems,

55 Spier 1992, 124, Cat. no. 329.

56 Spier 1992, 136, Cat. no. 371.

57 Spier 1992, 104, Cat. nos. 250, 255–256.

55 Spier 1992, 124, Cat. no. 329.

56 Spier 1992, 136, Cat. no. 371.

57 Spier 1992, 104, Cat. no. 250, 255–256.

13). Луксузно прстење сличног типа води порекло из хеленистичке традиције. На основу услова налаза може се датовати у 2–3. век.⁵⁸

Два слично моделована прстена од злата (кат. 35, 36) са пелтама на раменима, имају на глави камен, односно стакло. Прстење ове форме је присутно од краја 1. до средине 3. века.⁵⁹ Слични примерци су познати и с локалитета из окружења.⁶⁰

Примерци с кариком тракастог изгледа чија је карика исте ширине имају касету која обухвата готово целу ширину алке. У касети може да буде гема или стакло у боји. На примерку кат. 36 је стакло зелене боје. Овај тип је присутан од средине 2. до друге половине 3. века.⁶¹

Прстење уске карике полукружног пресека са угластим раменима и плочастом кружном главом, могу да имају урезан натпис (кат. 31) који у овом случају можда означава име власнице, или, евентуално, њеног вољеног. Друга два слична примерка имају неукрашену плочасту главу (кат. 21, 119). Овај облик је присутан током 3–4. века.⁶²

Прстен у облику змије (кат. 33) нађен је у оловном саркофагу детета, заједно са два прстена спојена алком (кат. 24). Други прстен змијоликог облика је од сребра (кат. 119). Припадао је одраслој особи, знатно је масивнији, с прецизним и реалистичним урезима. Специфичан је змијолики прстен од бронзе (кат. 94) који је у облику развученог змијског тела, док је само средишњи део тела змије увијен у облику алке. Вероватно је ношен на средњем прсту, док су друга два краја наткривала ка-

cameos, precious stones or glass paste.

Among the somewhat larger gold pieces from Viminacium there is a finger-ring with its head shaped as an oil-lamp and decorated with coloured glass (Cat. no. 13). Luxurious rings of a similar type originate from the Hellenistic tradition. Although, so far, there are no direct analogies, according to the finding context, it can be dated into the 2nd–3rd century.⁵⁸

Two gold finger-rings modelled in a similar way (Cat. nos. 35, 36) with tetragrams on their shoulders have a stone, actually glass, on each of their heads. Finger-rings of this shape were used from the end of the 1st until the middle of the 3rd century.⁵⁹ Similar examples are also known from the surrounding sites.⁶⁰

Ribbon-shaped examples, with a uniform ribbon width, possess a socket that is almost as wide as the entire ribbon. The socket contains either gems or coloured glass. On the example Cat. no. 36 there is green glass. This type was used from the middle of the 2nd until the second half of the 3rd century.⁶¹

Finger-rings with a narrow ring, angled shoulders and a flat, circular head sometimes possess an inscription (Cat. no. 31). In this case, it possibly indicated the name of its owner or maybe the name of her beloved one. Another two similar examples possess undecorated flat heads (Cat. nos. 21, 119). This type was used in the 3rd and the 4th century.⁶²

A snake-shaped finger-ring (Cat. no. 33) was discovered in a lead sarcophagus of a child, along with two other finger-rings connected with a small ribbon-shaped ring (Cat. no. 24). Another snake-shaped ring (Cat. no. 119) was made of silver. It belonged to an adult person, it is much

58 Прстен је из девастираног гроба с конструкцијом од опека и са осликаним зидовима (хипогеум).

59 Поповић 1992, 10.

60 Ruseva–Slokoska 1991, 172, 187, 193, Cat. nos. 198, 237, 251; Facsády 2009, 91, Type I, Cat. nos. 2, 3.

61 Поповић 1992, 14, кат. 20.

62 Поповић 2001, 20, 107, кат. 3.

58 The ring comes from a devastated grave with brick construction and fresco painted walls (*hypogaeum*).

59 Поповић 1992, 10.

60 Ruseva–Slokoska 1991, 172, 187, 193, Cat. nos. 198, 237, 251; Facsády 2009, 91, Type I, Cat. nos. 2, 3.

61 Поповић 1992, 14, кат. 20.

62 Поповић 2001, 20, 107, кат. 3.

жипрст и домали прст. Змијолико прстење припада отвореном типу са широм алком која је више пута обмотана око прста. Примерци из Виминацијума (кат. 33, 119) украшени су реалистичним урезима који истичу главу и тело змије. Овај мотив како на прстењу, тако и на наруквицама, везује се за хеленистичку традицију која је наставила да живи током римског периода.⁶³

Двоструки прстен (кат. 24) чине две идентичне нарецкане карике, које су повезане мањом тракастом алком украшеном на исти начин. Овакво прстење ношено је на два суседна прста, а постоје и примерци троструког прстења сличног типа. Малобројни примерци су познати у области Рајне и у источним римским провинцијама, где се не јављају пре 135. године н. е. Сматра се да не прелазе период после прве половине 3. века.⁶⁴

Прстење уске тракасте карике са горње стране, украшено сеченим троугластим урезима који формирају цик-цак мотив, познато је са два примерка из Виминацијума, од којих је један од злата (кат. 135), док је други сребрни (кат. 127). Сматра се да овај украс представља једноставнију варијанту прстења украшеног урезивањем која имитирају мотив астрагала. Овај мотив био је омиљен током касноантичког периода.⁶⁵

Прстење масивне карике која се шири у раменима у елипсоидно лежиште, на глави садржи геме (кат. 90, 91, 93) о којима је већ било речи. Једино прстен (кат. 92) сличне карике на елипсоидној равној глави, уместо на камену има на металу урезану представу људске фигуре (божанство?) у стојећем положају.

larger and bears precise and realistic carvings. The snake-shaped finger-ring made of bronze (Cat. no. 94) is rather specific, since it possesses the shape of a stretched snake's body, while only the middle of the body forms a loop. It is likely that it was worn on the middle finger, while the two endings each covered the index finger and the ring finger. Snake-shaped finger-rings belong to the type with open endings and a wider ring, multiply wrapped round one's finger. Pieces from Viminacium (Cat. nos. 33, 119) are decorated with realistic carvings that highlight the snake's head and body. This motif, appearing both on bracelets and finger-rings, can be connected to the Hellenistic tradition that was continued during Roman times.⁶³

The double finger-ring (Cat. no. 24), which consists of two identical hoops decorated with a thick net of diagonal carvings, connected with a smaller ribbon-shaped ring, decorated in the same way. Such rings were worn on neighbouring fingers and there are examples of triple finger-rings of a similar type. Such rings were worn on neighbouring fingers and there are examples of triple finger-rings of a similar type. A small number of finds is known from the Rhine valley and in the eastern Roman provinces, not dated before the year 135. It is also considered that they went out of fashion after the first half of the 3rd century.⁶⁴

Finger-rings with narrow ribbon-shaped rings and decorated with triangular carvings that form a zig-zag motif include two pieces from Viminacium. One of them was made of gold (Cat. no. 135), while the other one was made of silver (Cat. no. 127). This decoration is considered to represent a simplified variant of rings decorated with carvings and imitating the astragalos motif. It was very popular during Late Antiquity.⁶⁵

Finger-rings with large rings that widen in the shoulder part and form an elliptic socket containing gems (Cat. nos. 90, 91, 93) have already been discussed. The only example (Cat. no. 92) of a similar ring with a flat elliptic head has an image

63 Поповић 1992, 15, кат. 21, 22, 64.

64 Riha 1990, 43, Tafel 12, 226.

65 Поповић 2001, 20, 118, кат. 22.

63 Поповић 1992, 15, кат. 21, 22, 64.

64 Riha 1990, 43, Tafel 12, 226.

65 Поповић 2001, 20, 118, кат. 22.

Прстење од бронзе је од дебље или тање жице с плочастом квадратном главом (кат. 126) или изливеном у облику двоструке спирале (кат. 117). Сребрни прстен масивне жице са превученим крајевима на раменима има исти мотив у виду две спирале, али изведене увијањем жице (кат. 120). Мотив спирала у виду волутасто увијене жице је у употреби на накиту (наушнице, наруквице, алке и прстење) још у предримском периоду и задржава се све до 4. века.⁶⁶

Осим од метала, у Виминацијуму је нађен прстен од кости (кат. 99) и један од слоноваче (кат. 100). Прстење од кости је ретко заступљено и углавном је једноставне кружне уже или шире карике без украса.⁶⁷ Коштани примерци сличног изгледа који су нађени ван контекста, нису ни опредељени као прстење, већ се сматра да су део војничког појаса.⁶⁸ Међутим, примерак из Виминацијума је знатно масивнији са профилисаним украсом око карике. Прстен са Понтеса са спољне стране има сличне урезе и датован је у крај 3. и прву половину 4. века.⁶⁹ Три прстена су од стакла црне боје (кат. 26, 30, 79). Два су угластих рамена са благо проширеном хоризонталном, плочастом главом без украса. На примерку кат. 30, на глави истог типа је мање профилисано кружно проширење. Аналогни примерак без украса, али од гагата познат је из Аквинкума.⁷⁰

carved in metal instead of stone. The image represents a standing human figure (deity?).

Bronze finger-rings are made of thicker or thinner wire and have a flat square head (Cat. no. 126) or the head cast in the shape of a double spiral (Cat. no. 117). The silver ring made of thick wire with overlapping endings bears the same motif on its shoulders, designed as double spirals, but made by wrapping wires (Cat. no. 120). In pre-Roman times, the motifs of spirals in the form of volute-shaped wrapped wires were applied on different jewellery items (earrings, bracelets, rings and finger-rings). They remained fashionable until the 4th century.⁶⁶

Besides metal rings, a finger-ring was unearthed in Viminacium that was made of bone (Cat. no. 99) and another one made of ivory (Cat. no. 100). Finger-rings made of bone represent rare finds and they are mostly of a simple circular form and a wider or a narrower ring without decoration.⁶⁷ Bone examples of similar appearance and discovered outside closed contexts were not specified as rings, but they were considered parts of military belt sets.⁶⁸ However, the example from Viminacium is much larger and has a profiled decoration all around the ring. The finger-ring discovered at Pontes has similar carvings on its outer side and is dated into the end of the 3rd and the beginning of the 4th century.⁶⁹ Three finger-rings were made of black glass (Cat. nos. 26, 30, 79). Two of them have angled shoulders and a slightly widened, horizontal flat head without decoration. The example Cat. no. 30 has a head of the same type and a smaller profiled, circular widening upon it. A parallel jet example is known from Aquincum.⁷⁰

66 Поповић 1992, 14, кат. 1, 14, 63, 69.

67 Bíró et al. 2012, 82, Cat. nos. 42, 43; Kovač 2017, T. 74, 942; Deschler-Erb 1998, 376, Cat. nos. 4574-4577, Tafel 61.

68 Hrnčiarik 2017, 86, 88, 121, Pl. V, 114, 115.

69 Petković 1995, 107, kat. 691, T. XLI, 10.

70 Facsády 2009, 92, Cat. no. 12.

66 Поповић 1992, 14, кат. 1, 14, 63, 69.

67 Bíró et al. 2012, 82, Cat. nos. 42, 43; Kovač 2017, T. 74, 942; Deschler-Erb 1998, 376, Cat. nos. 4574-4577, Tafel 61.

68 Hrnčiarik 2017, 86, 88, 121, Pl. V, 114, 115.

69 Petković 1995, 107, kat. 691, T. XLI, 10.

70 Facsády 2009, 92, Cat. no. 12.

Наруквице

Наруквице се деле на две основне групе: затворених и отворених крајева. Каталогски обрађени примерци из Виминацијума су од сребра (кат. 71, 81–83), бронзе (кат. 72–74, 95–98, 101–103; сл. 4), стакла (кат. 89, 104), гагата (кат. 69) и кости (кат. 70, 80).

Наруквице затворених крајева се обично завршавају куком и петљом, попут бронзаног примерка од вишеструко увијене жице (кат. 103). Хронолошки су опредељене у 3. и 4. век.⁷¹ Међу сребрним и бронзаним наруквицама, превучених и намотаних крајева који су увијени око карике (кат. 74, 82, 83, 98), посебно се издваја последња, масивна наруквица ромбоидног пресека. На карици је сачувано пет алки превучених и намотаних крајева са срцоликим привеском.⁷² Примерци наруквица са превученим крајевима хеленистичке су традиције и присутне су заједно са прстењем, наушницама и огрлицама истог типа од раног 1. века па све до краја антике.⁷³

Затвореног типа су и две наруквице од бронзе са профилисаним, рецкастим урезима са горње стране (кат. 73, 97). Типичне су за период 4. века.⁷⁴ Наруквице од стакла црне боје (кат. 89, 104), од којих је прва украшена пастом беле боје, припадају 3–4. веку.⁷⁵ Затвореног типа су и две коштане дечје наруквице тракасте, неукрашене карике (кат. 70, 80). Много чешћи су примерци наруквица сличног облика украшених кружницама.

71 Milovanović 2018, 129, Fig. 32; Facsády 2009, Type V, 106, 107, Cat. nos. 145–159.

72 Milovanović 2018, 132, Fig. 34; РЛГС 2018, 326, кат. 49; Facsády 2009, 105, Type IV, Cat. nos. 139, 140.

73 Ruseva–Slokoska 1991, 64, 153, 156, 161, Cat. nos. 140a, 140b; 150, 151, 166, 167a, 167b.

74 Raičković, Milovanović 2011, Fig. 59.

75 Facsády Annamária 2009, 104, 117–123.

Bracelets

Bracelets are divided into two basic groups: with closed or open endings. The pieces from Viminacium presented in this paper are made of silver (Cat. nos. 71, 81–83), bronze (Cat. nos. 72–74, 95–98, 101–103), glass (Cat. nos. 89, 104), jet (Cat. no. 69) and bone (Cat. nos. 70, 80).

Bracelets with closed endings usually end with a hook and a loop, like the bronze example of multiple wrapped wire (Cat. no. 103). Chronologically, they belong into the 3rd and the 4th century.⁷¹ Among the silver and bronze bracelets with overlapping and wrapped endings (Cat. nos. 74, 82, 83, 98), the last one of them stands out – a large bracelet with a rhombic cross-section. The bracelet bears five rings with overlapping and wound endings, one of them with a heart-shaped pendant.⁷² Bracelets with overlapping endings belong to the Hellenistic tradition and, together

Сл. 4 – Детал из гроба Г-232, са наруквицама од бронзе на обе руке, локалитет Пиривој, источна некропола (ДЦВ)

Fig. 4 – Detail from grave G-232, showing bronze bracelets on both hands, site Pirivoj, eastern necropolis (DCV)

71 Milovanović 2018, 129, Fig. 32; Facsády 2009, Type V, 106, 107, Cat. nos. 145–159.

72 Milovanović 2018, 132, Fig. 34; РЛГС 2018, 326, кат. 49; Facsády 2009, 105, Type IV, Cat. nos. 139, 140.

Међу виминацијумским примерцима засада су познати само фрагментарно сачувани делови наруквица овог типа. Аналогни примерци су познати из Аквинкума.⁷⁶

Омиљене нарукнице отвореног типа су са крајевима у облику главе змије. У Виминацијуму су познати само примерци од бронзе (95, 96, 101), присутни од 2. до половине 4. века.⁷⁷ Током 4. века, доминирају нарукнице са различито профилисаним отвореним крајевима који су задебљани и украшени урезима (кат. 72, 102). Последњи тип је у Аквинкуму присутан и почетком 5. века.⁷⁸ Отвореног типа су и две сребрне нарукнице од којих једна има стањене крајеве (кат. 71). Идентична сребрна нарукница нађена је у Бугарској (локалитет Горско Косово из 3. века), док је друга из оставе у Николајеву, изгубљена.⁷⁹ Друга наруквица (кат. 81) је тракастог изгледа са широком кариком. Отворених је равно сечених крајева. Код оба краја на спољним странама су по четири веће кружнице израђене искуцавањем. Засада нам нису познате директне аналогije за овај тип.

Наруквица сегментног типа (кат. 69) састављена је од плочастих перли од гагата које су полукружне на горњој и равне на доњој страни. Две плочице су на бочној, полукружној страни плитко фасетиране, док је једна перла кришкасте форме (мелонен типа). Све су полиране до високог сјаја. Бројни су налази перли идентичног типа како на виминацијумским некрополама, тако и у окружењу. Хронолошки припадају 2–3. веку.⁸⁰

with finger-rings, ear-rings and necklaces of the same type, they were used from the early 1st century until the end of Antiquity.⁷³

Two bronze bracelets with closed endings with profiled, diagonal carvings on the upper sides (Cat. nos. 73, 97) are typical of the period of the 4th century.⁷⁴ Bracelets made of black glass (Cat. nos. 89, 104) belong to the 3rd and the 4th century.⁷⁵ The first one is decorated with white paste. Two closed children's bracelets made of bone are ribbon-shaped and undecorated (Cat. nos. 70, 80). Much more common are bracelets of a similar shape and decorated with circles. From Viminacium there are only fragmented examples of this bracelet type. Parallels are known from Aquincum.⁷⁶

The most popular type of bracelets of the open type were those with endings formed in the shape of snakes' heads. From Viminacium there are only pieces made of bronze (Cat. nos. 95, 96, 101), dated from the 2nd to the middle of the 4th century.⁷⁷ During the 4th century, bracelets with variously profiled open endings, thickened and decorated with carvings were popular (Cat. nos. 72, 102). The last type was worn in Aquincum, also dated to the beginning of the 5th century.⁷⁸ Two silver bracelets, one of which had narrowed endings (Cat. no. 71) also belong to the opened type. An identical silver bracelet was discovered in Bulgaria (the site of Gorsko Kosovo, from the 3rd century), while the other one, originating from the Nikolaevo hoard, was lost.⁷⁹ The second bracelet (Cat. no. 81) is ribbon-shaped and with a wide ring. It has open, straight cut endings. On each ending there are four larger embossed circles on the outer sides. So far, we do not know any direct analogies for this type.

76 Bíró et al. 2012, 81, Cat. nos. 44–53.

77 Milovanović 2018, 131–132, Figs. 35, 37; Facsády 2009, 109–110, Type VII/a, Cat. nos. 177–182.

78 Facsády 2009, 109, Type VI/c, Cat. nos. 173–175.

79 Ruseva–Slokoska 1991, 67, Cat. no. 157a, 157b.

80 Спасић-Ђурић 2011, 9–60; Спасић-Ђурић 2007a, 176, 188–190; Спасић-Ђурић 2007b, 333–337; Микулчић 1975, 96–97; Јовановић 1978, 28.

73 Ruseva–Slokoska 1991, 64, 153, 156, 161, Cat. nos. 140a, 140b, 150, 151, 166, 167a, 167b.

74 Raičković, Milovanović 2011, Fig. 59.

75 Facsády 2009, 104, 117123.

76 Bíró et al. 2012, 81, Cat. nos. 44–53.

77 Milovanović 2018, 131–132, Figs. 35, 37; Facsády 2009, 109–110, Type VII/a, Cat. nos. 177–182.

78 Facsády 2009, 109, Type VI/c, Cat. nos. 173–175.

79 Ruseva–Slokoska 1991, 67, Cat. nos. 157a, 157b.

Сл. 5 – Детаљ из гроба Г-205 са наруквицом коју чине перле од гагата, локалитет Пиривој, источна некропола (ДЦВ)

Fig. 5 – Detail from grave G-205, showing jet beads bracelet, site Pirivoj, eastern necropolis (DCV)

ФИБУЛЕ

Фибула је врста предмета која је имала функцију у облачењу, јер је служила за спајање делова одеће. У употреби су од бронзаног доба, а развој њихових форми наставио се током гвозденог доба. Од различитих облика фибула, насталих током касног гвозденог доба, развиле су се бројне римске форме. Временом поред практичне употребе, фибуле добијају и декоративну улогу и постају украс. Израђивали су се и веома луксузни примерци које су жене носиле у пару. Поједини типови фибула били су намењени војницима, нарочито у 4. веку. Тада у употребу улазе такозване „крстасте” фибуле, које су поред војних лица носили и цивилни чиновници.

Највећи број фибула из наше колекције је направљен од бронзе, од којих су неке позлаћене (кат. 51, 157, 158), а неке орнаментисане емајлом (кат. 48–54). Седам примерака је израђено од сребра (кат. 48–54), од којих

The bracelet of segmented type (Cat. no. 69) consists of semi-spherical jet beads, flat on the inner and rounded on their upper sides. The two beads are shallow faceted on their upper lateral sides, while one of the beads is segmented in the *melonen* type. All of the beads are polished. There are numerous bead finds of identical type, both in the Viminacium cemeteries and in the surrounding area. Chronologically, they belong to the 2nd and the 3rd century.⁸⁰

BROOCHES (Fibulae)

The brooch is a kind of object that was used in dressing, since it was intended to connect different garment parts. They were used ever since the Bronze Age and they continued to develop during the Iron Age. Numerous Roman brooch forms developed from different shapes designed during the Late Iron Age. In time and besides their practical usage, brooches also gained a decorative role and became ornaments. Extremely luxurious pieces were also made, worn in pair as parts of female costume. Specific brooch types were intended for soldiers, especially during the 4th century. In that period, the so-called crossbow brooches were used, worn not only by soldiers, but also by civil officials.

The greatest number of brooches from our collection was made of bronze, some of them gold plated (Cat. nos. 51, 157, 158) and some decorated with enamel (Cat. nos. 48–54). Seven pieces were made of silver (Cat. nos. 48–54) and of that number, three were gold plated (Cat. nos. 148, 149, 152). Very rarely, brooches were also made of bone, like our piece, Cat. no. 140, modelled in the shape of a dove. Pieces made of iron are not represented among the exhibited finds, but they were certainly not rare. With some brooches made of bronze, the spring and the needle were made of iron, certainly to be interpreted as an attempt to strengthen these parts, inclined to breaking due

80 Спасић-Ђурић 2011, 9–60; Спасић-Ђурић 2007a, 176, 188–190; Спасић-Ђурић 2007b, 333–337; Микулчић 1975, 96–97; Jovanović 1978, 28.

су позлатом украшене фибуле кат. 148, 149 и 152. Веома ретко фибуле могу бити израђене и од кости, попут нашег примерка кат. 140 који је моделован у облику голуба. Примерци израђени од гвожђа нису заступљени међу овде представљеним налазима, али свакако нису ретки. Код неких фибула, израђених од бронзе, опруга и игла су направљени од гвожђа, што свакако треба тумачити као покушај ојачавања ових делова који су због функције били склони пуцању. Примерци од злата представљају изузетно ретке налазе и увек упућују на висок имовински и социјални статус власника.

Најстарија овде презентована фибула припада типу Aucissa (кат. 38), који је на територији Виминацијума потврђен само у још два случаја. Ови типови датују је у 1. и почетак 2. века.

Слични Aucissa фибулама су примерци са шарниром (кат. 39, 40), који се датују у 2. и прву половину 3. века. Бројни су на територији Виминацијума, али и на простору читаве Горње Мезије, док се спорадично налазе на територији Доње Мезије и Дакије.⁸¹

Изразито профилисане фибуле црно-морско-подунавског типа (кат. 41–44) су карактеристичне за подунавске провинције и из тог разлога налазе се у Дакији, Панонији, Горњој и Доњој Мезији. Такође су налажене на северној обали Црног мора, где су откривени и полуфабрикатаи.⁸² У Горњој Мезији је нађен највећи број ових фибула, а с територије Виминацијума их потиче преко 70, што индиректно указује на могућност да је радионица у којој су се производиле била управо овде. Овај тип фибула се датује од краја 1. па до средине 3. века.

to their function. Pieces made of gold represent extremely rare finds and they always indicate the high financial and social status of their owner.

The oldest brooch presented here belongs to the Aucissa type (Cat. no. 38). It is dated into the 1st and the beginning of the 2nd century. In the territory of Viminacium, only three such pieces have been discovered.

Brooches with a hinge are similar to the Aucissa type (Cat. nos. 39, 40), dated into the 2nd and the first half of the 3rd century. They are numerous in the territory of Viminacium, but also in the entire province of Upper Moesia. In the territory of Lower Moesia and Dacia they were discovered only sporadically.⁸¹

Highly profiled brooches of the Pontic-Danubian type (Cat. nos. 41–44) are typical of the provinces of the Danube Valley and are frequently encountered in Dacia, Pannonia, and Upper and Lower Moesia. They were also discovered on the northern Black Sea coast, where semi-products were also unearthed.⁸² The largest number of these brooches was discovered in Upper Moesia, and from Viminacium alone, 70 examples are known. This indirectly points to the possibility that the workshop they were produced in was situated exactly here. This brooch type is dated from the end of the 1st to the middle of the 3rd century.

Of the three exhibited highly profiled brooches (Cat. nos. 45–47), Cat. no. 45 has a crossbar, while there is no such part on the other two pieces. Brooches of this form are classified as type 13 (variants B and D) by S. Petković.⁸³ The area of origin of the brooches with a crossbar includes Noricum and Pannonia, and exactly there, during the 1st century, the oldest variants were produced. According to the semi-products discovered in Siscia, it can be concluded that this city was one of the production and distribution centres for this brooch type. Another fact speaking in favour of this statement is that a total of 440

81 Реџић 2007, 15.

82 Амброз 1966, 40, Т. 8/1–8, 10, 11.

81 Реџић 2007, 15.

82 Амброз 1966, 40, Т. 8/1–8, 10, 11.

83 Петковић 2010, 77.

Од три изложене изразито профилисане фибуле (кат. 45–47), предмет кат. 45 има потпорну греду, док је код друга два она изостављена. Примерке ове врсте је С. Петковић определила у свој тип 13 (варијанта Б и Д).⁸³ Ужа постојбина фибула с потпорном гредом је област Норика и Паноније и управо на овим просторима настају најстарије варијанте током 1. века. На основу полуфабриката, пронађених у Сисцији, може се закључити да је овај град био један од центара производње и дистрибуције ових фибула. Друга чињеница која говори у прилог овој тврдњи је број од чак 440 пронађених фибула овог типа с подручја данашњег Сиска.⁸⁴ Поред Сисције, потврђени су производни центри ових фибула и у дакијским градовима Поролидум, Напока и Мициа.⁸⁵ Изразито профилисане фибуле с потпорном гредом се датују у 1. и прву половину 2. века. Највећи број примерака без потпорне греде нађен је на дунавском лимесу и произвођен је у градовима Бригецио, Поролидум, Напока и Мициа током 1. и 2. а вероватно и до средине 3. века.⁸⁶

Фибуле различитих облика са шарнир-механизмом украшене емајлом (кат. 48–52) С. Петковић је определила у свој тип 12 (варијанта Б и Ц) и датује их у 2. и прву трећину 3. века. Налази ове врсте чести су у Галији, долини Рајне и Панонији, а нису ретки ни изван граница римског царства, где представљају омиљени римски тип фибула међу Германима и Сарматима. На територији Горње Мезије приметна је њихова концентрација уз лимес.⁸⁷ Плочасте дискоидне фибуле украшене тутулусом или емајлом (кат. 53–54) С. Петковић је определила у свој тип 21 (варијанта А и

finds of this brooch type comes from the territory of present-day Sisak.⁸⁴ Besides Siscia, confirmed production centres of these brooches were situated in the Dacian cities of Porolissum, Napoca and Micia.⁸⁵ Highly profiled brooches with a hinge are dated into the 1st and the first half of the 2nd century. The greatest number of pieces without a hinge was discovered on the Danubian Limes and they were produced in the cities of Brigetio, Porolissum, Napoca and Micia during the 1st and the 2nd century, most likely also until the middle of the 3rd century.⁸⁶

Brooches of different shapes with a hinge mechanism and decorated with enamel (Cat. nos. 48–52) were categorised as type 12 (variants B and C) by S. Petković, dated into the 2nd and the first third of the 3rd century. Finds of this type are frequent in Gaul, in the Rhine Valley and in Pannonia and they are also rather frequent outside the borders of the Roman Empire, being the most popular Roman brooch type among the Germans and the Sarmatians. In the territory of Upper Moesia, they are mostly concentrated along the Limes.⁸⁷

Circular plate-shaped brooches decorated with *tutuli* or enamel (Cat. nos. 53, 54) are classified as type 21 (variants A and C) by S. Petković.⁸⁸ Just like the brooches with enamel, they were also produced in Gaul, the Rhine Valley and in Pannonia and spread throughout the Empire and outside its borders during the 2nd and the 3rd century.

Plate-shaped brooches decorated with piercing (Cat. nos. 55–60) are considered to represent a continuation of the Celtic artistic tradition.⁸⁹ The usage of a trumpet-like motif on examples (Cat. nos. 58–60) also points to a Celtic influence. They are encountered on brooches and belt set parts from the second half of the 2nd until the middle of the 3rd century. Cat. no. 55 fits into this

83 Петковић 2010, 77.

84 Кошчевић 1975, 55–56.

85 Сосић 2004, 35–36.

86 Сосић 2004, 66–67.

87 Петковић 2010, 72.

84 Кошчевић 1975, 55–56.

85 Сосић 2004, 35–36.

86 Сосић 2004, 66–67.

87 Петковић 2010, 72.

88 Петковић 2010, 164–189.

89 Böhme 1972, 44.

Ц).⁸⁸ Попут претходних фибула са емајлом и оне настају у Галији, долини Рајне и Панонији, одакле се шире по остатку Царства као и изван њега током 2. и 3. века.

Плочасте фибуле рађене техником проламања (кат. 55–60) сматрају се продужетком келтске уметничке традиције.⁸⁹ На келтски утицај указује и употреба мотива у облику труба на примерцима (кат. 58–60), који се срећу на фибулама и деловима појасних гарнитуре од друге половине 2. па до средине 3. века. У овакав хронолошки оквир уклапа се и примерак кат. 55 који је нађен у укопу заједно с више новчића Гордијана III. Поред мотива војних труба, фибуле овог типа могу бити моделоване у облику пелти (кат. 55) или ретко у облику прочеља тетрастилног храма (кат. 57). Такве фибуле се најчешће налазе дуж рајнског, дунавског и дакијског лимеса, док се у унутрашњости ређе срећу.

Коленасте фибуле су заступљене са три различита примерка, од којих се први закопчава шарнир-механизмом (кат. 61), други помоћу опруге у чаури (кат. 62), док трећи има опругу која је фиксирана на полукружну потпорну греду (кат. 63). Коленасте фибуле са шарниром су карактеристичне за источне провинције, а нарочито за Горњу Мезију где представљају најбројнији тип коленастих фибула. Због бројности ових фибула у Горњој Мезији треба претпоставити постојање производног центра на њеном тлу, који се можда налазио баш у Виминацијуму. Поред Горње Мезије, фибуле овог типа се јављају у Дакији и Доњој Мезији. Почетак њихове употребе, према налазима из гробова, пада у средину 2. века, а из моде излазе током треће четвртине 3. века. Наиме, најмлађа фибула овог типа, поуздано датована новцима Емилијана и Галијена,

chronological framework, since it was discovered in a pit together with several coins of Gordian III. Besides the motif of military trumpets, brooches of this type can be modelled in kidney-shapes (Cat. no. 55) or rarely also in the shape of a tetra-style temple façade (Cat. no. 57). These brooches are most frequently encountered along the Rhine, Danube and Dacian Limes, while they are less frequent inland.

Knee-shaped brooches are represented with three different pieces, the first of which was closed with a hinge mechanism (Cat. no. 61), the second with a spring in a tube (Cat. no. 62), while the third one has a spring holder that relies on a semi-circular transversal supporting beam (Cat. no. 63). Knee-shaped brooches with a hinge are typical of the eastern provinces, especially Upper Moesia, where they represent the most numerous type of knee-shaped brooches. Owing to their great numbers in Upper Moesia, it should be presumed that their production possibly took place exactly in Viminacium. Besides Upper Moesia, brooches of this type are also rather frequent in Dacia and Lower Moesia. According to finds from funerary contexts, they were used from the middle of the 2nd century and went out of fashion during the third quarter of the 3rd century. Actually, the youngest brooch of this type, reliably dated by coinages of Aemilianus and Gallienus, was discovered in grave G-1006 on the site of Pećine.⁹⁰ Brooches with a spring in a tube were widely spread along the Rhine and the Danube Limes, Britannia, Syria and in North Africa, and are dated into the second half of the 2nd and the first half of the 3rd century. In Serbia, along with the find Cat. no. 62, a total of only eight pieces was unearthed, of which five were in Viminacium.⁹¹ Just like all the other previously published brooches of this type from Viminacium, the piece with a semi-circular transversal supporting beam, decorated with zig-zag lines along its edges, possesses a spring with a front chord, typical of Pannonia, Noricum, Da-

88 Петковић 2010, 164–189.

89 Böhme 1972, 44.

90 Реџић 2007, 78.

91 Петковић 2010, 132.

нађена је у гробу Г-1006 на локалитету Пећине.⁹⁰ Фибуле са опругом у чаури су распрострањене на дунавском и рајнском лимесу, Британији, Сирији и северној Африци, а датују се у другу половину 2. и прву половину 3. века. У Србији је заједно с налазом кат. 62 укупно нађено само осам примерака, од тога пет на Виминацијуму.⁹¹ Примерак с полукружном потпорном гредом, која је по ободу украшена цик-цак урезима, као и све раније публиковане фибуле ове врсте с Виминацијума, има опругу са спољашњом тетивом што је карактеристично за Панонију, Норик, Дакију, Горњу и Доњу Мезију.⁹² Насупрот овоме унутрашња тетива је карактеристична за Рецију, Германију и Британију.⁹³ Ова особеност, везана за положај тетиве код примерака нађених у горе поменутих провинцијама Царства, појављује се и код других типова фибула са опругом. У градовима поменутих провинција као што су Бригетцио, Флавиа Солва, Сисциа и Напока, откривени су полуфабрикати модели и калупи за производњу коленастих фибула са опругом. Налазе ових фибула на Виминацијуму треба датovati у другу половину 2. и прву половину 3. века.

Фибуле са спирално савијеним луком (кат. 64, 65) су на територији Виминацијума заступљене са укупно шест примерака. Д. Бојовић сврстао је овај тип фибула у варијанту 17 у оквиру своје поделе коленастих фибула са шарниром.⁹⁴ С. Петковић је ове фибуле определила у свој тип 20 датујући их у период од друге половине 2. до краја 3. или почетка 4. века.⁹⁵ Матично подручје ових фибула пред-

cia, Upper and Lower Moesia.⁹² Contrary to this, the inner chord is typical of Raetia, Germania and Britannia.⁹³ This specific feature, connected to the chord position of the pieces discovered in the imperial provinces mentioned above, also comes with other brooch types with a hinge. In cities of these provinces, like Brigetio, Flavia Solva, Siscia and Napoca, semi-products were discovered, both models and moulds for the production of knee-shaped brooches with a hinge. Finds of such brooches from Viminacium should be dated into the second half of the 2nd and the first half of the 3rd century.

In the territory of Viminacium, six examples of brooches with a spirally twisted bow (Cat. nos. 64, 65) were unearthed. D. Bojović classified this brooch type as variant 17 of his division of knee-shaped brooches with a hinge.⁹⁴ S. Petković classified them into her type 20 and dated them into the time frame from the second half of the 2nd century until the end of the 3rd or the beginning of the 4th century.⁹⁵ The basic area of these brooches are the Danubian provinces. According to previous finds from Viminacium, we consider this type to be dated into the time span from the second half of the 2nd until the end of the second third of the 3rd century.⁹⁶ Such a dating is also confirmed with Cat. no. 65, which was discovered in a pit of large dimensions along with coins of Faustina the Elder, Marcus Aurelius and Hadrian.

The brooches presented here, modelled in the shape of a swastika (Cat. nos. 66–68), can be divided into two variants: the first is of a standardised appearance without additional decoration (Cat. nos. 66, 67), while the second has endings shaped as horses' heads (Cat. no. 68). The first variant comes more frequently from the bordering provinces along the Rhine and the Danube, while they represent somewhat rarer finds along the

90 Рецић 2007, 78.

91 Петковић 2010, 132.

92 Рецић 2007, 33.

93 Вöhme 1972, 19–20.

94 Бојовић 1983, 61.

95 Петковић 2010, 156–158.

92 Рецић 2007, 33.

93 Вöhme 1972, 19–20.

94 Бојовић 1983, 61.

95 Петковић 2010, 156–158.

96 Рецић, Јовичић 2010, 51.

стављају подунавске провинције. На основу ранијих налаза из Виминацијума сматрамо да овај тип фибула можемо датовати у период од друге половине 2. до краја друге трећине 3. века.⁹⁶ Овакво датовање потврђује и примерак кат. 65 који је откривен у укопу већих димензија заједно с новцем Фаустине Старије, Марка Аурелија и Хадријана.

Овде презентоване фибуле, моделоване у облику свастике (кат. 66–68), можемо поделити у две варијанте, од којих је прва стандардног изгледа без додатних декорација (кат. 66, 67), док друга има краке који се завршавају коњским главама (кат. 68). Прва варијанта најчешће се јавља у пограничним провинцијама дуж Рајне и Дунава, док су нешто ређе на лимесу у Холандији и Британији. Примерци ове врсте датују се у период од друге трећине 2. до средине 3. века. Фибуле у виду свастике с коњским протомима настају под утицајем сарматских племена током 3. века и карактеристичне су за источне провинције царства.⁹⁷

Зооморфне фибуле (кат. 136–140) могу имати плочасто или пластично моделовано тело у облику разних животиња. Иако су фибуле у облику орла с раширеним крилима (кат. 136) присутне на простору Србије и то у Доњој Панонији, Сингидунуму и Медијани, њихова матична подручја су Галија, Рајнски лимес, Панонија, Британија и Сирија, где се појављују од средине 2. века.⁹⁸ Примерак с Виминацијума се према условима налаза датује у 3. век. Фибуле са луком у облику пса су у Србији веома ретке и поред нашег примерка (кат. 137) познат је још само један налаз с локалитета Ушће који се датује у 2–3. век. Нешто чешће се налазе у Далмацији, Панонији и Доњој Мезији.⁹⁹ Коленасте фибуле с телом у

Limes in Holland and in Britannia. Examples of this type are dated into the period from the second third of the 2nd until the middle of the 3rd century. During the 3rd century, swastika-shaped brooches with horses' protomes were designed under the influence of the Sarmatian tribes and they are typical of the eastern provinces of the Empire.⁹⁷

Zoomorphic brooches (Cat. nos. 136–140) can have a flat-shaped or plastically modelled body in the form of different animals. Although brooches in the shape of an eagle with spread wings (Cat. no. 136) are encountered in Serbia, in Lower Pannonia, Singidunum and Mediana, their basic territories are Gaul, the Rhine Limes, Pannonia, Britannia and Syria, where they are encountered from the middle of the 2nd century.⁹⁸ According to its finding context, the example from Viminacium is dated into the 3rd century. Brooches with their bodies shaped as dogs are very rare in Serbia and besides our example (Cat. no. 137) there is just one more known from the site of Ušće, dated into the 2nd and the 3rd century. They are somewhat more frequent in Dalmatia, Pannonia and Lower Moesia.⁹⁹ Knee-shaped brooches in the shape of dolphins were discovered in the Morava Valley, as well as on the sites of Ritopek and Ušće, while there are five similar pieces documented in Dacia.¹⁰⁰ The Viminacium example, Cat. no. 138, was discovered at the site of Rit, in the grave of a cremated deceased, G1-6, along with a coin that can be dated into the 2nd and the first half of the 3rd century. Bronze brooches in the shape of a dove were widespread throughout the Empire, while in Serbia they are most frequently encountered along the Danubian Limes. The bone example, Cat. no. 140, is almost identical to a piece discovered in the Viminacium necropolis of Pećine, in the cremated grave G1-27, chronologically determined into the 2nd century.¹⁰¹ In Christiani-

96 Реџић, Јовичић 2010, 51.

97 Петковић 2010, 185–187.

98 Петковић 2010, 204.

99 Петковић 2010, 206.

97 Петковић 2010, 185–187.

98 Петковић 2010, 204.

99 Петковић 2010, 206.

100 Петковић 2010, 206–207.

101 Реџић 2007, 53, Т. XXIV-275.

облику делфина налажене су у области Поморавља, као и на локалитетима Ритопек и Ушће, док је пет сличних налаза документовано у Дакији.¹⁰⁰ Виминацијумски примерак кат. 138, нађен је на локалитету Рит у гробу кремираног покојника Г1-6 заједно с новцем који се оквирно датује у 2. и прву половину 3. века. Бронзане фибуле с телом у облику голуба распрострањене су широм римског царства, а у Србији се најчешће налазе на дунавском лимесу. Коштани примерак кат. 140 је готово идентичан примерку нађеном на виминацијумској некрополи Пећине у гробу кремираног покојника Г1-27, који је временски опредељен у 2. век.¹⁰¹ У хришћанству голуб је симбол душе или Светог духа, па стога можда треба претпоставити да су овако моделоване фибуле ношене од стране припадника ове вероисповести. Тело фибуле кат. 139 у ранијим радовима је тумачено као тело рибе или делфина.¹⁰² Након њеног детаљног чишћења примећено је да се испред уста животиње налази задебљање са урезима које можда представља темени део људске главе с косом. Ако би прихватили овакво тумачење онда се намеће закључак да фибула представља старо-заветну сцену пророка Јоне који се налази у устима кита, што као и у претходном случају, индиректно указује на религијску припадност власника. Фибула је нађена у делу локалитета Пиривој где доминирају налази 3. и 4. века.

Фибула кат. 141, представља уникатан налаз који нема аналогија. Ради се о примерку моделованом у облику ножа закривљеног сечива и профилисане дршке, стога нећемо погрешити ако га одредимо као дачку сику. Позната су нам два примерка фибула моделованих у облику ножева која су део приватне

ty, a dove is regarded as a symbol of the ghost of the Holy Spirit and this is why it should possibly be presumed that brooches modelled in such a manner were worn by members of the Christian community. In earlier publications, the body of brooch Cat. no. 139 was interpreted as a fish or a dolphin.¹⁰² After it had been cleaned to reveal its detail, it was noticed that in front of the animal's mouth there is a thickening with carvings, possibly representing the back of a human head with hair. If we would accept this interpretation, the conclusion is imposed that the brooch represents a scene of the prophet Jonah from the Old Testament, who was swallowed by a whale. Just as in the previous case, this would indirectly point to the religious beliefs of the owner. The brooch was discovered in the part of the Pirivoj site in which finds from the 3rd and the 4th century represent the most numerous groups.

The brooch Cat. no. 141 represents a unique find, without analogies. It is a piece modelled as a knife with a curved blade and a profiled handle, and this is why we would not be wrong if classifying it as a Dacian sica. Two examples are known of brooches modelled in the shape of knives, both of them from a private collection from Regensburg,¹⁰³ but they are typologically very different from our example.

Partial analogies for this brooch can be found among belt set decorative plates, classified as type XXII, variant 4. All of the plates from this variant originating from Viminacium, Singidunum and Pincum, are very reminiscent of our brooch, but contrary to it, they do not possess a hinge with a needle, but were fastened onto the base with two studs.¹⁰⁴ Outside Serbia, a decorative plate of this shape was unearthed in Carnuntum.¹⁰⁵ Regarding the fact that in three cases, plates of this shape from Viminacium and Pincum

100 Петковић 2010, 206–207.

101 Реџић 2007, 53, Т. XXIV-275.

102 Реџић 2007, 52–54, Т. XXV-280; Петковић 2010, 206. кат.1087, XXXVI-11.

102 Реџић 2007, 52–54, Т. XXV-280; Петковић 2010, 206. кат. 1087, XXXVI-11.

103 Berger 2002, 111–112, Abb. 112–113.

104 Реџић 2013, 40–41, 280, кат. 18, 703–706.

105 Humer 200, 181.

збирке из Регенсбурга,¹⁰³ али се они типолошки знатно разликују од нашег примерка.

Делимичне аналогije овој фибули постоје међу оковима појасних гарнитура које су опредељене у тип XXII, варијанта 4. Сви окови ове варијанте, који потичу с Виминацијума, Сингидунума и Пинкума, неодољиво подсећају на нашу фибулу, али за разлику од ње немају шарнир са иглом већ су на подлогу фиксирани помоћу две нитне.¹⁰⁴ Ван Србије, оков оваквог облика откривен је у Карнунтуму.¹⁰⁵ Имајући у виду да су окови овог облика у Виминацијуму и Пинкуму у три наврата нађени у гробовима кремираних покојника,¹⁰⁶ одмах пада у очи чињеница да су у сва три случаја окови нађени у пару, као и то да су у свим гробовима нађени и ножеви или бар окови каније ножа, као што је случај с гробом из Пинкума. Важно је поменути да су два гроба с Виминацијума садржала и појасне гарнитуре које се могу датовати у другу половину 2. и евентуално у прву половину 3. века, док у случају гроба из Пинкума нема документације са ископавања. Од два сачувана ножа с Виминацијума један има право, симетрично сечиво у облику бодежа, док други, фрагментовани, има делимично закривљен облик сечива тако да се можда ради о сика ножу. На основу ових података треба рећи, да поред претпоставке да се ради о оковима појасне гарнитуре, не можемо одбацити могућност да се можда ради о окову каније ножа. Основе за датовање ове врсте окова можемо наћи у чињеницама да су у виминацијумским гробовима нађене две појасне гарнитуре које се

were discovered in cremated graves,¹⁰⁶ it can immediately be noticed that in all of the cases, such plates were discovered in pairs, but also that in all of those graves, knives, or at least a knife scabbard, were discovered, as was the case in Pincum. It is important to mention that the two graves from Viminacium also contained belt sets that can be dated into the second half of the 2nd or possibly the first half of the 3rd century, while there is no field documentation for the grave from Pincum. Of the two preserved knives from Viminacium, one has a straight, symmetrical blade in the shape of a dagger, while the other, fragmented, one has a slightly curved blade, thus regarded as a possible sica knife. According to the data and besides the presumption that one is here dealing with belt set decorative plates, one should not discard the possibility that these are maybe decorative plates of a knife scabbard. The basis for dating this kind of plate can be found in the fact that in the Viminacium graves, two belt sets have been unearthed that can be dated into the second half of the 2nd and possibly the first half of the 3rd century. Along with one of these belt sets, a coin of Antoninus Pius was also discovered.¹⁰⁷

A sica knife or a dagger has a curved blade with a fuller on the inner, concave side and is most likely of Thracian origin. The Dacians adopted it in the 2nd century BCE and it remained in use all the way until the Roman conquest, becoming a sort of Dacian national symbol. On Trajan's Column it can be seen that some of the Dacian warriors were armed with a sica. Among others, after being defeated by the Romans, the Dacian king Decebalus committed suicide using a sica.¹⁰⁸ Although the use of sicas after the defeat by the Romans was not confirmed, their symbolic value can be seen

103 Berger 2002, 111–112, Abb. 112–113.

104 Реџић 2013, 40–41, 280, кат. 18, 703–706.

105 Nümer 200, 181.

106 Реџић 2013, 40–41, 280–281; кат. 18, нађен је у Виминацијуму, на локалитету Више гробаља, Г1-1361; кат. 703, нађен је у Пинкуму, нема података са ископавања; кат. 705, нађен је у Виминацијуму, на локалитету Пећине, Г1-384;

106 Реџић 2013, 40–41, 280–281; Cat. no. 18 was discovered in Viminacium, at the site of Više Grobalja, G1-1361; Cat. no. 703 was discovered in Pincum and there is no data from field documentation; Cat. no. 705 was discovered in Viminacium, at the site of Pećine, G1-384;

107 Реџић 2013, 280.

108 Ristoiu 2007, 67–70.

могу датовати у другу половину 2. и евентуално у прву половину 3. века. Заједно с једном од ових појасних гарнитура нађен је и новац Антонина Пија.¹⁰⁷

Сика нож или бодез има закривљено сечиво са резом са унутрашње конкавне стране и највероватније је трачког порекла. Међу Дачане стиже у 2. веку пре н. е. где остаје у употреби све до римског освајања, постајући на неки начин симбол овог народа. На Трајановом стубу можемо видети да су поједини дачки ратници наоружани сиком, којом између осталог и краљ Децебал извршава самоубиство после пораза од Римљана.¹⁰⁸ Колика је симболичка вредност овог ножа, чија употреба после пораза од Римљана није потврђена, види се на новцу с реверсном легендом PROVINCIA DACIA на коме персонификација Дакије – која стоји између орла и лава, симбола V и XIII легије – у десној руци држи сикку. Стога нема сумње да је нашу фибулу у облику сике – која је за Дачане била више од оружја, нека врста националног атрибута – носио неко ко је желео да нагласи своју етничку припадност.

Матично подручје фибула са луком у облику сидра (кат. 142–144) су провинције Горња Мезија, Дакија и Доња Панонија, док се спорадични налази јављају у Далмацији, Горњој Панонији и Доњој Мезији. Ове фибуле носиле су жене и то најчешће у пару, а биле су повезане ланцима о које су били окачени привесци у облику листа бршљана. Овај тип фибула датује се у 2. и прву половину 3. века.¹⁰⁹

Фибуле са луком у облику виљушке са опругом у чаури (кат. 145) нису до сада потврђене на територији Горње Мезије. Њихово матично подручје, на коме су оне коришћене

on coins with the reverse inscription PROVINCIA DACIA, on which the personification of Dacia – standing between an eagle and a lion, symbols of the legions V and XIII – holds a sica in her right hand. This is why there is no doubt that our sica-shaped brooch – representing more than a weapon for the Dacians, actually a kind of national attribute – was worn by someone who wished to underline his/her national identity.

The original area of the brooches with an anchor-shaped bow (Cat. nos. 142–144) includes the provinces of Upper Moesia, Dacia and Lower Pannonia, while occasional finds also come from Dalmatia, Upper Pannonia and Lower Moesia. These brooches were worn by women, mostly in pairs, and they were connected with chains with ivy-leaf shaped pendants hung upon them. This brooch type is dated into the 2nd and the first half of the 3rd century.¹⁰⁹

So far, the brooches with a fork-like bow and a hinge within a tube (Cat. no. 145) have not been confirmed in the territory of Upper Moesia. Their basic territory, in which they were used at the end of the 2nd and at the beginning of the 3rd century, includes the area from Britannia to the Rhine Limes, Lauriacum, Sicily and Dura Europos and this is why our example represents an import from one of these parts of the Empire.¹¹⁰ Similar brooches, but with a hinge in a cylindrical head (Cat. no. 146) are typical of Lower Pannonia, Upper Moesia and Dacia. Chronologically, they were worn from the end of the 2nd until the middle of the 3rd century.

Although ring-shaped brooches (Cat. no. 147) were discovered along the Rhine Limes, in Raetia, Noricum, Dacia and Upper Moesia, they are most typical of Pannonia. According to the large number of excavated pieces and two semi-products from Savaria, a workshop in which they were produced should be located there.¹¹¹ Similar finds from Maribor and Ptuj are dated

107 Реџић 2013, 280.

108 Ristoiu 2007, 67–70.

109 Реџић 2007, 22.

109 Реџић 2007, 22.

110 Петковић 2010, 254.

111 Петковић 2010, 224.

крајем 2. и почетком 3. века, је простор од Британије до рајнског лимеса, Лауријакум, Сицилија, Дура Еуропос, тако да наш примерак представља увоз из неког од ових крајева Царства.¹¹⁰ Сличне фибуле, али са шарниром у цилиндричној глави (кат. 146) су особеност Доње Паноније, Горње Мезије и Дакије, а хронолошки распон њиховог коришћења протеже се од краја 2. до средине 3. века.

Иако су прстенасте фибуле (кат. 147) налажене на рајнском лимесу, те у Рецији, Норичу, Дакији, Горњој Мезији, карактеристичне су пре свега за Панонију, где на основу великог броја нађених примерака и два полупроизвода из Саварије треба локализовати радионице за њихову израду.¹¹¹ М. Сагадин сличне налазе из Марибора и Птуја датирају у 3. и прву половину 4. века,¹¹² док И. Радман-Ливаја копче овог облика датирају у 3. и почетак 4. века.¹¹³ Такво датовање подржава и примерак из Виминацијума (кат. 147.) нађен у слоју с новцем Максимијана и с више комада новца Аурелијана и Проба. Исто је и с фибулом која је нађена у гробу поред појасне гарнитуре са прстенастом копчом и дугмадима, а излази из употребе крајем друге трећине III века.¹¹⁴

Такозване „Т” фибуле са шарниром (кат. 148–153) углавном су налажене дуж лимеса почевши од германског и рецијског, преко дунавског, па све до лимеса на Еуфрату, што наводи на закључак да су их носили војници. У утврђењима Салбург и Цугмантел нађено је 126 примерака овог типа.¹¹⁵ Д. Попеску наводи налазе ових фибула на територији Дакије.¹¹⁶ Велики број „Т” фибула са шарниром нађе-

into the 3rd and the first half of the 4th century by M. Sagadin,¹¹² while I. Radman-Livaja dates them into the 3rd and at the beginning of the 4th century.¹¹³ Such a dating is also supported by the example from Viminacium (Cat. no. 147.), discovered in a layer together with a coin of Maximianus and several coins of Aurelianus and Probus. The same can be said about a brooch discovered in a grave, next to a belt set with a ring-shaped buckle and buttons that went out of fashion at the end of the second third of the 3rd century.¹¹⁴

The so-called T-shaped brooches with a hinge (Cat. nos. 148–153) were mostly discovered along the Limes, starting with the Germanic and the Raetian, over the Danubian Limes and all the way to the Euphrates Limes, indicating that they were worn by soldiers. In the forts of Salzburg and Zugmantel, 126 pieces of this type were excavated.¹¹⁵ D. Popescu listed finds of this brooch type in the territory of Dacia.¹¹⁶ A large number of T-shaped brooches with a hinge was discovered in Dura Europos and they are assumed to be connected with the dislocation of military units during the time of Septimius Severus.¹¹⁷ Brooches of this type represent frequent finds in the territory of Upper Moesia. Among the examples presented here, Cat. no. 153 was made in a special way, since its head was modelled in the shape of Neptune's trident. This piece is unique in Serbia due to the fact that it is closed with a hinge and not a spring, like all of the other pieces. Brooches with their heads modelled as Neptune's trident are considered to have been worn by members of the navy. Although this brooch type is dated to the period from the end of the 2nd until the beginning of the 4th century by D. Bojović,¹¹⁸ we consider that, based on the examples from Viminacium published so far, we can limit this dating to the 3rd century only. Such

110 Петковић 2010, 254.

111 Петковић 2010, 224.

112 Sagadin 1979, 308, 321.

113 Radman-Livaja 2004, 95.

114 Реџић 2013, 115, кат. 199, 201.

115 Böhme 1972, 22–23.

116 Popescu 1945, 494–498, Abb.6, 59–67, Abb. 7, 70–72.

112 Sagadin 1979, 308, 321.

113 Radman-Livaja 2004, 95.

114 Реџић 2013, 115, кат. 199, 201.

115 Böhme 1972, 22–23.

116 Popescu 1945, 494–498, Abb.6, 59–67, Abb. 7, 70–72.

117 Jobst 1975, 87.

118 Бојовић 1983, 78.

них у Дура Еуропос се доводи у везу са дислокацијом војних јединица у време Септимија Севера.¹¹⁷ Фибуле овог типа се често налазе на територији Горње Мезије. Од овде презентованих примерака израдом се издваја фибула кат. 153 чија је глава моделована у облику Нептуновог трозупца. Поменути налаз је јединствен у Србији због чињенице да се закопчава шарниром, а не опругом као сви остали. Сматра се да су фибуле с главом у облику Нептуновог трозупца ношене од стране припадника морнарице. Иако Д. Бојовић овај тип фибула датије у период од краја 2. до почетка 4. века,¹¹⁸ сматрамо да се, на основу до сада публикованих налаза с простора Виминацијума, ово датовање може временски редуковати на период 3. века. Овакво датовање подржава и наш примерак кат. 151 који је нађен у саркофагу заједно са четири новчића, од којих се два оквирно датију у 3. век, а два су искована средином 3. века у виминацијумској ковници, од којих један за време владавине Филипа I.

За двочлане фибуле са посувраћеном стопом (кат. 154) А. К. Амброз сматра да су настале на територији југоисточног Балтика и на доњој Висли, одакле их Готи крајем 2. и почетком 3. века доносе на територију коју захвата култура Черњахов-Синтана-де-Муреш.¹¹⁹ Д. Богдан и С. Коциш их датију у 3. век и наводе да је велики број ових фибула нађен на територији Дакије коју сматрају простором на коме су произвођене и даље дистрибуиране у околне провинције.¹²⁰ Овај тип фибула је веома заступљен на територији римске провинције Горње Мезије, а такође и на простору околних провинција (Дакија, Доња Мезија) и у зависности од варијанте датију се у другу половину 3. и 4. века. Слични примерци нађе-

117 Jobst 1975, 87.

118 Бојовић 1983, 78.

119 Амброз 1966, 94.

120 Bogdan, Cociş 2006, 223–224.

a dating is also supported with our example Cat. no. 151, discovered in a sarcophagus together with four coins. Two of them are roughly dated into the 3rd century, while the other two were minted in the middle of the 3rd century in the Viminacium mint, one of them chronologically belonging to the reign of Philippus I.

A. K. Ambroz considers the two-segmented brooches with upturned foot (Cat. no. 154) to originate from the territory of the south-eastern Baltics and in the lower Vistula Valley, brought to the territory of the Chernyakhov- Sântana de Mureş culture by the Goths at the end of the 2nd and at the beginning of the 3rd century.¹¹⁹ D. Bogdan and S. Cociş date them into the 3rd century and point out that a large number of these brooches was discovered in the territory of Dacia, considered to represent the area in which they were produced and distributed further into the neighbouring provinces.¹²⁰ This brooch type is numerously represented in the territory of the Roman province Upper Moesia, but also in the neighbouring provinces (Dacia, Lower Moesia). Depending on the variant, they are dated into the second half of the 3rd or the 4th century. Similar examples discovered during earlier excavations at the site of Pećine are dated with coin finds from the second half of the 3rd century,¹²¹ while the brooch presented here originates from the site of Nad Klepečkom, on which there are no finds younger than the middle of the 3rd century.

By their number, crossbow-shaped brooches (Cat. nos. 155–158) represent the most numerous type at Viminacium, but they were also rather numerous in the territory of the entire Empire. Besides belt sets, crossbow-shaped brooches represent obligatory parts of military uniforms.¹²² At the end of the 3rd and the beginning of the 4th century, this type developed from the T-shaped brooches with a hinge. Typologically, Cat. nos. 155 and 156 can be classified as variant 3 of the cross-

119 Амброз 1966, 94.

120 Bogdan, Cociş 2006, 223–224.

121 Реџић 2007, 56.

122 Васић 2001, 195.

ни током ранијих ископавања на локалитету Пећине датовани су новцем друге половине 3. века,¹²¹ док овде презентована фибула потиче с локалитета Над Клепечком, на коме нису открити налази млађи од средине 3. века.

Крстасте фибуле (кат. 155–158) представљају бројчано најзаступљенији тип на локалитету Виминацијум, а такође су веома присутне широм Римског царства. Крстаста фибула, поред појаса, представља обавезан део војне униформе, као и ношње цивилног чиновништва које је временом попримило војне одлике.¹²² Овај тип се крајем 3. и почетком 4. века развија из „Т” фибула са шарниром. Типолошки примерци кат. 155–156 се могу определити у варијанту 3 крстастих фибула које су откривене на територији Виминацијума и датују се у другу трећину 4. века.¹²³ По истој типологији фибуле израђене од позлаћене бронзе кат. 157–158 припадају варијанти 4 и временски се опредељују у другу половину 4. века. Ово потврђује фибула (кат. 157) нађена у гробу са девет новчића из средине 4. века,¹²⁴ као и примерак (кат. 158) нађен у гробу с пређицом датованом у другу трећину 4. века.¹²⁵ Производња оваквих луксузних примерака била је у надлежности царског двора који је пратио цара на његовим путовањима. Цареви су у различитим приликама поклањали ове раскошне фибуле великодостојницима, официрима и чиновницима.¹²⁶

Приликом досадашњих истраживања Виминацијума нису пронађени налази полуфабриката и калупа за израду фибула који би директно потврдили постојање радионица за

bow-shaped brooches discovered in the territory of Viminacium and are dated into the second third of the 4th century.¹²³ According to the same typology, brooches Cat. nos. 157 and 158 made of gold-plated bronze belong to variant 4 and chronologically belong to the second half of the 4th century. This is confirmed with the brooch (Cat. no. 157), discovered in a grave together with nine coins dated into the middle of the 4th century,¹²⁴ as well as with the example (Cat. no. 158), discovered in a grave together with a belt strap dated into the second third of the 4th century.¹²⁵ Production of such luxurious examples was under the jurisdiction of the imperial court that accompanied the emperor on his journeys. On different occasions, emperors gave away these luxurious brooches to dignitaries, officers and officials.¹²⁶

During the Viminacium excavations conducted so far, no semi-products or moulds for brooch production have been unearthed that would directly confirm the existence of a production workshop. The massive number of specific types typical of Upper Moesia indirectly point to the existence of their production centres somewhere in the area of Viminacium. Brooch types that originate from the Balkan provinces and that are very numerous in Viminacium include: examples with a hinge similar to the Aucissa brooches (Cat. nos. 39, 40), highly profiled brooches of the Pontic-Danubian type (Cat. nos. 41–44) and the knee-shaped brooches with a hinge (Cat. no. 61). Finds of crossbow-shaped brooches (Cat. nos. 155–158) and T-shaped brooches with a hinge (Cat. nos. 148–152) are also numerous, but contrary to the examples mentioned above, both of these types were widespread over the entire territory of the Roman Empire, and this is why it is less possible that a workshop in Viminacium would exist in which they were produced. The reason for the lack of certain proof about the existence

121 Реџић 2007, 56.

122 Васић 2001, 195.

123 Реџић 2007, 68.

124 Од којих је најмлађи датован у период од 355. до 360. године.

125 Реџић 2013, 127, тип XII, варијанта 1.

126 Васић 2001, 196.

123 Реџић 2007, 68.

124 They youngest among them is dated into the period between the years 355 and 360.

125 Реџић 2013, 127, type XII, variant 1.

126 Васић 2001, 196.

њихову израду. Масовност појединих типова, карактеристичних за Горњу Мезију, индиректно упућује на то да на простору Виминацијума треба локализовати њихове производне центре. Типови чије су матично подручје балканске провинције и који се истичу својом бројношћу на Виминацијуму су: примерци са шарниром слични Ауциса фибулама (кат. 39–40), изразито профилисане фибуле црноморско-понунавског типа (кат. 41–44) и коленасте фибуле са шарниром (кат. 61). Налази крстастих (кат. 155–158) и „Т” фибула са шарниром (кат. 148–152) су такође бројни, али су оба типа, за разлику од горе поменутих, широко распрострањени на територији римског царства, тако да је вероватноћа постојања радионица за њихову израду на територији Виминацијума знатно мања. Разлог за изостанак сигурних доказа о постојању радионица за израду фибула можда треба тражити у чињеници да су се током протеклих деценија углавном истраживале некрополе града, амфитеатар и легијски логор што за њих не представљају адекватне локације. Стога поуздане доказе о постојању радионичких центара треба очекивати током истраживања цивилног дела Виминацијума која ће бити спроведена у будућности.

of a workshop for brooch production can possibly be sought in the fact that over the past decades, city cemeteries were mostly examined, along with the amphitheatre and the legionary fort, none of which would be a suitable location for a workshop. This is why reliable proof of the existence of workshops should be expected during the research of the civilian part of Viminacium, to be conducted in the future.

КАТАЛОГ / CATALOGUE

1. Огрлица

Више гробаља, гроб Г-2732

Злато, стакло, искуцавање, урезивање

Дужина перли: 0,3–1 cm

ДЦВ, Ц-14163

4. век

Огрлицу чине перле хексагоналног и биконичног облика од стакла зелене боје. Једна перла је од тамноплавог стакла, док су три златне од шупљег, цилиндричног лима са проширењем по средини. Перле од злата су на трбушастом проширењу украшене канелурама.

Необјављено.

1. Necklace

Više grobalja, grave G-2732

Gold, glass, embossing, carving

Lengths of beads: from 0.3 to 1 cm

DCV, C-14163

4th century

The necklace consists of hexagonal and biconical beads made of green glass. One bead is made of dark-blue glass, while the other three are made of hollow golden sheet with a widening in the middle. The golden beads are decorated with cannelures in their widening spherical part.

Unpublished.

2. Пар наушница

Рит, гроб Г-148

Злато, стакло, искуцавање

Дужина: 2,1 cm; пречник главе: 1,9 cm

ДЦВ, Ц-2651

3. век

Пар наушница од злата са “S” кукицама за фиксирање и главама у облику цвета са шест овалних латица, док је у средини кружница. Главу у облику розете чине фасунзи од злата испуњени кружним перлама

од тамноплавог стакла. Око централне кружнице су шест кружне перфорације.

Необјављено.

2. Pair of earrings

Rit, grave G-148

Gold, glass, embossing

Length: 2.1 cm, Head diameter: 1.9 cm

DCV, C-2651

3rd century

Pair of golden earrings with “S”-shaped hooks used for fastening and with flower-shaped heads with six oval petals and a circle in the middle. The rosette-shaped head consists of golden facettes filled with circular beads made of dark blue glass. Around the central circle there are six circular perforations.

Unpublished.

3. Огрлица

Пиривој, гроб Г-134

Златна жица, стакло

Дужина: 37,7 cm

ДЦВ, Ц-349

3. век

Огрлица *hormoi* типа формирана од омчастог ланца са перлама биконичног облика од стакла црвене, плаве и зелене боје. Крајеви се завршавају алком и куком. На огрлици је срцолики привезак од две наспрамне жице савијене у облику латиничног слова S и хексагоналне перле од стакла зелене боје у средини.

Објављено: Milovanović 2018, 111–112; РЛГС 2018, 321, кат. 37; Raičković, Milovanović 2011, 97, Fig. 44.

3. Necklace

Pirivoj, grave G-134

Golden wire, glass

Length: 37.7 cm

DCV, C-349

3rd century

Necklace of the *hormoi* type made of a loop chain with biconical beads made of red, blue and green glass. The endings consist of a hook and a ring. On the necklace there is a heart-shaped pendant made of two opposed pieces of wire bent in the shape of an “S” and a hexagonal bead of green glass in the middle.

Published: Milovanović 2018, 111–112; RLCS 2018, 321, Cat. no. 37; Raičković, Milovanović 2011, 97, Fig. 44.

4. Пар наушница

Код кораба, гроб Г-76

Злато, драги камен, искуцавање и резање

Пречник: 1,5 cm

ДЦВ, Ц-465

3. век

Пар наушница са кукицом од жице у облику латиничног слова „S“. Главу чини кружна касета од златног лима са оквиром украшеним урезима. Унутар лежишта је камеја од белог камена (опал). У високом рељефу је глава Медузе приказана *en face*. Црте лица су оштро наглашене, а коса је приказана укрштеним урезима око целе главе.

Објављено: Milovanović 2018, 126–127, Fig. 29; Milovanović, Anđelković Grašar 2017, Fig. 16.

4. Pair of earrings

Kod koraba, grave G-76

Gold, precious stone, embossing and carving

Diameter: 1.5 cm

DCV, C-465

3rd century

Pair of earrings with a hook made of wire in the shape of an “S”. The head consists of a circular socket made of golden sheet with a frame decorated with carvings. Within the socket, there is an embedded cameo made of white stone (opal). Medusa’s head is depicted *en face* in high relief. Her features are sharp and highlighted, while her hair is represented with crossed carvings all around her head.

Published: Milovanović 2018, 126–127, Fig. 29; Milovanović, Anđelković Grašar 2017, Fig. 16.

5. Огрлица

Амфитеатар, квадрат К/9

Златна жица, стакло

Дужина: 32,4 cm

ДЦВ, Ц-6000.

2–3. век

Огрлица *hormoi* типа формирана од двоструког омчастог ланца са перлама хексагоналног облика од стакла зелене боје. Крајеви се завршавају алком и куком.

Необјављено.

5. Necklace

Amphitheatre, square K/9

Golden wire, glass

Length: 32.4 cm

DCV, C-6000

2nd – 3rd century

Necklace of the *hormoi* type made of a double loop chain with beads of hexagonal shape made of green glass. The endings consist of a hook and a ring.

Unpublished.

6. Пар наушница

Више гробаља, гроб Г-2615

Злато, драги камен, искуцавање, урезивање

Дужина: 3,5 cm; пречник главе: 1,8 cm.

ДЦВ, Ц-13907

3. век

Пар наушница од злата са “S” кукицама за фиксирање и главама овалног облика са оквиром од златног лима украшеним урезима. У фасунгу је драги камен љубичасте боје (аметист). На доњем делу главе је попречна трапезаста трака са три алке на којима су закачена три жичана привеска са кружним лименим оквирима испуњеним драгим каменом. Привесци се завршавају перлом (сачувана је само једна).

Необјављено.

6. Pair of earrings

Više grobalja, grave G-2615

Gold, precious stone, embossing, carving

Length: 3.5 cm, head diameter: 1.8 cm.

DCV, C-13907

3rd century

Pair of golden earrings with “S”-shaped hooks used for fastening and with oval heads with a socket made of golden sheets decorated with carvings. Within the socket there is a purple precious stone (amethyst). On the lower head part there is a diagonal trapeze-shaped ribbon with three hooks on which there are three wire pendants with circular sockets made of metal sheets and filled with precious stones. Each pendant ended with a bead (only one remained preserved).

Unpublished.

7. Огрлица

Пиривој, гроб Г-205

Злато, искуцавање

Дужина перли: 0,4 cm

ДЦВ, Ц-740

3. век

Део огрлице коју чини двадесет једна шупље ливена перла лоптастог облика од танког лима. Перле су са кружном централном перфорацијом.

Објављено: Milovanović, 2018, 107–108, 114, Fig. 2, 6; РЛГС 2018, 325, кат. 46.

7. Necklace

Pirivoj, grave G-205

Gold, embossing

Length of beads: 0.4 cm

DCV, C-740

3rd century

Part of a necklace consisting of twenty-one hollow casted spherical beads made of thin metal sheet. The beads possess circular central perforations.

Published: Milovanović, 2018, 107–108, 114, Figs. 2, 6; RLCS 2018, 325, Cat. no. 46.

8. Пар наушница

Више гробаља, гроб Г-2732

Златна жица

Димензије: 2,8 x1,9 cm

ДЦВ, Ц-14164

4. век

Пар златних наушница типа каричица отворених крајева. Жица је дебља, кружног пресека на чијем је доњем делу залемљена мања карика, такође отвореног типа.

Необјављено.

8. Pair of earrings

Više grobalja, grave G-2732

Golden wire

Dimensions: 2.8 x1.9 cm

DCV, C-14164

4th century

Pair of golden earrings in the shape of rings with open endings. The wire is thicker, with a circular cross-section and with a smaller ring soldered at its lower part, also with opened endings.

Unpublished.

9. Пар наушница

Пиривој, гроб Г-313

Златна жица, искуцавање

Дужина 1,8 cm

ДЦВ, Ц-913

3. век.

Пар наушница са кукицом од жице у облику латиничног слова „S“. На доњем крају кукице је глава у облику шестостране пирамиде од танког златног лима.

Објављено: Milovanović, 2018, 121, 123, Fig. 22; Raičković, Milovanović 2011, 98, Fig. 49.

9. Pair of earrings

Pirivoj, grave G-313

Golden wire, embossing

Length: 1.8 cm

DCV, C-913

3rd century

Pair of earrings with an "S"-shaped hook made of wire. At the lower hook end there is a head in the shape of a hexagonal pyramid made of thin golden sheet.

Published: Milovanović, 2018, 121, 123, Fig. 22; Raičković, Milovanović 2011, 98, Fig. 49.

10. Огрлица

Више гробаља гроб Г-2452

Гагат, злато, искуцавање, урезивање

Дужина перли: 1,8 cm

ДЦВ, Ц-13508

3. век.

Огрлицу чине двадесет девет цилиндричне перле од гагата са хоризонталним урезима и две цилиндричне шупље перле од златног лима са благим проширењем по средини и са по три канелуре на оба краја.

Необјављено.

10. Necklace

Više grobalja grave G-2452

Jet, gold, embossing, carving

Length of beads: 1.8 cm

DCV, C-13508

3rd century

The necklace consists of twenty-nine cylindrical jet beads with horizontal carvings and two hollow cylindrical beads made of golden sheets with slight widenings in the middle and each with three cannelures on both endings.

Unpublished.

11. Пар наушница

Више гробаља, гроб Г-2701

Златна жица, искуцавање, проламање

Дужина: 2 cm; пречник главе: 1,4 cm

ДЦВ, Ц-14069

2–3. век

Пар наушница од злата са “S” кукицама за фиксирање и кружним лименим главама. На глави су шест перфорације изведене техником проламања. Простор између перфорација је украшен радијалним урезима. У средини је већа кружна перфорација са попречно провученом жицом која је носила перлу. Испод глава је трапезаста попречна трака од танког лима са четири кратка жичана привеска којима недостају перле.

Необјављено.

11. Pair of earrings

Више grobalja, grave G-2701

Golden wire, embossing, piercing

Length: 2 cm, head diameter: 1.4 cm

DCV, C-14069

2nd – 3rd century

Pair of golden earrings with an “S”-shaped hook used for fixing and with circular heads made of metal sheet. On the head there are six perforations made in the piercing technique. The space between the perforations is decorated with radial carvings. In the middle there is a larger circular perforation with a wire diagonally pulled through it, which used to hold a bead. On the lower head parts there are diagonal trapeze-shaped ribbons with four short wire pendants. Their beads are missing.

Unpublished.

12. Наушница

Пиривој, гроб Г1-31

Златна жица, стакло, искуцавање, проламање

Дужина: 4,6 cm; пречник главе: 1,7 cm

ДЦВ, Ц-487

2–3. век

Наушница са кукицом у облику латиничног слова „S“. Глава је од кружног танког лима са три реда перфорација различитог облика изведених техником проламања. У средини је правоугаона перфорација са хексагоналном перлом од стакла зелене боје на танкој жици. На доњој страни главе су тракама причвршћене две попречне лимене

не траке у облику стилизованих делфина. Са траке виси један привезак од увијене жице са бисером на крају.

Објављено: Milovanović 2018, 124 –125, Fig. 27; Raičković, Milovanović 2011, 98, Fig. 51.

12. Earring

Pirivoj, grave G1-31

Golden wire, glass, embossing, piercing

Length: 4.6 cm, head diameter: 1.7 cm

DCV, C-487

2nd – 3rd century

An earring with an “S”-shaped hook. The head is made of a round piece of thin metal sheet with three rows of perforations in different shapes made in the piercing technique. In the middle there is a rectangular perforation with a hexagonal bead made of green glass and hung on a thin wire. At the lower head side there are two diagonal ribbons made of a metal sheet, fastened with ribbons and shaped as stylized dolphins. There is a pendant made of wrapped wire with a pearl at the ending, hanging down from the ribbon.

Published: Milovanović 2018, 124 –125, Fig. 27; Raičković, Milovanović 2011, 98, Fig. 51.

13. Прстен

Над Клепечком, гроб Г-5

Злато, стакло, ливење, резање

Димензије: 2,2 x 1,6 cm

ДЦВ, Ц-53

2–3. век

Масиван прстен са чланковитом, двоструком алком и главом у облику лампе са два угласта кљуна. Кљунови су украшени стаклом црвене боје, док је на кружном диску већа кружна перфорација без уметка. Дршка лампе је у облику листа са уфасовним стаклом тамноплаве боје.

Необјављено.

13. Finger ring

Nad Klepečkom, grave G-5

Gold, glass, casting, cutting

Dimensions: 2.2 x 1.6 cm

DCV, C-53

2nd – 3rd century

Massive finger-ring with a segmented, double ring and the head in the shape of a lamp with two angled nozzles. The nozzles are decorated with red glass, while on the round discus there is a larger circular perforation without inlays. The lamp handle is leaf-shaped with inlaid dark blue glass.

Unpublished.

14. Наушница

Више гробаља, гроб Г1-1896

Златна жица драги камен, искуцавање, урезивање

Димензије: 2 x 1,2 cm

ДЦВ, Ц-14112

2–3. век

Наушница са кариком “S” типа на којој је камен тамноплаве боје кроз који пролази танка златна жица. Око камена је тањи лимени оквир са широм траком на полеђини. Са доње стране оквира су две алке за привеске. Сачуван је само један жичани привезак без перле.

Необјављено.

14. Earring

Više grobalja, grave G1-1896

Golden wire, precious stone, embossing, carving

Dimensions: 2 x 1.2 cm

DCV, C-14112

2nd – 3rd century

An earring with an “S”-shaped hook on which there is a dark blue stone with a thin golden wire running through it. Around the stone there is a thinner metal sheet frame with a wider ribbon on the back side. On the lower frame side there are two rings for pendants. Only a single wire pendant remained preserved, without the bead.

Unpublished.

15. Наушница

Пиривој, гроб Г1-5

Злато, драги камен, искуцавање

Ширина: 1,5 cm

ДЦВ, Ц-72

2–3. век

Наушница са кариком у виду латиничног слова “S” и главом у облику цвета са осам латица. У средини је купаста камен тамноцрвене боје (рубин?). На доњем делу главе је трапезаста лимена трака са четири петљасте куке за привеске који недостају.

Објављено: Milovanović 2018, 125, Fig. 26.

15. Earring

Pirivoj, grave G1-5

Gold, precious stone, embossing

Width: 1.5 cm

DCV, C-72

2nd – 3rd century

An earring with an “S”-shaped hook and with the head in the shape of a flower with eight petals. In the middle there is a conical dark red stone (ruby?). On the lower head part there is a trapeze-shaped metal sheet ribbon with four looped hooks for holding the pendants, now missing.

Published: Milovanović 2018, 125, Fig. 26.

16. Пар наушница

Рит, гроб Г-121

Златна жица, стакло, искуцавање

Дужина: 2,4 cm

ДЦВ, Ц-2417

2–3. век

Пар наушница са кариком у облику латиничног слова “S”. Главу наушница чини хексагонална перла од стакла зелене боје кроз коју пролази искуцана златна жица.

Објављено: Milovanović 2018, 121, 123, Fig. 23.

16. Pair of earrings

Rit, grave G-121

Golden wire, glass, embossing

Length: 2.4 cm

DCV, C-2417

2nd – 3rd century

Pair of earrings with “S”-shaped hooks. Their heads consist of hexagonal beads made of green glass with embossed golden wires running through them.

Published: Milovanović 2018, 121, 123, Fig. 23.

17. Огрлица

Више гробаља, гроб Г-2701

Гагат, злато, драги камен, искуцавање, урезивање

Дужина перли: 1 cm; медаљон 2 x 1,4 cm

ДЦВ, Ц-14064

2–3. век

Огрлицу чине 136 цилиндричне перле од гагата са попречним урезима, две четвртастог пресека од истог материјала, као и мања лоптаста перла од стакла плаве боје. На огрлици је медаљон кружног облика са тордираним оквиром око фасунга од злата и камејом од плаво-белог камена (опал) са приказом главе Медузе *en face*. Црте лице су сумарно обрађене.

Необјављено.

17. Necklace

Više grobalja, grave G-2701

Jet, gold, precious stone, embossing, carving

Length of beads: 1 cm, medallion: 2 x 1.4 cm

DCV, C-14064

2nd – 3rd century

The necklace consists of 136 cylindrical jet beads with diagonal carvings, two jet beads with a square cross-section and a smaller spherical bead made of blue glass. On the necklace there is a round medallion with a frame wrapped around the golden socket and a cameo made of blue-white stone (opal). On the cameo there is the image of Medusa depicted *en face*. Her features are simplified.

Unpublished.

18. Пар наушница
Пиривој, гроб Г-70
Златна жица, бисери
Дужина: 3,2 cm
ДЦВ, Ц-161
2–3. век

Пар наушница са кукицом од жице у облику латиничног слова „S“. Главу наушница чине бисери причвршћени жицом.
Објављено: Milovanović 2018, 122–123, Fig. 24.

18. Pair of earrings
Pirivoj, grave G-70
Golden wire, pearls
Length: 3.2 cm
DCV, C-161
2nd – 3rd century

Pair of earrings with “S”-shaped hooks made of wire. Their heads consist of pearls fastened with wire.
Published: Milovanović 2018, 122–123, Fig. 24.

19. Наушница
Над Клепечком, сонда 43
Златна жица, бисер, искуцавање
Дужина: 3,3 cm
ДЦВ, Ц-385
2–3. век

Златна наушница са „S“ кукицом на којој је кружна, калотаста глава од искуцааног лима са псеудогранулама око руба и жичаним привеском са бисером на крају.
Необјављено.

19. Earring
Nad Klepečkom, trench 43
Golden wire, pearl, embossing
Length: 3.3 cm
DCV, C-385

2nd – 3rd century

Golden earring with an “S”-shaped hook. There is a round, calotte-shaped head made of embossed metal sheet on it, with false granules around its frame and a wire pendant with a pearl at its ending.

Unpublished.

20. Пар наушница

Више гробаља, гроб Г-2410

Златна жица, стакло, искуцавање

Дужина: 2,2 cm

ДЦВ, Ц-13459

2–3. век

Пар наушница са „S“ кукицом и мањом калотастом главом од лима на којој су четири кратка жичана привеска са перлом беле боје на крајевима.

Необјављено.

20. Pair of earrings

Više grobalja, grave G-2410

Golden wire, glass, embossing

Length: 2.2 cm

DCV, C-13459

2nd – 3rd century

Pair of earrings with “S”-shaped hooks and a smaller calotte-shaped head made of metal sheet upon which there are four short wire pendants with a white bead at each of their endings.

Unpublished.

21. Прстен

Више гробаља, сонда 297

Злато, искуцавање

Пречник: 1,6 cm

ДЦВ, Ц-13419

2–3. век

Деформисани прстен тракасте карике која се шири у пределу рамена. Глава је од искуцааног златног лима, посебно аплицирана на карику.

Необјављено.

21. Finger ring

Više grobalja, trench 297

Gold, embossing

Diameter: 1.6 cm

DCV, C-13419

2nd – 3rd century

A deformed ribbon-shaped finger-ring widened in the lateral regions. The head is made of embossed golden metal sheet, subsequently added on the ring.

Unpublished.

22. Наушница

Више гробаља, гроб Г-2452

Златна жица, стакло, искуцавање

Дужина: 1,6 cm

ДЦВ, Ц-13512

3. век

Наушница са „S“ кукицом и кружном главом од искуцаног лима на којој су три кратка жичана привеска са белим перлама на крајевима. Необјављено.

22. Earring

Više grobalja, grave G-2452

Golden wire, glass, embossing

Length: 1.6 cm

DCV, C-13512

3rd century

Earring with an “S”-shaped hook and a spherical head made of embossed metal sheet upon which there are three short wire pendants with white beads on each ending.

Unpublished.

23. Пар наушница

Пиривој, гроб Г-67

Златна жица, стакло

Дужина: 2,6 cm

ДЦВ, Ц-164

2–3. век

Пар наушница типа каричица од жице кружног пресека, са петљом и куком на крајевима. На рамену карике налази се спирално намотана жица. На карици је привезак од златне жице са перлом од белог стакла на крају.

Објављено: Milovanović 2018, 120, 123, Fig. 20; Raičković, Milovanović 2011, 98, Fig. 51.

23. Pair of earrings

Pirivoj, grave G-67

Golden wire, glass

Length: 2.6 cm

DCV, C-164

2nd – 3rd century

Pair of ring-shaped earrings made of wire with a circular cross-section, with a loop and a hook on their endings. On the rings' shoulder there is a wire wrapped in spirals. On the ring there is a pendant made of golden wire with a spherical bead made of white glass on its ending.

Published: Milovanović 2018, 120, 123, Fig. 20; Raičković, Milovanović 2011, 98, Fig. 51.

24. Прстен

Више гробаља, гроб Г-2544

Златна жица, урезивање

Пречник: 1,5 cm

ДЦВ, Ц-13746

3. век

Два прстена са карикама кружног пресека које су украшене густим попречним урезима. Прстење је повезано мањом тракастом алком.

Необјављено.

24. Finger ring

Više grobalja, grave G-2544

Golden wire, carving

Diameter: 1.5 cm

DCV, C-13746

3rd century

Finger rings with circular cross-sections decorated with a thick net of diagonal carvings. The two rings are connected with a smaller ribbon-shaped ring.

Unpublished.

25. Пар наушница

Код кораба, гроб Г1-56

Златна жица, драги камен, искуцавање

Дужина: 1,3 cm

ДЦВ, Ц-154

2–3. век

Пар наушница типа каричица са кукицом и петљом за фиксирање и овалном главом од танког лима са драгим каменом тамноцрвене боје капљичастог облика.

Објављено: Milovanović 2018, 120, 122, Fig. 19.

25. Pair of earrings

Kod koraba, grave G1-56

Golden wire, precious stone, embossing

Length: 1.3 cm

DCV, C-154

2nd – 3rd century

Pair of earrings with a hook and a loop used for fixing and an oval head made of thin metal sheet and a dark red precious drop-shaped stone.

Published: Milovanović 2018, 120, 122, Fig. 19.

26. Прстен

Више гробаља, гроб Г-2559

Стакло

Пречник: 2 cm

ДЦВ, Ц-13786

3. век

Прстен кружног пресека, издужене, плочасте главе.

Необјављено.

26. Finger ring

Više grobalja, grave G-2559

Glass

Diameter: 2 cm

DCV, C-13786

3rd century

Finger ring with a circular cross-section and an elongated, flat head.

Unpublished.

27. Огрлица

Пиривој, гроб Г-290

Гагат, злато, драги камен, искуцавање, жлебљење, резање

Дужина перли: 0,7– 1,9 cm; дужина медаљона: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-844 и 846

3. век

Огрлицу чине око 170 цилиндричне перле од гагата и привезак. Привезак типа медаљона је овалног облика украшен палметата у техници жлебљења. У фасунгу је камеја од плаво-белог драгог камена (опал). У белој боји у дубоком рељефу је истакнута биста жене у њеном левом профилу. Црте лица су сумарно приказане као и набори на одећи.

Објављено: Milovanović 2018, 111, 113, Fig. 5; Raičković, Milovanović 2011, 97-98, Fig. 45.

27. Necklace

Pirivoj, grave G-290

Jet, gold, precious stone, embossing, carving, cutting

Lengths of beads: from 0.7 to 1.9 cm, medallion length: 3.4 cm

DCV, C-844 and 846

3rd century

The necklace consists of a pendant and about 170 cylindrical beads made of jet. The pendant is an oval medallion decorated with palmettes in the carving technique. Within the socket there is a cameo made of blue and white precious stone (opal). In high relief and in white layer, a female bust is depicted facing left. Her features are simplified, as well as the folds of her clothes.

Published: Milovanović 2018, 111, 113, Fig. 5; Raičković, Milovanović 2011, 97-98, Fig. 45.

28. Привезак

Више гробаља, гроб Г-2544

Злато, стакло, искуцавање

Димензије: 4,2 x 3,2 cm

ДЦВ, Ц-13744

3. век

Привезак у облику пелте са три жичана привеска са перлама на крајевима. Привезак је украшен приказом кантароса изведеним у техници филиграна. Около су четири кружна уметка са три очуване перле зелене боје.

Необјављено.

28. Pendant

Više grobalja, grave G-2544

Gold, glass, embossing

Dimensions: 4.2 x 3.2 cm

DCV, C-13744

3rd century

Kidney-shaped pendant with three wire pendants with beads on their endings. The pendant is decorated with an image of a kantharos made in the filigree technique. Around it there are four circular inlays with green beads, three of which remained preserved.

Unpublished.

29. Огрлица

Пиривој, гроб Г-134

Стакло, камен, ћилибар, урезивање

Дужина перли: 0,2– 2,6 cm

ДЦВ, Ц-350

3. век

Огрлица од 323 перле различитог облика (плочасте, полиедарске, лоптасте) и величина од стакла, камена и ћилибара.

Објављено: Milovanović 2018, 107, 109, Fig. 3; РЛГС 2018, 321–322, кат. 38.

29. Necklace

Pirivoj, grave G-134

Glass, stone, amber, carving

Lengths of beads: from 0.2 to 2.6 cm

DCV, C-350

3rd century

Necklace consisting of 323 beads of different shapes (plate-shaped, polyeder-shaped, and spherical) and sizes made of glass, stone and amber.

Published: Milovanović 2018, 107, 109, Fig. 3; RLCS 2018, 321– 322, Cat. no. 38.

30. Прстен

Више гробаља, гроб Г-2776

Стакло

Пречник: 1,7 cm

ДЦВ, Ц -14250

2–3. век

Прстен са кариком кружног пресека, наглашених рамена и проширене елипсоидне главе са кружним испупчењем на средини.

Необјављено.

30. Finger ring

Više grobalja, grave G-2776

Glass

Diameter: 1.7 cm

DCV, C -14250

2nd – 3rd century

Finger ring with a circular cross-section, highlighted shoulders and a widened elliptic head and a bulge in the middle.

Unpublished.

31. Прстен

Рит, гроб Г-148

Злато, ливење, урезивање

Пречник: 2,2 cm

ДЦВ, Ц-2652

3. век

Прстен чија је карика полукружног пресека, док су рамена угласто наглашена, а на кружној, плочастој глави је ретроградно урезан натпис SIMP.

Необјављено.

31. Finger ring

Rit, grave G-148

Gold, casting, carving

Diameter: 2.2 cm

DCV, C-2652

3rd century

Finger ring with a circular cross-section and angled highlighted shoulders. On the circular, flat head there is a carved retrograde inscription SIMP.

Unpublished.

32. Пар наушница

Пиривој, гроб Г-290

Златна жица, стакло, искуцавање

Дужина: 1,9 cm

ДЦВ, Ц-843

2–3. век

Пар наушница са „S“ кукицом на којој је квадратна глава од златног лима са псеудотордираним оквиром. У фасунгу је хексагонална перла од зеленог стакла. На свакој страни главе је по један жичани привезак без сачуване перле.

Објављено: Milovanović 2018, 122, 124, Fig. 25; Raičković, Milovanović 2011, 98, Fig. 50.

32. Pair of earrings

Pirivoj, grave G-290

Golden wire, glass, embossing

Length: 1.9 cm

DCV, C-843

2nd – 3rd century

Pair of earrings with “S”-shaped hooks and with square heads made of golden sheets with a pseudo wrapped frame. Within the socket there is a

hexagonal bead made of green glass. On each head side there is a single wire pendant without any preserved beads.

Published: Milovanović 2018, 122, 124, Fig. 25; Raičković, Milovanović 2011, 98, Fig. 50.

33. Прстен

Више гробаља, гроб Г-2544

Злато, ливење, урезивање

Пречник: 1,4 cm

ДЦВ, Ц-13745

3. век

Змијолик прстен отворених крајева тракасте карике. Алка је обавијена за навој и по. Глава змије је делтоидног облика и украшена је урезаним линијама као и део тела змије. Очи су наглашене убодима. Необјављено.

33. Finger ring

Više grobalja, grave G-2544

Gold, casting, carving

Diameter: 1.4 cm

DCV, C-13745

3rd century

A ribbon snake-shaped finger-ring with open endings. The ring has one and a half coils. The snake's head is deltoid in shape and decorated with carved lines, the same as one part of its body. Its eyes are highlighted with thrusts.

Unpublished.

34. Наушница

Над Клепечком, гроб Г-86

Злато, стакло, искуцавање

Пречник: 1,4 cm

ДЦВ, Ц-1401

2–3. век

Наушница типа каричице са куком и петљом за закопчавање. Главу чини кружно лежиште од златног лима чији је оквир украшен

овалним испупчењима у облику латица које су изведене у техници искуцавања. У фасунгу је уметнуто стакло зелене боје.

Објављено: Milovanović 2018, 119, 121, Fig. 18.

34. Earring

Nad Klepečkom, grave G-86

Gold, glass, embossing

Diameter: 1.4 cm

DCV, C-1401

2nd – 3rd century

Earring with a hook and a loop used for fixing. The head consists of a circular socket made of golden sheet with a frame decorated with oval, petal-shaped bulges in the embossing technique. The socket contains green glass.

Published: Milovanović 2018, 119, 121, Fig. 18.

35. Прстен

Више гробаља, гроб Г-2410

Злато, искуцавање, урезивање

Пречник: 1,8 cm

ДЦВ, Ц-13453

2–3. век

Прстен чија је карика тракастог изгледа са проширењем у пределу рамена. На раменима са обе стране су урезане по четири оциле. На глави је фасунг кружног облика са остацима камена беле боје.

Необјављено.

35. Finger ring

Više grobalja, grave G-2410

Gold, embossing, carving

Diameter: 1.8 cm

DCV, C-13453

2nd – 3rd century

Ribbon-shaped finger-ring with widenings in the shoulder area. On both sides, upon each of the shoulders, there are four carved tetragrams. On the head there is a circular socket with remains of white colour.

Unpublished.

36. Прстен

Над Клепечком, гроб Г-86

Злато, стакло, искуцавање

Пречник: 1,5 cm

ДЦВ, Ц-1402

2–3. век

Прстен широке карике тракастог изгледа са квадратним лежиштем на глави у којој је стакло зелене боје.

Објављено: Milovanović 2018, 121, Fig. 18.

36. Finger ring

Nad Klepečkom, grave G-86

Gold, glass, embossing

Diameter: 1.5 cm

DCV, C-1402

2nd – 3rd century

A wide ribbon-shaped finger-ring with a square socket upon its head containing green glass.

Published: Milovanović 2018, 121, Fig. 18.

37. Прстен

Пиривој, гроб Г-290

Злато, стакло, искуцавање, проламање

Пречник: 1,7 cm

ДЦВ, Ц-848

2–3. век

Прстен чија је карика тракастог изгледа, угласто наглашена код проширених рамена на којима су по две пелте изведене проламањем. Глава је овалног облика испуњена стаклом тамноцрвене боје.

Објављено: Milovanović 2018, 134–135, Fig. 44; Raičković, Milovanović 2011, 100, Fig. 61.

37. Finger ring

Pirivoj, grave G-290

Gold, glass, embossing, piercing

Diameter: 1.7 cm

DCV, C-848

2nd – 3rd century

Ribbon-shaped finger-ring, with angular highlighted shoulders, with two pierced kidney-shaped holes on each shoulder. The head is oval and filled with dark red glass.

Published: Milovanović 2018, 134–135, Fig. 44; Raičković, Milovanović 2011, 100, Fig. 61.

38. Фибула

Амфитеатар, квадрат Д/7

Бронза, ливење

Дужина: 3,9 cm

ДЦВ, Ц-2793

1 – почетак 2. века

Бронзана фибула типа Aucissa. Фибула има шарнир-механизам са полукружно извијеним луком и стопом на чијем крају је задебљање у виду дугмета. Лук фибуле је орнаментисан тачкастим и линеарним мотивима. Игла је фрагментована.

Необјављено.

38. Brooch

Amphitheatre, square D/7

Bronze, casting

Length: 3.9 cm

DCV, C-2793

1st – the beginning of the 2nd century

Bronze brooch of the Aucissa type. The brooch possesses a hinge mechanism, a semi-circular bow and foot with a button-shaped bulge at the end. The brooch bow is decorated with punctate and linear motifs. The needle is fragmented.

Unpublished.

39. Фибула

Рит, сонда 21

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 6,3 cm

ДЦВ, Ц-848

2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула са шарниром слична Aucissa типу. Фибула има шарнир-механизам са лучно извијеним луком и стопом на чијем крају је орнамент у виду трна. Глава лука је орнаментисана са три кружна мотива, док се на прелазу лука у стопу налази украс у виду круга и три урезане линије. Држач игле је троугаоног облика.

Необјављено.

39. Brooch

Rit, trench 21

Bronze, casting, carving

Length: 6.3 cm

DCV, C-848

2nd – the first half of the 3rd century

Bronze brooch with a hinge similar to the Aucissa type. The brooch possesses a hinge mechanism and a semi-circular vaulted bow. The foot-ending has a thorn-shaped decoration. The bow head is decorated with three circular motifs, while at the meeting point of the bow and the foot there is a circular ornament with three carved lines. The catch plate is of triangular shape.

Unpublished.

40. Фибула

Над Клепечком, сонда 24

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 9,1 cm

ДЦВ, Ц-59

2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула са шарниром слична Aucissa типу. Фибула има шарнир-механизам са лучно извијеним луком и стопом на чијем крају је орнамент у виду дугметастог задебљања. Лук је богато орнаментисан линеарним, кружним и тачкастим мотивима. Држач игле је трапезоидног облика.

Необјављено.

40. Brooch

Nad Klepečkom, trench 24

Bronze, casting, carving

Length: 9.1 cm

DCV, C-59

2nd – the first half of the 3rd century

Bronze brooch with a hinge similar to the Aucissa type. The brooch possesses a hinge mechanism and a semi-circular bow. The foot-ending has a button-shaped decoration. The bow is richly decorated with linear, circular and punctuated motifs. The catch plate is of trapezoidal shape.

Unpublished.

41. Фибула

Рит, сонда 73

Бронза, ливење, пунктирање

Дужина: 3,3 cm

ДЦВ, Ц-1821

Крај 1– прва половина 3. века

Бронзана фибула црноморско-подоунавског типа. Изразито профилисана фибула са опругом и лучно извијеним луком кружног пресека. Плочасто моделована стопа украшена пунктирањем на крају има задебљање у виду дугмета. Држач игле је трапезоидног облика.

Необјављено.

41. Brooch

Rit, trench 73

Bronze, casting, punctuating

Length: 3.3 cm

DCV, C-1821

The end of the 1st – the first half of the 3rd century

Bronze brooch of the Pontic-Danubian type. The highly profiled brooch possesses a spring and a semi-circular bow with a circular cross-section. The plate-shaped foot is decorated with punctuation and possesses a button-shaped thickening at the end. The catch plate is of trapezoidal shape.

Unpublished.

42. Фибула

Код хумке, контролни ископ 6

Бронза, ливење, пунктирање

Дужина: 4,1 cm

ДЦВ, Ц-13

Крај 1– прва половина 3. века

Бронзана фибула црноморско-понунавског типа. Изразито профилисана фибула са опругом и лучно извијеним луком кружног пресека на чијем се почетку и крају налази по једно задебљање. Плочасто моделована стопа украшена пунктирањем на крају има задебљање у виду дугмета. Држач игле је трапезоидног облика. Недостаје игла.

Објављено: Реџић, Јовичић 2010, 54, кат. 12.

42. Brooch

Kod humke, control trench 6

Bronze, casting, punctuating

Length: 4.1 cm

DCV, C-13

The end of the 1st – the first half of the 3rd century

Bronze brooch of the Pontic-Danubian type. The highly profiled brooch possesses a spring and a semi-circular bow with a circular cross-section. On each bow ending there is a thickening. The plate-shaped foot is decorated with punctuation and possesses a button-shaped thickening at the end. The catch plate is of trapezoidal shape. The needle is missing.

Published: Реџић, Јовичић 2010, 54, кат. 12.

43. Фибула

Над Клепечком, контролни ископ 69

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 3,6 cm

ДЦВ, Ц-745

Крај 1– прва половина 3. века

Бронзана фибула црноморско-понунавског типа. Изразито профилисана фибула са опругом и лучно извијеним луком кружног пресека на чијем се почетку и крају налази по једно задебљање украшено урезима. Плочасто моделована стопа на крају има задебљање

у виду дугмета. Држач игле је трапезоидног облика. Игла фибуле је фрагментована.

Необјављено.

43. Brooch

Nad Klepečkom, control trench 69

Bronze, casting, carving

Length: 3.6 cm

DCV, C-745

The end of the 1st – the first half of the 3rd century

Bronze brooch of the Pontic-Danubian type. The highly profiled brooch possesses a spring and a semi-circular bow with a circular cross-section. On each bow ending there is a thickening decorated with carvings. The plate-shaped foot possesses a button-shaped thickening at the end. The catch plate is of trapezoidal shape. The needle is fragmented.

Unpublished.

44. Фибула

Амфитеатар, квадрат Д/7

Бронза, ливење, пунктирање

Дужина: 6,2 cm

ДЦВ, Ц-2673

Крај 1 – прва половина 3. века

Бронзана фибула црноморско-подунавског типа. Изразито профилисана фибула са опругом и лучно извијеним луком кружног пресека на чијем се почетку и крају налази по једно задебљање. Плочасто моделована стопа украшена пунктирањем на крају има задебљање у виду дугмета. Држач игле је трапезоидног облика.

Необјављено.

44. Brooch

Amphitheatre, square D/7

Bronze, casting, punctuation

Length: 6.2 cm

DCV, C-2673

The end of the 1st – the first half of the 3rd century

Bronze brooch of the Pontic-Danubian type. The highly profiled brooch possesses a spring and a semi-circular bow with a circular cross-section. On each bow ending there is a thickening. The plate-shaped foot is decorated with punctuations and possesses a button-shaped thickening at the end. The catch plate is of trapezoidal shape.

Unpublished.

45. Фибула

На камењу, квадрат Е/3

Бронза, ливење

Дужина: 7 cm

ДЦВ, Ц-36

1 – прва половина 2. века

Бронзана фибула изразито профилисаног облика. Фибула са опругом и лучно извијеним луком на чијем се крају налази попречно постављено профилисано ребро. Стопа полукружног пресека на крају има задебљање у виду дугмета. Држач игле је трапезоидног облика.

Објављено: Реџић, Јовичић 2010, 53, кат. 7.

45. Brooch

Na kamenju, square E/3

Bronze, casting

Length: 7 cm

DCV, C-36

1st – the first half of the 2nd century

Bronze, highly profiled brooch. The brooch with a spring and high, semi-circular bow with a profiled rib on its ending. The foot possesses a semi-circular cross-section and a button-shaped thickening at its ending. The catch plate is of trapezoidal shape.

Published: Реџић, Јовичић 2010, 53, кат. 7.

46. Фибула

Над Клепечком, сонда 9

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 5,1 cm

ДЦВ, Ц-20

1 – прва половина 3. века

Бронзана фибула изразито профилисаног облика. Фибула са опругом и лучно извијеним луком троугаоног пресека на чијем се крају налази попречно постављено ребро. Стопа троугаоног пресека, по ободу украшена урезима на крају има задебљање у виду профилисаног дугмета. Држач игле је трапезоидног облика.

Објављено: Реџић, Јовичић 2010, 53, кат. 9.

46. Brooch

Nad Klepečkom, trench 9

Bronze, casting, carving

Length: 5.1 cm

DCV, C-20

1st – the first half of the 3rd century

Bronze, highly profiled brooch. The brooch with a spring and high, semi-circular bow with a triangular cross-section and a transversely placed profiled rib on its ending. The foot possesses a triangular cross-section and it is decorated with carvings on its endings. There is a button-shaped thickening at its ending. The catch plate is of trapezoidal shape.

Published: Реџић, Јовичић 2010, 53, кат. 9.

47. Фибула

Код кораба, сонда 123

Бронза, ливење

Дужина: 4,2 cm

ДЦВ, Ц-468

1 – прва половина 3. века

Бронзана фибула изразито профилисаног облика. Фибула са опругом и лучно извијеним луком на чијој се средини и крају налази по једно попречно постављено профилисано ребро. Плочаста стопа на крају има задебљање у виду дугмета. Држач игле је трапезоидног облика.

Објављено: Реџић, Јовичић 2010, 53, кат. 6.

47. Brooch

Kod koraba, trench 123

Bronze, casting

Length: 4.2 cm

DCV, C-468

1st – the first half of the 3rd century

Bronze, highly profiled brooch. The brooch with a spring and high bow with transversely placed profiled ribs on both its middle and its ending. The foot is pelta-shaped and it possesses a button-shaped thickening at its ending. The catch plate is of trapezoidal shape.

Published: Реџић, Јовичић 2010, 53, кат. 6.

48. Фибула

Пећине, гроб Г-5628

Бронза, емајл, ливење

Дужина: 2 cm

ДЦВ, Ц-13558

2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула квадратног облика украшена емајлом. Фибула плочастог тела са шарнир-механизмом. Све четири стране квадратног тела фибуле су по ивицама украшене неизменично постављеним белим и црним линијама. На угловима се налазе црни квадрати са белим цветом у средини. У средишњем делу фибуле се налази црни квадрат у чијим су угловима представљена четири бела цвета. Држач игле је фрагментован. Недостаје игла.

Објављено: Реџић, Јовичић 2010, 54, кат. 19.

48. Brooch

Pećine, grave G-5628

Bronze, enamel, casting

Length: 2 cm

DCV, C-13558

2nd – the first half of the 3rd century

Bronze square brooch decorated with enamel. The brooch possesses a square body and a hinge mechanism. All four sides of the square brooch body are decorated with alternating white and black lines along the edges. At the angles there are black squares with white flowers in their middle. In the middle brooch part there is a black square with white flowers in each of its four angles. The catch plate is fragmented. The needle is missing.

Published: Реџић, Јовичић 2010, 54, кат. 19.

49. Фибула

Амфитеатар, квадрат Г/8

Бронза, емајл, ливење

Дужина: 3,7 cm

ДЦВ, Ц-470

2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула ромбоидног облика украшена емајлом. Фибула плочастог тела са шарнир-механизмом. На сва четири угла ромбоидног средишњег дела налазе се кружни додаци са удубљењем испуњеним емајлом беле боје. Ромбоидни део у сва четири угла као и у средини има поља испуњена емајлом беле и плаве боје. Држач игле је фрагментован. Недостаје игла.

Необјављено.

49. Brooch

Amphitheatre, square G/8

Bronze, enamel, casting

Length: 3.7 cm

DCV, C-470

2nd – the first half of the 3rd century

Bronze rhomboidal brooch decorated with enamel. The brooch possesses a plate-shaped body and a hinge mechanism. All four angles of the rhomboidal middle part there are circular recesses filled with white enamel. All four angles and the middle of the rhomboidal part possess fields filled with white and blue enamel. The catch plate is fragmented. The needle is missing.

Unpublished.

50. Фибула

Рит, сонда 429

Бронза, емајл, ливење, проламање

Дужина: 3,7 cm

ДЦВ, Ц-2568

2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула плочастог тела украшена емајлом. Фибула се за-
копчава помоћу шарнир-механизма. Средишњи део тела фибуле се
састоји од полумесеца испуњеног емајлом црване боје изнад кога је

кружни додатак назубљен по ободу. Крајеви полумесеца су продужени и заједно са попречном гредом која их спаја чине троугао на чијем је крају кружно задебљање испуњено емајлом зелене боје. На оба краја попречне греде се налазе кружни додаци украшени коцентричним круговима. Држач игле је фрагментован. Недостаје игла.
Необјављено.

50. Brooch

Rit, trench 429

Bronze, enamel, casting, piercing

Length: 3.7 cm

DCV, C-2568

2nd – the first half of the 3rd century

Bronze, plate-shaped brooch decorated with enamel. The brooch is closed with a hinge mechanism. The middle brooch part consists of a crescent filled with red enamel and an circular addition jagged along its edge, positioned above the crescent. The crescent endings are elongated and together with the transversal piece that connects them, they form a triangle. At the triangle's ending, there is a circular thickening filled with green enamel. On both sides of the connecting piece there are circular additions decorated with concentric circles. The catch plate is fragmented. The needle is missing.

Unpublished.

51. Фибула

Рит, сонда 13, објекат 3, просторија 5

Бронза са позлатом, емајл, ливење

Дужина: 5,7 cm

ДЦВ, Ц-639

2 – прва половина 3. века

Бронзана позлаћена фибула плочастог тела украшена емајлом. Фибула се закопчава помоћу шарнир-механизма. Средишњи део тела фибуле квадратног облика, испуњен је по ободу емајлом зелене боје, док се у центру налази коцентрична кружница украшена емајлом наранџасте, зелене и црне боје. Наставци на наспрамним угловима квадрата, моделовани у облику стилизованих пелти, испуњени су емајлом зелене и наранџасте боје. Перфорирани држач игле је трапезоидног облика. Недостаје игла.

Необјављено.

51. Brooch

Rit, trench 13, building 3, room 5

Gold-plated bronze, ena

2nd – the first half of the 3rd century

Gold-plated bronze brooch with a plate-shaped body decorated with enamel. The brooch is closed with a hinge mechanism. The middle brooch body part is square, filled with green enamel along its edges. In the middle there is a concentric circle decorated with orange, green and black enamel. The elongations on the opposed square angles are kidney-shaped and stylized, filled with green and orange enamel. The perforated catch plate is trapezoidal. The needle is missing.

Unpublished.

52. Фибула

Амфитеатар, квадрат J/3

Бронза, емајл, ливење, урезивање

Дужина: 3,8 cm

ДЦВ, Ц-4177

2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула украшена емајлом. Фибула плочастог лука се за-копчава шарнир-механизмом. Лук у облику коцентричног круга испуњен је емајлом зелене боје. По његовом обиму налазе се украси у виду четири мања круга. Стопа фибуле са попречним ребром моделована је у облику животињске главе. Перфорирани држач игле је фрагментован. Недостаје игла.

Необјављено.

52. Brooch

Amphitheatre, square J/3

Bronze, enamel, casting, carving

Length: 3.8 cm

DCV, C-4177

2nd – the first half of the 3rd century

Bronze brooch decorated with enamel. The brooch possesses a flat embossed bow and a hinge mechanism. The bow has the shape of a concentric circle and it is filled with green enamel. Along its edge there are ornaments in the shape of four smaller circles. The brooch foot possesses

a transversal rib and it is modelled in the shape of animal's head. The perforated catch plate is fragmented. The needle is missing.

Unpublished.

53. Фибула

Више гробаља, сонда 213

Бронза, емајл, ливење, искуцавање

Дужина: 3,2 cm

ДЦВ, Ц-12278

2–3. век

Бронзана фибула кружног облика украшена емајлом. Фибула кружног тела са шарнир-механизмом. Средишњи део тела фибуле моделован је у облику тутулуса чији је врх испуњен емајлом тиркизне боје. Обод фибуле орнаментисан је коцентричним круговима. Држач игле је фрагментован.

Објављено: Реџић, Јовичић 2010, 54, кат. 20.

53. Brooch

Više grobalja, trench 213

Bronze, enamel, casting, embossing

Length: 3.2 cm

DCV, C-12278

2nd – 3rd century

Circular bronze brooch decorated with enamel. The brooch possesses a circular body and a hinge mechanism. The middle part of the brooch body is modelled in the *tutulus* shape, its top filled with turquoise enamel. The brooch edge is decorated with concentric circles. The catch plate is fragmented.

Published: Реџић, Јовичић 2010, 54, кат. 20.

54. Фибула

Рит, сонда 230

Бронза, емајл, ливење

Дужина: 2,3 cm

ДЦВ, Ц-2355

2–3. век

Бронзана фибула плочастог тела украшена емајлом. Фибула кружног тела се закопчава помоћу шарнир-механизма. Средишњи део тела фибуле је украшен звездом са шест кракова на чијим се врховима налази по један орнамент кружног облика. У средишњем делу звезде налази се круг око кога је испуна од емајла зелене боје. Држач игле је фрагментован. Недостаје игла.

Необјављено.

54. Brooch

Rit, trench 230

Bronze, enamel, casting

Length: 2.3 cm

DCV, C-2355

2nd – 3rd century

Plate-shaped, bronze brooch decorated with enamel. The brooch possesses a round body and it is closed with a hinge mechanism. The middle brooch body part is decorated with a six-pointed star. On each point there is a circular ornament. In the middle of the star there is a circle with a green enamel filling around it. The catch plate is fragmented. The needle is missing.

Unpublished.

55. Фибула

Рит, сонда 9, укоп 1

Бронза, ливење, проламање

Дужина: 3,7 cm

ДЦВ, Ц-304

Друга половина 2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула плочастог тела украшеног проламањем, која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Тело фибуле формирају четири сучељене пелте. Попречно постављени држач игле је полукружног облика. Недостаје игла.

Необјављено.

55. Brooch

Rit, trench 9, pit 1

Bronze, casting, piercing

Length: 3.7 cm

DCV, C-304

The second half of the 2nd – the first half of the 3rd century

Plate-shaped bronze brooch decorated with piercing, closed with a hinge mechanism. The brooch body consists of four kidney-shapes facing each other. The transversal catch plate is of semi-circular shape. The needle is missing.

Unpublished.

56. Фибула

Код кораба, гроб Г1-13

Бронза, ливење, проламање

Дужина: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-33

Друга половина 2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула плочастог тела украшеног проламањем, која се за-копчава помоћу шарнир-механизма. Тело фибуле украшено је про-бојима кружног и троугаоног облика. Попречно постављени држач игле је полукружног облика. Недостаје игла.

Објављено: Реџић, Јовичић 2010, 55, кат. 22.

56. Brooch

Kod koraba, grave G1-13

Bronze, casting, piercing

Length: 3.4 cm

DCV, C-33

The second half of the 2nd – the first half of the 3rd century

Plate-shaped bronze brooch decorated with piercing and closed with the hinge mechanism. The brooch body is decorated with circular and triangular piercings. The transversal catch plate is semi-circular in shape. The needle is missing.

Published: Реџић, Јовичић 2010, 55, кат. 22.

57. Фибула

Више гробаља, сонда 265

Бронза, ливење, проламање

Дужина: 3,5 cm

ДЦВ, Ц-12866

Друга половина 2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула плочастог тела украшеног проламањем, која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Тело фибуле је моделовано у облику pročеља тетрастилног храма. Попречно постављени држач игле је полукружног облика. Недостаје игла.

Необјављено.

57. Brooch

Više grobalja, trench 265

Bronze, casting, piercing

Length: 3.5 cm

DCV, C-12866

The second half of the 2nd – the first half of the 3rd century

Plate-shaped bronze brooch decorated with piercing and closed with a hinge mechanism. The brooch body is modelled in the shape of a tetrastyle temple facade. The transversely placed catch plate is of semi-circular shape. The needle is missing.

Unpublished.

58. Фибула

Пиривој, сонда 30

Бронза, ливење, проламање

Дужина: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-1545

Друга половина 2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула плочастог тела украшеног проламањем, која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Тело фибуле моделовано је у облику римске војне трубе. Попречно постављени држач игле је полукружног облика. Недостаје игла.

Необјављено.

58. Brooch

Pirivoj, trench 30

Bronze, casting, piercing

Length: 3.4 cm

DCV, C-1545

The second half of the 2nd – the first half of the 3rd century

Plate-shaped bronze brooch decorated with piercing and closed with a hinge mechanism. The brooch body is modelled in the shape of a military trumpet. The transversely placed catch plate is of semi-circular shape. The needle is missing.

Unpublished.

59. Фибула

Стиг, сонда 32

Бронза, ливење, проламање

Дужина: 3,7 cm

ДЦВ, Ц-2

Друга половина 2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула плочастог тела украшеног проламањем, која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Тело фибуле моделовано у облику две војне трубе које су међусобно спојене писковима. Попречно постављени држач игле је полукружног облика.

Објављено: Реџић, Јовичић 2010, 55, кат. 21.

59. Brooch

Stig, trench 32

Bronze, casting, piercing

Length: 3.7 cm

DCV, C-2

The second half of the 2nd – the first half of the 3rd century

Plate-shaped bronze brooch decorated with piercing and closed with a hinge mechanism. The brooch body is modelled in the shape of two military trumpets connected with their mouth-pieces. The transversely placed catch plate is semi-circular.

Published: Реџић, Јовичић 2010, 55, кат. 21.

60. Фибула

Рит, сонда 289

Бронза, ливење, проламање

Дужина: 3,9 cm

ДЦВ, Ц-2490

Друга половина 2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула плочастог тела украшеног проламањем, која се закопчава помоћу опруге. Тело фибуле моделовано у облику две војне трубе које су међусобно спојене писковима. Попречно постављени држач игле је полукружног облика. Игла фибуле је фрагментована. Необјављено.

60. Brooch

Rit, trench 289

Bronze, casting, piercing

Length: 3.9 cm

DCV, C-2490

The second half of the 2nd – the first half of the 3rd century

Plate-shaped bronze brooch decorated with piercing and closed with a spring. The brooch body is modelled in the shape of two military trumpets connected with their mouth-pieces. The transversely placed catch plate is semi-circular. The needle is fragmented.

Unpublished.

61. Фибула

На камењу, квадрат Г/7

Бронза, ливење, фасетирање

Дужина: 3,5 cm

ДЦВ, Ц-115

Друга половина 2 – трећа четвртина 3. века

Коленаста бронзана фибула која се закопчава помоћу шарнир-механизма. На цилиндричну главу фибуле належе лук чији је почетак трапезоидно проширен. Лук и стопа украшени су фасетирањем. На крају стопе налази се мањи трн. Подужно постављени држач игле је узан и висок.

Објављено: Реџић, Јовичић 2010, 54, кат. 17.

61. Brooch

Na kamenju, square G/7

Bronze, casting, faceting

Length: 3.5 cm

DCV, C-115

The second half of the 2nd – the third quarter of the 3rd century

Knee-shaped bronze brooch closed with a hinge mechanism. The bow is placed upon the cylindrical brooch head, its ending being widened in the shape of a trapeze. The bow and the foot are decorated with faceting. At the foot ending there is a small tip. The transversely placed catch plate is narrow and high.

Published: Реџић, Јовичић 2010, 54, кат. 17.

62. Фибула

Рит, сонда 230

Бронза, ливење, фасетирање

Дужина: 3,6 cm

ДЦВ, Ц-2368

Друга половина 2 – прва половина 3. века

Коленаста бронзана фибула која се закопчава помоћу опруге у чаури. На цилиндричну чауру у којој је смештена опруга налаже полукружна потпорна греда. Почетак лука је полукружно проширен. Лук и стопа украшени су фасетирањем. Подужно постављени држач игле је узан и висок. Недостаје игла.

Необјављено.

62. Brooch

Rit, trench 230

Bronze, casting, faceting

Length: 3.6 cm

DCV, C-2368

The second half of the 2nd – the first half of the 3rd century

Knee-shaped bronze brooch closed with a spring in a tube. The cylindrical tube containing the spring also holds the semi-circular supporting beam. The bow ending is widened in the form of a semi-circle. The foot and the bow are decorated with faceting. The transversely placed catch plate is narrow and high. The needle is missing.

Unpublished.

63. Фибула

На камењу, квадрат Е/10

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 3,6 cm

ДЦВ, Ц-78

Друга половина 2 – прва половина 3. века

Коленаста бронзана фибула која се закопчава помоћу опруге. Носач опруге ослања се на полукружну потпорну греду која је по ободу украшена цик-цак линијама. Почетак лука који је полукружно проширен. На крају стопе налази се мањи трн. Подужно постављени држач игле је узан и висок.

Објављено: Реџић, Јовичић 2010, 54, кат. 14.

63. Brooch

Na kamenju, square E/10

Bronze, casting, carving

Length: 3.6 cm

DCV, C-78

The second half of the 2nd – the first half of the 3rd century

Knee-shaped bronze brooch closed with a spring. The spring holder relies on a semi-circular transversal supporting beam decorated with zig-zag lines along its edges. The bow ending is widened in the form of a semi-circle. At the foot ending there is a small tip. The transversely placed catch plate is narrow and high.

Published: Реџић, Јовичић 2010, 54, кат. 14.

64. Фибула

Више гробаља, сонда 212

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 3,3 cm

ДЦВ, Ц-12312

Друга половина 2 – друга трећина 3. века

Бронзана фибула са спирално савијеним луком која се закопчава помоћу шарнир-механизма. На цилиндричну главу фибуле належе спирални лук који је украшен подужним ребрима. Крај стопе је проширен и на њему се налази се мањи трн. Попречно постављени држач игле је узан и висок. Недостаје игла.

Објављено: Реџић, Јовичић 2010, 54, кат. 18.

64. Brooch

Više grobalja, trench 212

Bronze, casting, carving

Length: 3.3 cm

DCV, C-12312

The second half of the 2nd – the second third of the 3rd century

Bronze brooch with a spirally twisted bow closed with a hinge mechanism. The spiral bow relies upon the cylindrical brooch head and it is decorated with longitudinal ribs. The foot ending is widened and possesses a small tip upon it. The transversely placed catch plate is narrow and high. The needle is missing.

Published: Реџић, Јовичић 2010, 54, кат. 18.

65. Фибула

Рит, сонда 135, укоп 1

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 3,1 cm

ДЦВ, Ц-2031

Друга половина 2. века

Бронзана фибула са спирално савијеним луком која се закопчава помоћу шарнир-механизма. На цилиндричну главу фибуле налаже спирални лук који је украшен подужним ребрима. Крај стопе је профилисан и на њему се налази се мањи трн. Подужно постављени држач игле је узан и висок.

Необјављено.

65. Brooch

Rit, trench 135, pit 1

Bronze, casting, carving

Length: 3.1 cm

DCV, C-2031

The second half of the 2nd century

Bronze brooch with a spirally twisted bow closed with a hinge mechanism. The spiral bow relies upon the cylindrical brooch head and it is decorated with longitudinal ribs. The foot ending is profiled and possesses a small tip upon it. The transversely placed catch plate is narrow and high.

Unpublished.

66. Фибула

Амфитеатар, квадрат ф/9

Бронза, ливење

Дужина: 2,5 cm

ДЦВ, Ц-6720

Друга трећина 2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула плочастог тела која се закопчава помоћу опруге. Тело фибуле моделовано је у облику свастике са крацима који су окренути на леву страну. Попречно постављени држач игле је узан и висок. Недостаје игла.

Необјављено.

66. Brooch

Amphitheatre, square f/9

Bronze, casting

Length: 2.5 cm

DCV, C-6720

The second third of the 2nd – the first half of the 3rd century

Plate-shaped bronze brooch closed with a spring. The brooch body is modelled in the shape of a swastika with its endings facing left. The transversely placed catch plate is narrow and high. The needle is missing. Unpublished.

67. Фибула

Рит, сонда 25, објекат 4

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 2,4 cm

ДЦВ, Ц-1014

Друга трећина 2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула плочастог тела која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Тело фибуле моделовано је у облику свастике са крацима који су окренути на леву страну. Краци свастике су украшени урезаним линијама. Попречно постављени држач игле је узан и висок. Недостаје игла.

Необјављено.

67. Brooch

Rit, trench 25, building 4

Bronze, casting, carving

Length: 2.4 cm

DCV, C-1014

The second third of the 2nd – the first half of the 3rd century

Plate-shaped bronze brooch closed with a hinge mechanism. The brooch body is modelled in the shape of a swastika with its endings facing left. The swastika points are decorated with carved lines. The transversely placed catch plate is narrow and high. The needle is missing.

Unpublished.

68. Фибула

Више гробаља, сонда 261, ров 2

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 3,3 cm

ДЦВ, Ц-12652

3. век

Фрагментована бронзана фибула плочастог тела која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Тело фибуле моделовано је у облику свастике са крацима који се завршавају коњским главама. Краци свастике су окренути на десну страну. У средишњем делу је украс у виду круга са тачком у средини. Недостаје игла.

Необјављено.

68. Brooch

Više grobalja, trench 261, ditch 2

Bronze, casting, carving

Length: 3.3 cm

DCV, C-12652

3rd century

Fragmented, plate-shaped bronze brooch closed with a hinge mechanism. The brooch body is modelled in the shape of a swastika with its endings formed in the shape of horses' heads. The points are facing right. In the middle there is a decoration in the shape of a circle with a point in its middle. The needle is missing.

Unpublished.

69. Наруквица

Пиривој, гроб Г-205

Гагат, резање

Дужина перли до 3,5 cm

ДЦВ, Ц-738

2–3. век

Наруквица је сегментног типа и чине је тринаест полукружне перле од којих су неке фасетиране са горње стране. Једна перла је криш-каста-*melonen* типа. Све су полиране и имају по две кружне перфорације.

Објављено: Milovanović 2018, 107–108, Fig. 2; РЛГС 2018, 324, кат. 44.

69. Bracelet

Pirivoj, grave G-205

Jet, cutting

Lengths of beads: up to 3.5 cm

DCV, C-738

2nd – 3rd century

Segmented bracelet consisting of thirteen semi-spherical beads, some of them faceted on their upper side. One bead belongs to *melonen* type. All of the beads are polished and each possesses two perforations.

Published: Milovanović 2018, 107–108, Fig. 2; RLCS 2018, 324, Cat. no. 44.

70. Наруквица

Пиривој, гроб Г-161

Кост, резање

Пречник: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-433

3. век

Наруквица од кости тракастог изгледа.

Објављено: Raičković, Milovanović 2011, Fig. 58.

70. Bracelet

Pirivoj, grave G-161

Bone, cutting

Diameter: 3.4 cm

DCV, C-433

3rd century

A ribbon-shaped bone bracelet.

Published: Raičković, Milovanović 2011, Fig. 58.

71. Наруквица

Пиривој, квадрат 5

Сребро, искуцавање

Пречник: 5,3 cm

ДЦВ, Ц-556

3. век

Наруквица од сребра отворених крајева и полукружног пресека. Један крај наруквице се сужава.

Необјављено.

71. Bracelet

Pirivoj, square 5

Silver, embossing

Diameter: 5.3 cm

DCV, C-556

3rd century

Silver bracelet with opened endings and semi-circular cross-section. One bracelet ending is narrowed.

Unpublished.

72. Наруквица

Пиривој, гроб Г-135

Бронза, ливење, урезивање

Пречник: 7 cm

ДЦВ, Ц-343

4. век

Наруквица од бронзе отворених крајева и кружног пресека. Крајеви су задебљани и украсени попречним урезима.

Објављено: Milovanović 2018, 132–133, Fig. 38; Raičković, Milovanović 2011, 98, 101, Fig. 55.

72. Bracelet

Pirivoj, grave G-135

Bronze, casting, carving

Diameter: 7 cm

DCV, C-343

4th century

Bronze bracelet with opened endings and semi-circular cross-section. The endings are thickened and decorated with diagonal carvings.

Published: Milovanović 2018, 132–133, Fig. 38; Raičković, Milovanović 2011, 98, 101, Fig. 55.

73. Наруквица

Пиривој, гроб Г-212

Бронза, ливење, урезивање

Пречник: 6,7 cm

ДЦВ, Ц-754

4. век

Наруквица затвореног типа, кружног пресека, украшена попречним урезима.

Објављено: Raičković, Milovanović 2011, Fig. 59.

73. Bracelet

Pirivoj, grave G-212

Bronze, casting, carving

Diameter: 6.7 cm

DCV, C-754

4th century

Bracelet of the closed type, with semi-circular cross-section and decorated with diagonal carvings.

Published: Raičković, Milovanović 2011, Fig. 59.

74. Наруквица

Над Клепечком, гроб Г1-98

Бронза, ливење, искуцавање

Пречник: 8,3 cm

ДЦВ, Ц-1399

3. век

Наруквица затвореног типа, ромбоидног пресека са супротно пребаченим крајевима који су вишеструко намотани око карике.

Објављено: Milovanović 2018, 132–133, Fig. 33; РЛГС 2018, 326, кат. 50.

74. Bracelet

Nad Klepečkom, grave G1-98

Bronze, casting, embossing

Diameter: 8.3 cm

DCV, C-1399

3rd century

Bracelet of the closed type, with rhomboidal cross-section and overlapping endings, multiply wrapped around the bracelet.

Published: Milovanović 2018, 132–133, Fig. 33; RLCS 2018, 326, Cat. no. 50.

75. Прстен

Над Клепечком, сонда 83

Бронзана жица

Пречник: 2 cm

ДЦВ, Ц-1657

2–3. век

Бронзани прстен од троструко намотане танке жице.

Необјављено.

75. Finger ring

Nad Klepečkom, trench 83

Bronze wire

Diameter: 2 cm

DCV, C-1657

2nd – 3rd century

Bronze finger-ring with a triple wrapped wire.

Unpublished.

76. Огрлица

Више гробаља, сонда 263

Бронзана жица

дужина: 27 cm

ДЦВ, Ц-12703

2–3. век

Огрлицу чини стубасти ланац од вишеструко уплетене жице са петљама на оба краја.

Необјављено.

76. Necklace

Više grobalja, trench 263

Bronze wire

Length: 27 cm

DCV, C-12703

2nd – 3rd century

The necklace consists of a firm chain made of multiply wrapped wire with loops on both endings.

Unpublished.

77. Огрлица

Рит, сонда 17

Бронзана жица

дужина: 27 cm

ДЦВ, Ц-649

2–3. век

Огрлица типа ланца је формирана од 22 сегмента од петоструко намотане искуцане жице који су међусобно спојени алкама на оба краја.

Необјављено.

77. Necklace

Rit, trench 17

Bronze wire

Length: 27 cm

DCV, C-649

2nd – 3rd century

A chain-like necklace made of 22 segments, each consisting of pentaplex wrapped, embossed wire, connected with rings on both endings.

Unpublished.

78. Огрлица

Над Клепечком, сонда 49

Бронзана жица

Дужина: 44 cm

ДЦВ, Ц-702

3. век

Огрлицу чини стубасти ланац од двоструко уплетене жице са петљом и кукицом на крају.

Објављено: РЛГС 2018, 328, кат. 54.

78. Necklace

Nad Klepečkom, trench 49

Bronze wire

Length: 44 cm

DCV, C-702

3rd century

The necklace consists of a firm chain made of double wrapped wire with a loop and a hook on the ending.

Published: RLCS 2018, 328, Cat. no. 54.

79. Прстен

Пиривој, гроб Г-290

Стакло

Пречник: 2 cm

ДЦВ, Ц-847

2–3. век

Прстен са кариком кружног пресека и равном, овалном главом.

Објављено: Milovanović 2018, 105–106, Fig. 1.

79. Finger ring

Pirivoj, grave G-290

Glass

Diameter: 2 cm

DCV, C-847

2nd – 3rd century

Finger ring with a circular cross-section and a flat, oval head.

Published: Milovanović 2018, 105–106, Fig. 1.

80. Наруквица

Пиривој, гроб Г-161

Кост, резање

Пречник: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-434

3. век

Наруквица од кости тракастог изгледа.

Необјављено.

80. Bracelet

Pirivoj, grave G-161

Bone, cutting

Diameter: 3.4 cm

DCV, C-434

3rd century

Bone, ribbon-shaped bracelet.

Unpublished.

81. Наруквица

Више гробаља, сонда 311

Сребро, искуцавање

Пречник: 5,7 cm

ДЦВ, Ц-14098

3–4. век

Наруквица отворених крајева, широког обруча и тракастог изгледа.

На оба краја су по четири искуцане кружнице.

Необјављено.

81. Bracelet

Više grobalja, trench 311

Silver, embossing

Diameter: 5.7 cm

DCV, C-14098

3rd – 4th century

Bracelet with opened endings, wide and ribbon-shaped. On each ending there are four embossed circles.

Unpublished.

82. Наруквица

Више гробаља, гроб Г-2832

Сребро, искуцавање

Пречник: 6,3 cm

ДЦВ, Ц-14385

3–4. век

Наруквица од жице кружног пресека превучених и намотаних крајева.

Необјављено.

82. Bracelet

Više grobalja, grave G-2832

Silver, embossing

Diameter: 6.3 cm

DCV, C-14385

3rd – 4th century

Bracelet made of wire with a circular cross-section and overlapping and wrapped endings.

Unpublished.

83. Наруквица

Више гробаља, сонда 319

Сребрна жица

Пречник: 8,4 cm

ДЦВ, Ц-14372

3–4. век

Наруквица од жице кружног пресека, затвореног типа са превученим и намотаним крајевима.

Необјављено.

83. Bracelet

Više grobalja, trench 319

Silver wire

Diameter: 8.4 cm

DCV, C-14372

3rd – 4th century

Bracelet made of wire with a circular cross-section and overlapping and wrapped endings.

Unpublished.

84. Огрлица

Више гробаља, гроб Г-2685

Бронзана жица, искуцавање, урезивање

Пречник огрлице: 9,2 cm; дужина привеска: 2,7 cm

ДЦВ, Ц-14046

3–4. век

Огрлица типа торквеса од жице кружног пресека превучених и намотаних крајева. На торквесу је привезак у облику лунуле. Лунула је са једне стране украшена зракастим урезима.

Необјављено.

84. Necklace

Više grobalja, grave G-2685

Bronze wire, embossing, carving

Necklace diameter: 9.2 cm, pendant length: 2.7 cm

DCV, C-14046

3rd – 4th century

Necklace of the torque-type made of wire, with a circular cross-section and overlapping and wrapped endings. On the torque there is a crescent-shaped pendant. On one of its sides, the crescent is decorated with ray-shaped carvings.

Unpublished.

85. Привезак

Више гробаља, сонда 257

Бронза, искуцавање

Димензије: 6,1 x 3 cm

ДЦВ, Ц-12576

2–3. век

Срцолики привезак са петљом тракастог изгледа и пуноливеним задебљањем на доњем крају.

Необјављено.

85. Pendant

Više grobalja, trench 257

Bronze, embossing

Dimensions: 6.1 x 3 cm

DCV, C-12576

2nd – 3rd century

Heart-shaped pendant with a ribbon-shaped loop and fully casted thickening at its lower ending.

Unpublished.

86. Привезак

Пиривој, гроб Г-268

Бронза, искуцавање

Дужина: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-800

2–3. век

Привезак у облику буле од искуцаног лима са зракасто изрезаним крајевима са једне стране који су пребачени преко друге стране привеска.

Необјављено.

86. Pendant

Pirivoj, grave G-268

Bronze, embossing

Length: 3.4 cm

DCV, C-800

2nd – 3rd century

Bulla-shaped pendant made of embossed metal sheet, with pointy cut endings that overlap the opposed pendant side.

Unpublished.

87. Привезак

Пиривој, гроб Г-247

Сребро, искуцавање, жлебљење

Димензије: 2 x 1,9 cm

ДЦВ, Ц-711

4. век

Привезак у облику лунуле, стањених крајева са искуцаном и жлебљеном петљом.

Необјављено.

87. Pendant

Pirivoj, grave G-247

Silver, embossing, carving

Dimensions: 2 x 1.9 cm

DCV, C-711

4th century

Crescent-shaped pendant with thin endings and an embossed and carved loop.

Unpublished.

88. Огрлица

Пиривој, гроб Г-205

Гагат, резање

Дужина перли од 0,2 до 3,8 cm

ДЦВ, Ц-739

2–3. век

Огрлица од 97 минијатурне перле зупчастог облика, док су две цилиндричне и једна кружна.

Објављено: Milovanović 2018, 107–108, Fig. 2; РЛГС 2018, 324, кат. 45.

88. Necklace

Pirivoj, grave G-205

Jet, cutting

Lengths of beads from 0.2 to 3.8 cm

DCV, C-739

2nd – 3rd century

Necklace consisting of 97 miniature jagged beads, two cylindrical beads and a single spherical one.

Published: Milovanović 2018, 107–108, Fig. 2; RLCS 2018, 324, Cat. no. 45.

89. Наруквица

Амфитеатар, квадрат К/7

Стакло

Пречник: 5,2 cm

ДЦВ, Ц-3576

2–3. век

Наруквица затвореног типа полукружног пресека од стакла црне боје прошарана стаклом беле боје.

Необјављено.

89. Bracelet

Amphitheatre, square K/7

Glass

Diameter: 5.2 cm

DCV, C-3576

2nd – 3rd century

Bracelet of closed type with a semi-circular cross-section made of black glass with patterns made of white glass.

Unpublished.

90. Прстен

Рит, гроб Г1-64

Гвожђе, драги камен, ливење, урезивање

Пречник: 2,35 cm

ДЦВ, Ц-2414

2–3. век

Прстен са кариком тракастог изгледа, проширених рамена и елипсоидном главом са гемом од камена смеђе боје са урезаном представом Меркура.

Објављено: РЛГС 2018, 320, кат. 35.

90. Finger ring

Rit, grave G1-64

Iron, precious stone, casting, carving

Diameter: 2.35 cm

DCV, C-2414

2nd – 3rd century

Ribbon-shaped finger-ring, widened shoulders and an elliptic head. It contains a gem made of brown stone with a carved image of Mercury.

Published: RLCS 2018, 320, Cat. no. 35.

91. Прстен

Пиривој, гроб Г-212

Сребро, драги камен, ливење, урезивање

Пречник: 2,5 cm

ДЦВ, Ц-751

4. век

Прстен са кариком полукружног пресека, наглашених рамена која се шире према елипсоидној глави у којој је гема од црвенкастог камена. На гема је урезан приказ женске фигуре са подигнутом левом руком.

Објављено: Raičković, Milovanović 2011, 100–102, Fig. 60.

91. Finger ring

Pirivoj, grave G-212

Silver, precious stone, casting, carving

Diameter: 2.5 cm

DCV, C-751

4th century

Finger ring with a semi-circular cross-section and highlighted shoulders that are widened towards the elliptic head containing a gem made of reddish stone. The gem contains a carved image of a female figure with a lifted left arm.

Published: Raičković, Milovanović 2011, 100–102, Fig. 60.

92. Прстен

Рит, гроб Г-23

Бронза, ливење, урезивање

Пречник: 2,6 cm

ДЦВ, Ц-940

2–3. век

Прстен са кариком полукружног пресека, проширених рамена која прелазе у елипсоидну главу на којој је урезана људска фигура у стојећем положају.

Необјављено.

92. Finger ring

Rit, grave G-23

Bronze, casting, carving

Diameter: 2.6 cm

DCV, C-940

2nd – 3rd century

Finger ring with a semi-circular cross-section and shoulders widened towards the elliptic head containing a carved image of a standing human figure.

Unpublished.

93. Прстен

Над Клепечком, гроб Г1-43

Сребро, драги камен, ливење, урезивање

Пречник: 2,4 cm

ДЦВ, Ц-220

2–3. век

Прстен са кариком полукружног пресека, проширених угласто нагласених рамена. Глава прстена је елипсоидна са гемом од смеђег камена у којој је приказан лав у левом профилу.

Објављено: Milovanović 2018, 134, Fig. 41.

93. Finger ring

Nad Klepečkom, grave G1-43

Silver, precious stone, casting, carving

Diameter: 2.4 cm

DCV, C-220

2nd – 3rd century

Finger ring with a semi-circular cross-section and widened, angled shoulders. The ring-head is elliptic and contains a gem made of brown stone with the image of lion facing left.

Published: Milovanović 2018, 134, Fig. 41.

94. Прстен

Рит, сонда 27

Бронза, ковање, урезивање

Дужина: 8,8 cm

ДЦВ, Ц-1177

2–3. век

Прстен у облику тела змије. Средишњи део је увијен тако да формира алку, док део репа с једне стране и део врата са змијском главом, са друге стране алке, повијени су тако да належу на суседна два прста.

Необјављено.

94. Finger ring

Rit, trench 27

Bronze, embossing, carving

Length: 8.8 cm

DCV, C-1177

2nd – 3rd century

Finger ring formed in the shape of a snake. The middle part is wrapped in a way that it forms a ring. One part of snake's tail on one ending and one part of its neck on the other ending are designed in such a way that they rely on the neighbouring two fingers.

Unpublished.

95. Наруквица

Пиривој, гроб Г-122

Бронза, ливење, урезивање

Пречник: 5,5 cm

ДЦВ, Ц-316

2–4. век

Наруквица отворених крајева, кружног пресека са крајевима у облику змијске главе.

Објављено: Milovanović 2018, 132, Fig. 37.

95. Bracelet

Pirivoj, grave G-122

Bronze, casting, carving

Diameter: 5.5 cm

DCV, C-316

2nd – 4th century

Bracelet with opened endings and a semi-circular cross-section. The endings are modelled in the shape of snakes' heads.

Published: Milovanović 2018, 132, Fig. 37.

96. Наруквица

Пиривој, гроб Г-232

Бронза, ливење, урезивање

Пречник: 5,9 cm

ДЦВ, Ц-684

2–4. век

Наруквица отворених и превучених крајева у облику стилизованих змијских глава.

Необјављено.

96. Bracelet

Pirivoj, grave G-232

Bronze, casting, carving

Diameter: 5.9 cm

DCV, C-684

2nd – 4th century

Bracelet with opened, overlapping endings formed in the shape of snakes' heads.

Unpublished.

97. Наруквица

Пиривој, гроб Г-212

Бронза, ливење, урезивање

Пречник: 6,7 cm

ДЦВ, Ц-753

4. век

Наруквица затвореног типа, кружног пресека, украшена попречним урезима.

Необјављено.

97. Bracelet

Pirivoj, grave G-212

Bronze, casting, carving

Diameter: 6.7 cm

DCV, C-753

4th century

Closed bracelet with a spherical cross-section decorated with diagonal carvings.

Unpublished.

98. Наруквица

Код кораба, гроб Г1-3

Бронза, ливење, искуцавање

Пречник: 9,6 cm

ДЦВ, Ц-9

2. век

Масивна наруквица ромбоидног пресека, пребачених крајева спирално намотаних са волутама на оба краја. На нарукници је пет алки са превученим и намотаним крајевима које су вероватно носиле привеске. Само је на једној алци сачуван срцолики привезак од искуцааног лима.

Објављено: Milovanović 2018, 132, Fig. 34; РЛГС 2018, 326, кат. 49.

98. Bracelet

Kod koraba, grave G1-3

Bronze, casting, embossing

Diameter: 9.6 cm

DCV, C-9

2nd century

Massive bracelet with a rhombic cross-section and overlapping endings, spirally wound and with volutes on both endings. The bracelet bears five rings with overlapping and wound endings that most likely bore pendants. Only one single ring still bears a heart-shaped pendant made of embossed metal sheet.

Published: Milovanović 2018, 132, Fig. 34; RLCS 2018, 326, Cat. no. 49.

99. Прстен

Пиривој, гроб Г-176

Кост, урезивање

Пречник: 3 cm

ДЦВ, Ц-477

3. век

Масиван коштани прстен са широком кариком тракастог изгледа. Дуж карике су урезане две кружнице.

Необјављено.

99. Finger ring

Pirivoj, grave G-176

Bone, carving

Diameter: 3 cm

DCV, C-477

3rd century

Wide, ribbon-shaped, massive bone finger-ring. Along the finger-ring there are two carved circles.

Unpublished.

100. Прстен

Више гробаља, гроб Г-2407

Слоновача, урезивање

Пречник: 2,6 cm

ДЦВ, Ц-13445

3. век

Масиван прстен од слоноваче са кариком тракастог изгледа. Дуж карике су рељефно истакнуте две канелуре.
Необјављено.

100. Finger ring

Više grobalja, grave G-2407

Ivory, carving

Diameter: 2.6 cm

DCV, C-13445

3rd century

Ribbon-shaped, massive ivory finger-ring. Along the ring there are two relief-shaped cannelures.

Unpublished.

101. Наруквица

Пиривој, гроб Г-232

Бронза, ливење, урезивање

Пречник: 6,1 cm

ДЦВ, Ц-683

3 –4. век

Наруквица отворених крајева који се завршавају у облику змијских глава.

Објављено: Milovanović 2018, 131–132, Fig. 35; Raičković, Milovanović 2011, 98, 101, Fig. 56.

101. Bracelet

Pirivoj, grave G-232

Bronze, casting, carving

Diameter: 6.1 cm

DCV, C-683

3rd – 4th century

Bracelet with opened endings formed in the shape of snakes' heads.

Published: Milovanović 2018, 131–132, Fig. 35; Raičković, Milovanović 2011, 98, 101, Fig. 56.

102. Наруквица

Пиривој, гроб Г-232

Бронза, ливење, урезивање

Пречник: 7 cm

ДЦВ, Ц-344

4. век

Наруквица кружног пресека, отворених, равно сечених и проширених крајева. Крајеви су украшени полумесечастим урезима у два реда.

Објављено: Milovanović 2018, 133, Fig. 39.

102. Bracelet

Pirivoj, grave G-232

Bronze, casting, carving

Diameter: 7 cm

DCV, C-344

4th century

Bracelet with a circular cross-section and opened, flat cut and widened endings. Each ending is decorated with two rows of crescent-shaped carvings.

Published: Milovanović 2018, 133, Fig. 39.

103. Наруквица

Пиривој, гроб Г-232

Бронзана жица, тордирање

Пречник: 6,4 cm

ДЦВ, Ц-685

3–4. век

Наруквица од четвороструко увијене жице са алком и куком за за-
копчавање.

Објављено: Milovanović 2018, 129, Fig. 32; Raičković, Milovanović 2011,
99, Fig. 57.

103. Bracelet

Pirivoj, grave G-232

Bronze wire, wrapping

Diameter: 6.4 cm

DCV, C-685

3rd – 4th century

Bracelet of a quadruple wrapped wire with a closing ring and a hook.

Published: Milovanović 2018, 129, Fig. 32; Raičković, Milovanović 2011, 99, Fig. 57.

104. Наруквица

Пиривој, гроб Г-163

Стакло

Пречник: 6 cm

ДЦВ, Ц-443

3–4. век

Наруквица затвореног типа, полукружног пресека од стакла тамне боје.

Необјављено.

104. Bracelet

Pirivoj, grave G-163

Glass

Diameter: 6 cm

DCV, C-443

3rd – 4th century

Bracelet of a closed type with a semi-circular cross-section, made of dark glass.

Unpublished.

105. Привезак

Пећине, гроб Г-5868

Злато, искуцавање

Димензије: 1,7 x 1,6 cm

ДЦВ, Ц-14095

4. век

Деформисани златни лим крстастог облика.

Необјављено.

105. Pendant

Pećine, grave G-5868

Gold, embossing

Dimensions: 1.7 x 1.6 cm

DCV, C-14095

4th century

Deformed, cross-shaped golden sheet.

Unpublished.

106. Привезак

Пиривој, гроб Г-134

Злато, искуцавање

Пречник: 1 cm

ДЦВ, Ц-353

3. век

Привезак зракастог облика од злата.

Објављено: Milovanović 2018, 107, 109, Fig. 3; РЛГС 2018, 322, кат. 40.

106. Pendant

Pirivoj, grave G-134

Gold, embossing

Diameter: 1 cm

DCV, C-353

3rd century

Pointy pendant made of gold.

Published: Milovanović 2018, 107, 109, Fig. 3; RLCS 2018, 322, Cat. no.

40.

107. Наушница

Пиривој, гроб Г-258

Златна жица, искуцавање

Дужина: 1,2 cm

ДЦВ, Ц-767

3. век

Наушница типа каричице са кукицом и петљом на крајевима. Глава је калотастог облика од искуцаног лима, украшена псеудогранулацијом око руба.

Објављено: Milovanović 2018, 119–120, Fig. 17.

107. Earring

Pirivoj, grave G-258

Golden wire, embossing

Length: 1.2 cm

DCV, C-767

3rd century

A ring-shaped earring with a hook and a loop at its endings. The head is calotte-shaped and made of embossed metal sheet, decorated with pseudo-granulation along its edges.

Published: Milovanović 2018, 119–120, Fig. 17.

108. Огрлица

Више гробаља, гроб Г1-1896

Злато, стакло, искуцавање

Дужина: 12,4 cm

ДЦВ, Ц-14115

2–3. век

Део огрлице сегментног типа коју чини ланац од искуцане жице у облику осмица између којих су омчастим жицама прикачене лоптасте перле од стакла. На перлама су видљиви трагови горења. Ланчић се завршава кукицом и петљом.

Необјављено.

108. Necklace

Više grobalja, grave G1-1896

Gold, glass, embossing

Length: 12.4 cm

DCV, C-14115

2nd – 3rd century

Part of a segmented necklace consisting of a chain made of embossed wire, modelled in the shape of number 8. Between them, there are spheri-

cal glass beads held with hooks. The beads bear visible burning traces. The chain ends with a hook and a loop.

Unpublished.

109. Привезак

Пећине, сонда 534

Злато, стакло, проламање, жлебљење

Пречник: 1,5 cm

ДЦВ, Ц-14086

4. век

Кружни привезак типа медаљона са по две мање перфорације са обе бочне стране. Лежиште је од златног лима са оквиром од палмета изведеним проламањем. Унутар касете је стакло тамноплаве боје.

Необјављено.

109. Pendant

Pećine, trench 534

Gold, glass, piercing

Diameter: 1.5 cm

DCV, C-14086

4th century

Circular pendant of the medallion type, with two smaller perforations on each lateral side. The socket is made of golden sheet with a frame decorated with pierced palmettes. Within the socket there is a dark blue glass.

Unpublished.

110. Гема

Пиривој, сонда 51

Драги камен, урезивање

Димензије: 1,6 x 1,2 cm

ДЦВ, Ц-1481

2–3. век

Гема овалног облика од плаво-белог камена. На гема су приказане две четвороножне животиње (пас и бик или ован?) једна испод друге.

Необјављено.

110. Gem

Pirivoj, trench 51

Precious stone, carving

Dimensions: 1.6 x 1.2 cm

DCV, C-1481

2nd – 3rd century

Oval gem made of blue-white stone. On the gem there are images of four-legged animals (a dog and a bull or ram?), one above the other.

Unpublished.

111. Гема

Рит, гроб Г-3

Драги камен, урезивање

Димензије: 1,4 x 1,1 cm

ДЦВ, Ц-410

2–3. век

Гема овалног облика од плаво-црног камена (ахат?). На гема је урезан приказ крилатог коњаника на хипокампу окренути налево.

Објављено: РЛГС 2018, 311, кат. 13; Danković, Petaković 2014, 62, sl. 3.

111. Gem

Rit, grave G-3

Precious stone, carving

Dimensions: 1.4 x 1.1 cm

DCV, C-410

2nd – 3rd century

Oval gem with a blue-black stone (agate?). The gem bears the image of a winged horseman on a hippocampus facing left.

Published: RLCS 2018, 311, Cat. no. 13; Danković, Petaković 2014, 62, sl. 3.

112. Гема

Пиривој, гроб Г-166

Драги камен, урезивање

Димензије: 1,2 x 1 cm

ДЦВ, Ц-452

4. век

Гема овалног облика од црвенкастог камена (карнеол?). На геми је урезана биста жене, окренуте налево. Назначене су основне црте лица, док су коса везана траком и драперија на одећи, обрађени густим урезима.

Необјављено.

112. Gem

Pirivoj, grave G-166

Precious stone, carving

Dimensions: 1.2 x 1 cm

DCV, C-452

2nd – 3rd century

Oval gem made of reddish stone (carnelian?). The gem bears a carved image of a female bust facing left. Basic features are given, while her hair is tied with a ribbon and the drapery on her clothes are marked with dense carvings.

Unpublished.

113. Гема

Рит, гроб Г-3

Драги камен, урезивање

Димензије: 1,2 x 1 cm

ДЦВ, Ц-409

2–3. век

Гема овалног облика од плаво-црног камена (ахат?). На геми је урезан приказ богиње Викторије налево. Богиња држи венац у подигнутој левој руци.

Објављено: РЛГС 2018, 311, кат. 12; Danković, Petaković 2014, 62, sl. 3.

113. Gem

Rit, grave G-3

Precious stone, carving

Dimensions: 1.2 x 1 cm

DCV, C-409

4th century

Oval gem with a blue-black stone (agate?). On the gem there is a carved image of the goddess Victoria facing left. The goddess holds a wreath in her lifted left hand.

Published: RLCS 2018, 311, Cat. no. 12; Danković, Petaković 2014, 62, sl. 3.

114. Гема

Рит, гроб Г-3

Ћилибар, урезивање

Димензије: 1,2 x 1 cm

ДЦВ, Ц-407

2–3. век

Гема овалног облика од ћилибара. На гема је нејасан приказ, вероватно петла(?).

Објављено: РЛГС 2018, 310, кат. 10; Danković, Petaković 2014, 62, sl. 3.

114. Gem

Rit, grave G-3

Amber, carving

Dimensions: 1.2 x 1 cm

DCV, C-407

2nd – 3rd century

Oval gem made of amber. The gem bears an unclear image, possibly of a rooster(?).

Published: RLCS 2018, 310, Cat. no. 10; Danković, Petaković 2014, 62, sl. 3.

115. Огрлица

Пиривој, гроб Г-57

Стакло

Дужина перли: 0,2–0,4 cm

ДЦВ, Ц-143

3–4. век

Огрлицу чине укупно 95 перле, полиедарског облика од стакла плаве боје.

Необјављено.

115. Necklace

Pirivoj, grave G-57

Glass

Lengths of beads: from 0.2 to 0.4 cm

DCV, C-143

3rd – 4th century

Necklace consisting of 95 polyeder-shaped beads made of blue glass.

Unpublished.

116. Огрлица

Пиривој, гроб Г-251

Стакло

Дужина перли: 0,4–1,2 cm

ДЦВ, Ц-726а

3–4. век

Огрлицу чини 91 перла, биконичног, овалног и лоптастог облика.

Перле су од стакла плаве, зелене, смеђе и црне боје.

Необјављено.

116. Necklace

Pirivoj, grave G-251

Glass

Lengths of beads: from 0.4 to 1.2 cm

DCV, C-726a

3rd – 4th century

Necklace consisting of 91 beads of biconical, oval and spherical shape. The beads are made of blue, green, brown and black glass.

Unpublished.

117. Прстен

Више гроб аља, гроб Г-2720

Бронза, ливење, урезивање

Пречник: 1,9 cm

ДЦВ, Ц-14132

4. век

Прстен чија је карика кружног пресека са плочастом главом на којој су две спирале.

Необјављено.

117. Finger ring

Više grobalja, grave G-2720

Bronze, casting, carving

Diameter: 1.9 cm

DCV, C-14132

4th century

Finger ring with a circular cross-section and a flat head with two spirals.

Unpublished.

118. Прстен

Више гробаља, гроб Г-2557

Сребро, ливење

Пречник: 2,1 cm

ДЦВ, Ц-13773

2–3. век

Сребрни прстен угластих рамена са мањом кружном главом.

Необјављено.

118. Finger ring

Više grobalja, grave G-2557

Silver, casting

Diameter: 2.1 cm

DCV, C-13773

2nd – 3rd century

Silver finger-ring with angular shoulders and a smaller round head.

Unpublished.

119. Прстен

Више гробаља, гроб Г-2557

Сребро, ливење, урезивање

Пречник: 2,1 cm

ДЦВ, Ц-13774

2–3. век

Масивни сребрни прстен змијоликог облика. Карика је троструко увијена и завршава се детаљним приказом змијске главе и репа.

Необјављено.

119. Finger ring

Više grobalja, grave G-2557

Silver, casting, carving

Diameter: 2.1 cm

DCV, C-13774

2nd – 3rd century

Massive silver finger-ring with a snake-shaped body. The ring is triply coiled and it ends with a detailed image of snake's head and tail.

Unpublished.

120. Прстен

Над Клепечком, гроб Г-3

Сребро, искуцавање

Пречник: 2 cm

ДЦВ, Ц-51

2–3. век

Сребрни прстен кружне карике ромбоидног пресека. Крајеви прстена су првучени и вишеструко намотани око карике и завршавају се са две волуте од намотане жице.

Необјављено.

120. Finger ring

Nad Klepečkom, grave G-3

Silver, embossing

Diameter: 2 cm

DCV, C-51

2nd – 3rd century

Silver finger-ring with a rhombic cross-section. The ring endings are overlapping and multiply coiled around the ring. They end with two volutes formed out of wrapped wire.

Unpublished.

121. Наушница

Амфитеатар, квадрат И/3

Златна жица, стакло

Пречник: 0,8 cm

ДЦВ, Ц-3072

2–3. век

Наушница или део накита од танке златне жице у облику карике са провученом хексагоналном перлом од стакла зелене боје. На карици је прикачена мања карика од жице отворених крајева.

Необјављено.

121. Earring

Amphitheatre, square I/3

Golden wire, glass

Diameter: 0.8 cm

DCV, C-3072

2nd – 3rd century

Earring or other jewellery piece made of thin golden wire and formed in the circular shape running through a hexagonal bead made of green glass. On the ring there is also a smaller wire ring with opened endings.

Unpublished.

122. Пар наушница

Код кораба, гроб Г-44

Златна жица

Пречник: 1,2 cm

ДЦВ, Ц-233

2–3. век

Пар наушница од жице кружног пресека типа каричица. Крајеви се завршавају кукицом и петљом. Крај који формира петљу је намотан у облику волуте.

Објављено: Milovanović 2018, 116–117, Fig. 13.

122. Pair of earrings

Kod koraba, grave G-44

Golden wire

Diameter: 1.2 cm

DCV, C-233

2nd – 3rd century

Pair of earrings made of wire with a circular cross-section and ring-formed. The endings possess a hook and a loop. The ending with the loop is wrapped in the shape of a volute.

Published: Milovanović 2018, 116–117, Fig. 13.

123. Пар наушница

Више гробаља, гроб Г-2760

Златна жица

Пречник: 1,4 cm

ДЦВ, Ц-14210

2–3. век

Пар наушница типа каричица са куком и петљом. Крај који формира петљу је вишеструко намотан око карике.

Необјављено.

123. Pair of earrings

Više grobalja, grave G-2760

Golden wire

Diameter: 1.4 cm

DCV, C-14210

2nd – 3rd century

Pair of ring-shaped earrings with a hook and a loop. The ending with the loop is multiply wrapped around the ring.

Unpublished.

124. Пар наушница

Код кораба, гроб Г-626

Златна жица

Пречник: 1,4 cm

ДЦВ, Ц-400

2–3. век

Пар наушница од жице кружног пресека типа каричица. Крајеви се завршавају кукицом и петљом. Само на једној наушници крај који формира петљу је намотан у облику волуте.

Објављено: Milovanović 2018, 118, Fig. 15.

124. Pair of earrings

Kod koraba, grave G-62b

Golden wire

Diameter: 1.4 cm

DCV, C-400

2nd – 3rd century

Pair of ring-shaped earrings made of golden wire with a circular cross-section. The endings end with a hook and a loop. The loop ending on one of the earrings is wrapped in the shape of a volute.

Published: Milovanović 2018, 118, Fig. 15.

125. Наушница

Пиривој, гроб Г-319

Златна жица

Пречник: 1,5 cm

ДЦВ, Ц-9306

2–3. век

Наушница од жице кружног пресека типа каричице. Крајеви се завршавају кукицом и петљом. Крај који формира петљу је намотан у облику волуте.

Објављено: Milovanović 2018, 116–117, Fig. 12.

125. Earring

Pirivoj, grave G-319

Golden wire

Diameter: 1.5 cm

DCV, C-930b

2nd – 3rd century

Ring-shaped earring made of golden wire with a circular cross-section. The endings end with a hook and a loop. The loop ending is wrapped in the shape of a volute.

Published: Milovanović 2018, 116–117, Fig. 12.

126. Прстен

Више гробаља, гроб Г-2754

Бронза, ливење, урезивање

Пречник: 1,9 cm

ДЦВ, Ц-14199

4. век

Прстен са кариком кружног пресека и плочастом, правоугаоном главом са урезаним приказом инсекта (пчела?).

Необјављено.

126. Finger ring

Više grobalja, grave G-2754

Bronze, casting, carving

Diameter: 1.9 cm

DCV, C-14199

4th century

Finger ring with a circular cross-section and a rectangular flat head bearing a carved insect like (bee?) depiction.

Unpublished.

127. Прстен

Више гробаља, гроб Г-2557

Сребро, ливење, урезивање

Пречник: 2,1 cm

ДЦВ, Ц-13772

3. век

Сребрни прстен кружне, нарецкане карике.

Необјављено.

127. Finger ring

Više grobalja, grave G-2557

Silver, casting, carving

Diameter: 2.1 cm

DCV, C-13772

3rd century

Silver finger-ring with a jagged edge.

Unpublished.

128. Огрлица

Пећине, гроб Г-5651

Стакло, гагат, бронза

Дужина перли: 0,2–0,5 cm

ДЦВ, Ц-13604

3–4. век

Огрлицу чине перле од стакла и гагата ваљкастог, зупчастог, лоптастог и чланковитог облика. Перле су зелене, црне и плаве боје. Уз перле су нађени и делови омчастог ланца од бронзане жице са кукицом и петљом. Крај који формира петљу је намотан у облику волуте.

Необјављено.

128. Necklace

Pećine, grave G-5651

Glass, jet, bronze

Lengths of beads: from 0.2 to 0.5 cm

DCV, C-13604

3rd – 4th century

Necklace consisting of cylindrical, jagged, spherical and segmented glass and jet beads. The beads are green, black and blue. Along with the beads there were parts of a chain with a hook and a loop, made of bronze wire. The loop ending is wrapped in the shape of a volute.

Unpublished.

129. Огрлица

Рит, гроб Г-20

Стакло, гагат

Дужина перли: 0,4–2 cm

ДЦВ, Ц-932

3. век

Огрлицу чине перле од стакла и гагата цилиндричног, биконичног и хексагоналног облика. Перле су црне, смеђе и плаве боје.

Необјављено.

129. Necklace

Rit, grave G-20

Glass, jet

Lengths of beads: from 0.4 to 2 cm

DCV, C-932

3rd century

Necklace consisting of cylindrical, biconical and hexagonal glass and jet beads. The beads are black, brown and blue.

Unpublished.

130. Наушница

Код кораба, гроб Г1-66

Златна жица, искуцавање

Пречник: 1,5 cm

ДЦВ, Ц-216

2–3. век

Наушница од жице кружног пресека типа каричице са куком и петљом за закопчавање. На карици је залемљена глава калотастог облика од искуцаног златног лима

Објављено: Milovanović 2018, 119, Fig. 16.

130. Earring

Kod koraba, grave G1-66

Golden wire, embossing

Diameter: 1.5 cm

DCV, C-216

2nd – 3rd century

Ring-shaped earring made of wire with a circular cross-section with a hook and a loop used for closing. On the ring, a calotte-shaped head is soldered, made of embossed golden sheet.

Published: Milovanović 2018, 119, Fig. 16.

131. Пар наушница

Пиривој, гроб Г-212

Златна жица

Пречник: 1,2 cm

ДЦВ, Ц-758

3. век

Пар наушница од жице кружног пресека типа каричица. Крајеви се завршавају кукицом и петљом.

Објављено: Milovanović 2018, 115, Fig. 9.

131. Pair of earrings

Pirivoj, grave G-212

Golden wire

Diameter: 1.2 cm

DCV, C-758

3rd century

Pair of ring-shaped earrings made of wire with a circular cross-section. The endings possess a hook and a loop.

Published: Milovanović 2018, 115, Fig. 9.

132. Пар наушница

Пиривој, гроб Г-205

Златна жица

Пречник: 1,8 cm

ДЦВ, Ц-741

3. век

Пар наушница од жице кружног пресека типа каричица. Крајеви се завршавају кукицом и петљом. Крај који формира петљу је двоструко намотан око карике.

Објављено: РЛГС 2018, 325, кат. 47; Milovanović 2018, 116, Fig. 10.

132. Pair of earrings

Pirivoj, grave G-205

Golden wire

Diameter: 1.8 cm

DCV, C-741

3rd century

Pair of ring-shaped earrings made of wire with a circular cross-section. The endings possess a hook and a loop. The loop ending is double wrapped around the ring.

Published: RLCS 2018, 325, Cat. no. 47; Milovanović 2018, 116, Fig. 10.

133. Наушница

Више гробаља, гроб Г-2645

Златна жица, искуцавање

Ширина: 1,7 cm

ДЦВ, Ц-13980

3–4. век

Наушница од жице кружног пресека типа каричице. Крајеви се завршавају кукицом и петљом. Главу наушнице чини калотаста глава од искуцаног златног лима.

Необјављено.

133. Earring

Više grobalja, grave G-2645

Golden wire, embossing

Width: 1.7 cm

DCV, C-13980

3rd – 4th century

Ring-shaped earring made of wire with a circular cross-section. The endings end with a hook and a loop. The earring head is calotte-shaped and made of golden sheet.

Unpublished.

134. Наушница

Више гробаља, гроб Г1-1782

Златна жица, драги камен, искуцавање

Димензије: 1,4 x 1 cm

ДЦВ, Ц-12345

2–3. век

Наушница деформисане карике са лежиштем капљичастог облика. Око фасунга је трака од аплициране жице попут латица цвета. У лежишту је драги камен камен (стакло?) тамноцрвене боје.

Објављено: Milovanović 2018, 120, 123, Fig. 21.

134. Earring

Više grobalja, grave G1-1782

Golden wire, precious stone, embossing

Dimensions: 1.4 x 1 cm

DCV, C-12345

2nd – 3rd century

Earring with a deformed ring and a drop-shaped socket. Around the socket there is a soldered frame made of wire and in the shape of flower petals. Within the socket there is a dark red precious stone (glass?).

Published: Milovanović 2018, 120, 123, Fig. 21.

135. Прстен

Више гробаља, гроб Г-2701

Злато, ливење, урезивање

Пречник: 1,7 cm

ДЦВ, Ц-14068

3. век

Прстен чија је карика тракастог изгледа. Карика је украшена цик-цак урезима.

Необјављено.

135. Finger ring

Više grobalja, grave G-2701

Gold, casting, carving

Diameter: 1.7 cm

DCV, C-14068

3rd century

Ribbon-shaped finger ring. The ring is decorated with zig-zag carvings.

Unpublished.

136. Фибула

Пиривој, сонда 55

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 3,1 cm

ДЦВ, Ц-1530

3. век

Бронзана фибула плочастог тела која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Тело фибуле моделовано је у облику орла раширених крила са главом окренутом на десну страну. На грудима орла нал-

зи се квадратно испупчење које је урезаним линијама подељено на четири сегмента. Попречно постављени држач игле је узан и висок. Игла је фрагментована.
Необјављено.

136. Brooch

Pirivoj, trench 55

Bronze, casting, carving

Length: 3.1 cm

DCV, C-1530

3rd century

Bronze brooch with a plate-shaped body closed with a hinge mechanism. The brooch body is modelled in the shape of an eagle with spread wings facing right. On the eagle's chest there is a square bulge, divided into four segments with carved lines. The transversal catch plate is narrow and high. The needle is fragmented.

Unpublished.

137. Фибула

Амфитеатар, квадрат И/10

Бронза, ливење, проламање

Дужина: 3,6 cm

ДЦВ, Ц-5087

2–3. век

Бронзана фибула плочастог тела која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Тело фибуле моделовано је у облику пса. Попречно постављени држач игле је узан и висок. Игла је фрагментована.

Необјављено.

137. Brooch

Amphitheatre, square I/10

Bronze, casting, piercing

Length: 3.6 cm

DCV, C-5087

2nd – 3rd century

Bronze brooch with a plate-shaped body closed with a hinge mechanism. The brooch body is modelled in the shape of a dog. The transversal catch plate is narrow and high. The needle is fragmented.

Unpublished.

138. Фибула

Рит, гроб Г1-6.

Бронза, ливење

Дужина: 3,5 cm

ДЦВ, Ц-1562

Друга половина 2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула која се закопчава помоћу опруге. Носач опруге ослања се на троугаону потпорну греду која је по ободу украшена урезима. Лук и стопа фибуле моделовани су у облику делфина. Почетак лука је троугаоног пресека. На крају стопе налази се мањи трн. Подужно постављени држач игле је узан и висок.

Необјављено.

138. Brooch

Rit, grave G1-6.

Bronze, casting

Length: 3.5 cm

DCV, C-1562

The second half of the 2nd – the first half of the 3rd century

Bronze brooch closed with a spring. The spring relies on a triangular supporting beam jagged along the edges. The brooch bow and the foot are modelled in the shape of a dolphin. The bow ending possesses a triangular cross-section. The foot-ending has a thorn-shaped decoration. The transversal catch plate is narrow and high.

Unpublished.

139. Фибула

Пиривој, западни сегмент, квадрат 3

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 3,7 cm

ДЦВ, Ц-553

3–4. век

Бронзана фибула која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Тело фибуле моделовано је у облику рибе испред чијих уста је задебљање које подсећа на људску главу, тако да фибула можда репрезентује старозаветну сцену пророка Јоне који се налази у устима кита. Подужно постављени држач игле је троугаоног облика. Недостаје игла. Објављено: Реџић 2007, 54, кат. 280; Петковић 2010, 199, кат. 1087.

139. Brooch

Pirivoj, square 3

Bronze, casting, carving

Length: 3.7 cm

DCV, C-553

3rd – 4th century

Bronze brooch closed with a hinge mechanism. The brooch body is modelled in the shape of a fish. Beneath its mouth there is a thickening reminding of a human head. It is possible that the brooch represents the scene from the Old Testament of Jonas in the mouth of a whale. The transversal catch plate is triangular. The needle is missing.

Published: Реџић 2007, 54, кат. 280; Петковић 2010, 199, кат. 1087.

140. Фибула

Амфитеатар, квадрат Д/7

Кост, резбарење, урезивање

Дужина: 3,8 cm

ДЦВ, Ц-2500

2. век

Коштана фибула која се закопчава помоћу опруге. Тело фибуле моделовано је у облику голуба. Очи голуба су представљене урезаним круговима са тачком у средини, као и орнаменти на репу. Перје на крилима и репу наглашено је урезаним линијама. Подужно постављени држач игле је правоугаоног облика. Недостаје игла.

Необјављено.

140. Brooch

Amphitheatre, square D/7

Bone, carving, cutting

Length: 3.8 cm

DCV, C-2500

2nd century

Bone brooch closed with a spring. The brooch body is modelled in the shape of a pigeon. The pigeon's eyes are represented with carved circles and points in the middle, as well as the ornaments on its tail. The feathers on its wings and tail are highlighted with carved lines. The longitudinally placed catch plate is rectangular. The needle is missing.

Unpublished.

141. Фибула

Каструм, сектор V, квадрат V/14

Бронза, ливење

Дужина: 5,2 cm

ДЦВ, Ц-4846

Друга половина 2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула плочастог тела која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Тело фибуле моделовано је у облику ножа. Дршка ножа је профилисана и има дугметасто задебљање на крају. Закривљено сечиво упућује да се ради о дачком сика ножу. Подужно постављени држач игле је узан и висок.

Необјављено.

141. Brooch

Castrum, sector V, square V/14

Bronze, casting

Length: 5.2 cm

DCV, C-4846

The second half of the 2nd – the first half of the 3rd century

Bronze brooch with a plate-shaped body closed with a hinge mechanism. The brooch body is modelled in the shape of a knife. The knife handle has a button-shaped thickening at its ending. The curved blade indicated that it is a Dacian sica knife. The longitudinally placed catch plate is narrow and high.

Unpublished.

142. Фибула

Пећине, сонда 592

Бронза, ливење

Дужина: 5,2 cm

ДЦВ, Ц-14298

2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула која се закопчава помоћу опруге. Носач опруге ослања се на правоугаону потпорну греду. Тело фибуле је моделовано у облику сидра чији се краци завршавају дугметасти задебљањима. Прелаз лука у стопу је профилисан попречним ребрима. На крају стопе налази се луковичасто задебљање са трном на врху. Подужно постављени држач игле је трапезоидног облика. Недостаје игла.

Необјављено.

142. Brooch

Pećine, trench 592

Bronze, carving

Length: 5.2 cm

DCV, C-14298

2nd – the first half of the 3rd century

Bronze brooch closed with a spring. The spring relies on a rectangular supporting beam. The brooch body is modelled in the shape of an anchor, its endings shaped as button-like thickenings. The meeting point of the bow and the foot is profiled with transversal ribs. At the foot ending there is an onion-shaped thickening with a thorn at its top. The longitudinally placed catch plate is trapeze-shaped. The needle is missing.

Unpublished.

143. Фибула

Више гробаља, сонда 302

Бронза, ливење

Дужина: 5,5 cm

ДЦВ, Ц-13552

2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула која се закопчава помоћу опруге. Носач опруге ослања се на правоугаону потпорну греду. Тело фибуле је моделовано у облику сидра. Прелаз лука у стопу је профилисан попречним ре-

брима. На крају стопе налази се фасетирано луковичасто задебљање са трном на врху. Подужно постављени држач игле је трапезоидног облика.

Необјављено.

143. Brooch

Više grobalja, trench 302

Bronze, casting

Length: 5.5 cm

DCV, C-13552

2nd – the first half of the 3rd century

Bronze brooch closed with a spring. The spring relies on a rectangular supporting beam. The brooch body is modelled in the shape of an anchor, its endings shaped as button-like thickenings. The meeting point of the bow and the foot is profiled with transversal ribs. At the foot ending there is a faceted onion-shaped thickening with a thorn at its top. The longitudinally placed catch plate is trapeze-shaped.

Unpublished.

144. Фибула

Пиривој, источни сегмент, квадрат 5

Бронза, ливење

Дужина: 4,3 cm

ДЦВ, Ц-528

2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула која се закопчава помоћу опруге. Носач опруге ослања се на правоугаону потпорну греду чији су крајеви перфорирани. Тело фибуле је моделовано у облику сидра. Прелаз лука у стопу је профилисан попречним ребрима изнад којих је стилизована представа птице. На крају стопе налази се дугметасто задебљање са трном на врху. Подужно постављени држач игле је трапезоидног облика. Недостаје игла.

Објављено: Реџић 2007, 23, кат. 64; Петковић 2010, 114, кат. 582.

144. Brooch

Pirivoj, square 5

Bronze, casting

Length: 4.3 cm

DCV, C-528

2nd – the first half of the 3rd century

Bronze brooch closed with a spring. The spring carrier relies on a rectangular supportive beam with perforated endings. The brooch body is modelled in the shape of an anchor. The meeting point of the bow and the foot is profiled with transversal ribs, a stylized image of a bird placed upon them. At the foot ending there is a button-shaped thickening with a thorn at its top. The longitudinally placed catch plate is trapeze-shaped. The needle is missing.

Published: Реџић 2007, 23, кат. 64; Петковић 2010, 114, кат. 582.

145. Фибула

Пећине, сонда 458

Бронза, ливење

Дужина: 6,2 cm

ДЦВ, Ц-13559

Крај 2 – почетак 3. века

Бронзана фибула која се закопчава помоћу опруге у чаури. На цилиндричну чауру, са трном на врху, налаже лук у облику виљушке са два крака. Прелаз лука у стопу је профилисан попречним ребрима. Стопа се конично шири ка полукружном врху. Држач игле је олучастог облика. Недостаје игла.

Објављено: Реџић, Јовичић 2010, 55, кат. 27.

145. Brooch

Pećine, trench 458

Bronze, casting

Length: 6.2 cm

DCV, C-13559

The end of the 2nd – the beginning of the 3rd century

Bronze brooch closed with a hinge in a tube. The tube possesses a thorn at its top. The bow, shaped as a fork with two tines, rests upon it. The meeting point of the bow and the foot is profiled with transversal ribs. The foot is conically widened towards the semi-circular top. The catch plate is spout-shaped. The needle is missing.

Published: Реџић, Јовичић 2010, 55, кат. 27.

146. Фибула

Амфитеатар, квадрат Ц/6

Бронза, ливење, фасетирање

Дужина: 4,4 cm

ДЦВ, Ц-1505

Крај 2 – прва половина 3. века

Бронзана фибула која се закопчава помоћу шарнир-механизма. На цилиндричну главу фибуле, са трном на врху, налаже лук у облику виљушке са два крака. Врх фасетиране стопе је шпицаст. Држач игле је олучастог облика. Недостаје игла.

Необјављено.

146. Brooch

Amphitheatre, square C/6

Bronze, casting, faceting

Length: 4.4 cm

DCV, C-1505

The end of the 2nd – the first half of the 3rd century

Bronze brooch closed with a hinge mechanism. The bow, shaped as a fork with two tines, rests upon the cylindrical brooch head with a thorn on top. The top of the faceted foot is pointy. The catch plate is spout-shaped. The needle is missing.

Unpublished.

147. Фибула

Код кораба, гроб Г-20

Сребро, ливење

Дужина: 8,2 cm

ДЦВ, Ц-125

3 – почетак 4. века

Прстенаста сребрна фибула која се закопчава ротирањем игле. Тело фибуле није у потпуности кружног облика, већ у једном делу има срцолико проширење украшено са четири волуте. Недостаје игла.

Необјављено.

147. Brooch

Kod koraba, grave G-20

Silver, casting

Length: 8.2 cm

DCV, C-125

3rd – the beginning of the 4th century

Ring-shaped bronze brooch closed by rotating the needle. The brooch body is not fully circular, but possesses a heart-shaped widening at one end, decorated with four volutes. The needle is missing.

Unpublished.

148. Фибула

Пиривој, гроб Г-22

Сребро са позлатом, ливење, фасетирање, гранулација, филигран

Дужина: 4,2 cm

ДЦВ, Ц-60

3. век

„Т” фибула од позлаћеног сребра која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Цилиндрична профилисана глава на оба своја краја има по једну бобицу. На почетку лука налази се једна већа бобица, а при његовом крају још три мање. На споју са стопом лук је обавијен жицом. Стопа је већим делом фасетирана. Држач игле је олучастог облика.

Објављено: Реџић 2007, 62, кат. 334; Петковић 2010, 252, кат. 1313.

148. Brooch

Pirivoj, grave G-22

Gold-plated silver, casting, faceting, granulation, filigree

Length: 4.2 cm

DCV, C-60

3rd century

“T”-shaped brooch made of gold-plated silver closed with a hinge mechanism. The cylindrical head possesses a bead on each ending. At the beginning of the bow there is a larger bead and at its ending, there are three smaller beads. At the meeting point with the foot, the bow is wrapped with wire. The larger foot part is faceted. The catch plate is spout-shaped.

Published: Реџић 2007, 62, кат. 334; Петковић 2010, 252, кат. 1313.

149. Фибула

Рит, сонда 492

Сребро са позлатом, ливење

Дужина: 4,7 cm

ДЦВ, Ц-2698

3. век

„Т” фибула од позлаћеног сребра која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Цилиндрична профилисана глава на оба своја краја има по једну бобицу. На почетку лука налази се попречно троугаоно ребро са једним већом профилисаним бобицом. На споју са стопом лук је орнаментисан са још два попречна троугаона ребра. Стопа се конично шири ка шпицастом врху. Држач игле је олучастог облика.

Необјављено.

149. Brooch

Rit, trench 492

Gold-plated silver, casting

Length: 4.7 cm

DCV, C-2698

3rd century

“T”-shaped brooch made of gold-plated silver closed with a hinge mechanism. The cylindrical head possesses a bead on each ending. At the beginning of the bow there is a transversal triangular rib with a larger, profiled bead. At the meeting point with the foot, the bow is decorated with two further transversal triangular ribs. The foot is conically widened towards the pointy top. The catch plate is spout-shaped.

Unpublished.

150. Фибула

Рит, сонда 26

Сребро, ливење, фасетирање.

Дужина: 7,1 cm

ДЦВ, Ц-1256

3. век

Деформисана сребрна „Т” фибула која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Цилиндрична глава на оба своја краја има по једну бобицу. На почетку лука налази се још једна бобица, а на споју са стопом

лук је орнаментисан са попречним ребром. Стопа је већим делом фасетирана. Држач игле је олучастог облика. Игла је фрагментована. Необјављено.

150. Brooch

Rit, trench 26

Silver, casting, faceting

Length: 7.1 cm

DCV, C-1256

3rd century

Deformed, silver "T"-shaped brooch closed with a hinge mechanism. The cylindrical head possesses a bead on each ending. At the beginning of the bow there is another bead. The meeting point of the bow and the foot is decorated with a transversal rib. Most of the foot is faceted. The catch plate is spout-shaped. The needle is fragmented.

Unpublished.

151. Фибула

Рит, гроб Г-148

Сребро, ливење, фасетирање, урезивање

Дужина: 3 cm

ДЦВ, Ц-2655

Трећа четвртина 3. века

Сребрна „Т” фибула која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Цилиндрична глава на оба своја краја има по једну бобицу. На почетку лука налази се перфорација која је служила за фиксирање бобице која није сачувана. На споју са стопом лук је сужен. Горња страна лука и стопе је орнаментисана урезима. Стопа је делимично фасетирана. Држач игле је олучастог облика. Недостаје игла.

Необјављено.

151. Brooch

Rit, grave G-148

Silver, casting, faceting, carving

Length: 3 cm

DCV, C-2655

The third quarter of the 3rd century

Silver "T"-shaped brooch closed with a hinge mechanism. The cylindrical head possesses a bead on each ending. At the beginning of the bow there is a perforation that used to hold another bead, now missing. The meeting point with the foot is narrowed. The upper bow part is decorated with carvings. The foot is partially faceted. The catch plate is spout-shaped. The needle is missing.

Unpublished.

152. Фибула

Више гробаља, гроб Г1-1847

Сребро са позлатом, ливење, фасетирање, гранулација, филигран

Дужина: 5,8 cm

ДЦВ, Ц-13236

Прва половина 3. века

„Т” фибула од позлаћеног сребра која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Цилиндрична глава на оба своја краја има по једну бобицу. На почетку лука налази се још једна бобица. На почетку, средини и крају лук је украшен са по једним попречним ребром која су по ободу назубљена. На споју са стопом лук је обавијен жицом. Горња страна лука и стопе је орнаментисана гранулацијом. Стопа је делимично фасетирана. Држач игле је олучастог облика.

Необјављено.

152. Brooch

Više grobalja, grave G1-1847

Gold-plated silver, casting, faceting, granulation, filigree

Length: 5.8 cm

DCV, C-13236

The first half of the 3rd century

"T"-shaped brooch made of gold-plated silver closed with a hinge mechanism. The cylindrical head possesses a bead on each ending. At the beginning of the bow there is another bead. The beginning, the middle and the end of the bow are each decorated with a transversal rib, their edges being jagged. At the meeting point with the foot, the bow is wrapped with wire. The upper bow and foot parts are decorated with granules. The foot is partially faceted. The catch plate is spout-shaped.

Unpublished.

153. Фибула

Бурдељ, сонда 8

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 6,3 cm

ДЦВ, Ц-60

3. век

Бронзана „Т” фибула која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Глава фибуле, украшена урезаним линијама, има облик Нептуновог трозупца на чијим се врховима налази по једна бобица. На крају лук је украшен попречним ребром. Стопа је украшена попречним урезима. Држач игле је олучастог облика. Игла је фрагментована.

Необјављено.

153. Brooch

Burdelj, trench 8

Bronze, casting, carving

Length: 6,3 cm

DCV, C-60

3rd century

Bronze “T”-shaped brooch closed with a hinge mechanism. The brooch head is decorated with carved lines and is formed in the shape of Neptune’s trident. There is a bead on each dent top. The bow ending is decorated with a transversal rib. The foot is decorated with diagonal carvings. The catch plate is spout-shaped. The needle is fragmented.

Unpublished.

154. Фибула

Над Клепечком, гроб Г-78

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 5,9 cm

ДЦВ, Ц-1340

Прва половина 3. века

Бронзана фибула са посувраћеном стопом која се закопчава помоћу опруге. На почетку и крају лук је украшен попречним урезима, који се такође могу видети на горњој страни стопе. На споју са стопом лук је проширен у виду два бочна трна. Посувраћени држач игле је

формиран савијањем продужетка стопе који је потом стањен у жицу и увијен око краја лука.

Необјављено.

154. Brooch

Nad Klepečkom, grave G-78

Bronze, casting, carving

Length: 5.9 cm

DCV, C-1340

The first half of the 3rd century

Bronze brooch with an upturned foot and closed with a spring. On each ending, the bow is decorated with diagonal carvings, also to be seen on the upper foot side. At the meeting point with the foot, the bow is widened in the shape of two lateral thorns. The upturned catch plate is modelled by bending the elongated foot, later embossed into wire and wrapped around the bow ending.

Unpublished.

155. Фибула

Пиривој, гроб Г-187

Бронза, ливење, перфорирање, урезивање, фасетирање

Дужина: 8,5 cm

ДЦВ, Ц-497

Друга трећина 4. века

Бронзана крстасти фибула која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Профилисана и перфорирана глава на оба своја краја има по једну луковицу. На почетку лука налази се још једна луковица. На крају лук је украшен попречним ребром које је по ободу назубљено. Горња страна лука и стопе је орнаментисана урезима. Стопа је делом фасетирана, делом има украсе у виду кругова са тачком у средини. Држач игле је олучастог облика.

Недостаје игла.

Објављено: Реџић 2007, 70, кат. 393; Петковић 2010, 300, кат. 1628.

155. Brooch

Pirivoj, grave G-187

Bronze, casting, perforating, carving, faceting

Length: 8.5 cm

DCV, C-497

The second third of the 4th century

Bronze crossbow-shaped brooch closed with a hinge mechanism. The profiled and perforated head possesses an onion-shaped ornament on each ending. At the beginning of the bow there is another onion-shaped ornament. The end of the bow is decorated with a transversal rib jagged along its edges. The upper bow and foot part are decorated with carvings. The foot is partially faceted and partially decorated with circles with points in their middles. The catch plate is spout-shaped. The needle is missing.

Published: Реџић 2007, 70, кат. 393; Петковић 2010, 300, кат. 1628.

156. Фибула

Пиривој, гроб Г-235

Бронза, ливење, перфорирање, урезивање, фасетирање

Дужина: 10 cm

ДЦВ, Ц-717

Друга трећина 4. века

Бронзана крстаста фибула која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Профилисана и перфорирана глава на оба своја краја има по једну луковицу. На почетку лука налази се још једна луковица. На крају лук је украшен попречним ребром које је по ободу назубљено. Горња страна лука и стопе је орнаментисана мрежастим мотивом. Стопа је делом фасетирана, делом има украсе у виду кругова са тачком у средини. Држач игле је олучастог облика. Недостаје игла.

Објављено: Реџић 2007, 70, кат. 399; Петковић 2010, 300, кат. 1629.

156. Brooch

Pirivoj, grave G-235

Bronze, casting, perforating, carving, faceting

Length: 10 cm

DCV, C-717

The second third of the 4th century

Bronze crossbow-shaped brooch closed with a hinge mechanism. The profiled and perforated head possesses an onion-shaped ornament on each ending. At the beginning of the bow there is another onion-shaped ornament. The end of the bow is decorated with a transversal rib jagged

along its edges. The upper bow and foot part are decorated with a net ornament. The foot is partially faceted and partially decorated with circles with points in their middles. The catch plate is spout-shaped. The needle is missing.

Published: Реџић 2007, 70, кат. 399; Петковић 2010, 300, кат. 1629.

157. Фибула

Пећине, гроб Г-5672

Бронза са позлатом, ливење, перфорирање, урезивање

Дужина: 8,6 cm

ДЦВ, Ц-13624

Трећа четвртина 4. века

Позлаћена бронзана крстаста фибула која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Профилисана и перфорирана глава на оба своја краја има по једну луковицу. На почетку лука налази се још једна луковица. На крају лук је украшен попречним ребром које је по ободу назубљено. Горња страна лука и стопе је орнаментисана мотивом рибе кости. Стопа је по ободу профилисана низом пелти. Држач игле је олучастог облика.

Необјављено.

157. Brooch

Pećine, grave G-5672

Gold-plated bronze, casting, perforating, carving

Length: 8.6 cm

DCV, C-13624

The third quarter of the 4th century

Gold-plated bronze crossbow-shaped brooch closed with a hinge mechanism. The profiled and perforated head possesses an onion-shaped ornament on each ending. At the beginning of the bow there is another onion-shaped ornament. The end of the bow is decorated with a transversal rib jagged along its edges. The upper bow and foot part are decorated with a fishbone ornament. The foot is partially faceted and partially decorated with circles with points in their middles. The foot edge is profiled with a row of kidney-shaped ornaments. The catch plate is spout-shaped.

Unpublished.

158. Фибула

Пећине, гроб Г-5667

Бронза са позлатом, ливење, перфорирање, урезивање, фасетирање

Дужина: 8,1 cm

ДЦВ, Ц-13621

Трећа четвртина 4. века

Позлаћена бронзана крстасти фибула која се закопчава помоћу шарнир-механизма. Профилисана и перфорирана глава на оба своја краја има по једну луковицу. На почетку лука налази се још једна луковица. На крају лук је украшен попречним ребром које је по ободу назубљено. Горња страна лука и стопе је орнаментисана ромбоидним мотивима. Стопа је по ободу профилисана низом пелти. Држач игле је олучастог облика.

Необјављено.

158. Brooch

Pećine, grave G-5667

Gold-plated bronze, casting, perforating, carving, faceting

Length: 8.1 cm

DCV, C-13621

The third quarter of the 4th century

Gold-plated bronze crossbow-shaped brooch closed with a hinge mechanism. The profiled and perforated head possesses an onion-shaped ornament on each ending. At the beginning of the bow there is another onion-shaped ornament. The end of the bow is decorated with a transversal rib jagged along its edges. The upper bow and foot part are decorated with rhombic ornament. The foot edge is profiled with a row of kidney-shaped ornaments. The catch plate is spout-shaped.

Unpublished.

СКРАЋЕНИЦЕ / ABBREVIATIONS

ДЦВ / DCV = Документациони центар Вими-
нацијум / Documentation Center Viminacium

РЛГС 2018 = RLCS 2018

Римски лимес и градови на тлу Србије/Roman Limes and Cities on the Territory of Serbia, М. Кораћ, С. Поп-Лазич (ур.), Српска академија наука и уметности, Археолошки институт, Београд 2018 = *Roman limes and cities on the territory of Serbia*, М. Korać, S. Pop-Lazić (eds.), Serbian Academy of Sciences and Arts, Archaeological institute, Belgrade 2018.

ИЗВОРИ / SOURCES:

Pliny, NH

Pliny the Elder, *The Natural History*, H.T. Riley (trans.), H. G. Bohn, London 1855.

Tacitus, Germania

Тацитова Германија, В. Чајкановић (прев.), Државна штампарија Краљевине СХС, Београд 1927.

ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY:

Амброз 1966 – А. К. Амброз, *Фибулы юга Европейской части СССР II в. до. н.э.–IV в.н.э.*, Наука, Москва 1966.

Becatti 1955 – G. Becatti, *Oreficerie antiche dalle minoiche alle barbariche*, Istituto Poligrafico Dello Stato, Roma 1955.

Berger 2002 – L. Berger, *Durchbrochene Messerfuttural-Beschläge (Thekenbeschläge) aus Augusta Raurica. Ein Beitrag zur provinzial-römischen Ornamentik*, Römerstadt Augusta Raurica, Augst 2002.

Bíró et al. 2012 – T. M. Bíró, A. M. Choyke, V. Lóránt, Á. Vecsey, *Az Aquincumi Múzeum Gyűjteménye 2 / Bone Objects in Aquincum 2*, Nemezeti Kulturális Alap, Budapest 2012.

Bogdan, Cociş 2006 – D. Bogdan, S. Cociş, Roman brooches from Apulum, *Apulum XLIII-1*, 2006, 219–230.

Bojović 1983 – D. Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, Muzej grada Beograda, Beograd 1983.

Böhme 1972 – A. Böhme, Die Fibeln der Kastelle Saalburg und Zugmantel, *Saalburg Jahrbuch* Bd. 29, 1972, 5–112.

Böhme 1974 – A. Böhme, *Schmuck der Römischen Frau*, Limesmuseum, Stuttgart 1974.

Цермановић-Кузмановић, Велимировић-Жижић, Срејовић 1975 – А. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *Античка Дукља - некрополе*, Археолошка збирка, Титоград 1975.

Cociş 2004 – S. Cociş, *Fibulele din Dacia romana / The Brooches from Roman Dacia*, Mega, Cluj-Napoca 2004.

Danković, Petaković 2014 – I. Danković, S. Petaković, Istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacium), u: D. Antonović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2013. godini*, Arheološki institut, Beograd 2014, 61–63.

Deppert-Lippitz 1985 – B. Deppert-Lippitz, *Goldschmuck der Römerzeit im Römisch-Germanischen Zentralmuseum*, Habelt, Bonn 1985.

- Deschler-Erb 1998** – S. Deschler-Erb, *Römische Beinartefakte aus Augusta Raurica: Rohmaterial, Technologie, Typologie und Chronologie*, Römermuseum Augst, Augst 1998.
- Ettlinger 1973** – E. Ettlinger, *Die römischen Fibeln in der Schweiz*, Francke, Bern 1973.
- Facsády 2009** – A. R. Facsády, *Aquincumi ékszerek, Jewellery in Aquincum*, Az Aquincumi Múzeum Gyűjteménye 1, Budapest 2009.
- Garbsch 1965** – J. Garbsch, *Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert*, C. H. Beck, München, 1965.
- Генчева 2004** – Е. Генчева, *Римските фибули от България от края на I в. пр. н. е. до края на VI в. на н. е.*, Faber, Велико Търново 2004.
- Girardi-Jurkić, Džin 2003** – V. Girardi-Jurkić, K. Džin, *Sjaj antičkih nekropola Istre*, Arheološki muzej Istre, Pula 2003.
- Hrnčiarik 2017** – E. Hrnčiarik, *Bone and Antler Artefacts from the Roman Fort at Iža*, Instituti Archaeologici Nitriensis, Academiae Scientiarum Slovacae, Nitra, Trnava, Komárom 2017.
- Humer 2009** – F. Humer, *Von Kaisern und Bürgern – Antike Kostbarkeiten aus Carnuntum*, Amt der Niederösterreichischen Landesregierung, Wien 2009.
- Јањић 2016** – Г. Јањић, *Археологија Музеја Крајине*, Музеј Крајине, Неготин 2016.
- Jobst 1975** – W. Jobst, *Die Römischen fibeln aus Lauriacum*, Oberösterreichisches Landesmuseum, Linc 1975.
- Jovanović 1978** – A. Jovanović, *Nakit u rimskoj Dardaniji*, Savez arheoloških društava Jugoslavije, Beograd 1978.
- Korać, Golubović 2009** – M. Korać, S. Golubović, *Viminacium. Više globalja*, Tom 2, Arheološki institut, Beograd 2009.
- Koščević 1975** – R. Koščević, *Die Werkstatt kräftig profierter fibeln in Siscia*, *Archaeologia Jugoslavica* XVI, 1975, 51–62.
- Koščević 1980** – R. Koščević, *Antičke fibule s područja Siska*, Odjel za arheologiju Centra za povijesne znanosti, Zagreb 1980.
- Kovač 2017** – M. Kovač, *Tipologija i tehnologija izrade rimskih koštanih predmeta na području Donje Panonije na primjeru nalaza iz Murse*, II, nepublikovana doktorska disertacija, Filozofski fakultet Zagreb 2017.
- Ковачева 1973** – Т. Ковачева, *Погребние от гр. Плевен (III в.)*, *Археология*, IV, књ.2, 1973.
- Крунић, Игњатовић 2016** – С. Крунић, М. Игњатовић, *Римски накит у Београду*, Музеј града Београда, Београд 2016.
- Marshal 1911** – F. H. Marshal, *Catalogue of the Jewellery, Greek, Etruscan and Roman in the Departments of Antiquities*, British Museum, London 1911.
- Микулчић 1975** – И. Микулчић, *Раноримски скелетни гроб из Скупа*, *Старинар* XXIV–XXV, (1973 – 1974), 1975, 89 –102.
- Миловановић 2007** – Б. Миловановић, *Налази на ушници у римским провинцијама на територији Србије*, Центар за нове технологије, Археолошки институт, Београд 2007.
- Milovanović 2018** – B. Milovanović, *Jewellery as a Symbol of Prestige, Power and Wealth of the Citizens of Viminacium*, in: S. Golubović, N. Mrđić (eds.), *Vivere Militare Est. From Populus to Emperors – Living on the Frontier*, Vol. II, Institute of Archaeology, Belgrade 2018, 101–141.
- Milovanović, Anđelković Grašar 2017** – B. Milovanović, J. Anđelković Grašar, *Femal Power that Protects: Examples of the Apotropaic and Decorative Functions of the Medusa in Roman Visual Culture from the Territory of the Central Balkans*, *Starinar* LXVII, 2017, 167–182.

- Mirković 1968** – M. Mirković, *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji*, Arheološko društvo Jugoslavije, Beograd 1968.
- Perok 2012** – N. Perok, *Rimske zlatne naušnice iz Arheološkog muzeja u Zagrebu / Roman Gold Earrings from the Archaeological Museum in Zagreb*, Arheološki muzej Zagreb, Zagreb 2012.
- Petković 1995** – S. Petković, *Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorije Gornje Mezije*, Arheološki institut, Beograd 1995.
- Петковић 2010** – *Римске фибуле у Србији од I до V века н. е.*, Археолошки институт, Београд 2010.
- Popescu 1945** – D. Popescu, Fibeln aus dem Nationalmuseum für Altertümer in București, *Dacia* IX-X, 1945, 485–505.
- Pop-Lazić 2002** – S. Pop-Lazić, Nekropole rimskog Singidunuma, *Singidunum* 3, 2002, 7–100.
- Поповић 1992** – И. Поповић, *Римски накит у Народном музеју у Београду, Прстење I*, Народни музеј, Београд 1992.
- Поповић 1996** – И. Поповић, *Римски накит у Народном музеју у Београду, II Златни накит*, Народни музеј, Београд 1996.
- Поповић 2001** – И. Поповић, *Касноантички и рановизантијски накит од злата у Народном музеју у Београду / Late Roman and Early Byzantine gold jewelry in National Museum in Belgrade*, Народни музеј, Београд 2001.
- Popović 2005** – I. Popović, The Find of the Crypt of the Mausoleum: Golden Jewellery and Votive Plaques, in: M. Vasić (ed.), *Šarkamen (Eastern Serbia): a Tetrarchic Imperial Palace the Memorial Complex*, Arheološki institut, Belgrade 2005, 59–82.
- Popović 2011** – I. Popović, The Židovar Treasure and Roman jewellery from the Balkan provinces of the empire, in: M. Guštin, M. Jevtić (eds.), *The Eastern Celts. The Communities between Alpas and Black See*, Znanstveno-raziskovalno središče Anales Mediterranei, Koper, Beograd 2011, 179–188.
- Поповић 2021** – И. Поповић, Проламање, ажурирање, *opus interasile*: термилошко-технолошке дилеме о карактеристикама отворених орнамената на римском накиту, *Зборник Народног музеја у Београду XXV-1*, 2021, 265–285.
- Radman Livaja 2004** – I. Radman Livaja, *Militaria Sisciensia: nalazi rimske vojne opreme iz Siska u fundusu Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Arheološki muzej, Zagreb 2004.
- Raičković, Milovanović 2011** – A. Raičković, B. Milovanović, Development and Changes in Roman Fashion – Showcase Viminacium, *Archaeology and Science* 6 (2010) 2011, 77–107.
- Redžić 2007** – S. Redžić, *Nalazi rimskih fibula na nekropolama Viminacijuma*, Centar za nove tehnologije, Arheološki institut, Beograd 2007.
- Redžić, Jovičić 2010** – S. Redžić, M. Jovičić, Unpublished finds of Roman Fibulas from the Territory of Viminacium, *Archaeology and science* 6, 2010, 49–60.
- Реџић 2013** – С. Реџић, *Римске појасне гарнитуре на тлу Србије од до века*, непубликована докторска теза, Филозофски факултет, Београд 2007.
- Ristoiu 2007** – A. Ristoiu, Thracian Sica and Dacian Falx. History of a 'National' Weapon, in: S. Nemeti et al. (eds.), *Dacia Felix. Studia Michaeli Bărbulescu Oblata*, Universitatea Babeș – Bolyai, Institutul de Arheologie Și Istoria Artei, Cluj-Napoca 2007, 67–82.
- Riha 1990** – E. Riha, *Der römische Schmuck aus Augst und Kaiseraugst*, Römermuseum Augst, Augst 1990.
- Ruseva-Slokoska 1991** – Lj. Ruseva-Slokoska, *Roman Jewellery. A Collection of the National*

Archaeological Museum-Sofia, Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, Sofia 1991.

Sagadin 1979 – M. Sagadin, Antičke pasne spone in garniture v Sloveniji, *Arheološki vestnik* XXX, 1979, 294–339.

Спасић-Ђурић 2002 – Д. Спасић-Ђурић, *Виминацијум, главни град римске провинције Горње Мезије*, Народни музеј, Пожаревац 2002.

Спасић-Ђурић 2007а – Д. Спасић-Ђурић, Прилози као знак порекла у једној гробној целини из Виминацијума, *Viminacium* 15, 2007, 175–200.

Спасић-Ђурић 2007б – Д. Спасић-Ђурић, Медаљон и други налази из гроба Г-1733 из Виминацијума, *Гласник српског археолошког друштва* 23, 2007, 323–340.

Спасић-Ђурић 2011 – Д. Спасић-Ђурић, Накит од гагата из Виминацијума и Маргума, *Гласник српског археолошког друштва* 27, 2011, 9–60.

Spier 1992 – J. Spier, *Ancient Gems and Finger rings, Catalogue of the Collections. The J. Paul Getty Museum*, J. Paul Getty Museum, Malibu–California, 1992.

Stojić 2015 – G. Stojić, *Nalazi bula sa nekropola Viminacijuma*, Unpublished MA thesis, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet Beograd 2015.

Васић 2001 – М. Васић, Осврт на налаз ИВ века из Старчева, *Зборник Народног музеја* XVII-1, 2001, 175–201.

Vojvoda, Golubović, Mikić 2021 – M. Vojvoda, S. Golubović, I. Mikić, *Mors immatura. Novac i apotropejsko-profilaktički elementi u pogrebnim ritualima – južna nekropola Viminacijuma*, Arheološki institut, Beograd 2021.

Зотовић, Јордовић 1990 – Љ. Зотовић, Ч. Јордовић, *VIMINACIUM I. Некропола „Више*

Гробаља“, Археолошки институт, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 1990.

Zotović 1995 – Lj. Zotović, Glatte und tordierte Drahhalsringe aus den Nekropolen von Viminacium, *Starinar* XLV–XLVI (1994–1995), 1995, 155–162.

ЖИВОТ НА ПРОСТОРУ ВИМИНАЦИЈУМА
ОД 5. ДО 12. ВЕКА

Goran Stojić

LIFE IN THE VIMINACIUM AREA
FROM THE 5TH TO THE 12TH CENTURY

Goran Stojić

Током више векова Виминацијум је представљао једно од најважнијих војних упоришта на Дунаву у коме је била стационирана легија *VII Claudia*. У IV веку сталну опасност пограничних области представљају варварска племена која врше честе упаде на територију Царства. Велики пораз римске војске код Хадријанопоља 378. године¹ омогућио је нове продоре и насељавање германских народа јужно од Дунава. Одговор Царства на новонасталу ситуацију био је покушај јачања одбране границе на Дунаву насељавањем варвара као најамника – федерата. На некрополама Виминацијума пронађено је свега неколико гробова с краја 4. и прве половине 5. века, који сведоче о новонасталим приликама.²

Доласком Хуна у Панонију, Источно римско царство добија јаког противника на граници, који ће 441. године у снажном налету упасти на територију провинције Прве Мезије и уништити велики број градова.³ Некада велики и богати градови остали су у рушевинама, а међу њима и престоница провинције, Виминацијум. Падом лимеса, Царство је на неколико деценија изгубило контролу над границом, Хуни су загосподарили Панонијом и Подунављем, те су у неколико наврата продирали и дубље на територију Царства. Том приликом Атила захтева да се успостави празан простор између Дунава и територије унутар Царства, на удаљености од пет дана хода, што би представљало гранични појас.

Северни делови провинције Прве Мезије нису се дуго задржали под доминацијом Хуна, нарочито након Атилине смрти (453) и пораза Хуна 454. године на реци Недао.⁴ Германска племена, ослобођена хунске власти, прелазе Дунав и насељавају се на територији

Over several centuries, Viminacium represented one of the most important military strongholds on the Danube, in which the legion *VII Claudia* was stationed. In the 4th century, barbaric tribes frequently raiding the territory of the Empire, represented a permanent threat. The great defeat of the Roman army in 378 by Hadrianopolis made new raids possible,¹ but also the settling of Germanic peoples on the territory to the south of the Danube. The response by the Empire to this newly established situation was to strengthen the defence along the Danube by recruiting barbarians settled in the Empire as mercenaries – foederates. In the Viminacium cemeteries, only a few graves from the end of the 4th and the first half of the 5th century have been discovered, giving testimony to the new circumstances.²

After the arrival of Huns in Pannonia, the eastern Roman Empire gained a powerful opponent on its border. In 441, this opponent would make a strong entry into the territory of the province of Moesia Prima and destroy a large number of cities.³ The once large and wealthy cities remained in ruins, among them also the capital of the province, Viminacium. After the fall of the Limes and for the next few decades, the Empire lost control of its border. The Huns reigned over Pannonia and the Danube Valley and, on several occasions, they penetrated further into the inland of the Empire. At this time, Attila demanded a safe area to be formed between the Danube and the inland areas of the Empire, being five walking days long, which would represent a buffer zone.

Northern parts of the province of Moesia Prima did not stay long under Hunnic rule, especially after Attila's death (453) and the defeat of the Huns in 454 on the Nedao river.⁴ Germanic tribes, now freed from Hunnic rule, crossed the Danube and settled in the territory of the Empire. The following decades would be marked by clashes between the Eastern Goths living in Pannonia and

1 Amm. Marc. XXXI 12–14

2 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 129.

3 Priscus, *Frag.* 2, 8.

4 Jordanes, *Getica.*, L, 261

1 Amm. Marc. XXXI 12–14

2 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 129.

3 Priscus, *Frag.* 2, 8.

4 Jordanes, *Getica.*, L, 261

Царства. Наредне деценије обележиће сукоби Источних Гота насељених у Панонији и Гепида насељених у Банату. Новонастале промене у другој половини 5. века уочене су и на виминацијумским некрополама Бурдељ и Више гробаља, а откривени налази се могу приписати источногерманским племенима, највероватније Остроготима.⁵ Археолошки материјал, из периода последњих деценија 5. века, није у већој мери заступљен на споменутих некрополама.⁶

Крајем 5. и у првим деценијама 6. века територија провинције Прве Мезије враћена је под царску управу, а њена обнова, започета за време Анастасија, добија свој пуни замањ током владавине Јустинијана. У историјским изворима је забележено да је Виминацијум у потпуности уништен током хунских освајања.⁷ Чак и ако претпоставимо да је претерано рећи да је град био потпуно уништен, свакако јесте претрпео значајна оштећења, а након тога је био препуштен вишедеценијском пропадању. Један од видова јачања царске власти на северној граници представљала је обнова порушених утврђења на Дунаву. Међу обновљеним утврђењима свакако је био и Виминацијум, сада као рановизантијски Виминакион. Старо античко утврђење је напуштено пошто је било неподесно за одбрану, али досадашња археолошка истраживања нису дала одговор на питање где се то ново или обновљено утврђење налази.

Једина до сада позната војна инсталација, поуздано датована у 6. век, јесте локалитет Светиња.⁸ На том месту налази се бедем дугачак око 110 м, са две квадратне куле на крајевима, које су затварале простор између старог корита реке Млаве и корита ру-

the Gepids living in Banat. The newly imposed changes during the second half of the 5th century were noted in the Viminacium cemeteries of Burdelj and Više grobalja, while the unearthened finds can be ascribed to the eastern Germanic tribes, most likely the Ostrogoths.⁵ Archaeological material from the last decades of the 5th century is not largely represented in the cemeteries mentioned above.⁶

At the end of the 5th and during the early decades of the 6th century, the territory of the province of Moesia Prima came back under the rule of the emperor. Its reconstruction began under the rule of Anastasius, but it reached its peak under the rule of Justinian. It is noted in historical sources that Viminacium was completely destroyed during the Hunnic invasion.⁷ Even if we presume that it is an exaggeration to say that the city was completely destroyed, it was certainly severely damaged and, after that, it was exposed to several-decades-long decay. One of the ways to strengthen imperial power on the northern border was the renewal of the destroyed fortifications along the Danube. Viminacium was certainly among the renovated fortifications, now known as the Early Byzantine Viminakion. The old Roman fortification was abandoned, since it was unsuitable for defence, but the archaeological research conducted so far has not answered the question regarding where this new or renovated fortification would be positioned.

The only military installation known so far, reliably dated into the 6th century, is the site of Svetinja.⁸ On that spot there is a rampart, about 110 meters long, with two square towers on each end, enclosing the area between the old Mlava river bed and the river bed of the Danube distributary. Close to the rampart, remains of houses were discovered that can be ascribed to the foederates, dated between the years 570 and 580. Besides Svetinja, archaeological remains from the 6th

5 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 131.

6 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 130.

7 Priscus, *Frag.* 2, 8.

8 Поповић 1988, 1–35.

5 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 131.

6 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 130.

7 Priscus *Frag.* 2, 8.

8 1987, 1–37.

кавца Дунава. У близини бедема откривени су остаци кућа које се на основу налаза могу приписати федератима, а датовани су у период између 570 и 580. године. Поред Светиње, археолошки остаци 6. века откривени су и на локацији Селиште,⁹ која се налази у близини античког Виминацијума.

Услед малобројности писаних извора, историјска збивања у околини Виминацијума током 5. и прве половине 6. века, нису довољно позната. Познато је да се поред Острогота и Гепида, на граници Царства појавило још једно германско племе, Херули, којима је дозвољено насељавање у Срему у близини Сингидунума, 512. године.¹⁰ Део Херула пристао је да служи Византији у својству најамника, те су често били ангажовани у ратовима које је Царство водило. Неколико деценија касније, 539. године, у близини северне границе Царства појавило се ново германско племе, Лангобарди.

Због великих војних операција на истоку и западу Царства, као и због избијања куге средином 6. века, Византијско царство је за одбрану северних граница ангажовало припаднике варварских племена. Стални сукоби између суседних германских племена омогућавали су Царству извесну контролу северног Илирикума. Један од основних елемената Јустинијанове војне тактике на северу био је окретање германских племена једних против других.¹¹ На тај начин Цариград је спречавао формирање снажнијег савеза Германа који би угрозио северне провинције, док је у исто време могао да се посвети идеји *renovatio imperii*, односно враћању изгубљених територија Царства.

На некрополама Виминацијума знатно је боље заступљен материјал из 6. века и може

century were also discovered at the site of Selište,⁹ situated close to the ancient Roman Viminacium.

Due to the scarcity of written sources, historical events in the vicinity of Viminacium during the 5th and the first half of the 6th century are insufficiently known. It is known that besides the Ostrogoths and the Gepids, on the border of the Empire there was another Germanic tribe, the Herules, who were allowed to settle in Srem, close to Singidunum, in the year 512.¹⁰ One section of the Herules agreed to serve the Byzantine Empire as mercenaries and this is why they were frequently engaged in wars led by the Empire. Several decades later, in the year 539 and close to the northern border of the Empire, a new Germanic tribe appeared – the Langobards.

Due to the large number of military operations in the east and west of the Empire, but also due to the plague pandemic in the middle of the 6th century, the Byzantine Empire employed members of barbaric tribes to defend its borders. Continuous clashes between the neighbouring Germanic tribes enabled the Empire to establish a certain control over northern Illyricum. One of the basic elements of Justinian's military tactics in the north was to turn Germanic tribes one against the other.¹¹ In such a way, Constantinople prevented the formation of a stronger Germanic alliance that would have endangered the northern provinces, while at the same time he was able to dedicate himself to the idea of *renovatio imperii*, recapturing the lost territories of the Empire.

Material from the 6th century is much better represented in the Viminacium cemeteries and it can be ascribed to members of the Germanic peoples that served as foederates. Besides clear Byzantine influences, the material also reflects clear features of the Germanic tribes' material culture, such as that of the Gepids and Langobards, but also the Herules and the Thuringii. Archaeological material from the period of the Great Migration was discovered in the Viminacium cemeter-

9 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 132.

10 Мирковић 2008, 102.

11 Procopius, *Hist. Arc.* 11.

9 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 132.

10 Мирковић 2008, 102.

11 Procopius *Hist. Arc.* 11.

бити приписан припадницима германских народа који су били у служби федерата. На пронађеном материјалу се поред јасних византијских утицаја, могу уочити и утицаји материјалне културе германских племена, попут Гепида и Лангобарда, али и Херула и Тиринжана. Археолошки материјал из периода Сеобе народа откривен је на виминацијумским некрополама Више гробаља, Бурдељ, Пећине и Ланци, али и на локацијама Светиња и Селиште. Бројни предмети, попут керамичких посуда украшених жигосаним или глачаним орнаментом, позлаћених фибула, копчи, наруквица и оружја, аутентични су сведоци овог бурног периода (сл. 1).

Фибуле свакако спадају у честе налазе на некрополама Сеобе народа, а неке од њих су луксузније израде. Каталогом је обухваћено пет фибула, углавном пронађених унутар гробова, док једна потиче из слоја. Током ранијих археолошких ископавања на Виминацијуму откривене су две лучне фибуле с правоугаоном главом и зооморфном стопом.¹² На некрополи Више гробаља пронађена је још једна таква фибула, израђена од сребра с позлатом, која је хронолошки опредељена у 6. век (кат. 9). У оближњем Касидолу, јужно од Виминацијума, нађена је слична фибула, највероватније нешто старији тип и могла би се сматрати прототипом примерака с Виминацијума.¹³ Овакви примерци имају своје узорке у скандинавским и англосаксонским фибулама.¹⁴ Свакако треба споменути и две лучне фибуле са правоугаоном главом пронађене у Улпијани, које су израђене од позлаћеног сребра.¹⁵

На некрополама Виминацијума пронађено је више фибула с посувраћеном стопом које су често биле у употреби код герман-

ies of Više Grobalja, Burdelj, Pećine and Lanci, but also on the sites of Svetinja and Selište. Numerous finds, like pottery vessels decorated with stamped or polished ornaments, gold-plated brooches, buckles, bracelets and weapons, represent authentic testimonies of those turbulent times.

Сл. 1 – Сахрана покојника са фибулама и посудом, гроб Г2-2217, локалитет Више гробаља (ДЦВ)

Fig.1 – Burial with brooches and a vessel, grave G2-2217, site Više grobalja (DCV)

In the cemeteries from the time of Great Migration, brooches certainly belong to frequent finds and some of them are rather luxurious pieces. The catalogue includes five brooches, mostly discovered in graves, with only a single example discovered in a layer. During earlier archaeological excavations of Viminacium, two bow brooches with a rectangular head-plate and a zoomorphic foot were unearthed.¹² On the site of Više Grobalja another of these brooches was discovered, made of silver and gold plated, chronologically belonging to the 6th century (Cat. no. 9). In the nearby village of Kasidol, to the south of Viminacium, a similar brooch was discovered that most likely represents a somewhat older type and could be regarded as

12 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 15.

13 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 15.

14 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 15.

15 Милинковић 2003, 143–178.

12 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 15.

ских народа.¹⁶ Током новијих ископавања, на некрополи Више гробаља нађене су три бронзане фибуле с позлатом, две са благо проширеном стопом (кат. 10 и 11) и једна с равном стопом (кат. 12), које припадају периоду 6. века. Сличне фибуле пронађене су на локалитету Корбово,¹⁷ као и у Сингидунуму.¹⁸

Са некрополе Пећине потиче и налаз једне доста ретке фибуле на нашим просторима, односно лучне фибуле са главом у облику кљешта (*Zangenfibeln*), тзв. Тириншка лучна фибула (кат. 17).¹⁹ Глава фибуле се састоји од две антитетички постављене лунуле које подсећају на кљешта, на чијем се споју формира троугаони простор. Лук фибуле је низак, украшен са два подужна жлеба, док је ромбоидна стопа украшена са два троугла. Фибуле овог типа пронађене су у Салони и Новим Бановцима.²⁰

У најчешће налазе с некропола Сеобе народа свакако спадају пређице, а у каталогу су приказана три примерка (кат. 14, 15, 16). Током археолошких истраживања на некрополама Виминацијума пронађен је већи број овалних бронзаних пређица, често с нешто масивнијом алком и повијеним трном.²¹ На некрополи Више гробаља откривена је мања бронзана пређица с масивним штитасти трном и овалном алком (кат. 14). Овакве пређице су распрострањене у западној и централној Европи, оквирно се датују у средину 6. века, а има их, како на гепидским, тако и на лангобардским некрополама.²² Слични примерци пронађени су на некрополи Кормадин–Јаково.²³ Штитасти трн пређице приказане у ка-

a prototype for the Viminacium example.¹³ Such pieces have their models among Scandinavian and Anglo-Saxon brooches.¹⁴ One should also mention two bow brooches with a rectangular head discovered in Ulpiana, made of gold-plated silver.¹⁵

In the Viminacium cemeteries, several brooches with upturned feet were unearthed, frequently used by Germanic peoples.¹⁶ During recent excavations on the site of Više Grobalja, three gold-plated bronze brooches were discovered, two of which have a slightly widened foot (Cat. nos. 10, 11) and one with a straight foot (Cat. no. 12). All of them belong to the period of the 6th century. Similar brooches were discovered at the site of Korbovo,¹⁷ as well as in Singidunum.¹⁸

From the site of Pećine comes the find of a brooch rather rare for our region, a bow brooch and a pincer-shaped head (*Zangenfibeln*), the so-called Thuringian bow brooch (Cat. no. 17).¹⁹ The brooch head consists of two antithetically positioned crescents that are reminiscent of pincers and there is a triangular shape formed at their meeting point. The brooch bow is low and decorated with longitudinal grooves, while the rhombic foot is decorated with two triangles. Brooches of this type were also discovered in Salona and Novi Banovci.²⁰

The most frequent finds from the cemeteries of the Great Migration period certainly include belt buckles. The catalogue includes three pieces (Cat. nos. 14–16). During archaeological research of the Viminacium cemeteries, a rather large number of oval bronze buckles was found, often with a somewhat larger frame and a bent prong.²¹ In the cemetery of Više Grobalja, a smaller bronze buckle was discovered with a large shield-shaped prong and an oval frame (Cat. no. 14). Such buck-

16 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 18–20.

17 Janković 1981, T. 15.16.

18 Ivanišević, Kazanski 2002. Pl. 7.82.1.

19 Vinski 1972, 177–216.

20 Dimitrijević, Kovačević, Vinski 1962, 83.

21 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 20–27.

22 Werner 1962, Pl. 2.9; 39.19–21.

23 Димитријевић 1960, Т. 1.3, 11; 3.16.

13 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 15.

14 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 15.

15 Милинковић 2003, 143–178.

16 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 18–20.

17 Janković 1981, T. 15.16.

18 Ivanišević, Kazanski 2002. Pl. 7.82.1.

19 Vinski 1972, 177–216.

20 Dimitrijević, Kovačević, Vinski 1962, 83.

21 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 20–27.

талогу украшен је орнаментом у виду слова Х и линијом која пролази кроз средину слова и пружа се до врха трна. Сличан орнамент је уочен на пређици са штитастиим трном са некрополе у Крању, датованој у прву половину 6. века.²⁴

На некрополи Пећине пронађена је појасна гарнитура, пређица и појасни језичак израђени од бронзе (кат. 16). Појасни језичак, дужине 8,5 цм, облика је амфоре са расцепљеним крајем ради убацивања ремена и са две перфорације у које су улазиле нитне за фиксирање. Пређица је овалног облика с масивном алком украшеном вертикалним урезима, док је трн са базом трапезастог облика, три паралелна уреза и повијеним врхом.

У каталогу је приказана наруквица (кат. 13) откривена у гробу одрасле особе, поред леве руке. Пронађени примерак је пуноливена чланковита наруквица затвореног типа, израђена од бронзе, где је сваки чланак на споју са суседним благо заобљен. Својим изгледом наруквица подсећа на ниску перли. На основу осталих хронолошки осетљивих налаза унутар гроба, датована је у 6. век.

На Виминацијуму је откривен већи број керамичких посуда уобичајених у употреби код германских народа, а најзаступљеније су посуде с високим вратом (кат. 1, 2, 5, 7, 37). Овакве посуде су често украшаване геометријским мотивима и таласастим линијама, док је на нашим примерцима најчешћи мрежаста орнамент где се косе линије међусобно секу и тиме формирају ромбове. Посуде сличног облика откривене су у Сингидунуму.²⁵ На гепидским некрополама у источној Мађарској и Трансилванији честе су овакве посуде, али се јављају и код других германских народа.²⁶ Поред примерака с високим вратом, откриве-

les were spread over western and central Europe and are roughly dated into the 6th century. They can be found in both Gepid and Langobard cemeteries.²² Similar pieces were discovered in the Kormadin-Jakovo necropolis.²³ The shield-shaped prong represented within the catalogue is decorated with an X-shaped ornament and a line that runs through the middle of the letter and stretches all the way up to the prong tip. A similar ornament was observed on a buckle with a shield-shaped prong from the Kranj necropolis, dated into the first half of the 6th century.²⁴

In the Pećine necropolis, a belt set was discovered, a buckle and an end tongue made of bronze (Cat. no. 16). The tongue is 8.5 cm long and amphora-shaped with a split ending for fitting the belt and with two perforations, each of them with studs used for fixing. The buckle is oval with a large ring decorated with vertical carvings, while the prong has a trapezoidal base, three parallel carvings and a bent top.

In the catalogue, a bracelet is listed (Cat. no. 13). It was discovered in a grave of an adult, next to the left hand. The piece presented here is a fully cast, segmented bracelet of the closed type, made of bronze, with each of the segments slightly rounded at the meeting point with its neighbour. The appearance of this bracelet resembles a string of beads. Based on other chronologically sensitive finds from the grave, it is dated into the 6th century.

A large number of pottery vessels was discovered in Viminacium, commonly used by Germanic peoples. The most frequent ones among them are vessels with a high neck (Cat. nos. 1, 2, 5, 7, 37). Such vessels are frequently decorated with geometrical motifs and wavy lines, while on our examples, net ornament represents the most common motif, with diagonal lines crossing each other, thus forming rhombic fields. Vessels of a similar shape were discovered in Singidunum.²⁵ Such vessel forms frequently appear in the Gepid

24 Martin 2000, Abb. 14.18.

25 Ivanišević 1999, Fig. 3.

26 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

22 Werner 1962, Pl. 2.9; 39.19–21.

23 Димитријевић 1960, Т. 1.3, 11; 3.16.

24 Martin 2000, Abb. 14.18.

25 Ivanišević 1999, Fig. 3.

ни су и крчази (кат. 38),²⁷ биконичне посуде (кат. 3),²⁸ мање биконичне посуде са заобљеним трбухом (кат. 8),²⁹ глобуларне посуде са закошеним вратом (кат. 6),³⁰ овоидне посуде (кат. 39)³¹ и лонац с конкавним вратом украшен утиснутим ромбовима (кат. 4).

Након завршетка Јустинијанове владавине, северне границе у близини Виминацијума и даље су чували одреди германске војске. Археолошким истраживањима Светиње откривени су уломци керамичких посуда с карактеристичним печатним орнаментом који се могу приписати Гепидима, али и Лангобардима. Сталним расприривањем сукоба између германских народа, Острогота и Гепида, затим Гепида и Лангобарда, Царство је омогућавало извесну контролу над границом на Дунаву. Доласком Авара у Панонију, на позив Лангобарда,³² Византијско царство је поново добило снажног непријатеља на граници, а германске народе који су били у међусобним сукобима заменили су знатно боље организовани Авари. Након вишегодишњих сукоба и пада Сирмијума, Виминацијум пада под налетима Авара 584. године.³³ Бедем на Светињи претрпео је значајна оштећења током упада Авара, али се на том простору поново јавља германски археолошки материјал. Трагови присуства германских племена из последње деценије 6. века и првих деценија 7. века могу се уочити и на некрополама (сл. 2).³⁴ Почетком 7. века Виминацијум је коришћен као база за организовање војних акција против Авара.³⁵

cemeteries in eastern Hungary and in Transylvania, as well as those of other Germanic peoples.²⁶ Besides examples with high necks, there were also jugs (Cat. no. 38),²⁷ bi-conical pots (Cat. no. 3),²⁸ smaller bi-conical pots with rounded bellies (Cat. no. 8),²⁹ spherical pots with a diagonally profiled neck (Cat. no. 6),³⁰ ovoid vessels (Cat. no. 39)³¹ and pots with a concave neck decorated with stamped rhombi (Cat. no. 4).

After the end of Justinian's rule, the northern borders close to Viminacium were still safeguarded by units of the Germanic army. During archaeological research of the site of Svetinja, pottery shards were found with typical stamped ornament that can be ascribed to the Gepids, but also to the Langobards. With the continuous clashes between the Germanic peoples, first the Ostrogoths and the Gepids and later on between the Gepids and the Langobards, the Empire maintained control over the Danube border. After the arrival of the Avars in Pannonia, being invited by the Langobards,³² the Byzantine Empire faced a strong opponent on its borders, while the Germanic tribes, being continuously in clashes one against the other, were replaced by the much better organised Avars. After several years of conflict and the fall of Sirmium, in the year 584, Viminacium also fell to the Avar raids.³³ During the Avar raid, the rampart discovered in Svetinja also suffered huge damage, although Germanic archaeological material can again be found in this area. Traces of the presence of the Germanic tribes from the last decade of the 6th and the early decades of the 7th century can also be seen in the cemeteries.³⁴ At the beginning of the 7th century, Viminacium was used as a base for organising military actions against the Avars.³⁵

27 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 47.

28 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

29 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

30 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 49.

31 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 49.

32 Мирковић 2008, 103.

33 Theophylact Simocatta, *Hist.* I.3–4.

34 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 134.

35 Mirković 1968, 73.

26 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

27 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 47.

28 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

29 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

30 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 49.

31 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 49.

32 Мирковић 2008, 103.

33 Theophylact *Simocatta* I.3–4.

34 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 134.

35 Mirković 1968, 73.

У првим деценијама 7. века долази до потпуног слома византијске власти на северу под налетима Авара и Словена. Авари су углавном били усмерени на пљачкашке походе, док су Словени тежили трајном насељавању и формирању своје државе. Насељавање Словена на Балкану означило је крај овог великог античког града и престонице провинције Мезије.

Досељавањем Хрвата и Срба,³⁶ а потом и бугарских племена, која ће се у другој половини 7. века доселити на Балкан, долази до значајних демографских и политичких промена. Након слома византијске власти на Дунаву, почетком 7. века, област Виминацијума налази се под контролом Авара и под њиховом влашћу ће остати све до пропасти Аварског каганата крајем 8. века. У наредном периоду области јужно од Дунава долазе под контролу Бугарске државе, под чијом ће влашћу остати наредна два века.

Археолошким ископавањима спроведеним у близини античког Виминацијума, на некрополи Пећине, откривени су гробови из периода између друге половине 9. и почетка 11. века.³⁷ Том приликом пронађен је већи број гробова, већином сахрањених жена у којима је откривен луксузан накит, попут бронзаних позлаћених и сребрних наушница, прстења, као и огрлица од стаклених перли са лунуластим привесцима.

У каталогу је приказано осам наушница које припадају различитим типовима и израђене су од различитих материјала. На средњовековној некрополи је пронађено више гроздоликих наушница са купастим привеском, израђених од сребра. Овај тип наушница има глатку карику с једним или два пара венчића формираних од гранула, док се купасте

36 Острогорски 1996, 119.

37 Redžić at al. 2018, 88, 89.

Сл. 2 – Сахрана ратника из периода Сеобе народа, гроб Г2-6014, локалитет Пећине (ДЦВ)

Fig. 2 – Warrior burial from the Migration period, grave G2-6014, site Pećine (DCV)

During the early decades of the 7th century, Byzantine power in the north was completely destroyed by the Avar and Slavic raids. The Avars were mostly focused on plundering raids, while the Slavs sought permanent inhabitation and the formation of their own state. Settling of Slavs in the Balkans marked the end of this great ancient city and the capital of the province of Moesia.

The settling of Croats and Serbs,³⁶ and later on also of Bulgarian tribes, moving into the Balkans in the second half of the 7th century, brought about huge demographic and political changes. At the beginning of the 7th century, after the termina-

36 Острогорски 1996, 119.

привезак састоји од два венчића различите величине, испод којих се налази једна већа гранула (кат. 19–20). Примерци са купастим привеском могу бити датовани у период од 11. до 12. века.³⁸ Слични примерци откривени су у Брестовику.

У средњовековним гробовима је пронађен већи број наушница израђених од бронзе с позлатом, које имају две или три јагоде на карици украшеној псеудофилиграном и привезак (кат. 25–27). Привезак је израђен у облику кошарице с три мање јагоде и једном већом испод њих, док горњи део привеска има купасто намотану жицу. Сличне наушнице израђене од сребра с позлатом пронађене су у Чешкој на некрополи у Старе Месту и датоване су у прву половину 10. века.³⁹ Откривени примерци представљају хибридни облик наушница с четири јагоде и гроздоликих наушница с привеском купастог облика.

На Виминацијуму је пронађено више лунуластих наушница, а у каталогу ће бити приказане три, које припадају различитим типовима. Лунуласте наушнице с таласастом горњом ивицом и привеском у виду мале јагоде (кат. 23), углавном се датују у период од 10. до 11. века.⁴⁰ Сличне лунуласте наушнице пронађене су у Ритопеку.⁴¹

Друга лунуласта наушница има привезак у облику трокраке звезде (кат. 22). Примерак је грубо ливен, а на лунули је уочљив украс у виду троугластих преграда. Јако слична наушница потиче из Колара.⁴² Наушнице овог типа специфичне су за византијско златарство 7–8. века, док се у каснијем периоду

tion of Byzantine power on the Danube, the area of Viminacium found itself under Avar rule and it would remain so until the fall of the Avar Khaganate at the end of the 8th century. In the following period, territories to the south of the Danube came under the control of the Bulgarian state and remained so for the following two centuries.

Archaeological research conducted in the vicinity of ancient Viminacium, in the Pećine necropolis, revealed graves from the period between the second half of the 9th and the beginning of the 11th century.³⁷ On that occasion, a large number of graves was unearthed mostly containing deceased women, in which luxurious jewellery was deposited, such as gold-plated bronze and silver earrings, finger-rings, as well as necklaces consisting of glass beads with crescent-shaped pendants.

Within the catalogue, eight earrings are included that belong to different types and were made of different materials. In the medieval necropolis, several grape-shaped earrings with a conical pendant were unearthed, all of them made of silver. This type of earring has a smooth ring and one or two wreaths composed of granules, while the conical pendant consists of two wreaths of different sizes and a larger single granule beneath them (Cat. nos. 19, 20). Pieces with a conical pendant can be dated into the period from the 11th to the 12th century.³⁸ Similar examples were discovered in Brestovik.

A larger number of gold-plated bronze earrings was discovered in the medieval graves, having two or three strawberry-shaped pendants on a ring decorated with pseudo-filigree and a pendant (Cat. nos. 25–27). The pendant is basket-shaped, with three smaller strawberries and a larger one beneath them, while the upper pendant part bears a cone-shaped wrapped wire. Similar earrings made of gold-plated silver were discovered in Czechia, in the necropolis Staré Město, and are dated into the first half of the 10th century.³⁹ The pieces discussed here represent a hybrid form of

38 Bikić 2010, 44.

39 Hrubý 1955, T. 55.24, 78.14.

40 Bikić 2010, 50.

41 Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, Т.ІІІ.6.

42 Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, Т.ІІІ.3.

37 Redžić at al. 2018, 88, 89.

38 Bikić 2010, 44.

39 Hrubý 1955, T. 55.24, 78.14.

јављају широм источне и југоисточне Европе у периоду од 8. до почетка 11. века.⁴³

Трећа лунуласта наушница је израђена од сребрног лима чија је горња страна равна, а обе бочне стране украшене су гранулацијом (кат. 21). Нашем примерку недостаје привезак. Овакви примерци се углавном опредељују у временски период од краја 9. до почетка 11. века. Наушница сличног изгледа, са очуваним привеском у облику ромба, откривена је у Старе Месту (Чешка),⁴⁴ са тролисним привеском у Нитри (Словачка),⁴⁵ затим с привеском у облику јагоде, у Гнездову (Русија)⁴⁶ и у Ис-корстену (Украјина).⁴⁷

На средњовековној некрополи је пронађено више примерака тракастих прстенова (кат. 29, 31), али и пуноливених прстенова с равном главом, украшених мотивом орла (кат. 28, 32) или пентаграма (кат. 30). Тракасто прстење се јавља у периоду од 10. до 13. века,⁴⁸ док се пуноливено прстење у готово непромењеном облику јавља од 9. до 15. века.⁴⁹

На некрополи Пећине пронађен је велики број огрлица израђених од различитих врста разнобојних перли (сл. 3), с карактеристичним лунуластим привеском са листолико извученим крајевима (кат. 24, 33). Слични лунуласти привесци откривени су у Ритопеку и датовани у 11. век.⁵⁰ Занимљиво је истаћи да аналогije за наше примерке имамо и у Великој Моравској, у Чешкој на некрополи у Старе Месту⁵¹ и Врановице,⁵² где су хронолошки опредељени у 9. век. Привесци јако сличног

earrings with four strawberries and grape-shaped earrings with a conical pendant.

Several crescent-shaped earrings were discovered in Viminacium, three of them are represented within the catalogue, all of them belonging to different types. The crescent-shaped earrings with a wavy upper edge and a pendant in the shape of a small strawberry (Cat. no. 23), are mostly dated into the period from the 10th to the 11th century.⁴⁰ Similar crescent-shaped earrings were found in Ritopek.⁴¹

The second crescent-shaped earring has a pendant in the shape of a three-pointed star (Cat. no. 22). This piece is roughly cast and, on the crescent, an ornament is visible in the shape of triangular chambers. A very similar earring comes from Kolari.⁴² Earrings of this type are typical of the Byzantine goldsmithing of the 7th and the 8th century, while in the later period, they appeared throughout eastern and south-eastern Europe, in the period from the 8th until the beginning of the 11th century.⁴³

The third crescent-shaped earring was made of thin silver metal sheet with a flat upper side and both of the lateral sides decorated with granulation (Cat. no. 21). The pendant is missing from our example. Such pieces are chronologically mostly set into the timeframe from the end of the 9th until the beginning of the 11th century. An earring of similar appearance and with a preserved rhombic pendant was discovered in Staré Město (Czechia),⁴⁴ with a three-leaved pendant in Nitra (Slovakia),⁴⁵ and with a strawberry-shaped pendant in Gnezdovo (Russia)⁴⁶ and Korosten (Ukraine).⁴⁷

Several examples of ribbon-shaped finger-rings were discovered on the medieval cemetery (Cat. nos. 29, 31), but also fully cast fin-

43 Vinski 1955, 234.

44 Hrubý 1955, T. 84.5,6.

45 Rjabceva 2014, 175, Fig. 3.4.

46 Rjabceva 2014, 173, Fig. 2.9.

47 Rjabceva 2014, 175, Fig. 3.14.

48 Bikić 2010, 91.

49 Bikić 2010, 94.

50 Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 38.

51 Hrubý 1955, T. 75.1.

52 Poulík 1948, 66. T. XLV/12.

40 Bikić 2010, 50.

41 Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, T.III.6.

42 Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, T.III.3.

43 Vinski 1955, 234.

44 Hrubý 1955, T. 84.5,6.

45 Rjabceva 2014, 175, Fig. 3.4.

46 Rjabceva 2014, 173, Fig. 2.9.

47 Rjabceva 2014, 175, Fig. 3.14.

облика и орнамента пронађени су на некрополама у Словачкој и Бугарској.⁵³ На појединим огрлицама уочене су перле, али и привесци, који припадају античком периоду, попут перле од плавичастог стакла облика амфоре (кат. 18) или сребрне буле са зракастим ивицама (кат. 34).

Сл. 3 – Сахрана покојнице са наушницама и огрлицом, гроб G4-5804, локалитет Пећине (ДЦВ)

Fig. 3 – Burial with earrings and a necklace, grave G4-5804, site Pećine (DCV)

Са сломом Бугарске државе 1014. године, Браничево долази под контролу Византије, а северне границе Царства су поново на Дунаву. У оквиру Византијског царства, Браничево је значајно утврђење и трговачки центар, а од почетка 11. века и епископски центар. Са успостављањем византијске власти долази и до црквене реорганизације формирањем Охридске архиепископије, у оквиру које се налази и централни Балкан.⁵⁴ У поменутом периоду се на читавом простору Балкана јавља велики број предмета личне побожности, у које

53 Rjabceva 2014, 177, Figs. 4.2, 5, 7.

54 Шпехар 2012, 215.

ger-rings with a flat head, decorated with the motif of an eagle (Cat. nos. 28, 32) or a pentagram (Cat. no. 30). The ribbon-shaped finger-rings come from the period of the 10th to the 13th century,⁴⁸ while the fully cast examples remain almost unchanged from the 9th to the 15th century.⁴⁹

A large number of necklaces was excavated from the Pećine necropolis, made of different kinds of colourful beads, with a typical crescent-shaped pendant and leaf-shaped endings (Cat. nos. 24, 33). Similar, crescent-shaped, pendants were discovered in Ritopek and dated into the 11th century.⁵⁰ It is interesting to highlight that there are also analogies for our example in Great Moravia, in Czechia, in the necropolis in Staré Město⁵¹ and in Vranovice,⁵² where they are chronologically determined into the 9th century. Pendants of a very similar shape and decoration were discovered in cemeteries in Slovakia and Bulgaria.⁵³ On some necklaces there were beads, but also pendants, that belong to the ancient period, like the amphora-shaped bead made of bluish glass (Cat. no. 18) or the silver bulla with ray-shaped edges (Cat. no. 34).

After the fall of the Bulgarian state in the year 1014, the district of Braničevo came under Byzantine control and the northern border of the Empire was again established on the Danube. Within the Byzantine Empire, Braničevo was an important fortification and a trading centre, but from the 11th century also an episcopal centre. With the establishment of Byzantine power there was also church reform, with the establishment of the Archbishopric of Ohrid, which also included the territory of the Central Balkans.⁵⁴ In this time frame, throughout the Balkans, a huge number of religious objects as personal belongings appeared, including the reliquary cross discovered in the

48 Bikić 2010, 91.

49 Bikić 2010, 94.

50 Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 38.

51 Hrubý 1955, T. 75.1.

52 Poulík 1948, 66. T. XLV/12.

53 Rjabceva 2014, 177, Figs. 4.2, 5, 7.

54 Шпехар 2012, 215.

спада и енколпион откривен на некрополи Пећине (кат. 36). На једној страни бронзаног реликвијара приказана је сцена Распећа, а на другој Богородица Оранта. Овакви предмети су указивали на верско опредељење особе, али и социјални статус, пошто су представљали велику драгоценост.⁵⁵

У историјским изворима о крсташким походима, Браничево се наводи као место кроз које су прелазили крсташи у неколико наврата, 1096, 1147. и 1189. године.⁵⁶ У околини града пронађен је мач с натписом који припада том периоду (кат. 35). Ради се о једноручном, двосеклом мачу, са овалном јабуком и сечивом дужине 90,7 цм. Мачеви сличног изгледа се углавном опредељују у тип XI, чије су карактеристике дуго и нешто уже сечиво, као и уски жлеб на средини сечива који се пружа до 4/5 дужине сечива.⁵⁷ Хронолошки може бити опредељен у 12. век.⁵⁸ На делу сечива поред накрснице уочена су слова натписа. Између два крста с проширеним крајевима могуће је препознати слова + I N I O . I N . + . Предложено разрешење првог дела натписа је IN NOMINE IESU OMNIPOTENTIS (У име Исуса свемогућег), док се за други део може претпоставити да се ради о делу акронима IND који се тумачи као IN NOMINE DOMINI (У име господње). Овакви натписи религиозног карактера спадају у најпопуларније и могу бити датовани у период од 12. века и касније.⁵⁹

Током 12. века Браничево и околна утврђења су више пута тешко страдали у ратовима између Византије и Угарске (1128, 1151. и 1182. године).⁶⁰ Сломом Византије 1204. године Браничевски округ долази под

Пећине necropolis (Cat. no. 36). On one side of the bronze reliquary there is the image of a crucifix, while the other one contains the image of Madonna Oranta. Such items indicate the religious beliefs of the owner, but also his/her social status, since they represented a very valuable object.⁵⁵

In historical sources about the Crusades, Braničevo is described as a place through which the Crusaders passed on several occasions, in the years 1096, 1147 and 1189.⁵⁶ In the area surrounding the town, a sword with an inscription was discovered, which belongs to this period (Cat. no. 35). It is a single-handed, double-edged sword with an oval pommel and a 90.7 cm long blade. Swords of similar appearance are mostly classified as type XI, their basic features including a long and somewhat narrower blade and a narrow fuller in the blade middle that runs along 4/5 of the blade's length.⁵⁷ Chronologically, it can be placed into the 12th century.⁵⁸ On the blade part next to the guard, inscription letters were noted. Between two crosses with widened endings, it was possible to decipher the letters + I N I O . I N . + . The reading of the first part of the inscription is IN NOMINE IESU OMNIPOTENTIS (In the name of Jesus Almighty), while the second part can be assumed to be part of the acronym IND, which is interpreted as IN NOMINE DOMINI (In the name of the Lord). Such inscriptions of a religious content were among the most popular and can be dated into the 12th century and later.⁵⁹

During the 12th century, on several occasions, in wars between the Byzantine Empire and Hungary (in the years 1128, 1151 and 1182), Braničevo and the fortification surrounding it were severely damaged.⁶⁰ After the fall of the Byzantine Empire in 1204, the Braničevo district came under the rule of Hungary and later also of the Bulgarian state. Their clashes continued throughout most of

55 Шпехар 2016, 133.

56 Динић 1978, 91.

57 Oakeshott 1991, 53.

58 Aleksić 2007, 82.

59 Aleksić 2007, 120.

60 Динић 1978, 93–94.

55 Шпехар 2016, 133.

56 Динић 1978, 91.

57 Oakeshott 1991, 53.

58 Aleksić 2007, 82.

59 Aleksić 2007, 120.

60 Динић 1978, 93–94.

власт Угарске, а потом и Бугарске државе, а њихови сукоби ће обележити већи део 13. века. Браничево улази у састав српске државе око 1291. године, а српска граница се устаљује у овом делу Дунава.⁶¹

Сви откривени налази су од изузетног значаја јер указују на важност Виминацијума и његовог окружења у коме су многи народи, који су обележили период Сеобе народа и средњег века, оставили трагове своје материјалне културе и својих веровања.

the 13th century. In 1291, Braničevo was included into the Serbian state and the Serbian border was established at this part of the Danube Valley.⁶¹

All of the excavated finds are of extreme importance, since they underline the importance of Viminacium and its surroundings. Here, many peoples that marked the period of the Great Migration and the Middle Ages left traces of their material cultures and their beliefs.

61 Динић 1978, 97.

61 Динић 1978, 97.

КАТАЛОГ / CATALOGUE

1. Лонац

Више гробаља, гроб Г2-2195

Керамика, витло

Висина: 10,7 cm; пречник обода: 7,9 cm; пречник дна: 5,2 cm

ДЦВ, Ц-12191

6. век

Лонац са биконичним реципијентом и високим вратом, са косо профилисаним ободом и равним дном. Израђена од сиво печене земље.

Објављено: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

1. Pot

Više grobalja, grave G2-2195

Pottery, wheel-thrown

Height: 10.7 cm, rim diameter: 7.9 cm, bottom diameter: 5.2 cm

DCV, C-12191

6th century

Bi-conical pot with a high neck, diagonally profiled rim and a flat bottom.

Made of grey burned clay.

Published: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

2. Лонац

Више гробаља, гроб Г2-2131

Керамика, витло

Висина: 10,6 cm; пречник обода: 8,7 cm; пречник дна: 6,1 cm

ДЦВ, Ц-12054

6. век

Лонац са биконичним реципијентом и високим вратом, са косо профилисаним ободом и равним дном. Израђена од окер печене земље.

Објављено: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

2. Pot

Više grobalja, grave G2-2131

Pottery, wheel-thrown

Height: 10.6 cm, rim diameter: 8.7 cm, bottom diameter: 6.1 cm

DCV, C-12054

6th century

Bi-conical pot with a high neck, diagonally profiled rim and a flat bottom. Made of ochre burned clay.

Published: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

3. Лонац

Више гробаља, гроб Г2-137

Керамика, витло

Висина: 11,4 cm; пречник обода: 9,2 cm; пречник дна: 7,4 cm

ДЦВ, Ц-1337

6. век

Лонац са биконичним реципијентом и високим вратом, благо косо профилисаним ободом и равним дном. Прелаз рамена у трбух је украшен једном плићом канелуром, као и глачаним мрежастим мотивом. Лонац од сиво печене земље.

Објављено: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 49.

3. Pot

Više grobalja, grave G2-137

Pottery, wheel-thrown

Height: 11.4 cm, rim diameter: 9.2 cm, bottom diameter: 7.4 cm

DCV, C-1337

6th century

Bi-conical pot with a high neck, slightly diagonally profiled rim and a flat bottom. The meeting point of the shoulder and the belly is decorated with a shallow cannelure, as well as with a polished net motif. Made of grey burned clay.

Published: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 49.

4. Лонац

Више гробаља, гроб Г2-2227

Керамика, витло

Висина: 13,9 cm; пречник обода: 8,9 cm

ДЦВ, Ц-12323

6. век

Лонац са лоптастим реципијентом, конкавним вратом, косо профилисаним ободом и благо заобљеним дном. Трбух посуде је украшен утиснутим ромбовима. Израђен је од средње пречишћене глине и неравномерно је печен (црвено-сиво).

Необјављено.

4. Pot

Više grobalja, grave G2-2227

Pottery, wheel-thrown

Height: 13.9 cm, rim diameter: 8.9 cm

DCV, C-12323

6th century

Spherical pot with a concave neck, diagonally profiled rim and a slightly rounded bottom. The pot belly is decorated with stamped rhombuses. It was made of moderately cleaned clay and unequally burned (red-grey).

Unpublished.

5. Лонац

Више гробаља, гроб Г2-2083

Керамика, витло

Висина: 13,1 cm; пречник обода: 9,5 cm; пречник дна: 7,4 cm

ДЦВ, Ц-11940

6. век

Биконични лонац са високим вратом, благо косо профилисаним ободом и равним дном. Трбух је украшен глачаним мрежастим мотивом, а врат плитким канелурама. Посуда је израђена од сиво печене земље.

Објављено: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

5. Pot

Više grobalja, grave G2-2083

Pottery, wheel-thrown

Height: 13.1 cm, rim diameter: 9.5 cm, bottom diameter: 7.4 cm

DCV, C-11940

6th century

Bi-conical pot with a high neck, slightly diagonally profiled rim and a flat bottom. The belly is decorated with polished net ornament and the neck is decorated with shallow cannelures. The pot is made of grey burned clay.

Published: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

6. Лонац

Више гробаља, гроб Г2-115

Керамика, витло

Висина: 12,3 cm; пречник обода: 9,6 cm; пречник дна: 7,7 cm

ДЦВ, Ц-1220

6. век

Лонац са биконичним трбухом, са закошеним вратом и благо разгнутим ободом. Дно посуде је равно. Трбух је украшен глачаним мрежастим мотивом. Посуда је израђена од сиво печене земље.

Објављено: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

6. Pot

Više grobalja, grave G2-115

Pottery, wheel-thrown

Height: 12.3 cm, rim diameter: 9.6 cm, bottom diameter: 7.7 cm

DCV, C-1220

6th century

Bi-conical pot with a diagonally profiled neck and a slightly upturned rim. The bottom is flat. The belly is decorated with polished net ornament. Made of grey burned clay.

Published: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

7. Лонац

Више гробаља, гроб Г2-151

Керамика, витло

Висина: 9,2 cm; пречник обода: 8,9 cm; пречник дна: 5,1 cm

ДЦВ, Ц-1412

6. век

Лонац са биконичним трбухом, високим вратом, разгнутим ободом, и равним дном. Трбух и врат посуде су украшеним глачаним мрежастим мотивом. Посуда од сиво црне земље.

Објављено: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

7. Pot

Više grobalja, grave G2-151

Pottery, wheel-thrown

Height: 9.2 cm, rim diameter: 8.9 cm, bottom diameter: 5.1 cm

DCV, C-1412

6th century

Bi-conical pot with a high neck, upturned rim and a flat bottom. The belly and the neck are decorated with polished net ornament. Made of grey-black burned clay.

Published: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

8. Здела

Више гробаља, гроб Г2-133

Керамика, витло

Висина: 5,8 cm; пречник обода: 6,3 cm; пречник дна: 5,1 cm

ДЦВ, Ц-1307

6. век

Здела са биконичним реципијентом, кратким коничним вратом и незнатно профилисаним ободом на спољну страну. Дно је равно. На трбуху су два уска и један шири хоризонтални жљеб. Посуда од сиво црне земље.

Објављено: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

8. Bowl

Više grobalja, grave G2-133

Pottery, wheel-thrown

Height: 5.8 cm, rim diameter: 6.3 cm, bottom diameter: 5.1 cm

DCV, C-1307

6th century

Bi-conical bowl with a short, conical neck and slightly upturned rim. The bottom is flat. The belly possesses two narrow and one wider horizontal groove. Made of grey black burned clay.

Published: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

9. Фибула

Више гробаља, гроб Г2-2217

Сребро са позлатом, ливење, ровашење

Дужина: 6,1 cm

ДЦВ, Ц-12297

6. век

Сребрна позлаћена лучна фибула са правоугаоном главом и зооморфном стопом.

Необјављено.

9. Brooch

Više grobalja, grave G2-2217

Gold-plated silver, casting, knurling

Length: 6.1 cm

DCV, C-12297

6th century

Gold-plated silver bow brooch with a rectangular head and a zoomorphic foot.

Unpublished.

10. Фибула

Више гробаља, гроб Г2-2217

Бронза са позлатом, искуцавање

Дужина: 4,3 cm

ДЦВ, Ц-12300

6. век

Бронзана позлаћена лучна фибула са посувраћеном стопом. Лук је кратак, док је стопа издужена и правоугаоног облика.

Необјављено.

10. Brooch

Više grobalja, grave G2-2217

Gold-plated bronze, embossing

Length: 4.3 cm

DCV, C-12300

6th century

Gold-plated bronze bow brooch and an upturned foot. The bow is short, while the foot is elongated and rectangular.

Unpublished.

11. Фибула

Више гробаља, гроб Г2-2217

Бронза са позлатом, искуцавање, пунцирање

Дужина: 4,4 cm

ДЦВ, Ц-12298

6. век

Бронзана позлаћена лучна фибула са посувраћеном стопом. Средина лука је тачкасто орнаментисана, док је стопа украшена “X” мотивом између две подужно урезане линије.

Необјављено.

11. Brooch

Više grobalja, grave G2-2217

Gold-plated bronze, embossing, puncturing

Length: 4.4 cm

DCV, C-12298

6th century

Gold-plated bronze bow brooch with an upturned foot. The bow middle is decorated with puncturing, while the foot bears an “X”-motif between two longitudinally carved lines.

Unpublished.

12. Фибула

Више гробаља, гроб Г2-2227

Бронза са позлатом, искуцавање, урезивање

Дужина: 4,7 cm

ДЦВ, Ц-12320

6. век

Бронзана позлаћена фибула са посувраћеном стопом. Лук је украшен са две подужне паралелне линије, а крај стопе са три попречне паралелна линије.

Необјављено.

12. Brooch

Više grobalja, grave G2-2227

Gold-plated bronze, embossing, carving

Length: 4.7 cm

DCV, C-12320

6th century

Gold-plated bronze brooch with an upturned foot. The bow is decorated with two longitudinal parallel lines, while the foot ending bears three transversal parallel lines.

Unpublished.

13. Наруквица

Више гробаља, гроб Г2-2217

Бронза, ливење

Пречник: 7,3 cm

ДЦВ, Ц-12293

6. век

Пуно ливена чланковита наруквица.

Необјављено.

13. Bracelet

Više grobalja, grave G2-2217

Bronze, casting

Diameter: 7.3 cm

DCV, C-12293

6th century

Fully casted segmented bracelet.

Unpublished.

14. Пређица

Више гробаља, гроб Г2-2217

Бронза, ливење, пунктирање

Дужина: 3,7 cm

ДЦВ, Ц-12302

6. век

Мања пређица овалног облика са штитасто обликованом базом трна и повијеним врхом. Масивна алка је на месту спајања са трном стањена. Трн је украшен орнаментом у виду слова X и линијом која пролази кроз средину слова до врха трна.

Необјављено.

14. Belt buckle

Više grobalja, grave G2-2217

Bronze, casting, puncturing

Length: 3.7 cm

DCV, C-12302

6th century

Smaller oval belt buckle with a shield-shaped prong base and a bent prong top. The massive ring is made thinner at the meeting point with the prong. The prong is decorated with "X"-shaped ornaments and a line that runs through the middle of the letter, all the way up to the prong top.

Unpublished.

15. Пређица

Више гробаља, гроб Г2-2227

Бронза, ливење

Дужина: 3,1 cm

ДЦВ, Ц-12321

6. век

Мања пређица овалног облика са трном који има повијен врх.

Необјављено.

15. Belt buckle

Više grobalja, grave G2-2227

Bronze, casting

Length: 3.1 cm

DCV, C-12321

6th century

Smaller oval belt buckle with a prong with a bent top.

Unpublished.

16. Појасна гарнитура

Пећине, гроб Г2-5700

Бронза, ливење, урезивање

Дужина копче: 3,3 cm; дужина језичка: 8,5 cm x 2 cm

ДЦВ, Ц-13670

5. век

Мања пређица овалног облика са трном који има трапезасту базу и повијен врх. Масивна алка је на месту спајања са трном стањена. Појасни језичак је облика амфоре, украшен урезаним геометријским мотивима.

Необјављено.

16. Belt set

Pećine, grave G2-5700

Bronze, casting, carving

Buckle length: 3.3 cm, tongue length: 8.5 cm x 2 cm

DCV, C-13670

5th century

Smaller oval belt buckle with a prong with a trapezoidal base and a bent top. The massive ring is made thinner at the meeting point with the prong. The belt tongue is amphora-shaped and decorated with carved geometrical motifs.

Unpublished.

17. Фибула

Пећине, сонда 529

Сребро са позлатом, ливење, ровашење

Дужина: 3,9 cm

ДЦВ, Ц-14002

6. век

Сребрна позлаћена лучна фибула са главом у облику кљешта.
Необјављено.

17. Brooch

Pećine, trench 529

Gold-plated silver, casting, knurling

Length: 3.9 cm

DCV, C-14002

6th century

Gold-plated silver brooch with a bow and a pliers-shaped head.

Unpublished.

18. Огрлица

Пећине, гроб Г4-5825

Стакло

Дужина перли: од 0,5 до 2,3 cm

ДЦВ, Ц-13919

9–10. век

Огрлица састављена од стаклених перли различитих облика и боја. Издваја се античка перла од плавичастог стакла у облику амфоре (крчага?).

Необјављено.

18. Necklace

Pećine, grave G4-5825

Glass

Lengths of beads: from 0.5 to 2.3 cm

DCV, C-13919

9th – 10th century

Necklace consisting of glass beads of different shapes and colours. Among them, there is an antique, amphora-shaped (jug-shaped?) bead made of bluish glass.

Unpublished.

19. Наушница

Пећине, гроб Г4-5835

Сребро, ливење

Дужина: 3,7 cm

ДЦВ, Ц-13949

9–10. век

Гроздолика наушница са глатком кариком, наспрамно постављеним венчићима и купастим привеском.

Необјављено.

19. Earring

Pećine, grave G4-5835

Silver, casting

Length: 3.7 cm

DCV, C-13949

9th – 10th century

Grape-shaped earring with a smooth ring, opposed wreaths and a cone-shaped pendant.

Unpublished.

20. Наушница

Пећине, гроб Г4-5835

Сребро, ливење

Пречник: 2,6 cm; дужина: 4,1 cm

ДЦВ, Ц-13952

9–10. век

Гроздолика наушница са глатком кариком, два наспрамно постављена венчића и купастим привеском.

Необјављено.

20. Earring

Pećine, grave G4-5835

Silver, casting

Diameter: 2.6 cm, length: 4.1 cm

DCV, C-13952

9th – 10th century

Grape-shaped earring with a smooth ring, two opposed wreaths and a cone-shaped pendant.

Unpublished.

21. Наушница

Пећине, гроб Г4-5843

Сребро, искуцавање, гранулација

Дужина: 3,8 cm

ДЦВ, Ц-13987

9–10. век

Лунуласта наушница. На телу лунуле од танког сребрног лима су геометријски мотиви изведени гранулацијом.

Необјављено.

21. Earring

Pećine, grave G4-5843

Silver, embossing, granulation

Length: 3.8 cm

DCV, C-13987

9th – 10th century

Crescent-shaped earring. On the crescent part made of thin metal sheet there are geometrical ornaments made on the granulation technique.

Unpublished.

22. Наушница

Пећине, гроб Г4-5800

Бронза, ливење

Пречник: 2,2 cm; дужина: 3,8 cm

ДЦВ, Ц-13807

9–10. век

Лунуласта наушница са привеском у виду трокраке звезде. Две јагоде су на бочним странама карике.

Необјављено.

22. Earring

Pećine, grave G4-5800

Bronze, casting

Diameter: 2.2 cm, length: 3.8 cm

DCV, C-13807

9th – 10th century

Crescent-shaped earring with a pendant in the shape of a three-pointed star. On the lateral ring sides there are two strawberry-shaped ornaments. Unpublished.

23. Наушница

Пећине, гроб Г4-5842

Бронза, ливење

Дужина: 3,8 cm

ДЦВ, Ц-13977

9–10. век

Лунуласта наушница са таласастом ивицом и привеском у виду јагоде.

Необјављено.

23. Earring

Pećine, grave G4-5842

Bronze, casting

Length: 3.8 cm

DCV, C-13977

9th – 10th century

Crescent-shaped earring with a wavy edge and a strawberry-shaped pendant.

Unpublished.

24. Огрлица

Пећине, гроб Г4-5837

Бронза, стакло

Дужина перли: од 0,9 до 1,8 cm; дужина лунуле: 3,3 cm

ДЦВ, Ц-13955

9–10. век

Оглица састављена од лоптастих стаклених перли и три бронзана привеска. Један привезак је у виду масивне лунуле, други је са пунктираном представом “урокуљивог ока”, док је трећи купастог облика од танког лима.

Необјављено.

24. Necklace

Pećine, grave G4-5837

Bronze, glass

Lengths of beads: from 0.9 to 1.8 cm, crescent length: 3.3 cm

DCV, C-13955

9th – 10th century

Necklace consisting of spherical glass beads and three bronze pendants. One of the pendants is massive and crescent-shaped, the second one bears a punctured image of an “evil eye”, while the third one is cone-shaped and made of thin metal sheet.

Unpublished.

25. Наушница

Пећине, гроб Г4-5804

Бронза са позлатом, ливење, искуцавање, псеудогранулација

Пречник: 2,6 cm; дужина: 4,7 cm

ДЦВ, Ц-13821

9–10. век

Бронзана позлаћена наушница са две јагоде на карици (трећа средишња недостаје) и привеском у облику кошарице. Привезак је формиран од три мање и једне веће биконичне јагоде, док горњи део привеска има купасто намотану жицу.

Необјављено.

25. Earring

Pećine, grave G4-5804

Gold-plated bronze, casting, embossing, pseudo-granulation

Diameter: 2.6 cm, length: 4.7 cm

DCV, C-13821

9th – 10th century

Gold-plated bronze earring with two strawberry-shaped pendants upon a ring (the third one in the middle is missing) and a basket-shaped pendant. The pendant is made of three smaller and one bigger bi-conical strawberry, while the upper pendant part bears a cone-shaped wrapped wire. Unpublished.

26. Наушница

Пећине, гроб Г4-5800

Бронза са позлатом, ливење

Пречник: 2,5 cm; дужина: 4,5 cm

ДЦВ, Ц-13799

9–10. век

Бронзана позлаћена наушница са три јагоде на карици и привеском у облику кошарице. Привезак је формиран од три мање и једне веће биконичне јагоде, док горњи део привеска има купасто намотану жицу.

Необјављено.

26. Earring

Pećine, grave G4-5800

Gold-plated bronze, casting

Diameter: 2.5 cm, length: 4.5 cm

DCV, C-13799

9th – 10th century

Gold-plated bronze earring with three strawberry-shaped pendants upon a ring and a basket-shaped pendant. The pendant is made of three smaller and one bigger bi-conical strawberry, while the upper pendant part bears a cone-shaped wrapped wire.

Unpublished.

27. Наушница

Пећине, гроб Г4-5800

Бронза са позлатом, ливење

Пречник: 2,6 cm; дужина: 5 cm

ДЦВ, Ц-13801

9–10. век

Бронзана позлаћена наушница са три јагоде на карици и привеском у облику кошарице. Привезак је формиран од три мање и једне веће биконичне јагоде, док горњи део привеска има купасто намотану жицу.

Необјављено.

27. Earring

Pećine, grave G4-5800

Gold-plated bronze, casting

Diameter: 2.6 cm, length: 5 cm

DCV, C-13801

9th – 10th century

Gold-plated bronze earring with three strawberry-shaped pendants upon a ring and a basket-shaped pendant. The pendant is made of three smaller and one bigger bi-conical strawberry, while the upper pendant part bears a cone-shaped wrapped wire.

Unpublished.

28. Прстен

Пећине, гроб Г4-5804

Бронза, ливење

Пречник: 2,2 cm

ДЦВ, Ц-13824

9–10. век

Прстен са тракастом карицом и овалном главом са урезаним приказом орла.

Необјављено.

28. Finger ring

Pećine, grave G4-5804

Bronze, casting

Diameter: 2.2 cm

DCV, C-13824

9th – 10th century

Ribbon-shaped finger ring with an oval head with the carved image of an eagle.

Unpublished.

29. Прстен

Пећине, гроб Г4-5834

Бронза, ливење

Пречник: 2,3 cm

ДЦВ, Ц-13941

9–10. век

Прстен са тракастом кариком и ромбоидном главом.
Необјављено.

29. Finger ring

Pećine, grave G4-5834

Bronze, casting

Diameter: 2.3 cm

DCV, C-13941

9th – 10th century

Ribbon-shaped finger ring with a rhomboidal head.
Unpublished.

30. Прстен

Пећине, гроб Г4-5806

Бронза, ливење

Пречник: 2,1 cm

ДЦВ, Ц-13834

9–10. век

Прстен са тракастом кариком и овалном главом на којој је уразан пентаграм.

Необјављено.

30. Finger ring

Pećine, grave G4-5806

Bronze, casting

Diameter: 2.1 cm

DCV, C-13834

9th – 10th century

Ribbon-shaped finger ring with an oval head bearing a carved pentagram.
Unpublished.

31. Прстен

Пећине, гроб Г4-5804

Бронза, ливење

Пречник: 2,2 cm

ДЦВ, Ц-13826

9–10. век

Прстен са тракастом кариком и линеарним украсом у виду цик-цак линије.

Необјављено.

31. Finger ring

Pećine, grave G4-5804

Bronze, casting

Diameter: 2.2 cm

DCV, C-13826

9th – 10th century

Ribbon-shaped finger ring with a linear decoration in the shape of a zig-zag line.

Unpublished.

32. Прстен

Пећине, гроб Г4-5812

Бронза, ливење

Пречник: 2,3 cm

ДЦВ, Ц-13861

9–10. век

Прстен са тракастом кариком и овалном главом на којој је урезана представа орла.

Необјављено.

32. Finger ring

Pećine, grave G4-5812

Bronze, casting

Diameter: 2.3 cm

DCV, C-13861

9th – 10th century

Ribbon-shaped finger ring with an oval head with the carved image of an eagle.

Unpublished.

33. Огрлица

Пећине, гроб Г4-5843

Бронза, стакло

Дужина перли: од 0,6 до 1,2 cm; дужина лунуле: 3,6 cm

ДЦВ, Ц-13982

9–10. век

Огрлица од већег броја стаклених перли различитих облика, са бронзаном лунуластим привеском.

Необјављено.

33. Necklace

Pećine, grave G4-5843

Bronze, glass

Lengths of beads: from 0.6 to 1.2 cm, crescent length: 3.6 cm

DCV, C-13982

9th – 10th century

Necklace consisting of a larger number of glass beads of different shapes and a bronze, crescent-shaped pendant.

Unpublished.

34. Огрлица

Пећине, гроб Г4-5804

Бронза, стакло

Дужина перли: од 0,7 до 2,1 cm; пречник буле: 1,8 cm

ДЦВ, Ц-13811

9–10. век

Оглица од перли различитог облика, величина и материјала. Преовлађују перле од разнобојног стакла са окцима и једнобојне перле, тролисне перле од бронзаног лима, док привезак представља античка була са зракастом ивицом.

Необјављено.

34. Necklace

Pećine, grave G4-5804

Bronze, glass

Lengths of beads: from 0.7 to 2.1 cm, bulla diameter: 1.8 cm

DCV, C-13811

9th – 10th century

Necklace consisting of beads of different sizes and material. They are mostly multi-colour glass beads with eyes and single-colour beads, three-leaved beads made of bronze sheet and a pendant. The pendant is an antique bulla with a ray-shaped edge.

Unpublished.

35. Мач

Случајан налаз

Гвожђе, ливење, ковање

Дужина: 105,1 cm; сечиво: 90,8 cm x 4,8 cm; рукохват: 9,1 cm; накрсница: 16,9 cm

ДЦВ

11–12 век

Једноручни, двосекли мач са жлебом по средини и масивном јабуком. На делу сечива поред накрснице, између два крста са проширеним крајевима, налази се натпис.

Необјављено.

35. Sword

Case find

Iron, lasting, forging

Length: 105.1 cm, blade: 90.8 cm x 4.8 cm, grip: 9.1 cm, guard: 16.9 cm

DCV

11th – 12th century

Single-handed, double-blade sword with a fuller in the middle and a massive pommel. On the blade part next to the guard, between two crosses with widened endings, there is an inscription.

Unpublished.

36. Крст реликвијар

Пећине, сонда 676

Бронза, ливење

Дужина: 6,2 cm; ширина: 2,3 cm

ДЦВ, Ц-14524

10–12. век

Дводелни реликвијар од бронзе у облику крста. На горњем делу је шарниром везана алкица за качење. На доњем делу се налази још један шарнир којим се реликвијар затварао. Недостаје осовина (осигурач). На једној страни приказана је сцена Распећа, а на другој Богородица Оранта. Над главама је представа крста.

Необјављено.

36. Reliquary cross

Pećine, trench 676

Bronze, casting

Length: 6.2 cm, width: 2.3 cm

DCV, C-14524

10th – 12th century

Cross-shaped bronze reliquary consisting of two parts. On the upper part there is a hanging ring fastened with a hinge. On the lower part there is another hinge used to close the reliquary. The base (keeper) is missing. On one side there is the image of a Crucifix, while the other one contains the image of Madonna Oranta. Above their heads there are images of crosses.

Unpublished.

37. Лонац

Више гробаља, гроб Г2-142

Керамика, витло

Висина: 12,5 cm; пречник обода: 8,9 cm; пречник дна: 6,1 cm

ДЦВ, Ц-1359

6. век

Лонац има биконичан трбух, висок врат, благо косо профилисан обод и мање равно дно. На прелазу трбуха у врат је пластично ребро. Посуда је израђена од мрко печене земље.

Објављено: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

37. Pot

Više grobalja, grave G2-142

Pottery, wheel-thrown

Height: 12.5 cm, rim diameter: 8.9 cm, bottom diameter: 6.1 cm

DCV, C-1359

6th century

Pot with a bi-conical belly, high neck, slightly diagonally profiled rim and a smaller flat bottom. At the meeting point of the belly and the neck there is a plastic rib. The pot is made of brown burned clay.

Published: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 48.

38. Крчаг

Више гробаља, гроб Г2-136

Керамика, витло

Висина: 24 cm; пречник обода: 9,4 cm; пречник дна: 8,9 cm

ДЦВ, Ц-1334

6. век

Крчаг са једном тракастом канелираном дршком, са биконичним реципијентом, ширим вратом, косо профилисаним ободом, и равним дном. Трбух је украшен плитким хоризонталним канелурама. Израђен од сиво печене земље.

Објављено: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 47.

38. Jug

Više grobalja, grave G2-136

Pottery, wheel-thrown

Height: 24 cm, rim diameter: 9.4 cm, bottom diameter: 8.9 cm

DCV, C-1334

6th century

Jug with a single, ribbon-shaped handle with canelures, a bi-conical belly, wide neck, diagonally profiled rim and a flat bottom. The belly is decorated with shallow horizontal canelures. Made of grey burned clay.

Published: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 47.

39. Лонац

Пећине, гроб Г2-5499

Керамика, витло

Висина: 14,7 cm; пречник обода: 6,5 cm; пречник дна: 6,3 cm

ДЦВ, Ц-13189

6. век

Лонац са биконичним реципијентом, равног обода и равног дна. На горњем делу трбуха и врату посуде је мрежаста орнамент изведен глачањем. Израђена од сиво печене земље.

Необјављено.

39. Pot

Pećine, grave G2-5499

Pottery, wheel-thrown

Height: 14.7 cm, rim diameter: 6.5 cm, bottom diameter: 6.3 cm

DCV, C-13189

6th century

Bi-conical pot with a flat rim and a flat bottom. On the upper belly part and on the neck, there is a polished net ornament. Made of grey burned clay.

Unpublished.

СКРАЋЕНИЦЕ / ABBREVIATIONS

ДЦВ / DCV = Документациони центар Вими-
нацијум / Documentation Center Viminacium

ИЗВОРИ / SOURCES:

Amm. Marc.

Ammianus Marcellinus. History, Volume III: Books 27-31. Excerpta Valesiana, J. C. Rolfe. (ed.). Harvard University Press, Cambridge, MA 1939.

Jordanes Getica.

Jordanes, Getica, T. Mommsen (ed.), Berlin 1882.

Priscus, Frag.

Priscus, *Historici Graeci Minores*, L. Dindorfius (ed.), B. G. Teubneri, Lipsiae 1870.

Procopius, Hist. Arc.

Prokopije iz Cezareje, *Tajna istorija*, A. Vihar (prev.), Dereta, Beograd 2012.

Theophylact Simocatta, Hist.

The History of the Theophylact Simocatta, An English Translation with Introduction and Notes, M. Whitby, M. Whitby (eds.), Oxford University Press, Oxford 1986.

ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY:

Aleksić 2007 – M. Aleksić, *Mediaeval Swords from Southeastern Europe. Material from 12th to 15th Century*, Dedra, Beograd 2007.

Бајаловић Хаџи-Пешић 1984 – М. Бајаловић Хаџи-Пешић, *Накит VIII-XVIII века у Музеју града Београда*, Музеј града Београда, Београд 1984.

Bikić 2010 – V. Bikić, *Vizantijski nakit u Srbiji. Modeli i nasleđe*, Arheološki institut, Beograd 2010.

Димитријевић 1960 – Д. Димитријевић, Гепидска некропола “Кормадин” код Јакова, *Рад војвођанских музеја* 9, 1960, 5–50.

Dimitrijević, Kovačević, Vinski 1962 – D. Dimitrijević, J. Kovačević, Z. Vinski, *Seoba narod: arheološki nalazi jugoslovenskog Podunavlja*, Narodni muzej Zemun, Zemun 1962.

Динић 1978 – М. Ј. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Српска књижевна задруга, Београд 1978.

Hrubý 1955 – V. Hrubý, *Staré město, Velkomoravské pohřebiště “Na valách”*, Československá akademie věd, Praha 1955.

Ivanišević 1999 – V. Ivanišević, Le début de l'époque des Grandes Migrations dans l'Illyricum du Nord, in: J. Tejral, Ch. Pilet, M. Kazanski (eds.), *L'Occident romain et l'Europe centrale au début de l'époque des Grandes Migrations*, Archeologický Ustav AV ČR Brno, Brno 1999, 95–107.

Ivanišević, Kazanski 2002 – V. Ivanišević, M. Kazanski, La nécropole de l'époque des Grandes Migrations à Singidunum, *Singidunum* 3, 2002, 101–157.

Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006 – V. Ivanišević, M. Kazanski, A. Mastykova, *Les Nécropoles de Viminacium à l'époque des grandes*

migrations, Association des Amis du Centre d'Histoire et Civilisation de Byzance, Paris 2006.

Janković 1981 – Ђ. Janković, *Podunavski deo oblasti Akvisa u VI i početkom VII veka*, Археолошки институт, Београд 1981.

Martin 2000 – M. Martin, Mit Sax und Gürtel ausgestattete Männergräber des 6. Jahrhunderts in der Nekropole von Kranj (Slowenien), in: R. Bratož (ed.), *Slovenija in sosednje dežele med antiko in Karolinško dobo: začetki slovenske etnogeneze*, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 2000, 141–198.

Милинковић 2003 – М. Милинковић, О тзв. женском германском гробу из Улпијане, у: Р. Бунарџић, Ж. Микић (ур.), *Споменица Јована Ковачевића*, Српско археолошко друштво, Београд 2003, 143–178.

Mirković 1968 – M. Mirković, *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji*, Arheološko društvo Jugoslavije, Beograd 1968.

Мирковић 2008 – М. Мирковић, *Sirmium. Историја римског града од I до краја VI века*, Благо Sirmiuma, Сремска Митровица 2008.

Oakeshott 1991 – E. Oakeshott, *Records of the Medieval Sword*, The Boydell Press, Woodbridge 1991.

Острогорски 1996 – Г. Острогорски, *Историја Византије*, Просвета, Београд 1996.

Поповић 1988 – М. Поповић, Светиња, нови подаци о рановизантијском Виминацијуму, *Старинар XXXVII*, 1988, 1–35.

Poulik 1948 – J. Poulik, *Staroslovanská Morava*, Sumptibus Instituti Archaeologici, Pragae 1948.

Redžić et al. 2018 – S. Redžić, M. Jovičić, N. Mrđić, D. Rogić, Zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Pećine (Viminacijum) 2016. godine, у: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.) *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2016. godini*, Arheološki institut, Beograd 2018, 79–90.

Rjabceva 2014 – S. S. Rjabceva, Contacts between Eastern Europe and Great Moravia, in: P. Kouřil (ed.), *Great Moravia and the beginnings of Christianity*, Brno Institute of Archaeology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, Brno 2014, 170–177, 490.

Шпехар 2012 – П. Шпехар, Лична побожност на подручју Охридске архиепископије у светлу археолошких налаза од XI до XIII века, у: Б. Крсмановић, Љ. Максимовић, Р. Радић (ур.), *Византијски свет на Балкану*, Књ. 1, Византолошки институт, Београд, 2012, 205–220.

Шпехар 2016 – П. Шпехар, Предмети приватне побожности и реликвије хришћанског истока, у: В. Бикић (ур.), *Процеси византизације и Српска археологија*, Српски комитет за византологију, ЈП Службени гласник, Византолошки институт САНУ, Београд 2016, 133–142.

Vinski 1955 – Z. Vinski, Ponovno o naušnicama zvjezdolikog tipa, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu X*, 1955, 231–238.

Vinski 1972 – Z. Vinski, O rovašenim fibulama Ostrogota i Tirinžana povodom rijetkog tirinškog nalaza u Saloni, *Vjesnik Arheoloskog muzeja u Zagrebu Vol. 6-7, No. 1*, 1972, 177–216.

Werner 1962 – J. Werner, *Die Langobarden in Pannonien: Beiträge zur Kenntnis der langobardischen Bodenfunde vor 568*, Bayerische Akademie der Wissenschaften, München 1962.

ОСВРТ НА ПРОУЧАВАЊЕ ХУМАНОГ
СКЕЛЕТНОГ МАТЕРИЈАЛА СА
ВИМИНАЦИЈУМА

Илија Микић

A REVIEW OF THE STUDY OF HUMAN
SKELETAL MATERIAL FROM VIMINACIUM

Ilija Mikić

Становништво Виминацијума

На Виминацијуму је до сада, током археолошких истраживања, откривено око 14.000 гробова. Једну трећину чине гробови с кремацијом, а остало су гробови са инхумацијом у којима је нађено преко 20.000 скелета. Антрополошким анализама и савременим методама истраживања, као што је метода древне ДНК, показало се да су становници Виминацијума били претежно аутохтоног порекла, али да је било и придошлица, углавном из Анадолије. Мањи део становништва био је пореклом из источних области Африке и средње и западне Европе (кат. 1–12).¹ То се надовезује на претходна антрополошка истраживања којима је доказано присуство најмање седам антрополошких типова.²

Присуство људи на широј територији Виминацијума утврђено је још од енеолита и доказано археолошким истраживањима. Добар положај и близина река Млаве и Дунава омогућавала је повољне услове за живот.³ Током археолошких ископавања, потврђени су трагови других праисторијских култура које су практиковале кремацију као начин погребног ритуала. Археолошки и антрополошки је истражена келтска, биритуална некропола (кремација и инхумација) из 3. века пре н. е.⁴

Највећи број гробова припадао је римском периоду и истражен је на јужној виминацијумској некрополи (Пећине⁵ и Више гробаља). Палеодемографском анализом утврђена је структура становништва и она је показала да су већину чинили старији мушкарци – између 34 и 49 година, односно

1 Olalde et al, 2021.

2 Mikić 1980, 117–122.

3 Mikić 2018, 249–259.

4 Jovanović 1984, 63–91.

5 Korać, Mikić 2014, 26–161.

Population of Viminacium

During the archaeological research of Viminacium, around 14,000 graves have been unearthed to date. One third of these are cremated graves, while the rest are graves with inhumations, in which over 20,000 skeletons were discovered. With anthropological analyses and modern research methods, such as the analysis of ancient DNA, it has been shown that the Viminacium inhabitants were mostly of autochthonous origin, but that there were also foreigners, mostly from Anatolia. A small percentage of inhabitants originated from the eastern African regions, and middle and western Europe (Cat. nos. 1–12).¹ This correlates to previous anthropological research that proved the existence of at least seven anthropological types.²

In the wider Viminacium territory, human presence has been confirmed since the Eneolithic, also proved as a result of archaeological research. The favourable position and the vicinity of the rivers Mlava and Danube offered good living conditions.³ During archaeological research, traces of other prehistoric cultures that cremated their deceased as part of their funerary ritual were also confirmed. The Celtic bi-ritual necropolis (with both cremations and inhumations), from the 3rd century BCE, was also archaeologically examined.⁴

The largest number of graves belonged to the Roman period and these were examined in the southern Viminacium cemeteries (Pećine⁵ and Više Grobalja). The population structure was established with the use of paleo-demographic analysis and showed that the majority comprised adult men between 34 and 49 years of age, more precisely that in the Viminacium fort, older and veteran soldiers were stationed, while the younger and more capable individu-

1 Olalde et al, 2021.

2 Mikić 1980, 117–122.

3 Mikić 2018, 249–259.

4 Jovanović 1984, 63–91.

5 Korać, Mikić 2014, 26–161.

да су у командном логору Виминацијума били стационарани старији и ислужени војници – а да су способнији и погодни за војне напоре били распоређени дуж дунавског лимеса. Да су у првом случају у питању ислужени војници говори и податак о бројним променама на скелетима које су настале као резултат повређивања.

Такође је утврђено да је просечан животни век варирао у односу на пол. За индивиде женског пола износио је 34 године, док су мушкарци живели нешто дуже, 39 година. Висина је била испод данашњег просека, односно од 150 до 160 cm за жене, док су мушкарци били нешто виши, од 160 до 165 cm. Досадашњим истраживањима скелетног материјала констатовано је да је било дупло више мушкараца од жена.⁶ На основу патолошких промена на скелетима добијамо увид у њихов здравствени статус (показатељ лошије или боље исхране, лошијих или бољих услова живота).

У касној антици варварска племена почињу да надиру и угрожавају Царство, а промене у структури становништва, услед тога, огледају се и у антрополошком материјалу. Археолошким и антрополошким истраживањима установљено је присуство германских племена на Виминацијуму током 5. и 6. века, а потврђено је налазом вештачки деформисаних лобања. Велика сеоба народа – као период у историји који означава велике покрете народа и потрагу за бољим условима живота – трајала је све до средине 9. века.

Из периода средњег века, за антрополошку анализу, очувано је неколико лобања с некрополе Код Гробља. Ради се о робустним индивидуама са уским лобањама, што може упутити на касне Словене, који се сахрањују

als, suitable for military service, were stationed along the Danube Limes. The numerous changes on skeletons as a result of injuries also speak in favour of the fact that the former group included veteran soldiers.

It was also established that the average lifespan varied according to gender. For women it was 34 years, while men lived somewhat longer, up to 39 years. Height was below the modern average, from 150 to 160 cm for women, with men being somewhat taller, from 160 to 165 cm. The research of skeletal material conducted so far has shown that there were twice as many men as women.⁶ According to the pathological changes on skeletons, we were able to gain an insight into their health status (including such things as indications of better or worse nutrition, and worse or better life conditions).

During Late Antiquity, barbaric tribes invaded and started to endanger the Empire. Changes in the population structure caused by this are also reflected in the anthropological material. With archaeological and anthropological research, the presence of Germanic tribes in Viminacium during the 5th and the 6th century was established. This was additionally confirmed with discoveries of artificially deformed skulls. The Great Migration – as a period in history marking large movements of peoples searching for better life conditions – lasted all the way until the middle of the 9th century.

From the Middle Ages, there were several skulls from the necropolis of Kod Groblja available for anthropological analysis. They include robust individuals with narrow skulls, which could point to late Slavs, buried in a special, separate part of the necropolis.⁷ Mongolian-Asian features on one of the skulls could indicate the presence of Ugrians in these areas. The Dubrovnik Charter by Tsar Ivan Asen II, from the year 1230, mentions the presence of Ugrian merchants in Braničevo.⁸

6 Jovanović 1984, 63–91.

7 Mikić 2011, 185–199.

8 Динић 1958, 33.

6 Jovanović 1984, 63–91.

на посебном, издвојеном делу некрополе.⁷ Монголско-азијске карактеристике на једној лобањи, могу указати на присуство Угара на овим просторима. Историјски извори, према повељи Асена II из 1230. године, бележе присуство угарских трговаца у Браничеву.⁸

С антрополошке тачке гледишта, први пут се могла потврдити хомогена популација која је насељавала Виминацијум тек у периоду касног средњег века. Њихова основна карактеристика јесте да припадају брахикраној (округао облик лобање с равним затиљком) конституционо-морфолошкој категорији, односно староседелачком становништву. На основу расположивог материјала, могло се закључити да су индивидуе и мушког и женског пола имале брахикрани тип лобање. То указује на прилив новог становништва и у периоду касног средњег века, а могуће је да је приспело из правца југа.⁹ Претпоставља се да се та популација задржала на Виминацијуму око једног века, али ће дефинитиван одговор на то дати нова истраживања.

Један од закључака је да су на Виминацијуму постојала два типа насеља: стална и привремена. Утврђен је континуитет насељавања на одређеним локацијама, а констатован дисконтинуитет по питању развоја насеља, разноликости и обима популација и њиховог трајања. Очекује се да будућа истраживања употпуне до сада добијена сазнања и пруже нове податке.

Вештачки деформисане лобање

Први талас сеобе германских народа са истока на запад Европе почиње сеобом Хуна који надиру кроз „Врата народа”, равнице из-

7 Микић 2011, 185–199.

8 Динић 1958, 33.

9 Микић 2016, 173.

From an anthropological point of view, only in the period of the Late Middle Ages, could a homogenous population structure that inhabited Viminacium be confirmed. Their basic feature is that they belong to the brachycranial (round skull shape with a flat back of the head) constitutional-morphological category, actually to the autochthonous population. Based on the material at our disposal, it could be concluded that both male and female individuals possessed the brachycranial skull type. This points to the inflow of a new population during the time of the Late Middle Ages, possibly arriving from the south.⁹ It is presumed that this population remained in Viminacium for about a century, but only future research would offer definitive proof for this presumption.

One of the conclusions that can be made is that in Viminacium there were two types of settlements: permanent and the temporary. Continuity of inhabitation was established in specific locations, but there was also discontinuity regarding settlement development, population variations and their duration. It is expected that future research will improve the knowledge gained so far and offer new data.

Artificially deformed skulls

The first migration wave of Germanic peoples from the east to the west was initiated with the migration of Huns. They rushed through the plain between the Ural Mountains and the Caspian Sea, suppressing the Goths to the west, which caused a chain reaction, actually further migrations. In the year 375, the migration reached the western part of the Roman Empire. Huns, a Turkish-Mongolian tribe, reached Rome with a huge army. Along with the Huns, other tribes, such as the Goths, Franks and Vandals, also intensified their attacks on Rome. During the reign of Attila, between the years 434 and 453, the Huns were at the peak of their power. After his death, they withdrew from Europe and returned to Asia. The consequence of

9 Микић 2016, 173.

међу планине Урала и Каспијског језера, потиснувши Готе на запад, што изазива ланчану реакцију, односно даље миграције. Сеоба је захватила западни део Римског царства 375. године. Хуни, турско-монголско племе, с великом војском стижу до Рима. Уз Хуне, и друга племена, Готи, Франци, Вандали, појачавају нападе на Рим. Хуни врхунац достижу у доба Атиле у периоду од 434. до 453. године, да би после његове смрти нестали са европске позорнице и повукли се у Азију. Последица ових сеоба био је пад Западног римског царства 476. године.

На локалитету Бурдељ је током 1977. и 1978. године пронађено 45 гробова који се датују у период Велике сеобе народа.¹⁰ Даљим археолошких ископавањима, али на локалитету Више гробаља, откривено је још стотинак гробова, који су се разликовали у односу на касноримске типом гробних прилога. Такође су се разликовали и скелетни остаци покојника. То се пре свега огледало у конституционо морфолошким елементима, као и висини индивидуа које су биле у просеку више од оних из касноримских гробова, и то како мушкарци, тако и жене. Ипак, најупечатљивија особина ових скелета биле су вештачки деформисане лобање. Антрополошком анализом закључено је да је једна трећина скелета из тих гробова имала вештачки деформисане лобање.¹¹

Након обављене детаљне анализе археолошких прилога из поменутих стотинак гробова, показало се да су у питању две хронолошки различите некрополе које се само просторно додирују. Старија некропола је из друге половине 5. века, док је млађа датована у период друге половине 6. века.¹²

these migrations was the fall of the Western Roman Empire, in the year 476.

During 1977 and 1978, on the site of Burdelj, 45 graves were unearthed and dated into the period of the Great Migration.¹⁰ Further archaeological excavations, this time at the site of Više Grobalja, revealed about a hundred more graves different from the Late Roman ones in grave-good types. The skeletal remains of the deceased were different, too. Most of all, this reflected in the constitutional and morphological elements, like the individual height of both men and women being, on average, than the deceased from the Late Roman graves. However, the most striking feature of these skeletons was their artificially deformed skulls. After the anthropological analysis it was concluded that one third of the skeletons from these graves had artificially deformed skulls.¹¹

After detailed analysis of archaeological objects from the one hundred graves mentioned above, it was revealed that there were actually two chronologically different cemeteries occupying the same space. The older necropolis is from the second half of the 5th century, while the younger one was dated into the second half of the 6th century.¹²

A total of four cemeteries at Viminacium are dated into the period of the Great Migration. Along with the already mentioned site of Burdelj, as well as the older and the younger cemetery from the site of Više Grobalja, graves from the site of Lanci are also dated into the same period. A total of 31 artificially deformed skulls come from graves excavated in those cemeteries (Cat. nos. 1–9). They represent a unique custom, brought to these regions by the Huns, it is presumed. According to the DNA analysis of one skull, it was concluded that this individual originated from the area now representing the border between Russia and Kazakhstan.¹³ It is presumed that individu-

10 Зотовић 1980, 95–114.

11 Mikić 1999, 257–268.

12 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 106–110.

10 Зотовић 1980, 95–114.

11 Mikić 1999, 257–268.

12 Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 106–110.

13 Veeramah, et al. 2018, 3494–3499.

Четири некрополе с Виминацијума датују се у период Велике сеобе народа. Уз већ наведено налазиште Бурдељ, као и старију и млађу некрополу на Више гробаља, и гробови с локалитета Ланци се такође датује у исти период. Из гробова с тих некропола потиче укупно 31 вештачки деформисана лобања (кат. 1–9). Оне представљају јединствен обичај који је на ове просторе донесен, како се претпоставља, посредством Хуна. На основу ДНК анализа једне лобање, закључено је да је та индивидуа водила порекло с простора који је данас гранично подручје Русије и Казахстана.¹³ Претпоставља се да су особе које су имале на тај начин деформисану лобању желеле да истакну свој статус, али да је то био и естетски идеал те заједнице.

Вештачка деформација лобања бандажирањем је комплексан феномен и постиже се обавијањем, односно стезањем можданог дела лобање траком (бандажом) током првих неколико година живота, све док се не добије жељени, издужени облик. Сматра се да је обичај вештачког деформисања лобања, који су практиковала и германска племена, преузет са истока. Другачији вид вештачке деформације лобање за који не знамо да ли је спровођен с намером или је последица физичке активности, прилично је редак и запажен је на Виминацијуму на локалитету Њиве код Млаве. У питању је паријетална деформирајућа пресија која се спроводила свакодневним ношењем терета преко главе, где се заправо вршио притисак на темени део лобање.

Карактеристика која Германе антрополошки издваја од осталих раносредњовековних популација управо су вештачки деформисане лобање. Виминацијум располаже највећом серијом таквих лобања и у ширем окружењу. На старијој некрополи на локалитету Више гробаља, која је датована у период

als who possessed a skull deformed in such a way wished to underline their status, but that this was also an aesthetic ideal of this community.

Artificial skull deforming with bandaging is a complex phenomenon and is achieved with wrapping, actually squeezing of the brain area of the skull with a ribbon (bandage) during several early years of life, until one has reached the desired, elongated shape. It is considered that the tradition of artificial skull deforming, also practiced by Germanic tribes, was derived from the east. A different kind of artificial skull deformation, for which we are not certain whether it was conducted intentionally or it represents the consequence of physical activity, is rather rare and it was observed in Viminacium, at the site of Njive, close to the Mlava river. It refers to the parietal deforming depression that was achieved by the everyday carrying of loads on the head, thus applying pressure to the upper part of the skull.

One feature anthropologically distinguishing the Germans from the rest of the early medieval populations is precisely artificially deformed skulls. Viminacium has the largest series of such skulls of the neighbouring regions. In the older cemetery of the Više Grobalja site, dated into the second half of the 5th century, a total of 36 skulls was unearthed, 26 of which (72%) were deformed using the bandaging technique. In the younger cemetery, from the second half of the 6th century, this ratio different, of the total of 58 skulls, only five of them (9%) were artificially deformed with bandaging.¹⁴

The bandaging procedure was conducted in two regions, by wrapping ribbons around the head in the frontal-occipital and parieto-occipital zone. With extremely deformed skulls, besides the bandaging ribbon, a additional device was used consisting of two wooden plates, possibly plate-like, that contributed to a greater deformity. The deforming effect conducted in such a way is not the same on

13 Veeramah, et al. 2018, 3494–3499.

14 Микић 2016, 111–142.

друге половине 5. века, нађено је укупно 36 лобања, од чега 26 деформисаних техником бандажирања (72%). На млађој некрополи из друге половине 6. века, тај однос је промењен и показује да је од укупно 58 лобања било само пет оних с вештачком деформацијом бандажирањем (9%).¹⁴

Процедура бандажирања је вршена у две регије траком око главе и то у фронтно-окципиталној и паријето-окципиталној зони. Код екстремно деформисаних лобања, осим траке за бандажирање, била је коришћена направа која се састојала од две дашчице, највероватније плочастог облика које су доприносиле већој деформисаности. Ефекат деформације на овај начин није исти на свим лобањама. Примећено је да се с повећањем старости ефекат смањивао, односно враћао у природни облик, нормалну профилацију. Ова појава је чешће уочена код лобања мушкараца него жена, с тим што је траг вештачког деформисања остајао видљив до краја живота.

У случају млађе некрополе на локалитету Више гробаља констатовано је пет вештачки деформисаних лобања одраслих особа. То је знатно мањи број у односу на старију некрополу са исте локације, а што се може тумачити променом праксе и схватања, с обзиром на то да се ради о различитим периодима. Свих пет лобања имају очигледне трагове деформације техником бандажирања, али је визуелни ефекат ипак нешто слабији у поређењу с лобањама са старије некрополе.

Последња лобања с вештачком деформацијом, изведеном техником бандажирања, пронађена је у близини амфитеатра на Виминацијуму. У предстојећем и археолошком и антрополошком истраживачком периоду се може очекивати да се број лобања са оваквим начином деформисања повећа. Тада би требало размотри-

all of the skulls. It was observed that with ageing, the effect was reduced, whereby the skull is gradually returned to its natural shape and normal profile. This effect was more frequently observed with male skulls than with female ones. However, traces of artificial deforming remained visible until the end of the individual's life.

In the younger necropolis of the site of Više Grobalja, a total of five adult artificially deformed skulls were discovered. This number is much smaller compared to the older necropolis from the same site, which can be interpreted as a change in customs and beliefs, since they belong to two different periods. All five skulls have obvious traces of deformations achieved with bandaging, but the visual effect was certainly somewhat weaker compared to the skulls from the older necropolis.

The last skull with artificial deforming achieved through the bandaging technique was found close to the Viminacium amphitheatre. In future archaeological and anthropological research periods, one can expect the number of discovered artificially deformed skulls to increase. Additionally, other topics should be studied connected with this complex phenomenon, such as possible changes on cervical vertebrae, the frequency of metopic sutures (*Sutura metopica ossis frontalis*) and deformations in the ossification process.

Diseases and traumas

The health status of the Viminacium population, which varied in different periods, could be observed from two aspects. The first one would include the type and number of paleopathological changes on bones and teeth of the discovered skeletons.¹⁵ The second one would be a study of the presence of doctors, based on finds of their graves

15 Until now, several papers on paleopathological changes have been published, cf. Mikić, 120, 1990; Микић, 23–25, 1992; Lovrinčević, Mikić 1989; Hošovski, Mikić, 1995.

14 Микић 2016, 111–142.

ти и друга питања у вези са овим комплексним феноменом као што су евентуалне промене на вратним пршљеновима, учесталост метопичне сутуре (*Sutura metopica ossis frontalis*) и деформације у склопу процеса окоштавања.

Болести и трауме

Здравствени статус становника Виминацијума, који је варирао у зависности од периода, могао би да се посматра са два аспекта. Први је врста и број палеопатолошких промена на костима и зубима пронађених скелета.¹⁵ Други је проучавање присуства лекара на основу њихових гробова на Виминацијуму и пронађених медицинских инструмената.¹⁶

Када је у питању становништво Виминацијума, највише дијагноза патолошких промена констатовано је на зубима и вилицама. Затим следе тзв. метаболичке болести или поремећаји узроковани слабом исхраном или лошијим условима живота у целости. Трауме услед намерно нанесених повреда су по заступљености на последњем месту. Поступак лечења тешких и ретких болести – као што су остеомијелитис, канцер или компликовани преломи, констатовани на неколико скелета (кат. 1–13) – познат нам је из дела античких писаца.¹⁷

Најбројније палеопатолошке констатације се односе на вилице и зубе. То су промене на зубима изазване каријесом (*Caries*), затим абразијом, наслагама зубног каменца (*Calculus*) и пратеће зубне цисте (*periapicalis chronica*), које уз

in Viminacium and the accompanying medical instruments.¹⁶

When it comes to Viminacium inhabitants, the greatest number of paleopathological changes was established on teeth and jaws. They are followed by the so-called metabolic diseases or deformities caused by poor nutrition or bad life conditions in general. The frequency of traumas as a result of deliberately caused injuries are the least numerous. Treatment procedures of osteomyelitis, cancer or complex bone fractures, observed on several skeletons (Cat. nos. 1–13), are known from written sources by ancient authors.¹⁷

The most numerous paleopathological changes were observed on jaws and teeth. These include changes on teeth caused by tooth decay (*Caries*), tooth abrasion, layers of dental tartar (*Calculus*) and the accompanying dentigerous cysts (*periapicalis chronica*). With developed parodontosis, they cause loss of teeth during one's lifetime (*intra vitam*). In the Pećine necropolis with the 40 established cases, the frequency of caries and loss of teeth caused by it during the individual's lifetime does not even reach a one per cent (0.93%). However, in the Više Grobalja necropolis, with 105 established cases, this percentage reaches 6.67%. On the dental material from graves of the Kod koraba necropolis, the presence of caries was established in 28 cases (3.9%). The most frequent pathological change includes tooth abrasion (mechanical wear of teeth i.e. loss of tooth enamel), which was confirmed on 460 teeth (64%). Hardened layers of tartar are the next most frequent paleopathological change, confirmed on 227 teeth (37%).¹⁸ Compared to the finds listed above, dentigerous cysts on upper and lower jaws from the Pećine necropolis (17 cases) appear in an even smaller percentage of only 0.39%. In the Više Grobalja cemetery, with 32 cases, this percentage is 2.03%. Loss of teeth during the individual's life-

15 До сада је објављено неколико радова о палеопатолошким променама, cf. Mikić, 120, 1990; Микић, 23–25, 1992; Lovrinčević, Mikić 1989; Hošovski, Mikić, 1995.

16 О чему је већ писано у раду о римској медицини у оквиру овог зборника (Голубовић 18–26).

17 Pliny *HN* 12. 145–146, preuzeto iz: Flint-Hamilton 1999.

16 Already covered in the paper concerning Roman medicine within this publication (Golubović, 18–26).

17 Pliny *HN* 12. 145–146, taken from: Flint-Hamilton 1999.

18 Mikić, Lisul, Grga, 2018, 140–147.

развијену пародонтозу условљавају губитак зуба током живота (*intra vitam*). Учесталост каријеса и њиме условљеног заживотног губитка зуба, на некрополи Пећине, са 40 дијагноза не достиже ни један проценат (0,93%). Међутим, на некрополи Више гробалја са 105 случајева то је већ 6,67%. На денталном материјалу из гробова с некрополе Код кораба присуство зубног каријеса установљено је у 28 случајева (3,9%). Најучесталију патолошку промену представља абразија (истрошеност гризне површине зуба) која је била утврђена на 460 зуба (64%). Тврде наслаге, односно каменац, следећа је по заступљености патолошка промена која је била констатована на 227 зуба (37%).¹⁸ Зубне цисте на доњим и горњим вилицама лобања с некрополе Пећине (17 случајева), у поређењу с претходним налазима, заступљене су у још мањем проценту, свега 0,39%, а на некрополи Више гробалја са 32 случаја износи 2,03%. Заживотни губитак зуба је такође био присутан и приказан је на мандибули, под каталожним бројем 4.

Случајне трауме на скелетима Виминацијума углавном се односе на посткранијални део. У највећем броју случајева то су саниране фрактуре (*status post fracturam*) дугих костију. Правилност санације није увек била на завидном нивоу, тако да је било уочено много различитих случајева. Установљено је неколико примера залечених прелома дугих костију с некропола Пећине и Више гробалја, а посебно је упечатљива услед прелома неправилно срасла бутна кост (кат. 8). Зарасли преломи других дугих костију су представљени каталожним бројевима 6 и 9. Срастање скочног зглоба је приказано на примеру под каталожним бројем 7. Намерне трауме, као узрок смрти, на Виминацијуму су констатоване у мањем броју случајева. На некрополи Пиривој нађен је скелет индивидуе мушког пола чија је бутна кост била прободена стрелом, што је изазвало обилно кр-

time was also discovered and it is shown on the mandible in Cat. no. 4.

Accidental traumas on skeletons from Viminacium mostly refer to their postcranial parts. In most cases, they include healed fractures (*status post fracturam*) of long bones. Healing results were not always on the highest level and many different cases were observed. From the cemeteries Pećine and Više grobalja, several cases of healed long bones' fractures were found. An especially interesting find includes an irregularly healed broken thigh bone (Cat. no. 8). Healed fractures of other long bones are represented with Cat. nos. 6 and 9, while a healed fracture of an ankle joint was represented with Cat. no. 7. In Viminacium, there were only a few cases of deliberate trauma as the cause of death. In the Pirivoj necropolis, a skeleton of a man was discovered whose thigh bone had been pierced with an arrow, causing massive bleeding and death (Cat. no. 5).¹⁹ An exception in the paleopathological material is found with an amputation on the skeleton from the grave G-1226/D, from the Više Grobalja cemetery (Cat. no. 10). This represented the lack of part of the left ulna, next to the wrist.²⁰ The much larger remaining part was slightly rounded, which gives testimony to its healing and the cutting of its length at about 2 cm. Since this individual possessed several other paleopathological changes (osteomyelitis), it is possible that this intervention on the ulna can be regarded as a result of surgery. In the Pećine cemetery, accidental traumas were observed on 33 skeletons. This amounts to 0.77% of the total number of analysed skeletons. In the Više Grobalja cemetery, there were 14 skeletons with healed fractures of long bones. Compared to the number of analysed skeletons, this represents 0.89%. Deliberate traumas are always observed on skulls. In the Pećine necropolis, there were five such cases and in the Više Grobalja cemetery there were nine. In terms of percentage, this represents 0.12% (Pećine) and 0.57% (Više Grobalja). Rheumat-

18 Mikić, Lisul, Grga, 2018, 140–147.

19 Golubović, Mrđić, Speal 2007, 55–63.

20 Mikić, Ruiz 2015, 199–206.

варење и смрт услед тога (кат. 5).¹⁹ Изузетак у палеопатолошким материјалу чини ампутација на скелету из гроба Г-1226/Д некрополе Више гробаља (кат. 10). Ради се о недостатку дела леве ульне најближем зглобу шаке.²⁰ Знатно већи преостали део благо је заобљен, што сведочи о њеном зарастању, уз скраћење дужине за око 2 cm. С обзиром на то да је код ове индивидуе било још неколико палеопатолошких промена (остеомијелитис), могуће је да је ова интервенција на лакатној кости била последица хируршког захвата. Случајне трауме на некрополи Пећине су уочене на 33 скелета. То је 0,77% у односу на број анализираних скелета. На некрополи Више гробаља било је 14 скелета са санираним фрактурама дугих костију. У односу на број анализираних скелета то износи 0,89%. Намерне трауме увек се констатују на лобањи. На некрополи Пећине забележено је пет таквих случајева, а на Више гробаља девет, што је у процентуалном односу 0,12% (Пећине) према 0,57% (Више гробаља). Ревматске болести, констатоване на различитим деловима скелета, на некрополи Пећине нађене су на 21 скелету, што чини 0,49%. На некрополи Више гробаља тај број износи 24 или 1,52%. Неспецифичне заразне болести на обе некрополе нађене су у по десет случајева. Сразмерно укупном броју скелета, на некрополи Пећине то је 0,23%, а на некрополи Више гробаља већ 0,64%. Када се ради о специфичним заразним болестима житеља римског Виминацијума, могле су се приметити трепонематозе (инфекције) на три скелета. Ради се о два с некрополе Пећине и о једном с некрополе Више гробаља. Поремећаји метаболизма, на првом месту крибра орбиталија као последица анемије или недостатка витамина Б (*Cribra Orbitalia*), биле су присутне код сахрањених на обе некрополе. Остеопороза сенилис (*parietalis*), која је сврстана у исту палеопатолошку категорију, уочена је код четири индивидуе, и то на три с некрополе

19 Golubović, Mrđić, Speal 2007, 55–63.

20 Mikić, Ruiz 2015, 199–206.

ic diseases, observed on different skeleton parts, were established on 21 skeletons from Pećine, making a total of 0.49%. In the Više Grobalja necropolis, this number is 24 skeletons, or 1.52%. In both cemeteries, unspecific contagious diseases were discovered in ten cases each. As a proportion of the total number of skeletons, in the Pećine cemetery it is 0.23% and in the Više Grobalja cemetery it is 0.64%. When it comes to specific contagious diseases of the ancient Viminacium inhabitants, on three skeletons, treponematosi (infections) were observed. They include two skeletons from the Pećine cemetery and one from the Više grobalja cemetery. Metabolic disorders primarily hyperostosis of the orbital roof (*Cribra Orbitalia*) as a consequence of anaemia or the lack of vitamin B, were present on deceased from both cemeteries. Senile osteoporosis (*parietalis*), also classified into the paleopathological category, was observed with four individuals, three of them from the Pećine necropolis and on one skull from the cemetery of Više Grobalja. Osteoma tumors were observed on three skulls from the Pećine cemetery and only on a single skull from the Više Grobalja cemetery. This data shall be completed with material from the latest excavations, currently being processed.

Trepanning, chirurgical interventions on human skulls aiming to cure migraine or even epilepsy, were confirmed on four skulls. This was done with a scraping technique of skull bones (Cat. no. 1).²¹ Trepanning conducted with a drilling technique, using an appropriate metal drill (trepan) was also confirmed on the Viminacium anthropological material²² and gives testimony to high quality doctors and skilled surgeons in ancient Viminacium.

21 Mikić 2017, 145–153.

22 Mikić, 2006, 9–13.

Пећине и на једној лобањи скелета с некрополе Више гробаља. Тумори-остеоми, уочени су на три лобање с некрополе Пећине и само на једној с некрополе Више гробаља. Ови подаци ће бити допуњени материјалом с нових истраживања чија је обрада у току.

Трепанација, хируршки захват на лобањи човека чији је циљ био лечење мигрена или чак епилепсије, потврђена је на четири лобање. Изведена је техником стругања костију лобање (кат. 1).²¹ Трепанација, изведена техником бушења одговарајућим металним сврдлом (трепаном), такође је потврђена на обрађеном антрополошком материјалу с Виминацијума²² и сведочи о врсним лекарима и вештим хирурзима античког Виминацијума.

21 Mikić 2017, 145–153.

22 Mikić, 2006, 9–13.

КАТАЛОГ / CATALOGUE

Становништво Виминацијума

Population of Viminacium

1. Лобања, мушкарац старости до 40 година
Више гробаља, гроб Г-1948b
Ширина: 13 cm; висина: 20 cm; дужина: 23 cm
1–4. век
Антрополошка колекција Виминацијум
Необјављено.

1. Skull, male, up to 40 years of age
Više grobalja, grave G-1948b
Width: 13 cm, height: 20 cm, length: 23cm
1st – 4th century
Anthropological collection Viminacium
Unpublished.

2. Лобања, мушкарац старости између 40 и 45 година
Више гробаља, гроб Г-105
Ширина: 12,5 cm; висина: 19 cm; дужина: 21 cm
1–4. век
Антрополошка колекција Виминацијум
Објављено: Mikić 1980, 117–122.

2. Skull, male, between 40 and 45 years of age
Više grobalja, grave G-105
Width: 12.5 cm, height: 19 cm, length: 21 cm
1st – 4th century
Anthropological collection Viminacium
Published: Mikić 1980, 117–122.

3. Лобања, мушкарац старости преко 45 година
Више гробаља, гроб Г-595
Ширина: 12,5 cm; висина: 17 cm; дужина: 21 cm
1–4. век
Антрополошка колекција Виминацијум
Необјављено.

3. Skull, male, over 45 years of age
Više grobalja, grave G-595
Width: 12.5 cm, height: 17 cm, length: 21 cm
1st – 4th century
Anthropological collection Viminacium
Unpublished.

4. Лобања, жена старости до 23 године
Пећине, гроб Г-4661
Ширина: 11,5 cm; висина: 17 cm; дужина: 20 cm
1–4. век
Антрополошка колекција Виминацијум
Необјављено.

4. Skull, female, up to 23 years of age
Pećine, grave G-4661
Width: 11.5 cm, height: 17 cm, length: 20 cm
1st – 4th century
Anthropological collection Viminacium
Unpublished.

5. Лобања, жена старости између 30 и 40 година
Више гробаља, гроб Г-1084
Ширина: 12,8 cm; висина: 19,7 cm; дужина: 21,8 cm
1–4. век
Антрополошка колекција Виминацијум
Необјављено.

5. Skull, female, between 30 and 40 years of age
Više grobalja, grave G-1084
Width: 12.8 cm, height: 19.7 cm, length: 21.8 cm
1st – 4th century
Anthropological collection Viminacium
Unpublished.

6. Лобања, дете старости између 7 и 10 година
Над Клепечком, гроб Г-53
Ширина: 12,5 cm; висина: 16 cm; дужина 18 cm
12–13. век
Антрополошка колекција Виминацијум
Необјављено.

6. Skull, child, between 7 and 10 years of age
Nad Klepečkom, grave G-53
Width: 12.5 cm, height: 16 cm, length 18 cm
12th – 13th century
Anthropological collection Viminacium
Unpublished.

7. Лобања, жена старости до 20 година
Виминацијум, непознат локалитет
Ширина: 13,5 cm; висина: 15 cm; дужина: 20 cm
1–4. век
Антрополошка колекција Виминацијум
Необјављено.

7. Skull, female, up to 20 years of age
Viminacium, unknown site
Width: 13.5 cm, height: 15 cm, length: 20cm
1st – 4th century
Anthropological collection Viminacium
Unpublished.

8. Лобања, мушкарац старости до 23 године
Више гробаља, гроб Г-2039а
Ширина: 25,5 cm висина: 19,5 cm дужина: 22 cm
1–4. век
Антрополошка колекција Виминацијум
Необјављено.

8. Skull, male, up to 23 years of age
Više grobalja, grave G-2039a
Width: 25.5cm, height: 19.5 cm, length: 22cm
1st – 4th century
Anthropological collection Viminacium
Unpublished.

9. Лобања, жена старости 30 до 40 година
Пећине, гроб Г-2668
Ширина: 14 cm; висина: 17 cm; дужина: 22 cm
1–4. век
Антрополошка колекција Виминацијум
Објављено: Korać, Mikić 2014, 84–85.

9. Skull, female, between 30 and 40 years of age
Pećine, grave G-2668
Width: 14 cm, height: 17 cm, length: 22cm
1st – 4th century
Anthropological collection Viminacium
Published: Korać, Mikić 2014, 84–85.

10. Лобања, жена старости до 40 година
Пећине, гроб Г-3053
Ширина: 13 cm; висина: 17 cm; дужина: 21 cm
1–4. век
Антрополошка колекција Виминацијум
Објављено: Korać, Mikić 2014, 114–115.

10. Skull, female, up to 40 years of age
Pećine, grave G-3053
Width: 13 cm, height: 17 cm, length: 21cm
1st – 4th century
Anthropological collection Viminacium
Published: Korać, Mikić 2014, 114–115.

11. Лобања, мушкарац старости до 45 година
Више гробаља, гроб Г-1247а
Ширина: 15 cm; висина: 20 cm; дубина: 21 cm
1–4. век
Антрополошка колекција Виминацијум
Необјављено.

11. Skull, male, up to 45 years of age
Više grobalja, grave G-1247a
Width: 15 cm, height: 20 cm, depth: 21 cm
1st – 4th century
Anthropological collection Viminacium
Unpublished.

12. Лобања, мушкарац, старости преко 45 година
Више гробаља, гроб Г-745
Ширина: 15,5 cm; висина: 21 cm; дужина: 20 cm
1–4. век
Антрополошка колекција Виминацијум
Необјављено.

12. Skull, male, over 45 years of age
Više grobalja, grave G-745
Width: 15.5 cm, height: 21 cm, length: 20 cm
1st – 4th century
Anthropological collection Viminacium
Unpublished.

Вештачки деформисане лобање

Artificially deformed skulls

1. Вештачки деформисана лобања, техника бандажирања, мушкарац старости између 30 и 35 година

Више гробаља, гроб Г2-2157

Ширина: 13 cm; висина: 18,5 cm; дужина: 20 cm

6. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Mikić 1999, 257–268.

1. Artificially deformed skull, bandaging technique, male, between 30 and 35 years of age

Više grobalja, grave G2-2157

Width: 13 cm, height: 18.5 cm, length: 20 cm

6th century

Anthropological collection Viminacium

Published: Mikić 1999, 257–268.

2. Вештачки деформисана лобања, техника бандажирања, мушкарац старости до 30 година

Више гробаља, гроб Г2-2061

Ширина: 13 cm висина: 18,5 cm дужина: 21 cm

5. век.

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Mikić 1999, 257–268.

2. Artificially deformed skull, bandaging technique, male, up to 30 years of age

Više grobalja, grave G2-2061

Width: 13 cm, height: 18.5 cm, length: 21 cm

5th century

Anthropological collection Viminacium

Published: Mikić 1999, 257–268.

3. Вештачки деформисана лобања, техника бандажирања, мушкарац старости до 40 година

Више гробаља, гроб Г2-1318

Ширина: 13 cm; висина: 22 cm; дужина: 22 cm

5. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Mikić 1999, 257–268.

3. Artificially deformed skull, bandaging technique, male, up to 40 years of age

Više grobalja, grave G2-1318

Width: 13 cm, height: 22 cm, length: 22 cm

5th century

Anthropological collection Viminacium

Published: Mikić 1999, 257–268.

4. Вештачки деформисана лобања, техника бандажирања, мушкарац старости до 45 година

Више гробаља, гроб Г2-1758

Ширина: 13 cm; висина: 17,5 cm; дужина: 21 cm

5. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Mikić 1999, 257–268.

4. Artificially deformed skull, bandaging technique, male, up to 45 years of age

Više grobalja, grave G2-1758

Width: 13 cm, height: 17.5 cm, length: 21 cm

5th century

Anthropological collection Viminacium

Published: Mikić 1999, 257–268.

5. Вештачки деформисана лобања, техника бандажирања, жена старости до 40 година.

Више гробаља, гроб Г2-1218

Ширина: 14 cm; висина: 14 cm; дужина: 21 cm

5. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Mikić 1999, 257–268.

5. Artificially deformed skull, bandaging technique, female, up to 40 years of age

Više grobalja, grave G2-1218

Width: 14 cm, height: 14 cm, length: 21 cm

5th century

Anthropological collection Viminacium

Published: Mikić 1999, 257–268.

6. Вештачки деформисана лобања, техника бандажирања, жена старости до 20 година.

Више гробаља, гроб Г2-1300

Ширина: 13 cm висина: 19 cm; дужина: 20 cm

5. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Mikić 1999, 257–268.

6. Artificially deformed skull, bandaging technique, female, up to 20 years of age

Više grobalja, grave G2-1300

Width: 13 cm, height: 19 cm, length: 20 cm

5th century

Anthropological collection Viminacium

Published: Mikić 1999, 257–268.

7. Вештачки деформисана лобања, техника бандажирања, дете старости 6 до 8 година

Више гробаља, гроб Г2-163/84

Ширина: 12,5 cm; висина: 16 cm; дужина: 19 cm

5. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Mikić 1999, 257–268.

7. Artificially deformed skull, bandaging technique, child, between 6 and 8 years of age

Više grobalja, grave G2-163/84

Width: 12.5 cm, height: 16 cm, length: 19 cm

5th century

Anthropological collection Viminacium

Published: Mikić 1999, 257–268.

8. Вештачки деформисана лобања, техника бандажирања, мушкарац старости до 45 година

Више гробаља: гроб Г2-2010

Ширина: 12 cm; висина 16,5 cm; дужина: 16 cm

5. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Mikić 1999, 257–268.

8. Artificially deformed skull, bandaging technique, male, up to 45 years of age

Više grobalja, grave G2-2010

Width: 12 cm, height: 16.5 cm, length: 16 cm

5th century

Anthropological collection Viminacium

Published: Mikić 1999, 257–268.

9. Вештачки деформисана лобања, техника бандажирања, жена старости 35 до 40 година

Више гробаља, гроб Г2-202

Ширина: 14 cm висина; 19 cm; дужина: 15,5 cm

5. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Mikić 1999, 257–268.

9. Artificially deformed skull, bandaging technique, female, between 35 and 40 years of age

Više grobalja, grave G2-202

Width: 14 cm, height: 19 cm, length: 15.5 cm

5th century

Anthropological collection Viminacium

Published: Mikić 1999, 257–268.

Болести и трауме

Diseases and traumas

1. Трепанациони отвор на паријеталној кости, техника стругања
Пиривој, гроб Г-130

Ширина: 13 cm; висина: 12,5 cm; дужина: 16,5 cm

3. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Микић 2017, 145–153.

1. Trepanning opening on the parietal bone, scraping technique

Pirivoj, grave G-130

Width: 13 cm, height: 12.5 cm, length: 16.5cm

3rd century

Anthropological collection Viminacium

Published: Микић 2017, 145–153.

2. Фацијална асиметрија

Пиривој, гроб Г-13

Ширина: 14,5 cm; висина: 17 cm; дужина: 19,5 cm

2–3. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Необјављено.

2. Facial asymmetry

Pirivoj, grave G-13

Width: 14.5 cm, height: 17 cm, length: 19.5 cm

2nd – 3rd century

Anthropological collection Viminacium

Unpublished.

3. Хидроцефалус

Више гробаља, гроб Г-1628а

Ширина: 17 cm висина: 17,5 cm; дужина: 20,5 cm

2–3. век

Антрополошка колекција Виминацијум
Необјављено.

3. Hydrocephalus

Више гробалја, grave G-1628a

Width: 17 cm, height: 17.5cm, length: 20.5 cm

2nd – 3rd century

Anthropological collection Viminacium
Unpublished.

4. Губитак зуба у мандибули

Виминацијум, непознат локалитет

Ширина: 9,5 cm; висина: 5 cm; дужина: 9 cm

2–3. век

Антрополошка колекција Виминацијум
Необјављено.

4. Teeth loss in the mandible

Viminacium, unknown site

Width: 9.5 cm, height: 5 cm, length: 9 cm

2nd – 3rd century

Anthropological collection Viminacium
Unpublished.

5. Бутна кост прободена стрелом – директан узрок смрти

Пиривој, гроб Г-152

Ширина: 46,5 cm; висина: 10 cm; дужина: 7 cm

4. век

Антрополошка колекција Виминацијум
Објављено: Golubović, Mrđić, Speal 2007, 55–63.

5. Femur pierced with an arrow – direct cause of death

Pirivoj, grave G-152

Width: 46.5 cm, height: 10 cm, length: 7cm

4th century

Anthropological collection Viminacium

Published: Golubović, Mrđić, Speal 2007, 55–63.

6. Зарастао прелом рамене кости

Више гробаља, гроб Г-1479с

Ширина: 31 cm; висина: 7,5 cm; дужина: 5 cm

2–3. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Необјављено.

6. Healed humerus fracture

Više grobalja, grave G-1479c

Width: 31 cm, height: 7.5 cm, length: 5 cm

2nd – 3rd century

Anthropological collection Viminacium

Unpublished.

7. Зарастао прелом скочног зглоба

Више гробаља, гроб Г-1226д

Ширина: 32 cm; висина: 6 cm; дужина: 5 cm

2–3. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Mikić, Ruiz 2016, 199–206.

7. Healed ankle fracture

Više grobalja, grave G-1226d

Width: 32 cm, height: 6 cm, length: 5 cm

2nd – 3rd century

Anthropological collection Viminacium

Published: Mikić, Ruiz 2016, 199–206.

8. Неправилно зарастао прелом бутне кости

Више гробаља, гроб Г-1213

Ширина: 40 cm; висина: 10 cm; дужина: 7 cm

2–3. век

Антрополошка колекција Виминацијум
Необјављено.

8. Improperly healed femoral fracture

Више гробалја, grave G-1213

Width: 40 cm, height: 10 cm, length: 7 cm

2nd – 3rd century

Anthropological collection Viminacium

Unpublished.

9. Зарастао прелом лакатне кости

Више гробалја, гроб Г-178

Ширина: 27,5 cm; висина: 4 cm; дужина: 2 cm

2–3. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Необјављено.

9. Healed ulna fracture

Више гробалја, grave G-178

Width: 27.5 cm, height: 4 cm, length: 2cm

2nd – 3rd century

Anthropological collection Viminacium

Unpublished.

10. Одсечен дистални део лакатне кости

Више гробалја, гроб Г-1226d

Ширина: 19 cm; висина: 2 cm; дубина: 3 cm

2–3. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Mikić, Ruiz 2016, 199–206.

10. Amputated distal part of the ulna

Више гробалја, grave G-1226d

Width: 19 cm, height: 2 cm, depth: 3 cm

2nd – 3rd century

Anthropological collection Viminacium

Published: Mikić, Ruiz 2016, 199–206.

11. Чир на кости потколенице

Више гробаља, гроб Г-319

Ширина: 38,4 cm; висина: 8 cm; дужина: 6 cm

2–3. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Необјављено.

11. Ulcer on tibia

Više grobalja, grave G-319

Width: 38.4 cm, height: 8 cm, length: 6 cm

2nd – 3rd century

Anthropological collection Viminacium

Unpublished.

12. Остеомијелитис на бутној кости

Више гробаља, гроб Г-1226d

Ширина: 36,8 cm; висина: 8 cm; дужина: 6 cm

2–3. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Mikić, Ruiz 2016, 199–206.

12. Femoral osteomyelitis

Više grobalja, grave G-1226d

Width: 36.8 cm, height: 8 cm, length: 6 cm

2nd – 3rd century

Anthropological collection Viminacium

Published: Mikić, Ruiz 2016, 199–206.

13. Чир праћен остеомијелитисом или канцером на костима потколенице

Пиривој, гроб Г-325.

Ширина: 31,3 cm; висина: 5,8 cm; дужина: 4 cm.

2–3. век

Антрополошка колекција Виминацијум

Објављено: Miladinović-Radmilović et al. 2018.

13. Ulcer accompanied with osteomyelitis or cancer on lower leg bones

Pirivoj, grave G-325.

Width: 31.3 cm, height: 5.8 cm, length: 4 cm.

2nd – 3rd century

Anthropological collection Viminacium

Published: Miladinović-Radmilović et al. 2018.

ИЗВОРИ / SOURCES:

Pliny, NH

Pliny the Elder, *The Natural History*, H.T. Riley (trans.), H. G. Bohn, London 1855.

ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY:

Динић 1958 – М. Ј. Динић, Браничево у средњем веку, *Зборник Историјског архива*, Пожаревац, 1958, 84–112.

Jovanović 1984 – B. Jovanović, Les sepultures de la necropole celtique de Pećine pres de Kostolac (Serbie du Nord), *Études Celtiques* 21, 1984, 63–91.

Golubović, Mrđić, Speal 2009 – S. Golubović, N. Mrđić, S. C. Speal, Killed by an Arrow – Grave 152 from Viminacium, XVI ROMEC (The Roman Military Equipment Conference), *Xantener Berichte* 16, 2009, 55–63.

Hošovski, Mikić 1995 – E. Hošovski, Ž. Mikić, *Paleopatologija čoveka*, Narodni Muzej Užice - Izdavački centar IR-MIR Užice, 1995.

Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006 – V. Ivanišević, M. Kazanski, A. Mastykova, *Les Nécropoles de Viminacium à l'époque des grandes migrations*, Association des Amis du Centre d'Histoire et Civilisation de Byzance, Paris 2006.

Mikić, Korać 2011 – I. Mikić, N. Korać, Viminacium – The Pećine necropolis-skeletons around Late Antique Buildings „A“ and „B“, *Arheologija i prirodne nauke* 7, 2011, 185–199.

Korać, Mikić 2014 – M. Korać, Ž. Mikić, *Antropološka kolekcija Viminacium I – nekropola*

Pećine, Centar za nove tehnologije Viminacijum, Arheološki institut, Beograd 2014.

Mikić 1980 – Ž. Mikić, O antropološkim tipovima prisutnim u antičkim nekropolama Viminacijuma, *Starinar* XXXI, 1980, 117–122.

Lovrinčević, Mikić 1989 – A. Lovrinčević, Ž. Mikić, *Atlas paleopatoloških promjena na istorijskim populacijama Jugoslavije*, Svjetlost, Sarajevo 1989.

Mikić 1990 – Ž. Mikić, Nekoliko patoloških dijagnoza na lobanjama istorijskih perioda, *Etnoantropološki problemi* 8, 1990, 120.

Микић 1992–Ж. Микић, Прилог познавању палеопатолошког профила становништва Југославије, *Гласник Српског археолошког друштва* 8, 1992, 23–25.

Mikić 1999 – Ž. Mikić, Die Gepiden von Viminacium in der Völkerwanderungszeit, Anthropologischer Beitrag, *Anthropologischer Anzeiger* 57/3, 1999, 257–268.

Mikić 2006 – Ž. Mikić, Trepanacija lobanja na antičkom Viminacijumu-antropološke informacije, *Arheologija i prirodne nauke* 1, 2006, 9–20.

Микић 2016 – И. Микић, *Виминацијум – Интердисциплинарна интерпретација односа насељености становништва од касне праисторије до касног средњег века*, непубликована докторска дисертација, мултидисциплинарне докторске студије, Универзитет у Београду, 2016.

Mikić 2018 – I. Mikić, The Results of the Anthropological Analyses of skeletal Remains from the Prehistoric site of Rit, *Viminacium in Prehistory-excavations 2005-2015*, Viminacium, Volume 6, Arheološki institut Beograd, 2019, 249–259.

Mikić, Lisul, Grga 2018 – I. Mikić, B. Lisul, Đ. Grga, Dental anthropological status of the human population found in the Roman site of

Viminacium necropolis “Kod Koraba”, *Serbian Dental Journal* 66, No. 3, 2018, 140–147.

Mikić, Ruiz 2015 – I. Mikić, R. O. Ruiz, Paleopathological Analysis of the Individual 1226-D from the Necropolis of Više Grobalja: Osteomyelitis Along with Greenstick Fractures and Surgical Antemortem Activities, *Archaeology and Science* 11, 2016, 199–206.

Mikić 2017 – I. Mikić, An overview of the study of trepanation in the territory of Serbia, *Archaeology and Science* 13, 2017, 145–153.

Miladinović-Radmilović et al. 2018 – N. Miladinović-Radmilović, I. Mikić, D. Vulović, K. Đukić, The appearance of ulcer on one skeleton from Viminacium and the possibility of its’ treatment in Antiquity, 24. *Limes Congress*, Serbia, Institute of Archaeology, Belgrade-Viminacium 2018, Book of abstracts, 107.

Olalde et al. 2021 – I. Olalde, P. Carrión, I. Mikić, N. Rohland, S. Mallick, I. Lazaridis, M. Korać, S. Golubović, S. Petković, N. Miladinović-Radmilović, D. Vulović, K. Stewardson, A. M. Lawson, F. Zalzal, K. Callan, Ž. Tomanović, D. Keckarević, M. Grbić, C. Lalueza-Fox, D. Reich, Cosmopolitanism at the Roman Danubian Frontier, Slavic Migrations, and the Genomic Formation of Modern Balkan, *BioRxiv-preprint server for biology*, <https://www.biorxiv.org/content/10.1101/2021.08.30.458211v1> (posted August 31, 2021).

Veeramah et al. 2018 – K. Veeramah, A. Rott, M. Groß, L. van Dorp, S. López, K. Kirsanow, C. Sell, J. Blöcher, D. Wegmann, V. Link, Z. Hofmanová, J. Peters, B. Trautmann, A. Gairhos, J. Haberstroh, B. Pääfgen, G. Hellenthal, B. Haas-Gebhard, M. Harbeck, J. Burger, Population genomic analysis of elongated skulls reveals extensive female-biased immigration in Early Medieval Bavaria, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of*

America, 115, No13, 2018, 3494–3499, (<https://www.pnas.org/content/115/13/3494>)

Зотовић 1980 – Љ. Зотовић, Некропола из времена велике сеобе народа са уже градске територије Виминација, *Старинар* XXXI, 1980, 95–114.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

902/904"652"(497.11)(082)
904(497.11)(083.82)

VIVERE in urbe Viminacium. T. 1 / editors Mirjana Vojvoda, Ilija Danković,
Bebina Milovanović ; [translated by Milica Tapavički Ilić]. - Belgrade : Institute
of Archaeology, 2022 (Beograd : Digital Art). - 501 str. : fotogr. ; 25 cm.
- (Monographies / Institute of Archaeology, Belgrade ; 76)

Na spor. nasl. str: Vivere in urbe Viminacium. Том 1. - Uporedo engl. prevod i srp.
original. - Tekst štampan dvostubačno. - Tiraž 100. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-6439-070-5
ISBN 978-86-6439-069-9 (niz)

a) Археолошка истраживања - Виминацијум - Зборници b) Археолошки налази
- Виминацијум - Каталогзи

COBISS.SR-ID 82274569

